

VLASTIVĚDA MORAVSKÁ.

Vydává Musejní spolek v Brně.

REDAKCE:
Dr. Frant. Dvorský a Dr. Frant. Kameníček, hlavní redaktoři. — Odborní redaktoři: Fr. J. Rypáček, Dr. Fr. Šujan.

II.

MÍSTOPIS MORAVY.

Díl I. místopisu.

BRNĚNSKÝ KRAJ.

Rediguje Dr. Fr. Dvorský a Frant. Jar. Rypáček.

JEVICKÝ OKRES.

Čís. 26.

V BRNĚ 1912.

Nákladem Musejního spolku v Brně. — Tiskem Moravské akciové knihtiskárny.

VLASTIVĚDA MORAVSKÁ.

II. Místopis.

JEVICKÝ OKRES.

Napsal

Benj. Popelka.

Za vydání odpovídá Dr. František Dvorský.

Cena K.

V BRNĚ 1912.

Nákladem Musejního spolku v Brně. — Tiskem Moravské akciové knihtiskárny.

Předmluva.

Když Musejní spolek v Brně r. 1896 se usnesl vydávati ilustrovanou Vlastivědu moravskou, ihned přihlásil se redaktor Benjamin Popelka, že popíše Jevický okres. Byltě k tomu nad jiné povolán, znaje tento okres jakožto rodák Šubířovský dopodrobna. Zvláště zasvěcen byl do bojů národnostních v městě Jevíčku, které skončily se skvělým vítězstvím strany české a městu přinesly vzácný dar osvětový — vyšší reálné školy. Již r. 1905 byl s celým okresem až na některé nedostatky hotov. Tu však stihla jej oční choroba, která čím dále tím více zrak mu seslabovala. Doufaje do budoucnosti zlepšení svého neduhu, nechal svůj rukopis nedokončený ležeti, až jej počátkem září r. 1911 neúprosná smrt zachvátila.

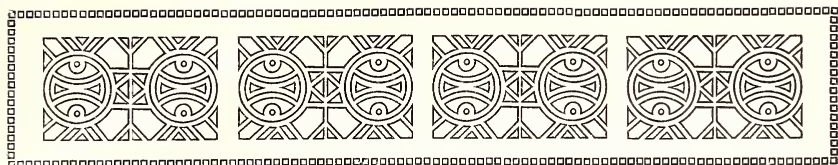
Kusý rukopis doplnil, pokud mohl, syn zvěčnělého, nenaleznuv všudy dosti ochoty. Co se nedostávalo ze starších zpráv listinných, a jiné četné mezery vyplnila redakce.

Jest tedy „okres Jevický“ pohrobním spisem zvěčnělého redaktora Benjamina Popelky.

Čest budiž památce jeho!

V Brně dne 7. června 1912.

Dr. Frant. Dvorský.

I. Všeobecný přehled.

1. Poměry zeměpisné a přírodní.

Poloha.

kres Jevický, zaujímající 231 čtver. kilom. (přesně 230·8) čili 4 čtverečné míle a zabírající 30 místních, čili 53 obcí katastrálních, prostírá se v kraji utěšeném, prostoupeném na východě a na západě, dílem pak i na severu mohutnými, často nad 600 m vyvýšenými, černými lesy obrostlými hřbety horskými, na jihu však otevřeném, mezi 34° 13' a 34° 30' východní délky a mezi 49° 32' a 49° 43' severní šířky. (Město Jevíčko 34° 23' vých. délky a 49° 30' sev. šířky). Hraničí na severu se soudním okresem Moravskotřebovským, na severovýchodě s okresem Mohelnickým, na východě s okresem Konickým, na jihu s okresem Bozkovským, na jihozápadě s okresem Bozkovským a Kunštátským a na západě s okresy Svitavským a Moravskotřebovským.

Nejjižnějši jeho bod leží na jihovýchodě při Suchém lese (jv. od Horního Štěpánova), nejvýchodnější mezi Kladkami a Dědkovicemi (okr. Konický), nejsevernější na severovýchodě u Vranové Lhoty a nejzápadnější na jihozápadě u Deštné.

Město Jevíčko se rozkládá na vyvýšeném ostrohu (366 m) na sever do roviny, která tvoří tak říkajíc jádro okresu a jmenována bývá Malou Hanou. Počínajíc na samém pomezí Bozkovsko-

jevickém široká rovina tato se táhne od jihu na sever k řece Třebůvce sklánějíc se s 394 m západně od Světlého na 309 m severně od Kornic a místy na 3·5—4·5 km se rozšiřujíc. Tu zříti nejzámožnější v okresu obce Borotín, Velké Opatovice, Jevíčko, Derflík, Kornice, Bezděčí, Biskupice, Jaroměřice, Uhřice, Cetkovice, Světlé s Přívěstí.

Nejkrásnější obraz celého téměř kraje, hodný mistrného štětce malířského, odhaluje se zrakům pozorovatelovým s vrchu Čihadla (514 m) severně od Borotína ležícího. Žírné lány polí protkávané bujnými a květnatými palouky a lučinami, jimiž se v malebných záhybech vinou loudavé nevysychající potoky a potůčky, modravé vysoké hřbety horské na východě i na severu vystupující a prorývané četnými hlubokými žleby, roklemi a lesnatými se sráznými, tu zase mírnými svahy, na úpatí hor útulné vesnice s přívětivými bílými domy a chaloupkami jakoby veliké stádo bílých holubů bylo zapadlo na širý lán, uprostřed vlídné Jevíčko s charakteristickou věží a imposantní budovou české vyšší zemské reálky, dále k severu bývalá jehlovitá věž starého chrámu Kornického a ještě dále nad Trnávkou šeré trosky hradu Cimburka a na jihu mohutné rozvaliny starodávného sídla pánů z Bozkovic, hradu Bozkova: věru skvostný to pohled, jehož se ani nelze nasytiti.

Ne méně rozkošný však je také rozhled s hory Kalvarie u Jaroměřic na Jevíčko, horu Ušák k Trnávce, zvláště však k východu do hlubokých hor šubířovských s Ostrým vrchem, údolí úsobrnského s homolovitou Duránou a šumnou Lavičnou, od myslivny uhřické na celou Malou Hanou a j.

Nejníže leží Vranová Lhota (286 m), Kornice (334 m), Biskupice, Nectava, Jaroměřice (361 m); nejvýše leží Kladky (517 m), Šubířov (590 m) a Horní Štěpánov (601 m).

Povaha půdy.

Plochu, kterou Jevický okres zaujímá, lze dle povahy půdy rozděliti na tři pásma: dvě pásma horská vlekoucí se poledníkovým směrem podél západního a východního pomezí okresního a pásmo rovinné (Malá Haná) mezi oběma horskými pásmy probíhající. Ráz hornatý a pahorkovitý převládá. Jakož pak půda v pásmu

rovinném jsouc hlubokou naplaveninou starší (diluvium) patří k nejúrodnějším na Moravě plodíc výbornou pšenici a cukrovku, jeví se v pásmech horských na mnoze mělkou, planou, štěrkovitou a kamenitou, v níž dařívá se leda rež a oves, někde i ječmen, z okopanin pak brambory a řepa zvaná rábská. V západním pásmu horském převládá útvar křídový a permský, v pásmu východním útvar břidlicový, devonský a jurský vápenec.

Nejpůvabnější partie jsou: údolí Nectavské, táhnoucí se od osady Nectavy až ke mlýnům „Na Bělé" pod Chobínem (obr. 1. a 2.), údolí vinoucí se od kladecké hájovny při Nectavce směrem k „Bílému kameni" u Kladek, pak údolí při kladecké silnici, dále údolí pod „Ostrým vrchem" táhnoucí se k bývalé panské pile a nyní hájovně jaroměřické, údolí Mičučínské od úsobrnské myslivny ku žlebu mičučínskému a odbočující od něho údolí směrem k osadě Skřípovu. Žleb, který se vine od Úsobrna k Novosadům, lázně Routské (obr. 3.) „Marátov" mezi Hartynkovem a Lhotou Vranovou a konečně úval, jímž protéká Třebůvka.

Horopis.

Okres Jevický jest, jak právě poznamenáno, prostoupen dvěma pásmy horskými na západě a na východě. Obě tato pásma jsou výběžky Českomoravské vysočiny, a sice jest pásmo západní odvětvím planiny Moravskotřebovské tvoříc odnož hřbetu Mladějovskochlumského z ní vybíhajícího, a sice odnož jižní části hřbetu tohoto sahající od Pohled ke Chlumu (okres Bozkovský). Nejvyšší body v tomto hřbetě jsou: Vlkov (597 m) na hranicích mezi Chlumem a Roubaninou, Javor (604 m) sev. od Horákovy Lhoty a Chvalka (607 m) vých. od Želívska. Od této odnože odbočuje k jihovýchodu horská hmota sklánějící se znenáhla pod 400 m k prolákline Opatovickoknihnické a vynikají z ní vrchy: Nad Skalicí (538 m) vých. od Bezděčí, Kokrhel (568 m) ve hřbetě zvaném Kadlečí (ve Svárově prý říkají v Kadlicích) sv. od Svárova, v Občinách (507 m) záp. od Borotína, Čihadlo (514 m) sev. od Borotína, Hradisko (514 m) j. od Velkých Opatovic. Brtník (439 m) z. od Vel. Opatovic, Smržovec (563 m) sv. od Vel. Opatovic, osada Velká Routka (435 m).

Se hřbetem Mladějovskochlumským téměř rovnoběžně vleče se hřbet Bělskorychnovský stýkaje se s ním u Křenové (472 m).

Obr. 1. Mlýn na Bělé pod Chobinem.

V okrese Jevickém kotví pouze jižní odnož jeho sahající od potoka Maloninského k Mariánovu a maje tu jméno „Mlýnská“ (Mühlbach); součást jeho, vypnulina Ušákovská (Ušák vulgo Ušákov, nikoliv Husák, △ 621 m) leží už většinou v soudním okresu Moravskotřebovském. Význačnější body této odnoži jsou: Červený kopec (Roter Berg, 430 m) zjz. od Jevíčka, Kohlberg (Kumperk, 561 m) sv. od Bělé a Lexenberg (Čaroděj 486 m) sv. od Zadního Arnoštova.

Obr. 2. Rybník pod Chobínem.

Pásmo východní jest částí jižního odvětví planiny Drahanské, táhnoucího se od řeky Třebůvky na severu směrem poledníkovým na jih. Severní odnož jižního odvětví planiny Drahanské tvoří planina Kladecká s větví Roveňskou s vrchy: Sýkorníčkem (416 m) j. od Vranové Lhoty a Kopci Rovenskými (543 a 538 m) se souběžnou s ní větví Bezdeckou s kopcem Bezdeckým (553 m) sv. od Bezdečí a s větví Hartynkovskou s Housovem (△ 584 m) sz. od Hartynkova, Hartynkovským kopcem (△ 551 m) sv. od Hartynkova, Hradiskem (483 m) jv. od Vrážného. Od hřbetu Kladeckého jsou větve tyto odděleny

žlebem Vežnickým (Vežnický mlýn 397 m) vinoucím se od Kladek na sever ku Vranové Lhotě. Se hřbetu Kladeckého vypínají se v obvodu jevickém Zahálkova skalka neb Skalky (569 m), Kladky (517 m) a Příhon (570 m).

Potokem Nectavkou, jenž svlažuje rozkošné údolí nectavské, je planina Kladecká oddělena od planiny Šubířovské, která je severním výběžkem planiny Protivanovské a na několika místech se vypíná nad 600 m. Skalky sev. nad Šubířovem (606 m), Ostrý vrch (620 m) ssz. od Šubířova, Suchý vrch (Lavičná 633 m) z. od Šubířova, Durána (△ 621 m), v. od Úsobrna a Obručná (609 m) jv. od Úsobrna. Pod 600 m klesají: Skála (Hrubá skála 532 m) jz. od Chobína, Sýkorka (584 m) vých. od Úsobrna.

Planina Šubířovská přechází směrem od Šubířova k Biskupicům ve hřbet Jaroměřický. (Proklest 540 m, Kamínek 533 m, Na Vypálené 583 m, vesměs severozápadně od Šubířova, Kamenná hora 546 m v. od Biskupic a Horka △ 441 m sv. od Biskupic). Nejzápadnějším výběžkem hřbetu Jaroměřického je lesnatý Háj (Heg, Hák), táhnoucí se ve výši 413—426 m mezi silnicemi vedoucími z Jaroměřic a z Jevíčka do Biskupic.

Planina Šubířovská se svažuje k potoku Nectavce k Jevíčce a k Úsobrnce pod 400 m.

Planina Hornoštěpánovská, prostírající se na jih od planiny Šubířovské, od níž je oddělena Úsobrnkou, jest vlastně severozápadní svah planiny Protivanovské a dostupuje výšky 600 m (osada Horní Štěpánov), 601 m (Pohorský kopec), 611 m s. od Pohory (Babylon), △ 676 m (na hranicích mezi Štěpánovem a Něm. Brodkem na území brodeckém); dále na jih planina tato ještě se vyvyšuje.

Větev Cetkovická odbočuje od vyvýšeniny Štěpánovské sz. od vesnice Pohory, běžíc mezi potoky cetkovským a úsobrnským směrem poledníkovým k severu a končí sráznou horou Kalvarií u Jaroměřic. Význačnější body v ní jsou Lipinský kopec (586 m) s. od Pohory, Perlov (503 m) z. od Úsobrna, Sedličná (503 m) jz. od Uhřic, Vrchová (550 m) sz. od Úsobrna, Stráž (453 m) s. od Uhřic a Háj (453 m) j. od Jaroměřic. Severní výběžek hřbetu hájského jest jmenovaná už Kalvarie, místo poutnické, daleko široko známé.

Vodstvo.

Okres Jevický náleží převahou k úvodí řeky Třebůvky; jenom jihozápadní kout (Svárov, Roubanina, Deštná se Smržovem a Rumberkem, Březinka, Horákova Lhota a Želivsko) a část území štěpanovského a pohorského na jihovýchodě patří k úvodí řeky Svitavy. Kdežto Svitava území jevického vůbec ani se nedotýká, omílá je Třebůvka pouze na nejzazším severovýchodě u Vranové Lhoty v délce asi 2 kilometrů.

Obr. 3. Lázenský park u Routky.

Hlavní vodou (říčkou) okresu jest Jevíčka, jež pramení u Janušova (okr. Třebovský) téměř 500 m nad mořem spěje napřed k východu, ale jižně od Křenové otáčí se na jih tekouc ke Šnekovu (407 m, okr. Třebovský), pod nímž přijímá potok Šnekovský, a k Březině (okr. Třebovský), ve které se pojí s potokem Březnickým a přijavši pod Březinou potok Slatinský zahýbá k jihovýchodu a nazván jsa potokem Maloninským dotýká se Malonína a Bělé, pak přibližuje se až téměř na 1·2 km k Velkým Opatovicům; tu však se láme o návrší Lovečko a rozstupujíc se na dvě ramena plouží se k Jevíčku: severní rameno (mlýnské) protéká v jižním předměstí, jižní rameno po pravé straně město

obchází, načež se pod „Chaloupkou“ při silnici (336 m) pod východním předměstím obě ramena zase slévají. Sjednocený opět potok má jméno Jevíčka.[1]) Jevíčka přijímá nad městskou střelnicí na pravém břehu Úsobrnku a byvši takto sesílena značně spěje lukami ke Kornicím a odtud dále k severu a u Plichtince (295 m) vlévá se do Třebůvky. Spád Jevičky od pramene k ústí obnáší 265 m při délce (rozvití) asi 25 km (přímá vzdálenost od pramene k ústí 12·6 km).

Značnější přítoky Jevičky jsou na pravém břehu: Úsobrnka, potok Biskupský a Nectavka; na levém břehu Kalina (Kelling).

Úsobrnka pramení na samém pomezi jv. od Horního Štěpánova ve výši 634 m, ruče spěje ke Štěpánovu, jehož se v dolním konci dotýká, a zaměřivši k severu probíhá Novosady, odtud pak úzkým korytem mezi vysokými stráněmi uhání do romantického žlebu úsobrnského (Pekla, Höllgraben), nežli však do něho vkročí, přijímá na pravém břehu potok Skřípovský, s nímž se hadovitě proplítá žlebem ke skelné huti (430 m), pod níž sesiluje se potokem Mičučínským, protéká Úsobrnem, míjí Nový Dvůr a přijavši před Jaroměřicemi potok přicházející z lesa Loupežníka od Šubířova, omílá úpatí Kalvárské berouc tu na pouti Jaroměřicemi název „Cedronu“ neb i „Jordánu“. Od Jaroměřic plouží se zvolna směrem západním k Jevíčku, před kterým se spojuje s potokem Opatovickým a s ním nad městskou střelnicí se vlévá do Jevičky. Spád Úsobrnky od pramene k ústí je přes 300 m při délce (rozvití) asi 15 km. Přímá vzdálenost od pramene k ústí 12·6 km. Úsobrnka jest v horním toku svém až skoro k Jaroměřicům pravou bystřicí horskou, jež se za náhlého tání z jara a náhlými přívaly v létě silně rozvodňuje a bývá nebezpečnou, jako na př. 29. června 1905.

Přítok její, potok Opatovický, prýští se v lese mezi Bezděčím a Svárovem, protéká Malou Routkou a spěchá k Vel. Opatovicům, odkudž zaměřuje lukami k silnici uhřickojevické, při níž se spojuje s potokem Cetkovským přicházejícím od Borotína, načež se velikým obloukem na Podhájský mlýn vrací k Jevíčku a vlévá do Úsobrnky.

---

[1]) Dle jiného rozvrhu jmenuje se potokem Jevickým či Jevičkou potok přicházející od Uhřic. Z důvodů zeměpisných pokládáme za hlavní potok u Janušova pramenící.

Potok Biskupský (Biskupický) pramení „na Vypáleném“ (583 m), teče napřed na západ, ale severně od Jaroměřic se obrací obloukem na sever, protéká Biskupicemi a u Biskupického mlýna vlévá se do Jevičky.

Nectavka vyvěrá v lese Džbelovském (okres Konický) a tekouc téměř napořád směrem severozápadním, sbírá do sebe menší bezejmenné potoky a potůčky tekoucí s planiny Šubířovské a Kladecké a severně od Kornic ústí do Jevičky.

Kalina (Kölling) přichází od Mariánova, protéká Zadním Arnoštovem a jižním koncem Kornic a téměř po 9kilometrové pouti se jižně od Polního mlýna vlévá do Jevičky.

K úvodí Svitavinu patří okres potokem Lhotským, jenž prýští jižně od Horákovy Lhoty, teče bokem Želivska a v knížecím lese ústí do potoka Chrastovského; potokem Zavadilkou, který vyvěraje vých. od Roubaniny zabočuje ke Smržovu a Deštné a přijav potoky Smržovský a Dešovský spěje k Rumberku, pod nímž vstupuje na půdu okresu Bozkovského a potokem Střebětínským, jenž pramení u Svárova a po krátkém běhu vstupuje vých. od Noviči na Bozkovsko.

Jihovýchodní kout (Hornoštěpánovský) souvisí s úvodím řeky Svitavy potokem Bělou, který přichvátav od Pavlovského dvora (663 m) v horním toku činí přírodní hranice mezi okresem Jevickým a Bozkovským asi 3 km zdélí (sev. od Kořenecka) a potokem Pohorským, jenž teče z části na hranicích mezi Pohorskem a Šebetovskem vlévaje se u mlýna Bělského do Bělé.

Podnebí.

Podnebí závisící netoliko na poloze zeměpisné, nýbrž i na kolmé rozloze kraje, není všudy v okrese stejné. V nížinách, na Malé Hané a v údolí je přirozeně teplejší nežli na horách. Rozdíl viděti nejlépe z toho, že na horách (v horských osadách) bývají žně o týden až 14 dní později nežli na Malé Hané. I na Chobíně, jen asi $2^1/_2$ km vzdálenému, bývají žně o 3—4 dny dříve nežli na Šubířově. Chobín leží totiž asi o 100 m níže nežli Šubířov a je od severu chráněn vršky kladeckými. Na Šubířově a na Horním Štěpánově nebývají roční mrazy ještě ani v červnu zjevem příliš vzácným, přes to však uzrávají i hrozny na jižním průčelí školní budovy šubířovské.

Poměry povětrnostní se pozorují na Březinkách (400 m) od r. 1883 a v Kladkách (540 m) od r. 1897. Stanice březinská zaznamenává data týkající se výběžků Drahanské vysočiny, kdežto pro útvar opukový platí stanice ve Čtyřicíti Lánech (okr. Svitavský). Výsledky těchto pozorování uveřejňovány každoročně ve zprávách meteorologické komise německého přírodozpyteckého spolku v Brně.

Klimatické poměry znázorněny jsou aspoň přibližně v těchto tabulkách:

Průměrná teplota vzduchu: — krajní teplota vzduchu:

Leden	— 4·2° C	5·3	největší	— 17·4	nejmenší
Únor	— 2·6	7·2	"	— 16·2	"
Březen	2·2	15·2	"	— 9·0	"
Duben	6·9	19·4	"	1·5	"
Květen	11·9	23·9	"	2·8	"
Červen	14·4	25·5	"	7·5	"
Červenec	16·1	28·4	"	9·5	"
Srpen	15·6	27·8	"	7·9	"
Září	12·4	24·6	"	3·2	"
Říjen	7·8	19·9	"	2·5	"
Listopad	1·9	11·9	"	— 9·0	"
Prosinec	— 2·5	5·6	"	— 13·8	"

Průměrná teplota dle porovnání desítiletého bývá + 6·7° C.

Průměrná teplota dle ročních počasí: Zima — 3·12° C, jaro 7·01° C, leto 15·37° C, podzim 7·30° C.

Průměrné měsíční mračení dle stupnice od 0—10: Leden 7·29, únor 6·57, březen 6·05, duben 6·14, květen 6·93, červen 5·58, červenec 5·55, srpen 4·84, září 5·08, říjen 6·21, listopad 7·34, prosinec 7·81. Průměr celoroční 6·19.

Roční průměrná síla větru byla 2·42 dle stupnice od 0—10.

Větry měly většinou směr sz. (27·7%) a jv. (23·1%); větrů sv. bylo 11·1%, jz. 10·1% a západních 9·9%.

Úhrn srážek (pršek) v jednotlivých ročních počasích v milimetrech: Zima 104·0, jaro 184·1, léto 250·8, podzim 134·3.

Doba osevní.

Oziminy sejou v září a v první polovici října, jařiny v březnu až květnu; na Šubířově a na Horním Štěpánově sázívají se zemáky a seje se oves často až i v druhé polovici května.

Přírodopis.

Předmětů přírodopisných všímá si lid — jako všude jinde — jenom potud, pokud jsou mu užitečny nebo škodlivy. Arciť najdeme i výminky, ty však týkají se výhradně botaniky. Bývají to stařenky, jež znají rostliny léčivé a jich účinek. Jsou to tak zvané kořenářky. Znal jsem jednu takovou kořenářku, stařenku dobromyslnou a sdílnou, jež znala na podiv mnoho bylin a uměla je jmenovati. Byla to „stará kostelnice“ na Šubířově, která také uměla zažehnávati neduhy. Zemřela asi po letech 60tých min. století.

Říše živočišná neposkytuje tu zajímavých zvláštností. Zvířectva honebního bývá v lesích i na polích hojnost: srnců, zajíců, koroptví, křepelek, chřástalů („přástel“), divokých holubů atd., ale ani o „škodnou“ nebývá nouze. Řádívají zde lišky, kuny, thořové, lasice (kolčavy), často i jezevci a vydry. Veverek žije v lesích plno. R. 1577 Petr Bílský z Kaříšova, pán na Jaroměřicích, udělil poddaným svobodu rybolovu a v dotyčné listině děje se i zmínka o bobrech, jichž lov však sám sobě vyhradil.

Hojně se vyskytují káně, ostříži, krahujci, krahulíci, sovy, ťuhýkové, mnohdy i sokoli a poštolky. Orli sem zabloudí zřídka kdy.

Vzácnějšími ptáky bývají zde lednáčci, mandelíci, divoké husy a kachny, čápi (bohdalové) a bukáčkové (za doby tažní), sluky a havrani (krkavci).

Zmínky zasluhuje, že na Biskupsku a Opatovsku se rozmnožil a volně v lesích žije i bažant; odstřílivá se jich ročně 3—400 kusů.

Zpěvného ptactva žije v lesích i v zahradách hojně: drozdi, kosi, špačci, dlaskové („dlask“), čížci, stehlíci, strnadi, lindušky, skřivani, pěnkavy („pinkavy“), červenky („čermáci“), semeníčci, střízlíci („plotníčci“), pěnice („hluché pěny“), hejlové, konipáskové („plesky“), vlaštovky („blašťůvky“), sýkory a koňadry („konozory“), kvíčaly, kukačky („kukalky“ nebo „žežulky“), vrány, kavky, sojky, straky, dudkové atd.

Užovky najdeme leckde. Je to had nejobecnější; mluví-li se o hadu, myslívá se jím obyčejně užovka. Ani o zmije nebývá potíž; lesnaté, kamenité a výslunné svahy horské poskytují jim bezpečného útulku a hojnost potravy.

V letech 80. minulého století našel jsem na „Štangli“ čili „Štandáře“, západně od Šubířova hada zmiji podobného, avšak modravého, jehož jsem r. 1903 viděl i v lesích korutanských a kraňských. Slovinští přírodopisci jmenují ho „modras“ (Vipera ammodytes, Coluber ammodytes, Vipera illyrica atd.). Vyskytuje-li se tu plaz tento stále, nevím, ač dle výpovědi drvařů by se tak za to míti mohlo.

Z ryb nejobyčejnější je bělice a mřen („břen“). Raků bývalo přehojně, za posledních let však trpí mnoho jakousi zhoubnou nemocí a stávají se vzácnějšími. Ale byli také způsobem vandalským jmenovitě v Nectavce a v Cetkovském (Uhřickém) potoku loveni.

Z vodních živočichů buďtež ještě uvedeni „žabalík“ (mlok potoční), barvy na břiše pomorančově žluté a na hřbetě ocelové, a pijavka koňská čili pijavice, na břiše olivově nazelenalá do žluta, na hřbetě barvy temnohnědoaksamitové.

V lesní studánce pod bývalým Šnoblovým polem „za úvozy“ u Šubířova spatřil jsem vlasovici, či jak lid říká „vodní vlas“, živočicha to na 2 dm dlouhého a snad 1 mm silného. Svíjel se ve spirálu, jako hodinové péro a zase roztahoval až do přímé čáry. Barvy byl bělošedé do fialova. Zoologicky jej pojmenovati neumím.[1])

Místo dalšího vypočítávání různých živočichů buďtež uvedena některá jména lidová — kromě zvířat domácích a honebních — taková, jež se liší od jmen vědeckých. Lid říká: letopéř (netopýr, lid o něm soudí, že je půl myši a půl ptáka, a štítí se ho), skřeček (křeček, střapí se jako skřeček), německá myš (n. meš; dříve tak jmenována krysa, nyní, kdy se krysy už neobjevují, zove se tak potkan), schoř (tchoř, „schoř“ je také obilí, jež si někdo z domácích tajně bere a prodává, aby měl na svou zvláštní útratu, jmenovitě selští synkové k muzice), krtice (krtek), vemblód (velbloud; nadávka), brablec (vrabec; genit. brabce), mochárek (muchárek, červenka lesní), fujtik (červenka domácí), reba (ryba; horskému lidu je ryba výhradně bělice), žabalík čili bažalík (mlok potoční), macek (mlok lesní, černý se žlutými skvrnami), chrastavá žaba (ropucha), škrkavka (žába zelená), žabka (rosnička); když „žabka škrká“, bude brzy pršeti; hleméžď znamená hlemýždě i plže; hmyz je vůbec „žóžel“ (žoužel, fem.), brouk pak brók

---

[1]) Snad strunovec (Gordius aquaticus).

nebo brabóch, každý motýl — lid neumí jmenovati ani jednoho jménem — je „mura“, slovo červ značí netoliko vlastního červa, nýbrž i larvy hmyzí. Totéž značí i slovo „šťór“ (štír). Z brouků je znám u lidu jménem menář (mlynář, chroust; larva čili ponrava jeho sluje „pandrab“), hovnivál čili kondivál (chrobák), zlatohlávka, roháč, beronka (verunka, slunéčko sedmitečné). Z ostatního hmyzu buďtež vytčeni: brablenec (mravenec), kůň (kobylka), pók (pavouk), včelák (čmel), vusa, husa (vosa), koňská hlava (druh šidel), štěnice (stinka), stonožka (svinka), piják (klíště), hovado (ovád), moňka (muňka, slepičí veš), hlista (dešťovka i hlíst). Mocha (moucha) nasazuje troske (trůsky, vajíčka, z nichž se líhnou „červi“). O bleše a vši prostý lid myslí, že vzniká ze špíny a prachu. Z hnídy prý se líhne jenom veš vlasová. Veš prádelní (bílou) prý může zlý člověk přičarovati, na koho chce. Kobyla (vulgo „kobele“) se ohřebí, kráva se otelí, koza a kočka se okotí, ale nikdy „nevrhá“ mláďat, jak se toho v různých hospodářských listech dočítáme; chce-li se naznačiti množství vylíhlých mláďat, řekne se: koza se okotila a měla dvě kozlata.

Had, moucha, ovád, vosa uštípne neb upichne, včela „dá žihadlo“ (žahadlo), jedovatá žába pak (a tou se myslí ropucha) ofoukne.

Všecko živé mimo člověka, který umírá, pojde nebo scípne (zcepení), jenom včela také umírá.

Poměry floristické. (Květena.)

O poměrech floristických píše profesor zemské vyšší české reálky v Jevíčku, p. Jos. Ryš, v tento smysl:

Malá Haná a příčná údolí do ní ústící, nesou na neogenním a diluviálním podkladu bohaté až na $1/2$ m mocné vrstvy černé prsti i jsou přirozeně pokryty úrodnými rolemi a lučinami. Stráně pokrajní i hraniční horské hřbety jsou skoro vesměs zalesněny. Na pískovcích to permských a křídových, na drobách kulmských a na opukách rozkládají se rozsáhlé, většinou mladé lesy jehličnaté. Vápenný podklad na jihu i u Šebetova, totiž na sev.-vých. u Nectavy zasahuje jen kraje devonského vápence, kdežto litavský vápenec tvoří u Cetkovic nepatrné ostrůvky.

Území naše má dostatek vláhy. Často vanoucí sev.-západní větry přinášejí hojně vody, kterouž lesy znenáhla po celý rok

přepouštějí četným potůčkům. Poněvadž v údolích skoro všudy rozšířeny jsou jíly neogenní, zadržuje se v horních vrstvách voda, jejímž přebytkem trpí pak louky níže položené; bývají po větších deštích zaplavovány a na mnohých místech po celý rok zejí bahniska.

Lesy převládají smrkové s podrostem mechů, plavuní, kapradin, borůvek a kyselého šťavele; vedle něho i jednotlivé komplexy jedlového lesa jsou hojné, hosticího na půdě svojí lišejníky, mechy, hruštičky, kručinky, vřes a janovec; tento také se sází pro útulek a potravu zvěři hromadně na stráních, jež skytají v červnu nádherný pohled zlatem přečetných květů. Borový les je méně rozšířen, a modříny rostou jen jednotlivě, lemujíce často okraje a cesty lesní.

Na suchých stráních pokrývají zemi vřesoviště se spoustou červených k podzimku trsů a borůvek; jinde opět bují třtina křovištní, zastírajíc až do léta půdu uschlými stébly.

V nižších polohách vyskytují se tu i tam bažinaté louky s ostřicemi, sítinami, suchopýrem, zevarem, pcháčem bahenním a zelinným, přesličkou bahenní.

Na lukách lemují břehy potoků četné druhy vrb a olše lepká. Po stráních tvoří houštiny trnka, hloh, babyka, líska a při pokraji lesním svída, brslen, krušina, osyka, habr, olše šedá, jeřáb, tu a tam kalina, a krásné časně z jara růžovou barvou svých květů lýkovce. Rozmanitost a půvabnost kraje zvyšují drobné hájky bříz bělokorých, při okrajích lesa roztroušené.

Ovocných stromů je dosti, a podmínky k pěstování jich jsou tu velmi příznivé. Bohužel je tu moderní ovocnictví — až na nepatrné čestné výjimky, jako v Borotíně a na Šubířově při škole — celkem zanedbáváno.

Z památných starých stromů budiž zde učiněna zmínka o mohutné borovici při silnici z Biskupic do Nectavy, o lípách na silnici Opatovicko-Jaroměřické i u kostelíka sv. Bartoloměje.

Floristicky skýtá okolí Jevíčka botanikovi dosti bohatou žeň. Typů alpinských rašelinných a na vápenné půdě domácích se tu ovšem nedostává. Z řidších a zajímavějších rostlin popisovaného území uvádím stručný výběr, u vzácnějších označeno i naleziště.

Plavuň obecná (Lycopodium clavatum L.), pučivá (L. annotinum L.), jedlová (L. selago L.), sploštělá (L. complanatum L.)

v lesích na Kumberku. Skřípina mořská (Scirpus maritimus L.) v údolí Smolenském. Zevar větevnatý (Sparganium ramosum Huds.), modřenec chocholatý (Muscari comosum Mill.), pstroček dvojlistý (Smilacina bifolia Desf.), konvalinka vonná (Convallaria majalis L.), kokořík přeslenovitý a mnohokvětý (Polygonatum verticillatum All., multiflorum All.), vraní oko (Paris quadrifolia L.), ocún (Colchicum autumnale L.) zároveň i s řídkou formou Colchicum vernale Hoffm. s okvětními lístky zelenými neb zelenavěfialovými (na lukách u kostelíka sv. Bartoloměje), jež se tu rok co rok pravidelně objevuje. Šmel okoličnatý (Butomus umbellatus L.), šípatka vodní (Sagittaria sagittaefolia L.), bledule jarní (Leucoium vernum L.) v údolí Smolenském. Podsněžník (Galanthus nivalis L.) tu neroste. Kosatec žlutý (Iris pseudacorus L.), Gladiolus imbricatus L., mečík střechovitý uvádí H. Schindler od Hor. Štěpánova (Mitteilung über Gladiolus imbricatus L. bei Stefanau nächst Gewitsch 1878). Vstavač obecný (Orchis morio L.), širolistý (kukačka) (O. latifolia L.), plamatý (O. maculata L.), pětiprstka obecná (Gymnadenia conopsea R. B.), Vemeník bělokvětý (Platanthera solstitialis Bönnyh), okrotice bělavá (Cephalanthera pallens Rich) na Kumberku. Kruštík širolistý (Epipactis latifolia All.), bradáček vejčitý (Listera ovata R. Br.) v Routeckých a Arnoštovských lesích. Střevičník (Cypripedium calceolus L.) dosti hojně na stráních Kumberka. Řepka hlavatá (Phyteuma orbiculare L.) u kostelíka sv. Bartoloměje, pavinec (Jasione montana L.), děvětsil obecný (Petasites officinalis Mönch) v údolí Nectavském, chrpa horní (Centaurea montana L.) vzácně na stráních v Holejzně, pupava obecná a bílá (Carlina vulgaris L., acaulis L.), kalina (Viburnum opulus L.), ptačí zob (Ligustrum vulgare L.), chebdí a bez červený (Sambucus ebulus L., racemosa L.), šalvěj přeslenatá (Salvia verticellata L.), všivec lesní (Pedicularis silvatica L.), černýš rolní (Melampyrum arvense L.), podbílek, babí zub (Lathraea squamaria L.), brčál, zimozelen (Vinca minor L.), Tolita (Vincetoxicum officinale Mönch), kostival hlíznatý (Symphytum tuberosum L.), rulík zlomocný (Atropa belladonna L.), durman, panenská okurka (Datura stramonium) v lesích u Úsobrna. Náprstník hlinožlutý (Digitalis ambigna Murr.) za kostelíkem sv. Bartoloměje a u Nectavy. Prvosenka jarní a hojnější ještě vyšší (Primula

officinalis Scop., elatior Jacq.), jednokvítek velekvětý (Monesis grandiflora Salisb.) v lesích Úsobrnských. Upolín (Trollius europaeus) na lukách všude hojný. Čemeřice zelená (Helleborus viridis L.) v zahrádkách selských. Samorostlík (Actaea spicata L.), koniklec tu neroste. Dvojštítek (Biscutella laevigata L.), Mydlice lékařská (Saponaria officinalis L.), kakost krvavý (Geranium sanguineum L.), klokoč (Staphylea pinnata L.), asi zdivočelý, nedaleko silnice do Kornic u Jevíčka. Rozpuk jízlivý (Cicuta virosa L.), mokrýš střídavolistý, slezinník, žlouteník (Chrysosplenium alternifolium L.), tolije bahenní (Parnassia palustris), rozchodník bílý a velký (Sedum album L., S. maximum Suter.), kuklík potoční (Geum rivale) u Kornic. Mochna bílá (Potentilla alba L.) u Nectavy, střemcha (Prunus padus L.), prorostlík okrouhlolistý, pupovník (Bupleurum rotundifolium L.), čilimník dvojlistý (Cytisus supinus Crantz). „Babí hněv, jehlice trnitá (Ononis spinosa L.), úročník lékařský (Anthyllis vulneraria)".

Některé názvy lidové.

Habán (choroš), kuřátka (liška), kotrč, kozí brada (kuřátka), seruvka (syrůvka, ryzec pomorančově žlutý, z něhož, nalomí-li se, teče bílá šťáva jako mléko; jí se syrová), mochovirka (muchovírka, muchomůrka), rezek (ryzec), holob (holubinka nebo čirůvka), žed (žid, hřib jedovatý). Všecky houby holubinkám nebo ryzcům podobné, jež jsou buď jedovaté nebo si jich lid nevšímá, zovou se jaksi opovržlivě „žaběny" nebo „kalaběny". Starému hřibu s velkým kloboukem říká se „kaláb". Medylka (mydélka, pomněnka), potočník, krvavník (lašťovičník), svalník, svalníček (rozchodník žlutý), točné mož (tučný muž, rozchodník — Sedum majus), hromotřesk (netřesk), slonečka (slunéčka, měsíčky), hadènec (hadinec, pryšec), barvínek (brčál), matkové koření (máta peprná), kaléní (kalíní), potměchuť, lolek (lilek, rulík), charpa (chrpa), mlíčen (Sonchus arvensis), troskavec (truskavec), hlochá kopřeva (hluchá kopřiva, hluchavka), žihavka (žahavka), melka (jílek mámivý), psí jazyk (jitrocel kopinatý), lopéní (lopucha), černá jahoda (borůvka), povázka (kokotice), slak (svlačec), břesk (vřes), dřín (modřín), oříšek (toten), psí víno (dvojlist), polní mak (vlčí mák), opava (pupava), vlk (zaškudlá tráva), vraní oko (upolín).

Nejméně zná se lid v říši nerostné. Mimo kovy (rtuti se říká „živé stříbro"; to dítě sebou snuje jak živé stříbro, — mědi pak říkají „kupr") a mimo sůl zná lid jmenovati jenom křídu (kředa), ledek, vápenný kámen (vápenec), pískový kámen (pískovec), křemeli (mléčný křemen), křesací kamínek (pazourek), brambor (mramor), křidlici (břidlici), modrou hlínu (lupek), hlinku (tuším mastek). Hlinkou léčívají dětské zapařeniny, za kterýmž účelem ji nožem strouhají na jemnou moučku a zapařeninu jí zasypávají), náočníkový kamínek (skalice modrá). Všecky ostatní nerosty jsou vůbec buď „nějaká roda" (ruda) nebo prostě kameň (kámen). Cihlářské hlíně říkají „žlotá hlena", červeným železitým půdám „červenice". Dle zprávy p. naducitele Kobzy z Bělé vyskytuje se u Roubaniny osinek (asbest).

(Nejobyčejnější nerosty (horniny) vypočteny jsou v odstavci „Poměry floristické".)

---

2. Obyvatelstvo.

Počet, pohlaví, národnost a vyznání.

V Jevickém okresu žilo dle Batovcova příručního místopisu zemí koruny České z r. 1900 celkem 21.262 duší. Z těch bylo 9979 mužů a 11.283 žen. K národnosti české přihlásilo se 18.083, k německé 3142 obyvatelů. Dle vyznání náboženského napočteno 19.866 katolíků, 1005 evangelíků a 391 židů.

Obyvatelé tito žijí v 53 osadách.

Nářečí.

Nářečí, jimž lid v okresu Jevickém mluví jak na Malé Hané (v nížině) tak i na horách, jest v podstatě nářečím hanáckým, od něhož se liší výslovností samohlásek **ó** (střídnice za spisovné **ou**) a **é**, pak aspirováním náslovných samohlásek souhláskami „h" a „v". Kdežto Hanák vyslovuje hlásku *ó* a *é* súženě, vyslovuje ji lid na Jevicku široce čili otevřeně, abychom tak řekli plnými otevřenými ústy, a kdežto Hanák náslovných samohlásek nevyslovuje s přídechem (aspirací), vyslovuje se v okresu Jevickém náslovné **o** jako **vo**, ostatní náslovné samohlásky pak a, e, i. u

jako ha, he, hi, hu, na př.: od nás — vod nás, ale — hale, i my — he me, unesu — honeso. Jen spojka *a* však zůstává bez přídechu: ty a já — te a já. Poněvadž krátké *u* se vyslovuje jako krátké *o*, má toto v násloví přídech *h* na př.: u nás — ho nás, ubylo — hobelo.

Hlavní znaky, jimiž se lidová mluva obyvatelstva okresu Jevického liší od jazyka spisovného, jsou tyto:

1. Samohláska *y* a *ý* zní důsledně jako široké, ústy na plno otevřenými pronesené *e* a *é*; pouze slovo bylina činívá výminku a zní bylena. Příklady: byl — bel, myš — meš, býval — béval, bystrý — bestré.

Touž výslovnost mívá často i hláska *i* (krátké), tak zejména ve výrokových akt. participiích plurálních muž. rodu: napili jsme se — napile sme se.

2. Samohláska *u* a dvojhláska *ou* (ú) zní důsledně jako široké, otevřené *o* a *ó*: budu — bodo, bourají chalupu — bóraji (také bórajó) chalopo. Kolečkované *u* (*ů*) zní jako krátké *u*: dům — dum, sůl — sul.

3. Samohláska *é* zní obyčejně jako *i* (y), krátce: mléko — mliko, péro — piro, jméno — mino, lépe — lip.

Spřežka *ej* zní jako dlouhé, široké *e*: nejlepší — nélepši, zejtra — zétra, dejte — déte.

4. Krátké měkké *i* po sykavkách a c, č, z, ž a š, pak po ř a často i l zní jako široké, otevřené *e*, tak na př.:

ci: cizí — cezi, cikán — cegán, cibule — cebole;

či: či (spojka) če, na př.: já či ty — já če te, čistý — čésté;

zi: zima — zema (v zimě zní: v země ve smyslu něm. „in der Kälte", v zémě ve smyslu něm. „im Winter"), neznabozi — neznaboze;

ži: (ve středosloví): žid — žed, živ — žev, žila — žele;

ši: šidlo — šedlo, šil — šel;

ři: (ve středosloví): kopřiva — kopřeva, Kateřina — Kateřena; na konci slov zní jako *ři*: drátaři — drátaři, stoláři — stoláři.

Předložka *při* zní vesměs *pře*: je při nás — je pře nás, přidejte — předéte;

e a často *i* po *l* jako: lid — led, liška — leška, také slovo lípa se vyslovuje krátce lepa.

5. Spřežka *čc* zní *jc*: babičce — babijce, matičce — matijce, kočce — kojce; spřežka *žs* zní buď jako *js* nebo *s*: božská osoba — bojská (boská) vosoba, pražský — prajské (praské, na př. most).

Zubnice před zubnicí přecházívá v *j*. V Roubanině a v okolních osadách se však vyslovuje pouze sykavka (tedy bez „*j*“): babicce, mošti.

6. Předložky *od*, *nad* a *pod* se před náslovnou zubnicí nevokalisují, nýbrž zní buď jako *oj*, *naj* a *poj* nebo jako *o*, *na* a *po* spojeně se slovem, jež následuje; od domu k domu — voj domo k domo nebo vodomo k domo, od tebe — voj tebe (otebe), nad tvrzí — naj tvrzó (natvrzó), pod truhlou — poj trohló (potrohló).

7. Přisvojovací přídavná na *-in -ina*, *-ino* mají koncovku (v nominativu) *-én*, *-ena*, *-eno*: sestřén, sestřena, sestřeno; genit. sestřenyho, sestřené, sestřenyho atd., nom. plur. sestřeni, sestřene, sestřene (jabka), gen. sestřeněch atd.

Horák krátívá často kmenové samohlásky jako na př. ve slovech: žaba, vrana, skala, mak, ve rčení: „mám se, chvala Páno Boho, dobře“ (sice však jako v jazyku spisovném chvála, to belo chvále), sela — síla, lepa — lípa, hrach — hrách, skala — skála atd.

Podstatná jména středního rodu na *í* (obilí) mívají v ostatních pádech široké zakončení: ve vobiló, krásny vobila, v zeló, bujny zela, psáňata.

Obšírnější zprávy, v podstatě správné, čtenář o nářečí horáckém najde v Dialektologii moravské od Frant. Bartoše. Co v tomto článku podáno, jsou ukázky mluvy lidu na Malé Hané, zejména v osadách Cetkovicích, Uhřicích, Vel. Opatovicích, Jaroměřicích, Biskupicích, Bezdečí u Kornic, v Usobrně, na Štěpánově a na Šubířově. V Jevíčku lid mluví sice také nářečím horáckým, ale nikoliv čistým, nýbrž poloměstským, t. j. promíšeným tvary a obraty jazyka spisovného. Spisovnému jazyku lid na dědině říká „panský“; kdo mluví spisovně, mluví „po panske“.

Nářečí užívá mnoho cizích slov, ohromnou převahou německých (troňk, fasoňk, caňk, kvér, hak, špirézne, lácare atd.). Spisovatel je uvedl, pokud mu byla známa, v Časopise Matice Moravské.

Pokud se týká osad německých, mluví se tam nářečím šenhengstlerským, rozšířeným po celém soudním okresu Moravsko-Třebovském a Svitavském.

Hmotný a duševní život lidu.

Život vesnického lidu je prostý, v malých osadách (koloniích) horských druhdy i bídný. Výhradnou stravou u rolníka bývá mléko s chlebem nebo s brambory, mléčné, zasmažené (zapražené) polévky „z vody“, zatírané polévky syrováčné a zelné (ze zelné vody) a často i česnečky (oukrop) s týmiž příkusky; kaše prosná (jahelná), krupicová a bramborová (hnetka), zasmažené zelí s brambory, někde k večeři i syrové kysané zelí s brambory, hrách s kroupami, čočka, „koláčky“ (knedlíky) buď „prázdné“ anebo nadívané tvarohem nebo čerstvým ovocem, zvláště třešněmi, hruškami, kadlátkami (švestkami) a „černými jahodami“ (borůvkami); „křesné“ (přesné) pekáče (placky) moučné anebo bramborové a p. Někde mívají hospodyně ve zvyku péci „pekáče od chleba“, t. j. koláče z chlebového těsta, buď „prázdné“ nebo nadívané tvarohem a pomazané povidly. Mnohé z těchto pokrmů bývají velmi chutny a výživny. K snídaní bývají polévky nebo mléko, k obědu polévky nebo nějaká kaše, nebo jedí se zemáky, nebo maštěný hrách s kroupami, nebo knedlíky, k večeři zase polévky nebo mléko. „Pod polévku“ zasmaženou se zavařují: brambory („jabková“), krupice, jáhly („kašná“), drtinky čili strouhánky, drobky (nočky), lukše (nudle), hrách s kroupami („hrachová“) a čočka („čečůvková“) se svěžími nebo sušenými hubami, podzatřenou ovoce a rábská řepa na drobné kousky krájená („řepa na kóske“). Oběd záleží za obyčejných okolností jenom z jednoho jídla, o slavnostech, pak žencům a třalkám se předkládá jídlo dvojí neb i trojí dle toho, jak se kdo chce „ukázati“ a zavděčiti, nebo jak kdo má. K svačině se požívává chléb s domácím syrem nebo tvarůžky (syrečky). Chléb v selské domácnosti nemá dojíti nikdy, za to u domkařů, podruhů a vůbec v rodinách chudých bývá zjevem vzácným; těm jej nahrazují brambory. Buchty a koláče „na plechu“ pékávají hospodyně v neděli a ve svátek, koláče „s půdy“ (v peci) o slavnostech, „výročních“ svátcích, o pouti (patrocinium), na ostatky, v hody (posvícení), o svatbách atd. Koláčům „na půdě“ pečeným říkají

místy také vdolky. Za vyjmenovaných právě příležitostí se smažívají také koblihy a „boží milosti“, podělo (náděv) do koláčů (koblihy se smažívají prázdné) bývá tvaroh (tvarohové), trnky čili povidla (trnkáče), mák (makovníky), sušené hrušky uvařené a na drobno posekané (hruškové), strouhaná mrkev, sekané nebo na drobno rozkrájené „sladké“ zelí (zelníčky) atd. Aby příjemně vonělo, „podělo“ se kořenívá potlučenými „hřebíčky“, badiánem a novým kořením. Koláče chlebové se posýpají kmínem a solí. Nežli se koláč vsadí do peci, „poličuje“ se směsí z mléka a bílku šafránem zbarveným, upečené se mastí máslem a posýpají perníkem.

Masa se požívají častěji pouze v zámožnějších rodinách selských, v jiných jenom o větších svátcích a za zvláštních příležitostí, jakými bývají křtiny, ouvody, svatby a p. Chudina po celý rok masa ani neuvidí, živíc se výhradně, jak už naznačeno. V novější době vzmáhá se v „lepších“ rodinách selských obyčej požívati ke snídaní kávu, která bývala do let nepříliš dávných na vesnicích vzácností, jíž bývali „ctěni“ čili častováni hosté jenom o svatbách nebo za zvláštních slavnostních příležitostí. Chudina si připraví „hody“ tak, že si koupí chléb a sýr a zapíjí kořalkou. Kořalka bývá vůbec hledanou „lahůdkou“ a „občerstvením“. V čas žní sedlák by mnohdy ani nedostal ženců, kdyby nevěděli, že se po chuti napijí kořalky. Ostatně jí nepovrhují ani zámožnější, ač sice je známo, že kořalečnictví bují právě v osadách nejchudších, což je i do jisté míry přirozeno, poněvadž si chuďas, jenž nucen bývá několikrát počítati každý halíř, dražšího a zdánlivě přece jenom „mdlejšího“ piva (pivem prý se tak „nepočerství“) koupiti nemůže. Ale i piva se vypije dosti, zvláště na Malé Hané.

Dle zámožnosti vlastníkovy upraveno bývá i jeho obydlí. Stavení rolníkovo lišívá se obyčejně na první pohled od obydlí domkařova rozsáhlostí a výstavností. Tvar selských statků bývá zpravidla, ale ne vždycky, čtverec, jehož strany tvoří obydelné stavení o jedné nebo dvou světnicích (někde, na př. v Kladkách, říkají také „jizba“ jako na Hané), síni, kuchyni a komoře, dále chlév pro hovězí dobytek, stáj pro koně, kůlna a humno s dvěma přístodůlky. Na vhodném místě postaven bývá „prasečí“ chlívek, kurník pro drůbež a dřevník. Na půdě mají sýpku; ostatní prostory pod střechou, „hůry“, se užívá na uložení sena neb i slámy na krmivo dobytka určené.

Obydlí průčelím hledí na náves, na silnici nebo na hlavní cestu v osadě; někde, jako na př. v Kladkách, stojí selské statky na hoře na úbočích čili na svazích široké zmoly, domkařská obydlí pak se rozkládají na spodku při úpatí. Stavení bývají „z tvrdého materiálu“, t. j. zděná, z kamene i z cihel (pálených i vepřovic), v četných osadách horských však viděti také ještě domy dřevěné, jako v Hor. Štěpánově, v Úsobrně, na Šubířově, na Chobíně, v Kladkách a j.

Ve světnici stávají v jednom koutě (u dveří) velká kachlová kamna s pecí, na které někdo z domácích spává; za poslední doby se místo kamen zavádějí často sporáky; v jiném koutě (průčelním) stůl a kolem něho podél obou zdí (stěn) kratší nebo delší lavice, holé nebo nějakou barvou natřené; po druhých dvou bocích stolních stávají dřevěné židle („legáty“) s „lenochem“ buď prostým, holým a hladkým nebo všelijak uměle i neuměle vyřezávaným. Při některé zdi (stěně) stává lůžko nastlané peřinami a zhlavci (polštáři) potaženými „pecajkovými“ nebo kanafasovými „cíchami“, nad ním pak zavěšena bývá lištva s „toufarovými“ talíři, mísami, kávovými, obyčejně všelijak malovanými hrníčky, džbány, parádními lžicemi, noži a vidličkami — na obyčejné jídelní náčiní je lžičník — u prostější prádelník nebo truhle, obyčejně pěkně malovaná, v některém koutě šatník (almara) a kolem kamen lavice, nad kamny kolem bidla na věšení „šatů“ (prádla) neb sušení prádla. Nábytek světniční doplňuje, jsou-li malé děti, kolébka a v zimě kolovrat. Záleží-li byt ze dvou světnic, bývá v druhé menší („seknička“) parádní postel peřinami pro dcery určenými až do stropu vystlaná a nějaká skříň. V „sekničce“ se domácí obyčejně nezdržují. Světnice bývá vyzdobena obrazy. Obydlí komkařovo záleží z jedné světnice, do které se vstupuje tmavou, poněvadž bezokennou síní, a z kuchynky, taktéž tmavé. Někdy bývá síň i kuchyní. Při domku stává také chlév a začasté i stodůlka. Nábytek bývá skrovný; záleží z postele, nějaké lavice, legátu a obyčejně, ale nikoliv vždycky, také stola. Na stěnách visí několik bezcenných „svatých“ obrazů, malý dřevěný křížek a zrcadélko. Vesnický řemeslník používá světnice zároveň za dílnu.

Světnice všeobecně, selské i domkařské, bývají nízké, strop (lid říká „podlaha“) deskový (prkenný) nebo palachový, t. j.

omítaný, podlaha (lid říká „zem“) buď prkny dlážděná nebo jen z hlíny upěchovaná. Hliněné podlahy se líčívají žlutou hlinou, aby vypadaly parádněji. Okna, zvláště u starších stavení, bývají malá; v domech dřevěných bývají nejmenší. Často v chudých domcích vídati rozbitou tabuli v okně zalepenou papírem; „domácí pán“ není s to, aby si ji dal zaskliti. Každé stavení selské bývá opatřeno sklepem kamenem vyklenutým. Nejobyčejněji se v něm uschovávají brambory, v létě také mléko. Dvéře do sklepa jsou buď stojací nebo padací; padacím se říká „sklopec“. „Šijí“ vniká do sklepa potřebný vzduch a částečně i světlo. Obydelné stavení líčí se vně i zevně vápnem, při zemi pak se stěna opatřuje „podrovnáním“, t. j. nátěrem „modrou hlinou“ anebo žlutou nebo červenou. Nad „podrovnáním“ bývá dle umělosti hospodyniny malovaná květinová obruba (lem) téže barvy. Průčelí uprostřed nad okny bývá dosti často zdobeno malovaným věncem. Tu a tam zříti ve výklencích také sošku nějakého „svatého“. Ostatní zdi zůstávají jen zomítány neb i bez omítky. Nejméně péče se věnuje hnojištím (nechávát se hnojnice namnoze odtékati ze dvora) a záchodům.

Na zimu se obyvatelé horských osad chrání opatřujíce „náspy“ — chodníky podél nádvorních zdí — boudami chvojovými nebo slaměnými, aby se sníh neprášil do dveří. Kde mají podél náspů přísinky („přisének“), t. j. prkenné ohrady, tam bud nedělají. V osadách na Malé Hané boudy bývají zjevem vzácnějším.

Při každém selském stavení bývá větší nebo menší ovocná zahrada čili sad („sadové třešně“ na rozdíl od třešní drobných), ale vydržuje se spíše pro trávu nežli pro ovocné stromy. Domkaři mívají zahrádky menší. Mimo zahradu ovocnou mívají u stavení zahrádku květinovou, ve které se pěstují „voničky“, „boží dřevec“, „maří listí“, balšánek (druh vonné máty) a máta peprná („matkové koření“), slunéčka (měsíčky), karafiáty, žluté lilie, narcisky, satoryje („satoréka“), reseda, šalvěj („šalvije“), lasknice („pantlečke“), hvězdice (astry), jiřinky, slizová, pivoňky, růže, růže stolistá, barvínek atd.; pro užitek srstka a rybíz. Všechny květiny tyto však nebývají v jedné a téže zahradě. Za okny se nejobyčejněji pěstují: bazalka, pelargonie, „muškát“, hřebíčky (karafiáty vonné), fuksie, rozmaryn, balsaminky a j. Z léčivých rostlin sázívají anděliku, libeček (lobeček), strakatý list (ostrořepec, Mariendistel).

Národní kroj

téměř už zcela vyhynul; lidé se nosí po poloměstsku. Jenom někde (na př., a to se vzácnou výminkou, v Kladkách, v Úsobrně, v Uhřicích) staří lidé se ještě šatí po „starodávnu": stařečkové nosí žluté (také černé) koženky, modrou, soukennou kamizolu s dvěma řadami lesklých bílých kovových knoflíků, řásný plášť z modrého sukna s bílým kovovým zapínadlem pod krkem, černý šátek obvázaný kol krku, na hlavě beranici a na nohou boty s holínkami až po kolena, stařenky pak černé krátké sukně nebo modročervené kanafasky, řásné zástěry, temné soukenné špenzry (špenzle), bílé placáky na krku, na hlavě veliký červený šátek, na nohou žluté neb i červené punčochy a nízké vykrojené střevíce. Ve všední den šatí se mužové v horských osadách při domácnosti takto: plátěná, v novější době však častěji bavlněná (kartounová) košile, kalhoty z režného plátna, cajková vesta, jakákoliv čepice nebo klobouk je celý úbor. Chodí bosky a bez kabátu „bez oblečení". V zimě, je-li třeba vyjíti z chalupy, obují se do botů holénkových nebo „perkových", vezme se kabát, který bývá z cvilinkového plátna, nebo starý „sváteční" kabát cajkový nebo z látky vlněné. „Sváteční šaty" mužské se šijí z cajku, saminetu nebo z látek vlněných. Zámožnější si pořizují mimo to zimníky nebo kožichy. Na hlavu se v neděli a ve svátek brává nyní větším dílem klobouk nebo čepice „oficírka". Ženské si ve všední den oblékaji na plátěnou nebo bavlněnou košili barevnou kartounovou nebo kanafasovou sukni, jupku (pluzu) z téže látky nebo cajkovou kacabajku, na hlavu si starší (vdané) zavazují veliký barevný a květovaný šátek „na uši", svobodné si uvazují menší šátek „pod bradu". Na svátek se berou na bílé vyškrobené spodnice řásné „štofové" nebo „tištěné" kartounové sukně, svobodné si uvazují v zimě vlňáky pod bradu a oblékají se do teplých poloměstských i městských kabátů, starší však zůstávají i v zimě věrny velkým šátkům na hlavu a kacabajkám a do kostela se „zaodívají" vlňákem. Druhdy nosívaly v zimě kožišky, často drahé. Svobodná selská děvčata a mladší vdané ženy, zvláště „parádnice", hledí na to, aby jim v neděli sukně co nejvíce stály, t. j. měly objem co největší, proto brávají pod svrchní sváteční sukni třeba několik tuho naškrobených, vyžehlených spodnic kartounových. Když jsou hodně parádně nastrojeny, říká se, že jsou

„nafrnděny“. K pořádnému nastrojení patří v létě „vonička“ t. j. kytička z vonného kvítí a běloučká „šatka“; obojím se opatřují i chasníci. V osadách Malé Hané ležících bývá oděv šit z látek dražších a modernějších, mužských i ženských. — Dokud se pěstovalo více lnu a tkalo více pláten, hotoven domácí všední šat, mužský i ženský, výhradně z plátna, barveného i holého; nyní převládají všude látky bavlněné: kartoun, pecajk a kanafas. plátna pak se používá více k potřebám hospodářským (na šití pytlů, plachet travných i vozových a p.), jemná bílá plátna už se ani netkají.

S národním krojem vyhynuly i **staré kratochvíle** a zábavy a vyhynují i staré národní písně. Na místo bývalých večerních „přístek“, kdy se tolik nazpívalo „nábožných“ i „světských“ písniček, navykládalo tolik rozkošných pohádek a navypravovalo tolik veselých i strašidelných pověstí, zavedeny v osadách, kde se plete sláma, prosaické „pletačky“, místo starých svérázných písní pějí se nyní všelijaké odrhovačky, jichž mnohdy bývá samá oplzlost, a zpívají je i drobní pasáci na pastvě. Ze zábav zbyly muziky, avšak s tanci nenárodními, a hrubé „maškarády“ provozované rozpustilou chasou o ostatcích. Městské výlety zobecněly působením hasičských a vysloužileckých spolků již všude; bývají rády pořádány a rády navštěvovány, poskytujíce milou a slušnou zábavu. Výroční trhy v Jevíčku jsou dostaveníčkem všech známých z celého okresu; bez nich by mnohý přítele nebo známého třeba několik let neuviděl. Ze Šubířova, z Novosad, z Hor. Štěpánova, z Chobína a z Kladek chodívají na výroční trhy také do Konice, z jihozápadních osad do Březové a do Letovic. Pouti, kterým povšechně nelze upříti významu kulturního, konají se z okresu v procesích do Jaroměřic, do Suchdola u Konice, na Stražisko u Konice, na sv. Kopeček u Olomouce, na Vranov u Brna, do Sloupu a do Křtin; druhdy se chodívalo k „zázračné“ Matce Boží i do Jevíčka. Jednotlivě se vydávají zbožné osoby na pouť na Hostýn, na Velehrad, do Vambeřic, do Čestochova a do Mariaceli. Pouti do Vambeřic ochabují pro hrubé a sprosté zacházení tamního německého obyvatelstva a kramářstva s českými poutníky.

Jako odjinud i z tohoto kraje chodívá se na pouť dílem z náboženského přesvědčení, dílem také — pro zábavu.

Jako jinde na Moravě, zachovalo se i zde mnoho zvyků a pověr z dob pohanských. Pohanským předkům našim byly, jak známo, „obloha, prameny a řeky, skály a hlubiny, hory a lesy, oheň i tělesa nebeská samé příbytky a působiště vyšších mocí a bytostí," jež „příznivě" nebo „nepříznivě" působily na člověka a jeho osud. Prostý lid dosud v různé takové bytosti věří a v obrazivosti se je i „vídá". Matky i chůvy dosud strašívají děti Polednicemi a Klekanicemi nebo Diviženkami a Hastrmany (Vodníky). Ďasi (lid vyslovuje ďási) či eufemisticky „ďachmani" jsou lidu dosud bytostmi zlými, které jenom zlo působí, a dosud se věří v jsoucnost můr a vypravuje se o lidech, výhradně však o ženách, z jichž těla v noci vycházejí duše a jako stéblo nebo pápěr zavřenými dveřmi do domu se vkrádají (vsukují) a tam lidi, zvláště nemluvňata, dusí a moří; podobně o ženách, jež všecky vnitřnosti ze sebe vysoukají a pak jako duchové docházejí do místností uzavřených. Zle by ovšem bylo takové ženě, kdyby někdo, přijda na vnitřnosti (střeva) její, posypal je plevami: musila by zhynouti, ježto by jich nemohla zase do sebe vsoukati. Také „rarachy" se strašívají děti; rarach tu zastupuje samého rohatého čerta. Jak si lid představuje biblický limb, viděti nejlépe z pořekadla: „je tam jako v lembo" (t. j. tma). Čarodějnice dosud dle pevné víry vesničanů „provozují" svoje „reje" a škodí lidem i dobytku, a věří se, že jsou lidé, kteří umějí a mohou „zaváděti kroupy" a zažehnávati (zaříkati) různé neduhy a vady tělesné. Staří lidé na Šubířově se dosud pamatují na „starou kostelnici", stařenku to, jež uměla zaříkávat „namné" (navné) kostky, souchotiny a p.

Hranice pozemků jsou věcí posvátnou a nedotknutelnou. Druhdy bývaly vyznačeny t. zv. sády a běda tomu, kdo by takový sád byl vytáhl, aby hranice svého pozemku posunul. Když zemřel, strašíval, t. j. v noci přicházíval duch jeho na místa, odkud sád vytáhl a naříkával, „kam mám zarazit?" Jen tehdy býval vysvobozen, jestliže někdo nebojácný jeda náhodou kolem, odpověděl: „Odkud's vytáhl, tam zaraz." Pověr je vůbec v lidu jako jinde na Moravě mnoho.

Lid mezi sebou je celkem dobrosrdečný, celá dědina je samý „strýček" a „tetička", jak se vůbec oslovují starší osoby, za to k cizím, zvláště k „pánům", bývá nedůvěřivý a nesdílný. Před „lontem" (pobudou) a cikánem se pečlivě celé stavení, pokud

je to možno, uzavírá a zamyká. Sice však třeba vytknouti, že se lid zvláště v některých východních osadách horských řád zpírá a soudí i o věci pramalicherné na velkou škodu vlastní. V nejnovější době však se věci po této stránce poněkud lepší.

Pokud se týká lidových zvykův a obyčejův, zaznamenáváme toto:

Ještě před nedávnými lety chodívaly dívky škole právě odrostlé v některých osadách, jako na př. v Úsobrně na smrtnou neděli se smrtí, t. j. s loutkou z hader urobenou a všelijakými cetkami ozdobenou. Přišly do stavení zámožnějších občanů a tam chodíce kolem loutky prozpěvovaly popěvek:

„Smrtná neděle, kdes klíče dala?
Já jsem je dala svatému Jiří,
a svatý Jiří zem odemyká,
aby rostla tráva všeliká,
tráva všeliká, fiala modrá,
všelijaké kvítí na věnečky vití,
tráva zelená.“

V pondělí po smrtné neděli ráno byly pak a dosud bývají při staveních, ve kterých mají malá děvčata, stavěny, vlastně na stromech upevněny „máje“. Bývají to vršky jedlového neb i smrkového stromku přivázané ke dlouhé žerdi čili bidlu. Na větvičky zavěšovány všeliké ozdůbky, pestré hadříčky z různých látek, vyfoukaná bílá vejce a p. Sám vršíček pak ozdoben bývá malou z barevných haderek upravenou loutkou. Po svátcích velikonočních se máje sdělávají. Večer před svátkem Filipa a Jakuba dělávaly a někde dosud pověrečné hospodyně dělávají na dveřích od chlévů a stájí „svěcenou“ křídou křížky a před prahy čáry, aby zamezily přístup čarodějnicím, které by „udělaly“ (učarovaly) dobytku.

Večer před Janem Křtitelem ještě v letech sedmdesátých minulého století páleny tu a onde na kopcích svatojanské ohně. Nyní však prý se už tak neděje. Na sv. Řehoře chodívávali chlapci oblečeni v papírové ornáty po vesnici a sbírali dárky. Na sv. Dorotu obcházívala po vesnici přestrojená děvčata a pozpívavše známou píseň: „Byla panna Dorota pobožného života“ atd. sbírala taktéž dárky. „Sv. Mikuláš“ navštěvuje a obdarovává děti dosud různými dárky jako: ovocem, sladkými pamlsky a p.

a třeba i prutem. Nemůže-li „sv. Mikuláš“ přijíti sám, neb „omešká-li se někde“, přicházívá místo něho o dva dni později „Matička“.

Ze zvyků svatebních zmiňujeme se pouze o „zalykování“. Bere-li si totiž mládenec z přespolní vesnice děvče, bývá chasou z osady, ze které nevěsta pochází, zalykován, t. j. zatahuje mu chasa na příhodném místě v osadě pestrými šátky neb stuhami cestu („zalykuje“) a nepustí jej dále, dokud se slušně nevyplatí. Zvaní svatebních hostí a jejich obsluhu o svatbě mají na starosti „mládenci“ (družbové); bývá jich několik, nejvíce však čtyři. Nevěstě bývají nápomocny „droužky“ (družičky). Dříve mládenci, když chodili zvát, stříleli z pistulí, nyní však se tak už neděje z příčin bezpečnostních.

Hry dospělejší mládeže zanikly. Děti, pokud mají kdy, hrávají si nejobyčejněji na honěnou, při čemž „se počítají“. Na „konopky“, neb na „anděla a čerta“, nebo „hycku“. Hycka (někde říkají také semele) jest kousek oblého dřeva na obou koncích zahroceného. Také na vlka si děti hrávají. Napodobíce žatí srpem, popěvují:

„Žnou, žnou na vlkové louce,
vlk není doma,
je na jarmace,
kupuje tam ovce,
dívce (t. j. službce) na rukávce,
pacholkovi na boty,
do té panské roboty.“

Potom vyskočí chlapec, někde za stromem neb za rohem schovaný, jenž dělá vlka a žence rozhání. Koho při tom chytne, dělá opět vlka ten. Někdy hrávají si děti také v „pucku“, t. j. v míč, „na slepou bábu“, „kdo ten zlatý prsten má?“ atd.

O zvycích a obyčejích německého lidu vypravuje Al. Černý ve své „Heimatskunde“, ježto líčeny budou v sousedním okrese Moravskotřebovském.

---

3. Zaměstnání.

Hlavním zaměstnáním obyvatelstva nejen na rovině, nýbrž i v horách je polní hospodářství a spojený s ním chov dobytka;

kousek pole najímá sobě za peníze nebo „za hnůj“ i podruh, aby si mohl držeti nějakou kozičku. Slovům „za hnůj“ sluší rozuměti tak, že nájemce pohnojí a obdělá najatý vyplaněný pozemek a beře z něho „první užitek“, t. j. obilí neb okopaninu (obyčejně tuto), která se na takovém pozemku první rok sklidí: druhý a třetí užitek (z druhého a třetího roku), beře hospodář, který však si pozemek sám obdělává a osívá. Rolníci ostatně „za hnůj“ neradi pole pronajímají, poněvadž hnůj takový nemívá valné ceny nejsa po většině nežli ztyřelým „stlaním“, t. j. jehličím a napadaným listím z lesa nanošeným a „uleželým“.

Pěstuje se a seje pšenice, ječmen, rež a oves, na horách i jarka (jarní rež); len, ač lnářství silně pokleslo, taktéž nebývá vzácný, pěstuje se ho však jen tolik, aby jím uhražena byla domácí spotřeba plátna na „měchy“ (pytle) a dílem i na „všední šaty“. Z okopanin pěstují se hlavně brambory (vulgo „jabka“), rábská a strničná řepa na krmivo i na „zelí“ a v rovině cukrovka, řidčeji hlávkové zelí, z luštěnin hrách a čočka, pro dobytek vikev a v rovině zvláště bob. Někde viděti i proso. Na rovině seje se také mák pro domácí potřebu. Nejobyčejnějšími pícninami jest červený jetel a vojtěška; poslední dobou počali rolníci síti i jetel žlutý; mnozí hospodáři pěstují na krmivo také „míšeninu“ (směsku), směs to vikve, hrachu, bobu a některé jarní obilniny. Bujná luka na rovině poskytují hojnost sena, louky na horách dávají sice méně sena, ale bývá „jadrnější“.

Chov dobytka je sice značný, ale nikoliv tak vyvinutý, jak by vzhledem na příznivé podmínky býti mohl. Platí to méně o množství jako spíše o jakosti dobytka. Výhody chovu plemen ušlechtilých mnohý ještě nechápe a chápe-li, nemívá potřebných pro počátek prostředků. Velkou zásluhu o zvelebení chovu dobytka má hospodářsko-lesnický spolek jevický.

Kus hovězího dobytka hledí si držeti i každý domkař: nemá-li potřebného k tomu pole sám dost, najme si, kolik doufá zmoci, a kráva mu je pomáhá obdělávati, jsouc mu vítaným potahem. V horách se vůbec užívá převahou krav za potah; jenom někteří rolníci ve vsi mívají po jednom koni, jehož na zimu rádi prodávají, aby nestál nadarmo ve stáji. Takové koně bývají často velmi zuboženy. V úrodné rovině bývá ovšem jinak: tu zříti koně těžké a dobře živené, jimiž se hospodář rád chlubívá.

Koz v rovině ani hrubě neviděti; tím hojněji se vyskytují v horách, kde pro ně sežene píci v lese i ten, kdo vlastního pole nemá, popásti je pak může někde na mezi nebo na skalce souseda-rolníka. Na zimu pro ně schystá hospodyně zásobu „sušení“; je to usušená na slunci tráva s listím lesních stromů, zvláště bukovým a habrovým; na jaře se jim chodí na pole neosetá „na kopečky“, t. j. trsy nejrannějších rostlin polních: pampelišky, ptačince, pcháče a p., jež se motykou vykopávají a na potoce nebo v rybníčku vypírají, aby zbaveny byly hlíny.

Mléko většinou se spotřebuje doma, jen menší část se prodá, za to však máslo hospodyně hledí prodati. Pro domácnost na omastek si ponechává jenom, kde toho nevyhnutelně třeba. V chudších rodinách rolnických bývá příjem za máslo a za vejce také určen na sůl, na petrolej, také na daně a na různé jiné potřeby domácí, poněvadž to, co se utrží za obilí, — ač prodá-li se mimo oves vůbec jaké — pohltí úroky a splátky na dluhy, jichž je nyní prosta málokterá usedlost rolnická. Máslo a vejce skupují máslařky, přicházející do dědin z měst a míst i vzdálenějších. Mlékárny v okrese jsou v Kornicích a ve Vel. Opatovicích. Krom toho je pro zužitkování mléka zřízena parní rolnická mlékárna na hranicích v okresu Třebovském v Trnávce.

Vepřového dobytka se chová poměrně dosti, dílem pro vlastní potřebu domácí, dílem pro řezníka. Nemalou ujmou chovu bývají různé nemoci dobytka vepřového. Z drůbeže chovají se husy, slepice, méně kachny, někde také krůty (krocani, moráci).

O zahradnictví lze do jisté míry mluviti jenom při velkostatcích v Borotíně, v Opatovicích a v Biskupicích; o samostatném odvětví živnostenském o zahradnictví v okresu mluviti nelze. Bývá sice při každém téměř domě („stavení“) vesnickém a často i v Jevíčku zahrada neb aspoň zahrádka, ale soustavného pěstování ovoce nebo zeleniny není. Doma se pěstuje, ač vzácně hlávkový salát, hlávkové zelí a kapusta, mrkev, brukev, okurky, celer, petržel, křen a pažitka, poněkud i česnek a cibule; do Jevíčka se zelenina ve velkém dováží z Olomouce, z Prostějova, ba až z Brna. Hlávkovým zelím část severní okresu zásobí se výhradně z Prostějova a z Olomouce („hanácké“ zelí), jižní z Brna („modřické“ zelí); ale jak už naznačeno, strouhává (krouží) se na zelí v horách i rábská a strničná řepa (vodnice); dělává tak,

kdo si nemůže z nedostatku peněz opatřiti aspoň kopu zelí hlávkového.

Ovoce dařívá se mnoho, zvláště švestek (kadlátek) a třešeň (výhradně „ptačích"); i jablek a hrušek bývá dosti a bylo by mnohem více, kdyby si ovocnictví jako hojného pramene příjmového obyvatelstvo více všímalo. Snad se věc brzy změní v lepší stránku. Že je to možno, dokázaly ovocnické výstavy v Brně r. 1900 a r. 1910 konané a z okresu obeslané ovocem z Bělé, z Opatovic, z Korbelové Lhoty a j.

Druhdy kvetlo v okresu také rybnikářství — tak na př. bývalo v Opatovicích a v nejbližším okolí 11 rybníků — nyní však se důležitému tomuto odvětví hospodářskému nevěnuje skoro žádná pozornost. Teprv poslední dobou snažil se zvelebiti rybářství v potocích jevických jevický advokát Dr. Lad. Ledvinka.

Pěkným pramenem vedlejších příjmů v hospodářství je včelařství. jež nedošlo sice ještě všeobecného ocenění, ale přes to stojí na značné výši. Není skoro větší obce, kde bychom se neshledali s menším neb větším včelníkem. Že i za časů dávnějších bylo si včelařství hleděno, o tom svědčí dosud jméno vrchu u Vel. Opatovic „Brtník" a jméno osady nedaleko Vel. Opatovic ležíci Brťov. Za starých dob bývalo včelaření čili brtnictví výsadou pánů (velkostatkářů). Úly stavívány byly v lesích a opatrovány brťaři (včelaři). Brťař byl povinen odváděti poctivou polovici vybraného medu vrchnosti; aby však vrchnost nabyla přesvědčení, že dostala poctivou polovici, byl brťař povinen před vybíráním medu učiniti na zámku oznámení, že med vybírati míní, vrchnost pak poslala s ním nějakého důvěrníka svého a med vybírán za jeho přítomnosti. Nastala-li potřeba včely krmiti, byl brťař povinen činiti tak ze své polovice. Za postavení každého nového úlu dostával brťař od vrchnosti láhev piva a dva bochníky chleba a kromě toho měl právo bráti všechen užitek v prvním roce pro sebe.

Statistická zpráva vykazuje r. 1901 na Jevicku 1289 koní, 8350 kusů hovězího dobytka, 2374 koz, 5 ovec, 3907 prasat a 35.983 kusů různé drůbeže.

Velká část horského lidu se obživuje tkalcovinou, t. j. výrobou zboží bavlněného. „Faktor" (tkalcovský mistr) přiveze bavlněné osnovy a outek ze Šternberka neb z Prostějova a roz-

děluje mezi své tkalce-dělníky. Tkadlec musí míti všecko tkalcovské nářadí svoje a vydělá, když mu celá rodina slouží a je pilný 6—8 korun týdně, z čehož si však musí i všecky svoje tkalcovské potřeby pořiditi. Tkalcovinou se zabývají mužové i ženy, po nejvíce v zimě. V létě se chodívá na žeň do Rakous a na Hanou, zvláště z vesnic Šubířova, Štěpánova, Pohory a z Úsobrna; na jaře a na podzim se chodívá na nížiny „na řepu“ (okopávání a kopání cukrovky). Z jihozápadního cípu docházejí mnozí výdělku v továrnách v Letovicích, v Chrastové a v Březové. Také lesní prací v některých vesnicích chudina si vydělává peněz buď „robotou“ (sázením lesních stromků) nebo drvařením (děláním dříví). Drvaři mimo mzdu mají právo bráti si odpadky, jež by jinak nebylo lze výhodně zpeněžiti. V létě obživují se mnozí a ještě na zimu nastřádají z výtěžku sbíráním hub, jichž v rozlehlých lesích za let příznivých přehojně roste, s nimiž na př. Pohorští, Štěpánovští, Šubířovští, Chobínští chodívají pěšky na trhy až do Prostějova neb do Olomouce. Do měst na trh chodí se také s jahodami a borůvkami („černými jahodami“), jichž taktéž v lesích roste hojnost.

Zmínky zasluhuje slaměný průmysl, t. j. pletení stuh („šňůr“) z režné a pšeničné slámy, z nichž se zhotovují „sotory“ (slaměné brašny) a hrubé klobouky. Pletením se zabývá celý východní pohraniční pás, střediskem výroby sotorové však je německá vesnice Skřípov a městys Něm. Brodek v okresu konickém. Šňůry se tuším dosud měří na lokte; 20 loket jest jedna šňůra sedmistéblová (sedmi stébly pletená), 13 loket jedna šňůra široká (jedenáctistéblová). Velmi zručný pletař, jemuž ještě druzí pomáhají „vyřezovat“ (nepomlácenou slámu zbavovati kolínek a listů stéblo objímajících) může si při vytrvalé píli vydělati denně 20 hal. Proto se pletením zabývají výhradně jenom děti a osoby k jiné práci neschopné, a to zvláště v zimě. Co pokleslo lnářství, ustupují přástvy („přístky“) „pletačkám“, a co se dříve známí a známé zvávali na „přístku“, zvou se nyní na „pletačku“. Sotorář chodí po dědinách, šňůry skupuje a je doma upravuje ku své potřebě: bílí je (sirou) a barví na černo, na červeno, na modro, na zeleno a p.

Nejobyčejnější řemesla a živnosti na dědinách bývají: krejčí („krejčíř“), švec, kovář, bednář čili stolář, kolář, tesař, který bývá zároveň i pokryvačem. Žádný však z nich, kdyby byl

odkázán jenom na své řemeslo, nemohl by býti živ: proto sobě hledí ještě i hospodářství polního, byť sebe menšího. Ve větších obcích bývají také pekaři a řezníci, a v Jaroměřicích je Rovnerův velkozávod uzenářský, jenž zboží své zasílá i za hranice moravské. Kominický mistr jest pro celý okres jeden v Jevíčku. Tam najdeme ovšem pekaře, řezníky, pernikáře, tvarůžkáře, cukráře, svíčkaře (voskaře), nožíře, pilnikáře, zámečníky, strojníky, klempíře, hřebenáře, kloboučníky, papučáře, krejčí, ševce, punčocháře, čepičáře, kožešníky, hrnčíře, kamnáře, hodináře, knihaře, natěrače, holiče, malíře, kvasničáře, mydláře, řemenáře, truhláře, optiky a j.

---

4. Průmysl a obchod.

Průmysl nebýval na Jevicku valný. Teprve novější dobou počal se zdárně rozvíjeti. Příčinou dřívější chabosti průmyslové bylo nedostatečné spojení dopravní (komunikační prostředky). Před zbudováním Moravské západní dráhy bylo z okresu na železnici nejblíže do Skalice-Boskovic a do Letovic; do Skalice jezdívalo se nákladním vozem z Jevíčka 5 až 6 hodin, do Letovic 4 až 5 hodin, jezdívalo však se raději do Skalice, poněvadž jízda po silnici z Jevíčka do Letovic vedoucí často po příkrých svazích jest obtížnější. Průmysl za dřívější doby záležel hlavně v mlynářství, vinopalnictví (palírnictví) a pivovarství. Kromě těchto odvětví průmyslových, býval v květu průmysl kamenický hlavně ve Velkých Opatovicích, kde jsou bohatá ložiska opukového kamene a odkudž se ročně vyvážívalo na sta kamenných koryt zvláště na Hanu. U Velkých Opatovic poblíže Smolna vyráběn býval v prvé polovici minulého století kamenec (ledek), ale dolování se nevyplácelo, proto po několika letech od něho upuštěno. Na „Spáleném vrchu“ čili „Kholberku“ u Jevíčka nad Bělou činěny asi před 50 lety pokusy s těžením kamenného uhlí. Pokusy však neměly žádného úspěchu. V místech těch, jakož i v okolí vyskytuje se lupek v žilách (coukách) i několik centimetrů tlustých, jenž považován byl za kamenné uhlí. Na podrobných mapách, vydaných vojenským kartografickým ústavem ve Vídni, bývá „Spálený vrch“ označován dosud jako místo uhelných dolů (Kohlenbergwerk), avšak bezdůvodně. Místo, kde byl kopán po-

kusný důl, lze doposud snadno nalézti, dle hromad vykopaného temnomodrého štěrku. Lupku se hojně dobývá v okolí Bezděče a vozí do šamotové továrny ve Velkých Opatovicích. Z opuky, které je v západním hřbetu horském hojnost, dělají se ve Velkých Opatovicích podstavce k pomníkům, dlaždice, schody, kříže atd. Na „Spáleném vrchu“ tesají z opuky schody.

V Úsobrně jest už přes 100 let skelná huť čili sklárna patřící firmě S. Reich a spol., jež má na Moravě několik takových závodů. Jakého druhu zboží se v této sklárně vyrábí a kam se vyváží, nebylo nám ředitelstvím továrním sděleno, ačkoli jsme o to několikráte žádali. Pivovary bývaly v Bělé (klášterní), v Jevíčku (panský), ve Velkých Opatovicích (panský), v Biskupicích (panský) a v Kladkách; nyní je v celém okresu pouze jediný pivovar, a sice v Jevíčku (akciový se sladovnou). Bývalý hraběcí pivovar ve Velkých Opatovicích přeměněn na sladovnu, již má zmíněný právě pivovar v Jevíčku v nájmu. Všecky ostatní jmenované pivovary zanikly.

Mlynářství jako všude jinde i na Jevicku klesá; mnozí mlynáři, kdyby neměli polí, mlynářstvím by se ani neobživili. Nehledíc na jiné okolnosti, jako soutěži (konkurencí) velkých parních mlýnů moravských i uherských, nedostatek stálé vody a j., vidíme příčinu mlýnského úpadku také v tom, že mlýnů je na Jevicku i bývalo poměrně mnoho. Tak na Bělé u Kladek na potoku Nectavském jsou dva mlýny vedle sebe. V Úsobrně bývaly do nedávna tři mlýny, z nichž nyní jeden („Prostřední) přeměněn na pilu. Tento, jakož i t. zv. „Horní mlýn“ od soukromého majitele koupil v letech devadesátých m. s. šebetovský velkostatek. V Jaroměřicích, jen asi tři kilometry od Úsobrna vzdálených, jsou tři mlýny. V Jevíčku jsou tři mlýny. V Opatovicích jsou dva mlýny. Pod Nectavou je mlýn a nedaleko od něho jest mlýn Biskupský. V Kornicích jsou dva mlýny atd.

Největší pila jest pod Jevíčkem při silnici z Jevíčka do Biskupic, která patří velkostatku biskupskému. Před časy tu bývala papírna, která, když dobrý papírnický průmysl poklesl, přeměněna byla na mlýn, jemuž se pak říkávalo „na Papírně“; koupiv jej zmíněný velkostatek, učinil z něho pilu, která pro blízkost velkých lesů zpracuje ohromné množství dříví do roka. V Nectavském údolí bývala pila patřící arcibiskupství olomuckému,

Před několika lety vyhořela a nebyla už znova postavena. Na místě jejím stojí nyní hájovna. Mnoho dřeva zpracuje také zmíněná už panská pila úsobrnská. Bývalá panská pila „pod Loupežníkem“ u Jaroměřic proměněna před lety v hájovnu a rybník u ní v louku. Kromě toho měly i některé mlýny zařízení na pilaření jako na př. mlýn v Jaroměřicích na úpatí Hory Kalvarie směrem od Úsobrna, jemuž okolní lid říká „na Pile“ a mlynáři „Pilovský“.

V novější době zřízena ve Velkých Opatovicích šamotová továrna, jejímž šéfem jest Němec Gessner.

Ve Velkých Opatovicích byla za přispění Občanské záložny jevické zřízena před několika lety rolnická parní mlékárna. Mlékárna rolnická je také v Kornicích, kde zřízena v novější době také škrobárna. Oba tyto závody jsou německé.

Vápno na velko pálí se ve vápence v údolí Nectavském.

Vinopalny čili palírny (lihovary) jsou v Jevíčku, Jaroměřicích, Vel. Opatovicích a Biskupicích. Druhdy bývala vinopalna také v Nectavě.

Drogerie a materielní závod je v okrese Jevickém jeden, a to v Jevíčku.

Pokud se týče drobnějších po řemeslnicku vedených závodů průmyslových, uvedeny jsou na příslušných místech části místopisné.

---

5. Prostředky dopravní (kommunikace).

Hlavní oporou veškerého obchodu i průmyslu jsou dopravní prostředky, k nimž počítáme železnice, silnice, poštovní a telegrafní úřady a telefon.

Okresem probíhají dvě dráhy, Moravská západní dráha vedoucí z Prostějova do Třebovic, s odbočkou z Kornic do Vel. Opatovic a místní dráha z Vel. Opatovic do Skalice u Boskovic. Drahami těmito má okres spojení s Prahou, se Zábřehem, s Prostějovem, s Olomoucem a s Brnem.

Moravskou západní dráhu, která probíhá severní částí okresu od hranic obce Dzbelovské (okres Konický) až k Bezděči, vystavěl bankovní dům Erlangerův ve Frankfurtě nad Mohanem. Místní

dráhu z Opatovic do Skalice akciová společnost, obě za značných obětí poskytnutých od země a od obcí. Se stavbou mor. západní dráhy počato r. 1888, počátkem září pak r. 1889 byla na ní zahájena jízda. Stanice má v okrese: Dzbel, Jesenec, Nectavu a Kornice. Jízda na místní dráze z Vel. Opatovic do Skalice zahájena z jara r. 1908. Se stavbou této dráhy započato r. 1906. Stanice, jež v okrese jsou: Kornice, Jevíčko-Jaroměřice, Opatovice a Cetkovice. Vozbu na obou drahách provozuje stát.

Silnic dobré namnoze jakosti jest v okresu poměrně dosti.

Dle udání předsedy okresního silničního výboru Em. Sedláčka jest v okrese celkem 112 km 153 m silnic, a sice následujících: Boskovice—Jevíčko—Mor. Třebová, Jevíčko—Konice, Jaroměřice (spojovací u kostela), Konice—Štěpánov, Šebetov—H. Štěpánov —Stinava, Letovice—Mor. Třebová, Jevíčko—Slatina, Jaroměřice —Vranová Lhota, Opatovice (spojovací), Opatovice—Vanovice, Jevíčko—Křenová, Vranová Lhota—Bouzov, Nectava—Kladky (obecní), Jevíčko—Biskupice, Kornice (nádraží), Jaroměřice—Uhřice, Opatovice (nádraží), Jevíčko (nádraží), Kornice—Petrůvka, Kornice—Biskupice, Opatovice—Cetkovice, Jaroměřice—Úsobrno —Novosady, Okružní silnice Jevíčko.

---

6. Duchovní správa.

Podle vyznání náboženského jest obyvatelstvo převahou vyznání katolického. Duchovní správu vede 13 duchovních správců, z nichž jest 11 farářů a 2 kuráti.

Fary jsou: v Cetkovicích, na Horním Štěpánově, v Kladkách, ve Vranové Lhotě, v Biskupicích, v Kornicích, v Jevíčku, v Jaroměřicích, ve Vel. Opatovicích, v Borotíně a v Roubanině; kurácie jsou: na Šubířově a v Deštné.

Fary Cetkovská a Horno-Štěpánovská podřízeny jsouce děkanství a arcikněžství bozkovskému, přísluší ku diecési brněnské. Ostatní fary podřízeny jsou děkanstvím: Velko-Opatovskému, Mohelnickému a Českému v arcidiecési olomucké. Děkanství Velko-Opatovské a Mohelnické jest částí arcikněžství Mohelnického, děkanství České části arcikněžství Prostějovského. K děkanství Velko-Opatovskému patří fary, resp. kurácie: Biskupice, Borotín,

Deštná, Kornice, Jaroměřice, Jevíčko, Velké Opatovice, Roubanina a Šubířov.

Osady Mariánov a Želivsko jsou přifařeny do cizích okresů, a sice ona do Křenové v okresu Mor.-Třebovském, tato do Březové v okresu Svitavském; za to jsou do okresu Jevického přifařeny osady z cizích okresů: do Kladek Ludmírov, Otročkov, Ospilov, Milkov a Dědkovice, z okresu Konického: do Vranové Lhoty přifařeny jsou osady: Jarovice, Hraničky a Vranová z okresu Mohelnického; do Deštné přifařeny jsou osady: Dolní Smržov a Balina z okresu Bozkovského a do Borotína Vanovice z téhož okresu.

Arcikněžství Bozkovské zřízeno bylo r. 1787 z děkanství: boskovského, českého, opatovského, třebovského a svitavského.

Protestanti mají svého duchovního správce ve Vanovicích, židé svoji modlitebnu čili templ v Jevíčku.

---

7. Školství.

Školství utěšeně zkvétá, zvláště od r. 1870. Z mnohých jednotřídních škol tehdejších staly se školy dvoutřídné až pětitřídné. V různých osadách pak, jež do r. 1870 neměli vůbec školy, byly zřízeny aspoň školy jednotřídné.

V době nejnovější (1907) zřízeny byly jednotřídní školy na Chobíně a na Pohoře, Obě jakožto expositury, a sice pohorská jako expositura pětitřídní školy hornoštěpánovské a chobínská jakožto expositura dvojtřídní školy šubířovské. V Jevíčku jsou dvě školy měšťanské: německá chlapecká a česká dívčí. Sídlem okresní školní rady je Mor. Třebová.

Střední školství zastoupeno jest zemskou českou vyšší reálkou v Jevíčku zřízenou r. 1897.

---

8. Správa civilní.

Soudní okres Jevický je části okresního hejtmanství Mor.-třebovského, ale pracuje se o to, aby pro okres Jevický

a české osady v soudním okrese Mor.-třebovském zřízeno bylo okresní hejtmanství v Jevíčku, k němuž by po případě byly přiděleny též některé obce náležející dosud k okresnímu hejtmanství Litovelskému. Správu soudní vykonává c. k. okr. soud v Jevíčku. Jemu podřízen jest c. k. listovní úřad čili úřad pro pozemkové knihy, správu berní c. k. berní úřad tamtéž. Berní referát (finanční správa okresu) jest při c. k. okresním hejtmanství v Mor. Třebové. Úřad pro evidenci katastrální jest pro okres Jevický v Bozkovicích.

Okresní silniční výbor, jehož předsedou jest tou dobou (1909) starosta města Jevíčka Emanuel Sedláček, stará se o rozvoj silnic a jich udržování v dobrém stavu. V době novější zřízena byla silnice z Vel. Opatovic do Cetkovic, pak silnice z Jaroměřic na Úsobrno k Hornímu Štěpánovu. Zřízení okresní silnice od Nectavy do Kladek a dále ke Konici naráží na nechuť okresního silničního výboru konického.

---

9. Veřejné zdravotnictví.

Zákonná opatření zdravotní od let sedmdesátých a pozdějších min. století prováděná přispívají nemalou měrou, že se různým nemocem zvláště nakažlivým se zřejmým úspěchem čelí. Z nakažlivých nemocí nejčastěji se objevují a poměrně nejvíce obětí si vyžadují mezi dětmi osýpky a spála. Zdravotní orgány vynasnažují se, seč jsou, aby nakažlivina na některém místě vypuknuvší byla, ne-li v zárodku potlačena, aspoň na ono místo omezena. V této příčině osvědčuje se velmi dobře instituce obvodních lékařů. V čele správy zdravotní stojí okresní lékař, přidělený c. k. okresnímu hejtmanství v Moravské Třebové, které jest zároveň zdravotním úřadem.

Zdravotní obvody jsou následující: 1. Jevíčko město. 2. Jaroměřice—Jevíčko s obcemi Bělou, Cetkovicemi, Jaroměřicemi, Šubířovem, Uhřicemi a Úsobrnem. 3. Kornice—Jevíčko s obcemi Bezděčím, Biskupicemi, Březinkami, Derflíkem, Kornicemi a Vrážným a židovskou obcí Jevickou. 4. Kladky s osadami Hartynkovem, Kladkami, Rovní, Vranovou Lhotou a Vysokou, pak s osadami Ludmírovem, Milkovem, Ponikví a Vojtěchovem v okresu Ko-

nickém. 5. Opatovice s obcemi Bezděčím Borotínem, Korbelovou Lhotou, Opatovicemi V., Roubaninou a Roudkou.

Lékárna jest v okresu jedna, v Jevíčku. Mimo to mají praktičtí lékaři na venkově působící domácí lékárny. Drogerie s materiálním závodem jest v okrese jedna, a to v Jevíčku. Lékaři jsou: V Jevíčku 3, v Opatovicích 1, v Jaroměřicích 1, v Kladkách 1. Lázeňské místo jest Roudka. (Obr. 4. a 5.)

V Jevíčku jest chorobinec čili špitál pro zchudlé měšťany a v době nejnovější zřizuje se v jednotlivých obcích místní nemocnice. O podporu chudiny v nouzi a zvláště v čas nemoci pečují chudinské fondy a různé dobročinné spolky.

Zvěrolékař jest v okresu jeden, v Jevíčku. Na venkově vykonávají dozor nad jatečním dobytkem zkušení laikové.

V čele zdravotní policie dobytčí stojí okresní zvěrolékař při c. k. okresním hejtmanství v Mor. Třebové.

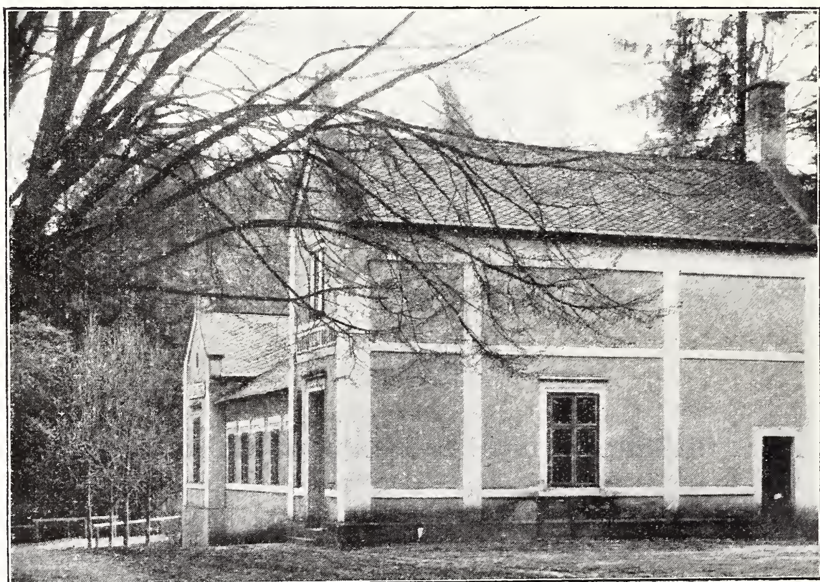
V letech asi 1835tých byli dle Wolného v Jevíčku 2 ranhojiči (jeden patřil k Vel. Opatovicům), lékárna a 2 porodní báby.

---

10. Poddanské lány a vrchnostenské odhady.

Veškeré výtěžky poddaných byly dle katastru z r. 1750 za příčinou předepisování daně odhadovány tak, že pozemky, jichž čistý výnos vypočten byl na 180 zl. rýn. počítány byly za jeden lán. Dle toho byly lány v kraji s dobrou půdou prostorně menší než lány v kraji s půdou špatnou. Z takového lánu platila se až do r. 1790 třetina čistého výnosu, tedy 60 zl. jakožto daň. Vrchnostenským odhadem rozumí se čistý výnos celého statku (výnos půdy, z desátků, robotních služeb atd.) vypočítaný dle fasí, čili přiznání z r. 1750. Čte-li se tedy o některém statku, že byl vrchnostensky odhadnut na 1.000 zl., znamená to, že zmíněný statek nesl ročně 1.000 zl. čistých. Podle čistého výtěžku platili držitelé statků až do r. 1790 po 26 zl. 18 kr. z každého sta, mimořádné, čili t. zv. dominikální daně. Netřeba poznamenávati, že „vrchnostenské odhady“ bývaly mnohem nižší nežli byl skutečný čistý výtěžek. Součet veškerých vrchnostenských odhadů na Moravě činil až do r. 1790 1,851.539 zl. $55^3/_4$ kr. R. 1777

byl výtěžek z pivovarů a z nálevů zvlášť zdaněn. Proto byl výtěžek ten od vrchnostenského odhadu odečten tak, že se vrchnostenský odhad jeví o tento výtěžek menším. R. 1791 byla daň z lánů se 60 zlatých snížena na 54 zl. $49^3/_4$ kr., kdežto mimořádná t. zv. dominikální daň zvýšena byla ze 26 zl. 18 kr. na 30 zl. $27^2/_4$ kr.

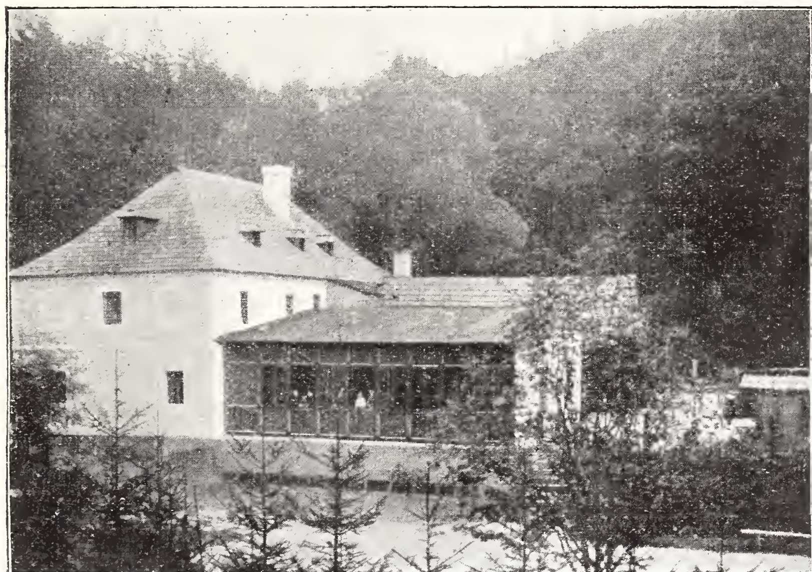

Obr. 4. Koupelny v Routce.

11. Život spolkový a časopisectvo.

Spolkový život je dosti čilý. R. 1901 bylo v okresu Jevickém celkem 71 různých spolků. Dle úředního seznamu, čili katastru spolkového z téhož roku, byly tu spolky: hasické, vysloužilecké čili veteránské, čtenářsko-pěvecké, spolek hospodářsko-lesnický, odbory „Národní jednoty pro severozápadní Moravu“, odbor „Ústřední Matice Školské“, tělocvičné jednoty, okrašlovací spolek, odbory všeobecného odborového sdružení, musejní spolek, různá sdružení náboženská atd.

R. 1894 založen byl v Jevíčku list směru katolicko-národního Malá Haná, jenž byl v Jevíčku redigován a v Olomouci tištěn. Dožil se dvanáctého ročníku. V jednotlivých ročnících jeho uloženo jest hojnost vlastivědného materiálu a příspěvků k dějinám politického a národního boje na Jevicku i na Třebovsku. Po zániku jeho počato r. 1907 s vydáváním nového politického týdenníku směru pokrokově-svobodomyslného pod názvem „Nová Malá Haná“. Působnost listu tohoto neomezuje se pouze na okres Jevický, nýbrž vztahuje se také na Třebovsko,

Obr. 5. Vila „Svornost“ v Routce.

Konicko, Bozkovsko, Kunštátsko, Blanensko a Zábrněnsko. List tiskne se v Olomouci a zde se také vydává. Vychází nyní každý pátek. R. 1909 přestěhovala se do Jevíčka také redakce odborného časopisu „Přítel přírody, školy a živočišstva“, téhož roku však list pro různé nepořádky přestal vycházeti.

V říjnu r. 1909 založen v Jevíčku nový list politický „Jevíčské Noviny“, který je orgánem strany klerikální (kat. národní a křesť. sociální). Pro neshody i s vážnými a starousedlými měšťany byl nucen od 1. ledna 1912 s redakcí vystěhovat se do Bozkovic.

12. Války a jiné pohromy.

Netřeba zvláště dovozovati, že za dob válečných bylo hrůzami válečnými postiženo i Jevicko. Za válek husitských bylo město Jevíčko r. 1431 Prokopem Holým s husitským vojskem dobyto a dosazena v něm na čas česká rada městská.

Za války třicítileté jakož i za války sedmileté byl okres taktéž citelně postižen, rovněž i za války prusko-rakouské z r. 1866. Jak Prusové hospodařili, o tom píše očitý svědek takto:

„To bylo slávy, dívání a divení, když naše vojsko táhlo od Olomouce Šubířovem na Prušáky. Bylo mi tehdy 10 let. Vojáci byli veseli a žertovali. Leckdy popojel ten neb onen mladý důstojník na koni od řady táhnoucího vojska a zajel si do zástupu diváků, aby tam některé hezké děvče poškádlil, což způsobilo pokaždé mnoho smíchu. Vojáci se vychloubali: Ani na snídani nebudeme míti Prusů dost a zatím měli jich dost netoliko na snídani, nýbrž kolikrát i na oběd, na svačinu i na večeři a zbylo jim jich ještě tolik, že musili před nimi ustoupiti. Když se po nešťastné bitvě u Králové Hradce objevili u nás první čety ustupujícího vojska rakouského a roznesla se po Šubířově pověst, že „naši prohráli“, nechtěl tomu nikdo ani uvěřiti. Teprve když se u nás ubytovali umazaní, roztrhaní a churaví rakouští vojáci, potvrdili, že rakouské vojsko bylo netoliko poraženo a prchá, nýbrž i že Prusové jsou mu v patách. Sotvaže zmizely poslední čety a pluky rakouské, již objevily se první hlídky pruské na koních i pěší přejíždějíce polem kříž na kříž, slídíce, zda není někde ukryt rakouský voják. Byl jsem tehdy se sestrou v Jesenském lese na houbách. Bylo nedlouho po poledni. Jdouce domů, potkali jsme na cestě jistého chasníka v „Klučích“, jenž nám řekl, že Prušáci jsou již na Šubířově a že on utíká do lesa, aby jej nevzali. Přišedše domů, vypravovali jsme to rodičům. Ti však sami Prušáků neviděli, nám nevěřili a poslali nás s kravami na pastvu do „Klučí“. Sotvaže jsme „přihnali“ na místo, spatřili jsme, jak tři „koňáci“ se „Skalek“ se ženou zrovna proti nám. Nepochyboval jsem, že jsou to Prusové a strachy se třásl, mysle, že mne zabijí. „Hnal“ jsem ihned o překot domů. Toho dne bylo již ticho. Až zase příštího dne dopoledne přihnalo se Prušáků jako havranů. Šubířovští chystali se na útěk do lesů,

myslíce, že Prusové budou vražditi bez milosrdenství; předcházela je totiž hrůzná zvěst, kterak tam a tam rozsekali lidi. Zvěsť ta byla arciť lichá. Co se dalo, doma schovali, jako šatstvo, peřiny, nábytek, obilí nakládáno do sklepův a komor a pečlivě zazděno. Něco potravin a dobytek si vzal každý ssebou a utíkal co nejrychleji do lesa. My utekli jen do „Skalky“, jiní do žlebů a do pasek, a pokud mohli, i dále do nepřístupných lesů. Také z jiných vesnic chasníci a mladší mužové prchali daleko před Prušáky, o nichž se tvrdilo, že všechny muže schopné nositi zbraň berou s sebou. Ještě den před tím šel otec „za ouvozy“ na louku shrabovat seno, aby ho Prusové nechytli, oblekl se do matčiny sukně a na hlavu vzal květovaný její šátek. Seno shrabal, ale již neklidil. Když lidé příštího dne utíkali s dobytkem do lesa, roznesli je.

Ve „Skalce“ se jich k nám přidalo více a odrostlejší chlapci brzy udělali z chvojí velikou boudu a v ní rozdělán oheň. S dobytkem bloudil otec až kdesi u „vápenic“ v lese. Když se vrátil, zavedl mne do „křů“, kde měli jsme uschováno šatstvo a jiné potřeby, a tam mně kázal lehnouti. Brzy jsem usnul a spal až do bílého dne. Matka hned příštího dne, byla tuším neděle, vidouc, že Prusové nezabíjejí, vrátila se domů a my za ní brzy následovali, ač jiní zůstali ještě „schováni“. Když přišli jsme na návsí, vyběhl od sousedů náš jediný houser snad po hlase nás poznav. Prušáci uzřevše jej, hned klacky ubili. Týž osud stihl četné naše slepice; jen málo která zůstala ušetřena. Zatím nastalo všeobecné uklidnění myslí a uprchlíci vrátili se znenáhla z lesů do vsi. Pruští vojáci byli buď velmi hladoví, nebo silnými jedlíky. Pozvyjídali kde co, obzvláště chtívali mléko, máslo a sýr. Mléko si vzali sami, jestliže nějaké našli. Za máslo a sýr však povětšině platili. Jednoho dne bylo obecním poslem vybubnováno, že se má ihned pro pruské vojsko složiti nevím už zda 30 či 50 pecnů chleba, kdyby však byli po dukátu platili za pecen, nebyl by tolik chleba v celé osadě nikdo sehnal, a skutečně také složeno jenom několik bochníků. U nás sice chléb jindy nikdy „nevyšel“; kdo však v dobách tak pohnutých myslil na pečení chleba?

Potřebný chléb tehdy opatřen byl vojskem na sousedním Skřípově. Jindy zase oznámeno, že se má vojsku dodati jistý počet kusů hovězího dobytka. Každý, kdo měl více než 2 kusy,

měl třetí kus odvésti. I nám již vyváděli krávu ze chléva a matka ji trpce již oplakávala, když přišla zpráva, že vojsko má již dosti. Za odvedený dobytek lidé sice dostali náhradu až po válce, ale náhradu nepatrnou. Vaříce Prušáci pálili na ohništích i na dvoře velké ohně, takže očekávali jsme každou chvíli, že vyhoříme. Ale nestalo se nic.

Jednoho dne rozletěla se celou vsí zpráva, že mezi Šubířovem a Konicí svedena bude bitva. Kdo zprávu tu přinesl, nevím. Vznikla však nejspíše odtud, že vojenští trubači pruští náhle troubili na poplach a že pruské vojsko s velikým chvatem odtáhlo ke Konici, zůstavujíc vše, co nevyhnutelně míti nemuselo jako: kávu, rýži, řemení, bičíky, rákosky atd., na místě. Lidé chtěli opět prchati do lesů. Kdosi rozumný však jim to rozmluvil. Za nedlouho potom slyšeti bylo dunění dělových ran směrem od Prostějova. Byla to srážka pruského vojska s rakouským u Kralic.

Časem jsme Prušákům uvykli a občané, kteří rozuměli německy, se s nimi i bavívali. Když pak Prušáci odtáhli, byli bychom na ně snad brzy zapomněli, kdyby jim v patách nebyl se dostavil jiný host, mnohem hroznější nežli byli Prušáci. Byla to cholera, která si jako jinde i na Šubířově vyžádala ohromné oběti. V našem domě nezemřel nikdo, domů, kde umřelo aspoň po jedné osobě, bylo hojně, v mnohých domech umíralo po dvou a po třech lidech a v jednom domě zemřelo jich dokonce pět. Tu vymřela celá rodina.“

Morem a hladem postižen byl okres v letech 1770 a 1771. R. 1843 řádil mor tyfový (hlavnička). Hlad byl tohoto roku dle vypravování pamětníků dosud žijících takový, že lidé požívali otrub a když i těch počalo se nedostávati, rozemílali kůru se stromů a s otrubami směšovali. Dne 29. června 1905 postižena byla valná část okresu velkou povodní. O polednách přihnala se od jihu hrozná bouře provázená strašným lijavcem, jenž zasáhl zvláště osady: Uhřice, Horní Štěpánov, Jaroměřice, Úsobrno a Šubířov. Dravé proudy vod řítily se s hor do žlebů úsobrnských a do Loupežníka. Potok Úsobrnka rozvodnil se měrou takovou jako málokdo pamatoval. Voda trhala hráze, zdi, rozrývala cesty a brala s sebou vše, co jí nemohlo odolati. Netoliko v Úsobrně, nýbrž i v Jaroměřicích. V Úsobrně pobořila částečně 2 domky a odnesla několik chlívků pro vepřový dobytek. Louky u Jevíčka

podobaly se velkému jezeru. Po kupách sena, právě byla — senoseč — nezbylo ani památky.

Velkými požáry, nehledíc na dobu starší, byl okres v novější době postižen třikrát. V září r. 1869 vyhořela velká část města Jevíčka. Oheň vznikl na „panském domě“, jak se praví tím způsobem, že se při smažení vzňalo máslo. Za prudkého větru šířil se oheň úžasnou měrou od panského domu ke kostelu, který i s budovou okresního soudu, jakož i s budovou školní stal se obětí požáru. Štíhlá kostelní věž zmizela a v původní své podobě již nebyla obnovena.

Na „slavnost Jména P. Marie“ v září r. 1891 postižen byl hrozným požárem Šubířov. Vyhořelo tehdy 41 stavení, mezi nimi kostel, fara a škola. V úterý dne 22. června 1909 vyhořelo po poledni na Horním Štěpánově 32 čísel.

Staré hrady a tvrze.

Ze starých hradů, jež kdy na Jevicku stávaly, nezbylo mimo hradní příkopy žádných jiných památek, toliko jména se zachovala. Zeměpanský hrad Úsobrno stával nad nynější osadou Úsobrnem na vrchu zvaném „Durána“, zanikl jak se tvrdí, v první polovici XIII. století. U Biskupic stával hrad Plankenberg, jenž se k r. 1390 připomíná již jako zpustlý. Stával nejspíše na návrši zvaném nyní „Hradisko“. Asi ve vzdálenosti jednoho kilometru od Nectavy na levém břehu potoka Nectavky, stával taktéž nějaký menší hrádek, jak souditi lze ze zachovalého hradního příkopu. Nadučitel z Vranové Lhoty Hübel pokládá jej za připomínaný v listinách „Hrádek“ u Jevíčka.

My se domníváme, že „hrádkem u Jevíčka“ sluší rozuměti hrad, jenž stával na výšině nad kostelíčkem sv. Bartoloměje a r. 1399 byl rozbořen.

Na návrši u Chobína na vrchu zvaném „Na homoli“, zříti lze taktéž hradní příkop rozměrů však nepatrných. Domníváme se, že tu podobně jako u Rumberka, kdež objevuje se příkop týchž asi rozměrů, býval pevný srub určený na ochranu pocestných. Zdá se totiž, že za dob dávnějších, kdy ještě nebylo silnice od Trnávky k Jevíčku a odtud na Konici do Olomouce, vedla cesta od Mor. Třebové k Prostějovu nectavským údolím.

Zajímavé hradisko, jež ukazuje na to, že tam kdysi bývala veliká tvrz nebo snad i opevněný tábor, leží na návrší mezi Vel. Opatovicemi a Borotínem. Bývá druhdy považováno za místo, na němž stávala Opatovická tvrz, o jejímž stanovišti není nic známo. Rozsáhlost hradiska však nenasvědčuje tomu, že by zde byla stávala tvrz v obyčejném slova významu, spíše se zdá vzhledem na to, co pověděno ve článcích „Osídlení a pravěk", že tu jde o veliké společné hradiště, na něž se předhistoričtí obyvatelé „Malé Hané" v čas nepřátelských vpádů se vším majetkem svým uchylovali. Že by to byly zbytky opevněného tábora avarského, zdá se nám bajkou.

Objevené v okolí předměty archeologické nesvědčí nikterak o přítomnosti Avarův v těchto končinách.

Zámek jevický, na němž sídlívali páni zboží jevického, jest zachován dosud. Jest v něm nyní internát zřízený pro studující jevické zemské vyšší reálky. Užívá se ho nyní též k účelům školním. Na zámečku jaroměřickém, na němž druhdy sídlívali majitelé panství jaroměřického, ubytováni jsou nyní panští úředníci. Zajímavo jest, že polní trať táhnoucí se za zámečkem, zove se „za tvrzou".

---

13. Pravěk.[1]

Nálezy vanovské, učiněné vesměs majitelem tamní rozsáhlé štěpnice p. J. Vlkem st. a jeho rodinou, měl p. Vlk vystaveny ve zvláštní místnosti v přízemku vanovské občanské záložny. Valnou jich část půjčil p. Vlk před několika lety řediteli zemské vyšší české reálky v Telči p. Karlu Maškovi. O dalším jich osudu (!) nemáme zpráv.

Nálezy opatovské pocházejí z pole ležícího na vyvýšené pahorkovité polní trati nedaleko od šamotové továrny. Uloženy

---

[1]) Na vysvětlenou uvádíme, že pravěkem tu rozumíme dobu předhistorickou vůbec. Končiny, které nazýváme Malou Hanou, osazeny byly člověkem teprve za mladší doby kamenné. Z té doby totiž nalezeno dosti předmětů kamenných obroušených (dlát, sekyrek, kladiv), věcí koštěných a bronzových u Vanovic, Velkých Opatovic a j., které náhodou vykopány neb vyorány byly. Z doby diluviální žádných předmětů lidské práce nalezeno nebylo; ano i zbytky zvířecí z té doby jsou v kraji velkou vzácností.

byly v museu při vyšší reálce jevické. O nálezech, učiněných u Biskupic a uložených ve sbírkách musejního spolku brněnského, podávám ze spisku svého „Z potulek archaeologických", vydaného jako zvláštní otisk feuilletonů brněnského „Hlasu" z r. 1889, následující zprávu:

„Za stavby železniční odbočky z Kornic do Vel. Opatovic od Moravské západní dráhy přišlo se, když prokopáván byl železniční zářez, u pily Krausovy, při cestě z Biskupic k této pile vedoucí na pohanské pohřebiště. Místo jest od Biskupic vzdáleno asi 10 minut. Dělníci zářez vykopávající nalezli tam půl tuhované popelnice, kladivo z jeleního parohu, jeden silný jelení paroh a jakousi kulovitou bílou hmotu nerostnou. Nalezené předměty uschovány byly ředitelem panství p. Havlem a mně později odevzdány pro musejní spolek brněnský. (Obr. 6.)

Koncem července téhož roku jal jsem se na místě tom kopati sám. Pohřebiště táhlo se, jak bylo z čerstvé ještě úbočky zářezové zřetelně pozorovati, od polní cesty kornické k severovýchodu podél dráhy směrem k lukám.

I prokopal jsem jeden hrob as 10 kroků od polní cesty vzdálený. Kopáno bylo až do hloubky téměř 9 dm, kde jsem narazil na nekulturní žlutku. Ve hloubce 7 dm přišel jsem na množství tuhovaných střepin z hliněných nádob. Mimo střepiny a drobty uhlí nalezeny v hrobě také kosti, které přítomní synové p. ředitele Havla, medikové, prohlásili za kosti lidské. Z místa, jak jednotlivé kosti (nebylo jich mnoho) ležely, seznal jsem, že nebožtík v hrobě tom pochovaný ležel hlavou ku dráze kolmo, tedy směrem k západu. Domnívám se, že lebka je zachována a že leží v železničním náspu, jehož jsem, nemaje povolení, prokopávati nechtěl. Opodál prý byla, jak mně zmínění medikové sdělili, od železničních dělníků nalezena jiná lebka lidská.

Nalezl jsem také více než půl nádobky v celosti, mající na pohled asi 1 dm v průměru, ale byla vodou tak prosáklá, že se mezi prsty drobila jako perník; byla velmi krásně ornamentována. Pokusil jsem se kopati ještě na dvou jiných místech, ale téměř bez výsledku.

Ve zmíněném svrchu hrobě bylo nejvíce střepin objeveno ve hloubce 6 dm, potom pak opět na dně, tedy ve hloubce 8 dm. Mohlo by se souditi, že v tomto případě běží nikoliv o hrob,

nýbrž o t. zv. „odpadkovou jámu“, ale objevené kosti lidské domněnce této nenasvědčují.

Střepiny byly trojího druhu: jedny byly hrubé, na povrchu drsné, uvnitř pak jenom nepatrně uhlazené, uhnětené z hrubozrnné, pískem promíchané hlíny a vypálené; druhé jsou na povrchu sice

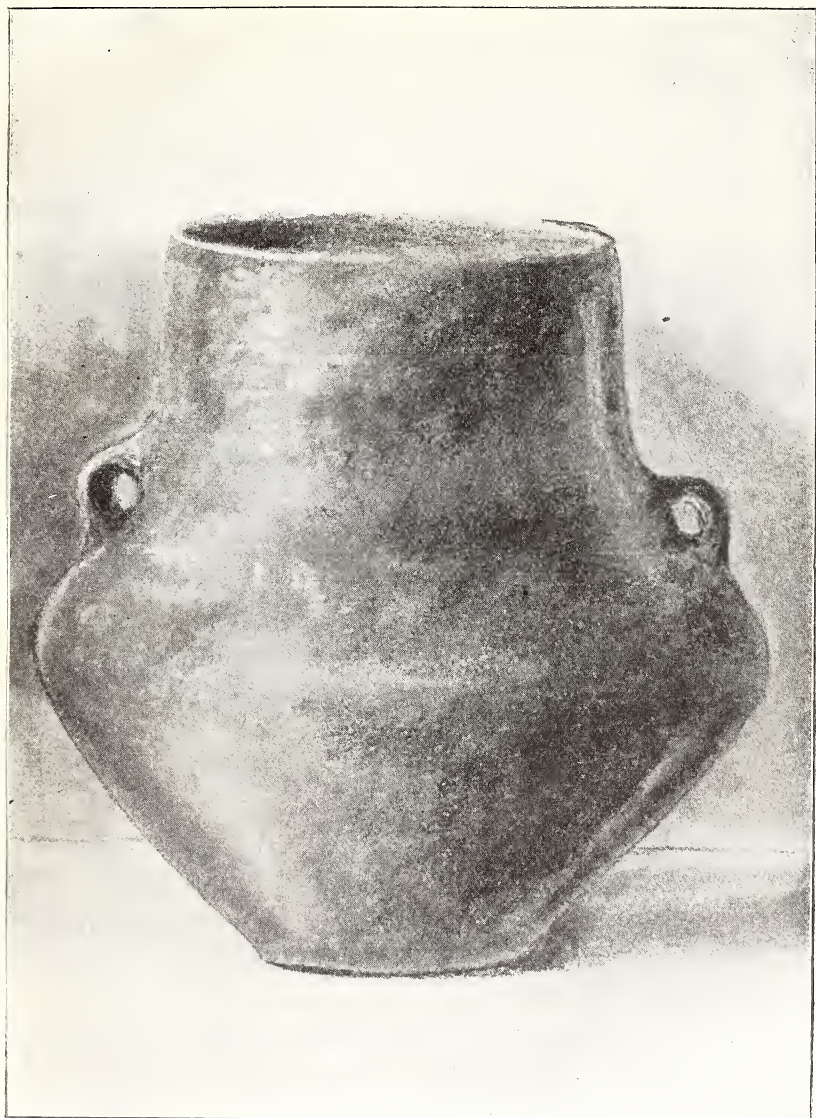

Obr. 6. Pravěké nálezy od Biskupic.

drsné a hrubé, ale uvnitř pěkně na hladko vytuhované a pevnými uchy opatřené, sice však bez ozdob; třetí konečně jsou uvnitř i na povrchu na hladko vytuhované a z pravidla pěkně ornamentované.

O tvaru nádob z vykopaných střepin bezpečně souditi nelze. Pokud se mi podařilo sestaviti několik střepin k sobě, shledal jsem, že nádoby biskupské mají celkem týž tvar, jaký pozorujeme na obřanských nádobách, uschovaných v zemském museu.

Obr. 7. Popelnice od Jevíčka.

Zlomky či střepiny v hrobě vykopaném objevené pocházejí z mísek a hrnéčků, z velkých popelnic, z nádob prostředních, majících 1·5 dm až 2 dm v průměru a nacházely se i mezi nimi kusy úplně ploské, na červeno vypálené, podobné úlomkům hladké křidlice, jakou nyní pokrýváme střechy. Tyto kusy nepocházejí z nádob, jaký však měly účel plochy, ze kterých se ulomily, není mně známo. Základem ornamentiky, jakou na střepinách pozorujeme, je čára rovná nebo lomená; střepin s ornamentem složeným z čar vlnitých jsem nenašel. Na některých střepinách

Obr. 8. Šálkový džbánek od Jevíčka.

pozorovati ornamenty jen z rovných čar a záležející v tom, že 4—5 čar běží vodorovně kol objemu nádoby ve vzdálenosti 1—2 mm od sebe, tvoříce takto ozdobný pruh asi 1 mm zšíří. Obyčejně však záleží ornament z čar rovných i lomených zároveň, jest tedy již velmi umělý.

Na některých střepinách, ač pěkně vytuhovaných a uhlazených, spatřujeme primitivnější, prostější ornamenty v tom záležející, že hrnčíř nějakým zahroceným nástrojem vryl na hranách vroubků kolem celé nádoby běžících malé, jen asi 2 mm dlouhé mělké (rýhy) jamky. Z přečetných střepin, které jsem v hrobě nalezl, byl jenom jediný vyzdoben. Výzdoba nádoby však, z níž tento střep pocházel a jež byla hodně veliká, je rázu velmi

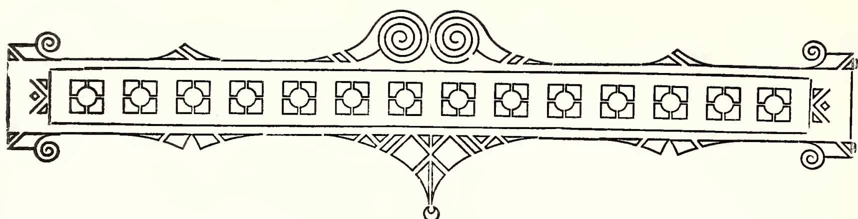
prostého, záležejíc v tom, že hrnčíř nějakým zahroceným nástrojem nadělal po zevnější stěně šikmých souběžných čar, vždy asi 2 cm od sebe.

Vedle střepin z nádob nalezeny ještě jiné úlomky z předmětů hliněných. Zmíním se aspoň o dvou: jedním takovým úlomkem je kus asi $^1/_3$ velkého prstenu z hlíny uhnětenébo a vypáleného. Prsten mohl míti kol 1 dm v průměru, obvod skoro 3 cm široký a téměř tak tlustý. Zlomky podobných prstenů (kruhů) se nacházejí dosti hojně i na Obřanech. Jaký měly účel a k čemu se jich užívalo, není mně známo; druhý úlomek, o němž ještě zmíniti se chci, je zvící velikého vlašského ořechu a podobá se malé, za to však hrubé misčičce, jejíž dutina je zvící malého náprstku. Nemohl jsem rozhodnouti, zda je to úlomek, či snad předmět celý. V tomto případě byla by to asi bývala nějaká hračka dětská.[1]) Také v nejbližším okolí města Jevíčka vykopány byly popelnice. (Obr. 7. a 8.)

---

[1]) Nemaje po ruce nákresu podávám zde aspoň schema ornamentiky na střepinách biskupských se objevující. — Zesnulý farář Kladecký Jan Strouhal mně sdělil, že u Kladek nalezena byla kdesi v lese kamenná sekyrka a že na hřbitově vykopal hrobař nějakou hliněnou nádobu. Domnělou nádobu tu jsem viděl. Nepokládám ji však za výrob člověka předhistorického, nýbrž spíše za zlomek nějakého modelu čili formy.

II. Jednotlivé obce.

Jevíčko.

Město Jevíčko (druhdy Jevíč, něm. Gewitsch) leží při levém břehu řeky Jevíčky na ostrohu ve výši 366 m nad hladinou mořskou, na křižovatce dvou okresních silnic od západu k východu a od jihu k severu středem jeho probíhajících. (Obr. 9.)

Záleží z vlastního čili vnitřního města obehnaného kdys příkopem a pevnou zdí se čtyřmi branami, z nichž dosud zachovány západní a severní úplně, východní a jižní částečně, a z předměstí. Středem předměstí probíhá, dělíc je na dvě polovice, okružní silnice 1 km dlouhá. (Obr. 10.)

Vnitřní město je podoby vejčité. Zbytky starých zdí čili hradeb zachovány jsou dosud zvláště na straně západní při farské zahradě a na straně severní při starém židovském hřbitově.

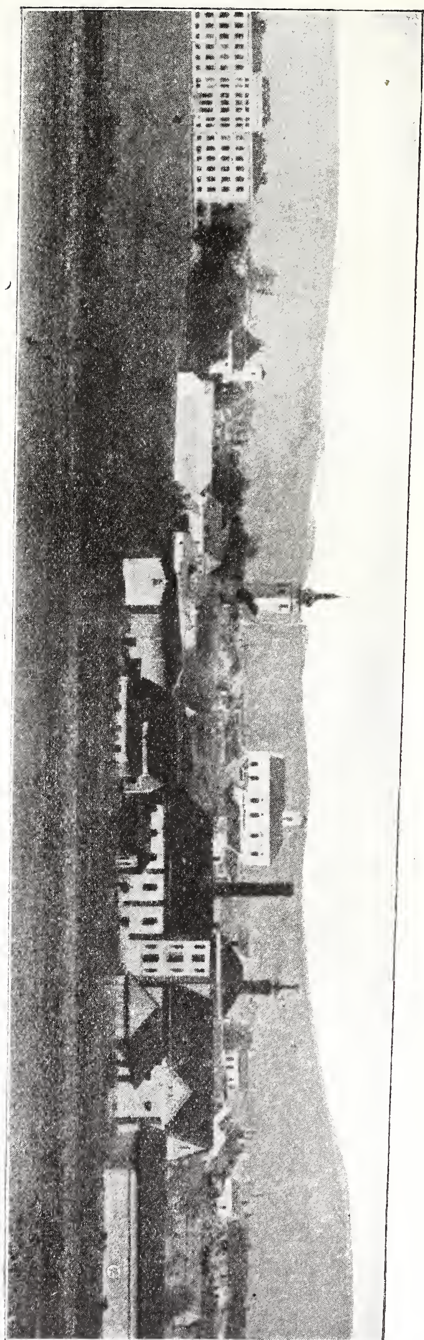
Má 15 ulic a dvoje náměstí, velké čtyřhranné, jednopatrovými domy obehnané, zaujímající 14.850 m^2, a menší nepravidelné (lichoběžníkové) mezi farou a školní budovou. (Obr. 11. a 12.)

Z velkého náměstí vybíhá 6 hlavních ulic, a sice z každého rohu po jedné a dvě, které půlí jižní a severní průčelí. Kromě toho vybíhají od rohu ještě 4 vedlejší uličky.

Dle sčítání lidu z r. 1900 mělo Jevíčko tehdy 371 domů (ve městě 163, v předměstích 208) a 2456 obyvatelů (1164 mužů a 1292 žen). R. 1910 2595 obyvatel. V městě 569 mužů a 640 žen,

Obr. 9. Jevíčko před požárem r. 1869.

Obr. 10. Pohled na střed města Jevíčka.

v předměstích 595 mužů a 652 žen. V Židovské ulici záležející z 24 domů a tvořící t. zv. „Židovskou obec“, bylo tehdy napočteno 168 obyvatelů (73 mužů a 95 žen). Němců značně ubylo. Roku 1870 napočítáno v křesťanské obci v 363 domech 2501 obyvatelů, v Židovské obci v 46 domech 233 obyvatelů. Dle diecesního katalogu na rok 1910, tedy za r. 1909 žilo v Jevíčku 2538 katol., 126 evang. a 217 židů.

Dle církevního místopisu dra. Řehoře Volného vydaného r. 1857 bylo tehdy v Jevíčku 2228 katolíků, 65 akatolíků, 965 židů, celkem tedy 3258 duší.

Hlavní výživou křesťanského obyvatelstva jest polní hospodářství a řemeslo, z části též obchod, kdežto židé živí se obchodem, na mnoze po domech provozovaným (hausírnictvím). Židé v Jevíčku zbohatlí stěhují se do větších měst, do Bozkovic a zvláště do Brna.[1])

V Jevíčku jsou úřady a ústavy: obecní rada záležející ze starosty, 4 radních, 25 výborů a 15 náhradníků; c. k. okresní soud s úřadem listovním čili pozemkovým; c. k. berní úřad; c. k. poštovní, telegrafní a telefonní úřad; c. k. četnická stanice; oddělení c. k. finanční stráže; místní školní rada. Dále je tu c. k. notářství, jedna advokátní kancelář, 3 lékaři, lékárna a chorobinec pro zchudlé měšťany. V letech třicátých minulého století stáli v čele měšťanstva nezkoušený starosta (purkmistr) s 3 radními, z nichž jeden zkoušený zastával úřad syndika.

O vzdělání dětí školou povinných pečuje pětitřídní „utrakvistická“ škola obecná,[2]) trojtřídní měšťanská škola německá pro chlapce a trojtřídní česká měšťanská škola pro dívky. V židovské obci jest jednotřídní německá škola obecná. Školáků bylo na utrakvistické škole obecné a na německé škole měšťanské r. 1901 celkem 430, na německé škole v židovské obci 22.

Pro vzdělání vyšší zřízena byla v Jevíčku r. 1897 česká vyšší reálka zemská, která r. 1911 byla postátněna.

---

[1]) Dle Volného byli r. 1835 v Jevíčku 2 pekaři, 17 hospod, 1 sládek, 1 kuchař, 2 puškaři, 4 koželuzi, 4 kloboučníci, 2 hřebenáři, 8 kožešníků, 2 mydláři, 1 malíř, 2 zedníci, 4 zelináři, 5 barvířů, 11 řezníků, 13 krejčích, 21 ševců, 1 voskař a perníkář, 9 tkalců, 2 tesařští mistři atd.

[2]) Ve skutečnosti jest tato škola pětitřídnou jen pro chlapce, kdežto pro dívky je školou šestitřídní.

Obr. 11. Palackého náměstí ze severní strany.

Ze spolků jevických uvádíme: Hospodářsko-lesnický spolek založený 15. března 1859, učitelský spolek (od 5. února 1874), sbor dobrovolných hasičů, který v červenci 1910 slavil 40leté jubileum svého trvání, spolek střelecký (od 31. října 1858), čtenářsko-pěvecký spolek „Ctibor“ (od 26. června 1869), německý hudební a pěvecký spolek „Frohsinn“ (od 2. září 1864), odbor Ústřední matice školské, odbor Národní jednoty, tělocvičný spolek „Sokol“, řemeslnický spolek „Svatopluk“, sdružení českých samostatných obchodníků, pohřební a v případě nemoci podporovací spolek, spolek okrašlovací, spolek pro dostavění věže farního chrámu, spolek na podporu studujících, Musejní spolek (od r. 1897), spolek vojenských vysloužilců „General princ Turn-Taxis“, okresní svaz hasičský, politický pokrokový spolek pro Jevíčko a okolí, křesťansko-sociální jednotu, vlastenecký ženský pomocný spolek „Červeného kříže“, spolek hostinských a výčepníků atd.

Ku zřízení záložny v Jevíčku dal podnět r. 1865 † lékárník František Till; členů přistoupilo k záložně dne 19. února t. r. jen 19. Koncem r. 1905 čítala záložna 2429 členů.

Jako jiné záložny i naše hned od svého založení přispívala hojnou měrou na účely dobročinné a všeobecně prospěšné a usnadnila naší obci zřízení zemské vyšší reálky, na jejíž vydržování přispěla v posledních letech obnosem přes 3000 K.

Ve století 16. a 17. býval v Jevíčku také sbor literácký. V rukopisné sbírce Strnišťově obsažen jest zlomek stanov literáckého sboru v Jevíčku od Jana Žalkovského ze Žalkovic.

V Jevíčku se konají 4 výroční trhy: první v pondělí po neděli „Cantate“, druhý v pondělí po devítníku (od krále Ludvíka 1522), třetí v pondělí po sv. Bartoloměji a čtvrtý v pondělí po sv. Kateřině (1577 od císaře Rudolfa II.), jeden dobytčí trh a každý úterek týdenní trh (obilní atd.). Týdenní trh byl městu Jevíčku povolen císařem Leopoldem II. r. 1657.

Z budov veřejných i soukromých buďtež uvedeny tyto: Farní chrám zasvěcený památce nanebevzetí Panny Marie, podřízený patronátu náboženské matice. Chrám tento, původně chrám klášterní, zbudován byl v letech 1762—1766 podporou infulovaného převora brněnského kláštera augustinianského P. Matouše Pertschera, vysvěcen však byl teprve r. 1804 olomuckým sufragánem Aloisem hr. z Kolovrat, biskupem sareptským. Chrám jest asi

Obr. 12. Palackého náměstí z jižní strany.

37·4 m dlouhý, 18·23 m široký a 22·44 m vysoký. Vydlážděn jest kostkovaným kamenem.

Hlavní oltář, vynikající pěknou architekturou a zdobený dvěma krásnými, z kamene vytesanými anděly a soškou Panny Marie, zbudovati dal Karel Zeno rytíř z Tannhausenu. Kromě hlavního oltáře jsou ještě oltáře poboční: oltář sv. Kříže, sv. Moniky, sv. Rodiny (starý krásný obraz), sv. Jana Nepomuckého (soška), křest sv. Augustina (obraz z Brna došlý; Volný jej již našel poškozený), sv. Mikuláše Tolent. a oltář nanebevzetí Panny Marie pod kůrem (s obrazem). Veškeré práce řezbářské i práce na krásné kazatelně, jakož i křtitelnici a vkusný kůr provedl Brňák Ondřej Schweigel, jenž obstaral též mramorování prací stolářských, začež za vše dostal 1000 zl. a zaopatření. Varhany měly 13 register.

Kostel má 2 oratoria, pěknou sakristii a 3 hrobky, z nichž jedna určena byla pro bývalé členy řádu, druhá pro rodinu svob. pána Žalkovského a třetí pro osoby ke kostelu náležející.

Pod kůrem v levo ve zdi jsou 2 z kamene tesané náhrobky, dle pověsti zakladatelův a dobrodincův kláštera. Nápisy jsou nečitelny.

Před požárem r. 1869 byla kostelní věž opatřena střechou se štíhlým, dosti vysokým jehlanem, mědí pokrytou; na ní zavěšeny byly 2 zvony, z nichž jeden vážil 4 centy, druhý 70 liber.

Na severní straně při kostele, na místě bývalé klášterní křížové chodby je prostranná, vkusně vyzdobená kaple bolestné Matky Boží, kterou tu r. 1778 přistavěti dal tehdejší majitel panství velkoopatovského Karel Vincenc hrabě ze Salm-Neubergu. Pod presbytářem kaple této dal týž hrabě zbudovati hrobku pro svou rodinu.

V bývalé budově klášterní, těsně ke kostelu přiléhající, umístěn jest nyní c. k. okresní soud s listovním a berním úřadem, jakož i obecná utrakvistická a německá měšťanská škola chlapecká. V přízemku mezi kostelem a náměstím Komenského umístěna jest obecní kancelář a zasedací síň obecního zastupitelstva.[1]) V obecní

---

[1]) Dle Volného budovy této v letech 1835tých bylo používáno mimo jiné za radní síň, za byt městského syndika, na umístění tehdejší dvojtřídní triviální školy, za byt učitelův a za kasárna c. k. vojska tehdy v Jevíčku ležícího.

kanceláři jsou uschovány vzácné rukopisy a opisy daných listin. Uvádím zejména psanou německy sbírku z 15. století obsahující pamětihodnou městskou knihu jevickou a magdeburské právo. Ku sbírce této jest přivázáno: „Práva manská", české zpracování saského lenního práva, právo dědické latinsky psané a český překlad magdeburského práva se sbírkou opisů úředních přípisů, zaslaných magistrátu jevickému magistrátem olomuckým. Sbírka tato je důležitým pramenem ke studiu moravského právnictví za dřívějších věků.

Nynější farní budova, stojící na náměstí Komenského naproti farnímu kostelu, vystavěna byla r. 1792 a 1793 na bývalém hřbitově, na místě, kde stávala dříve kostnice. (Obr. 13.) Farní budova jest v přízemku studená a vlhká. Za opravování a přestavování hospodářských místností farních za faráře Vysloužila prováděného přišlo se na ohromné množství lidských kostí, jež tam zbyly z bývalé kostnice.

Městská věž, stojící v levo vedle západní městské brány, je stavbou mohutnou a zbytkem bývalého farního, sv. Mikuláši zasvěceného kostela, jenž stával v přilehlé zahradě. Věž tato, vzdálená od farního kostela asi 40 kroků, opatřena jest na východním průčelí věžními hodinami a čtyřmi zvony, z nichž jeden váží 30 (ulit r. 1509), druhý 24 (ulit r. 1550), třetí 3·5 a čtvrtý 2 centy.

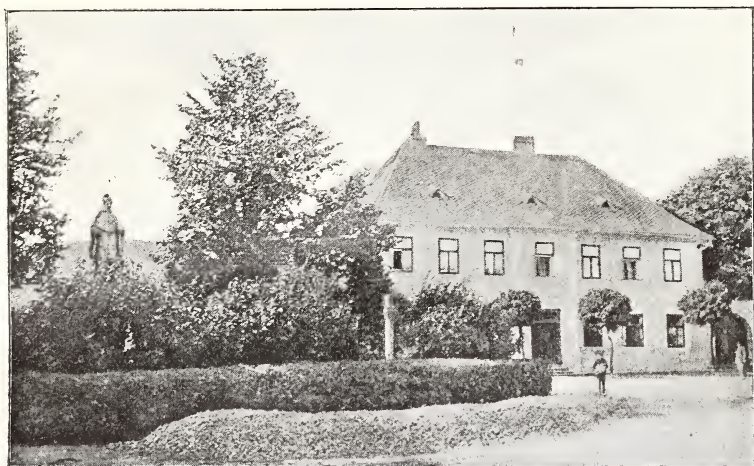
Zámek jevický, dosud zachovaný a ležící na západní straně města, jest budova jednopatrová s prostrannými světnicemi v prvním patře a s věží. V zámku jest dosud zachovalá, avšak zrušená kaple Spasitele. Vystavěn byl kolem r. 1559 od Prokopa a Jetřicha Podstatského z Prusinovic a určen byl za tvrz. Nad vchodem umístěny jsou 4 šlechtické znaky z kamene vytesané, jež dle nápisů patřily oběma jmenovaným pánům a jich manželkám (Kateřině z Nevědomí a Elišce z Fulštejna). (Obr. 14.)

Zámek obklopen býval druhdy parkem dle francouzského slohu zařízeným. Později přetvořen byl park v kuchyňskou a ovocnou zahradu, jež zaujímala 10 měr půdy. Na nynější dobu zachoval se z ní pouze nepatrný zbytek. Před časem bydlívali v zámku pensisté a někteří jevičtí obyvatelé.

Vedle zámku na straně západní zvedá se imposantní dvoupatrová budova české vyšší reálky císaře a krále Františka

Josefa I. Hlavní průčelí její obráceno jest na jih; před východním průčelím zřízena jest zahrada. Škola tato jest co nejlépe opatřena prostředky vyučovacími. V ní uchovávají se také sbírky Musejního spolku jevického. (Obr. 15.)

Akciový pivovar leží na jihu poněkud za městem v místech, kde se stýkají okresní silnice vedoucí od Vel. Opatovic a od Uhřic. S pivovarem spojena jest také sladovna. Jevické pivo má dobrou pověst, čepuje se netoliko v bližším i vzdálenějším okolí jevickém, nýbrž i za hranicemi okresu, ano vyváží se i do Brna

Obr. 13. Farní budova v Jevíčku.

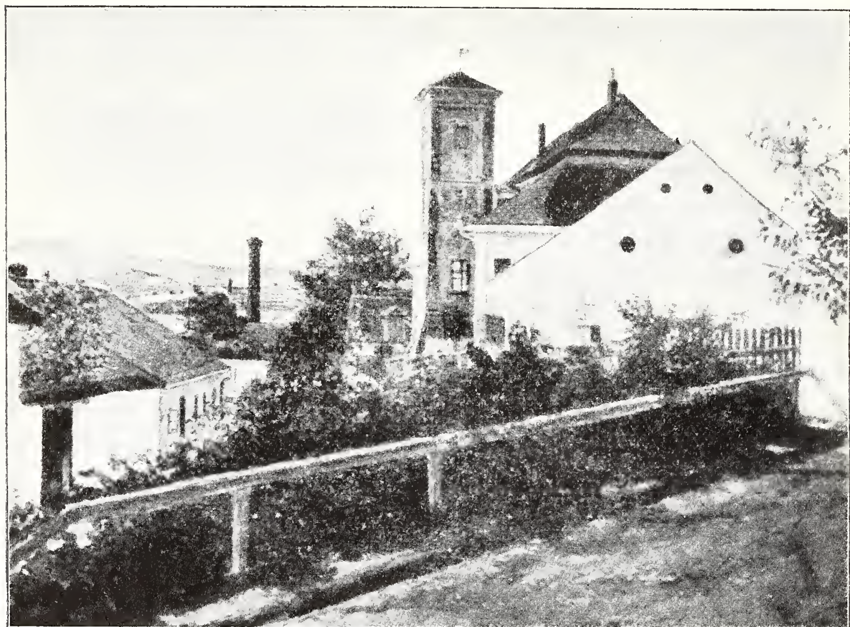
a jeho okolí. Zvláštní oblibě se těší černé pivo jevické, portér zvané, jež od odborníků se doporučuje za pivo medicinální.

Záloženský dům, stojící na jižní straně náměstí Palackého, v němž v přízemních místnostech se nachází kancelář Občanské záložny a moderní restaurace, v prvním patře pak hôtel a veliký sál, býval kdys majetkem hraběcí rodiny Herberštejnské ve Vel. Opatovicích (odtud se dosud říká „na panském domě“), od níž jej Občanská záložna koupila. Býval původně nižší, po požáru r. 1869 však přestavěn a poněkud zvýšen.

Z veřejných budov sluší vytknouti také židovský chrám čili synagogu v Židovské ulici. Jest budova nepatrná, asi jako nějaká větší kaple. Kdy byla vystavěna, nelze s jistotou říci,

ač je ze starších obecních knih židovských zřejmo, že židé měli v Jevíčku již v 16. stol. domy a r. 1620 již také svého rychtáře. Zdá se, že původně byla asi r. 1666 zbudována ze dřeva, r. 1792 pak vystavěna v nynější své podobě.

Zmínky zasluhuje bývalá starožitná radnice, jež stávala ve východním pořadí domů na náměstí Palackého a měla čís. 76.

Obr. 14. Bývalý zámek v Jevíčku.

Byla původně dědičnou městskou rychtou čili fojtstvím s hrdelním soudem. Práva rychtářská byla stanovena králem Přemyslem Otakarem II. tehdejšímu rychtáři, jenž se uvádí jménem Albero. Během času přešla rychta koupí (prodal ji Prokop Časta) r. 1464 v majetek obce, jež r. 1488 nabyla i práv, jež na rychtu měl Mikuláš Časta. Obec ji držela až do r. 1792, kdy ji prodala. Před nedávnými lety byla přestavěna a pozbyla svého starožitného vzezření.

Od nepaměti byla v Jevíčku uniformovaná společnost střelecká, jež mívala střelnici severovýchodně za hradbami městskými; místo ono jest nyní zahradou. Nynější střelnice byla r. 1845

vystavěna na pozemku od obce darovaném za městem při silnici vedoucí do Biskupic. R. 1854 střelecká společnost střelnici svoji prodala, vyminivši si právo používati střílny.

O „Kostelíčku“ učiněna jest obšírnější zmínka níže.

Sochy a pomníky. Na náměstí Palackého poblíže vodovodové nádržky stojí na vysokém podstavci socha bolestné Panny Marie. Stála původně na silnici vedoucí do Vel. Opatovic, kdež ji r. 1711 postaviti dal jistý Jan Frei. Po stu letech. r. 1811 přenesena byla senatorem Karlem Vogthem na nynější stanovisko.

Na místě, kde prý původně stávala panská tvrz, stojí socha sv. Jana Nepomuckého, již tam r. 1730 zříditi dala obec.

Sochu sv. Mikuláše Tolentinského, stojící na náměstí Komenského, postaviti dal r. 1715 převor Augustin Schmied.

Sochu sv. Norberta, stojící v severním předměstí, pořiditi dal r. 1759 úředník Norbert Kaván. Jest nejkrásnější ze všech.

Na pahorečku, ležícím na rozcestí mezi silnicí vedoucí do Kornic a cestou do Derflíka, zbudována socha nejsv. Trojice. Myslí se, že pod pahorečkem tímto odpočívají mrtvoly padlých za války švédské vojínů. Na místě tom stávala dříve kaplička sv. Floriana, a když byla zbořena, přenesena sem r. 1735 jmenovaná socha z Kornické ulice.

Socha sv. Josefa, postavená ve východním předměstí, zřízena byla r. 1710.

V západním předměstí stojí socha sv. Anny se znakem pánů Žalkovských. Pochází z r. 1709.

Umělecké ceny sochy tyto nemají.

V polích, na místě asi půl hodiny na západ od panského dvora vzdáleném a „vojenským hřbitovem“ často jmenovaném, strmí vojenský, asi 6 m vysoký pomník z ohromného balvanu křemencového vytesaný, zbudovaný tam r. 1910 na památku vojínů v Jevíčku po bitvě u Lipska zemřelých a na místě tomto pochovaných. Pomník svým nákladem pořiditi dal představený okresního soudu jevického zemský soudní rada Leopold Klíma. Odhalen byl za přítomnosti zástupců vlády rakousko-uherské a francouzské a ohromného počtu obyvatelstva (asi 8000) v pondělí svatodušní dne 16. května 1910.

Školství. První jevická budova školní stávala vedle fary na místě, kde nyní stojí hasičské skladiště. Byla to v letech

Obr. 15. Budova c. k. vyšší reálné školy v Jevíčku.

1770—1782 dřevěná chalupa na spadnutí s jednou pouze učírnou. R. 1782 vystavěna byla nová škola na místě, kde je nyní lékárna, a sice nákladem 818 zl. 35 kr. k. m. Nová tato škola měla dvě učírny. V době té byl prvním učitelem Kristián Emanuel Továrek, druhým Šméral. Po zrušení kláštera jevického byla klášterní budova 18. prosince 1790 veřejnou dražbou prodána. Koupil ji tehdejší starosta jevický František Růžička za 1700 zl. a za týž obnos ji obci jevické přenechal. R. 1792 bylo první patro této budovy, a sice t. zv. prelatura, určena k účelům školním.

R. 1856/1857 stala se škola trojtřídnou. Povolením c. k. místodržitelství byla tato triviálka (trojtřídka) r. 1859 změněna ve čtyřtřídnou farní hlavní školu. Učitel („rektor") Emanuel Mifka byl dekretem c. k. mor. místodržitelství ze dne 30. října 1860 potvrzen za řídícího školy této. Dne 10. září 1869 stala se škola obětí zhoubného požáru a bylo ji třeba znenáhla znova přestavovati. Hlavní farní škola byla v letech 1871 a 1872 přeměněna na pětitřídní školu obecnou. Od 1. listopadu 1872 zavedeno na škole vyučování dívčím ručním pracím. První industriální učitelkou byla Pavlína Forchtová.

Na žádost obecního zastupitelstva jevického bylo zemskou školní radou povoleno zříditi trojtřídní německou měšťanskou školu chlapeckou. Tato měšťanská škola byla spojena se školou obecnou. První třída školy měšťanské otevřena počátkem školního roku 1873/4. Vyučovacím jazykem na měšťanské škole byla právě tak jako ve vyšších třídách školy obecné němčina, při čemž však měla být i čeština „jako druhý jazyk zemský" pečlivě pěstěna. Za učitele měšťanské školy byl ustanoven zkoušený pro školy měšťanské učitel ve Svitavách František Schober, jemuž výnosem c. k. okresní školní rady ze dne 19. srpna 1873 svěřena byla správa jak školy měšťanské, tak i školy obecné. Dosavadní nadučitel Emanuel Mifka byl zemskou školní radou jmenován nadučitelem v Březové. Zatímní ředitel Frant. Schober byl v říjnu r. 1875 jmenován definitivním ředitelem. V prázdninách r. 1876/7 byla škola poněkud přestavěna, aby v ní mohly býti všecky třídy náležitě umístěny. Z nedostatku učíren byli v nižších třídách chlapci vyučováni společně s děvčaty. Také v 8. třídě byli ve šk. roce 1877/8 z nedostatku místa chlapci vyučováni společně s děvčaty. Výnosem zemské školní rady ze dne 16. srpna 1881 bylo místní školní radě jevické sděleno, že měšťanská škola má zůstati i na

dále, avšak pouze pro chlapce. Pro další vzdělání děvčat na 6., 7. a 8. stupni bylo zřízeno zvláštní oddělení, v němž vyučuje učitelka. Koncem školního roku 1901 přeložen dosavadní ředitel Fr. Schober na odpočinek. V červenci r. 1901 byla okresní školní radou škola rozdělena na samostatnou utrakvistickou školu obecnou a na samostatnou německou školu měšťanskou. pro chlapce. Poněvadž se však proti tomuto rozdělení vzepřely jak obecní zastupitelstvo, tak i místní školní rada, bylo rozdělení obou škol zrušeno a správa jak obecné tak i měšťanské školy svěřena dne 19. září 1901 odbornému učiteli na měšťanské škole v Mor. Třebové Vincenci Kuchařovi. Dne 2. května 1902 byl Kuchař jmenován definitivním ředitelem ústavu tohoto.[1])

Zemská vyšší česká reálka zřízena byla r. 1897.

Správa duchovní. Nynější farní chrám není původním farním chrámem jevickým, nýbrž chrámem klášterním. Původní chrám zasvěcen byl sv. Mikuláši biskupu. Stával v nynější farské zahradě a byl r. 1784 zrušen a prodán staviteli nové farní budovy. Stavitel chrám rozbořil a staviva takto získaného použil na stavbu fary. Městská věž jest nyní, tuším, jediným zbytkem chrámu tohoto. (Obr. 16.) Starý farní kostel byl klenut pouze v presbytáři (nad oltářem), ostatní strop byl dřevěný. Mimo hlavní oltář měl ještě čtyři boční oltáře.

O dějinách duchovní správy vypravuje Řehoř Volný ve své církevní topografii moravské takto: Nelze sice pochybovati o tom, že Jevíčko, jež bylo již kolem roku 1145 znamenitou osadou s výnosným mýtem, mělo také faru. Po úplném zpustošení města r. 1241 od Mongolů a za doby opětného obsazení jeho od Husitů v letech 1423 a 1431 trpělo asi také farní obročí zároveň s duchovními budovami, ač nelze o tom říci nic určitého. Také z farářů není znám žádný, vyjma Čakana, který se v jedné listině ve vrchnostenském kodexu na Velehradě objevuje jako svědek. R. 1470 obmyslil Prošek z Kunštátu, který Jevíčko držel v zástavě, farní kostel sv. Mikuláše v závěti své 200 zl. uh. Týž obnos poručil také zdejšímu špitálu. Ježto však dědicové jeho peněz těch nesložili, musili býti r. 1481 a 1490 zažalováni

---

[1]) Podrobnější zpráva o boji o české školství v Jevíčku obsažena jest níže ve článku „Jak se stalo Jevíčko českým“. Totéž platí, pokud se týká zřízení české dívčí školy měšťanské.

Obr. 16. Věž bývalého farního kostela sv. Mikuláše se starou branou.

a tehdejší pán na Jevíčku, Ludvík z Vajtmíle, odsouzen je vyplatiti. Týž Ludvík a bratr jeho Beneš poukázali na svých statcích pro zdejší faru, jakož i pro špitál 8 zl., které taktéž nebyly vypláceny. Bratři Proška z Kunštátu, jakož i bratři Jan a Šebastian z Vajtmíle musili taktéž býti v letech 1550 a 1557 o zaplacení soudně stiháni. R. 1491 byl v držení fary Řehoř rodem z Olomouce, jenž v soudobém misálu zapsal farní desátek z Jevíčka, z Derflíku, z Bělé a z Biskupic; r. 1514 řídil faru Mikuláš z Hulčína a 1523 jistý Václav, ale Vavřinec Rvašovský, rodem Pražan, který se tu objevuje v letech 1576 a 1577 jako duchovní správce a který dal v Olomouci vytisknouti spis „Kniežka zlatá proti diáblu“, byl pravděpodobně nekatolík právě, jakož i oba jeho předchůdcové Tomáš Petroselinus a Kalixtin, jenž byl ordinován ve Vitenberce, kolem r. 1565. Zapustiloť asi už r. 1431 následkem delšího obsazení města od českých Husitů Prokůpkem husitství kořeny, které od té doby tak rychle se šířilo, že nejposléze kolem r. 1550 největší část občanstva bludu se přidržovala, zdejšímu klášteru kapli nejsv. Trojice nedaleko od něho stojící odňala a přeměnila ji ve „sbor“ (modlitebnu). Od té doby udržovali se katoličtí faráři v Jevíčku asi jenom zřídka kdy a to jen na krátko, jako na př. onen Valentin Simonides, rodem z Křenovic, jejž ve středu po všech Svatých r. 1580 biskup olomucký Stanislav Pavlovský přeložil do Králic přes odpor tamního, většinou taktéž nekatolického obyvatelstva. Z nekatolických duchovních správců známi jsou jenom ještě Vavřinec Radecký, jemuž tehdejší pán na Jevíčku Jan Žalkovský ze Žalkovic r. 1594 vymohl svobodné právo dědické a Albín Kašpar Hořepnický, jenž r. 1595 taktéž obdržel právo svobodně testovati (odkazy činiti) s připovědí, že smí faru míti po dvě leta v držení. Posledním nekatolickým duchovním správcem zdá se býti syn zmíněného svrchu Petrozelína Jakub, jenž byl ve Vitenberce ordinován, z Jevíčka odešel do Třebíče a dne 14. října 1633 ve Vratislavi jako vyhnanec zemřel.

Po vypuzení nekatolického duchovního správce („pastora“) byl na faru jevickou a zároveň pro komendátní kostely v Opatovicích a v Biskupicích, pak pro filiální kostel v Jaroměřicích r. 1625 investován (uveden) Jan Kašpar Prinosius. Ten však brzy odtud odešel, načež duchovní správa nejspíše z nedostatku světských kněží svěřena členu zdejšího řádu augustiniánského P. Basilu Měrnickému. Po jeho smrti r. 1633 investován byl 24. ledna 1634

na faru zdejší augustiniánský převor Jakob Kirschner, po němž následoval světský kněz Šimon Maconius, který r. 1640 dne 31. května obdržel investituru také pro Opatovice. Kněz Nedomanský podal r. 1672 pro děkanskou matriku třebovskou o stavu fary tuto zprávu: Patron a kollator kníže-biskup; farní chrám měl 4 oltáře, na stříbře 3 kalichy, 1 pozlacené ciborium, monstranci a pacifikál; pak 9 kasulí (ornátů), 5 zvonů, positiv; vně města na hřbitově kostel sv. Bartoloměje s 2 oltáři a 2 zvony, pak 2 kasulemi (ornáty), malým positivem; k faře náležela veliká zahrada, desátek ze 4 dědin, na penězích ročně 121 zl. 14 kr.; faru a školu vydržují farníci; učitel od města o 10 zl. více než dříve.

Za tohoto kněze zuřil ve farnosti od 23. května do 27. září 1680 mor takovou měrou, že zemřelo 335 osob, mezi nimi také někteří členové vrchnostenské rodiny, jakož i kaplan Jiří Skopaldus.

Farář Nedomanský byl r. 1690 přeložen do Vyškova. Od té doby byli zde následující duchovní správcové: 17. března 1690 Tomáš Pinkava, do té doby v Lysicích. R. 1717 uvádí se dnem 1. října Jan Studynka. Za jeho správy rozmnožilo se kostelní jmění zbožnými odkazy značně a kostel prý tehdy měl zlatý kalich, zlaté víko na ciboriu, 5 stříbrných pozlacených kalichů, stříbrnou monstranci, 2 mešní konvičky se stříbrným táckem, velkou stříbrnou lampu, stříbrnou kaditelnici s loďkou, 3 pateny pro zaopatřování nemocných a 20 kasulí (ornátů). Dne 3. února 1796 uvádí se Karel Strážnický rodem z Bzence. Zemřel 14. března 1829 jako 75letý jubilovaný kněz. Počátkem r. 1830 nastoupil Josef Honeiser, do té doby farář mysliovický, jenž dříve býval plukovním kaplanem. Byl rodem z Příbora; pro vysoký věk a tělesné neduhy přijal r. 1843 za administratora Peregrina Drexlera, sám pak žil ve Vyškově, kde 31. března 1849 zemřel. Chudobinský fond jevický zdědil po něm 629 zl. 29 kr. k. m. Po smrti jeho stal se dne 8. srpna 1849 farářem jevickým Tomáš Gröger. Byl rodem z Velké Bystřice (1801), na kněze byl vysvěcen r. 1825. Před příchodem do Jevíčka byl lokálním správcem duchovním v Bílé Lhotě. Napsal stručné dějiny poutního chrámu na Sv. Kopečku u Olomouce. Od r. 1863 do r. 1869 byl farářem Peregrin Drexler, po něm (od r. 1870 do 1879) Karel Sicha, pak 1879—1901 František Tauber (psával o různých věcech, jakož i stručné povídky pod jménem Aubert). Od r. 1901 do r. 1906

byl farářem v Jevíčku František Vysloužil, rodilý ze Džbele. Od r. 1907 jest farářem a děkanem Jan Daněk, jenž pro své zásluhy obdržel řád Františka Josefa. K faře jevické přifařeny jsou obce Bělá, Derflík a Zadní Arnoštov. Druhdy tam byly přifařeny také osady Langendony a Přední Arnoštov. Tento byl za faráře Vysloužila pro velkou vzdálenost od Jevíčka přifařen do Křenové. Z Jevíčka bývaly za starších dob církevně opatrovány fary v Jaroměřicích, Biskupicích a Opatovicích.

Kostel sv. Bartoloměje. („Kostelíček.“) Asi 20 minut na západ od Jevíčka v pravo od silnice vedoucí do Křenové stojí prostřed hřbitova, určeného pro pochovávání mrtvých z přifařených obcí kostel sv. Bartoloměje známý všeobecně jménem „Kostelíček“. Kostel sv. Bartoloměje jest prastarý. Nasvědčuje tomu gotické okno za hlavním oltářem se nacházející, nyní napolo zazděné, asi metr široké. Nad tímto oknem jest kulaté okno románské, kdežto všecka ostatní okna (na straně jižní), jakož i kamenná obruba hlavních dveří tvoří zahrocený čili lomený (gotický) oblouk.

Kostelíček stojí na místě svahovitém, jest 15 m dlouhý, 7·5 m široký a 9·5 m vysoký. Sklenut jest pouze v presbytáři. Na malém kůře stojí positiv. V „Kostelíčku“ jsou 2 oltáře a na dřevěné vížce zavěšeny jsou 2 zvony, z nichž jeden váží 1·5, druhý 1 cent. Ku „Kostelíčku“, v němž o pohřbech bývá sloužena mše sv., přistavěna jest jizbička čili světnička pro „kostelníka“. V neděli po sv. Bartoloměji tu bývá „pouť“. (Obr. 17.)

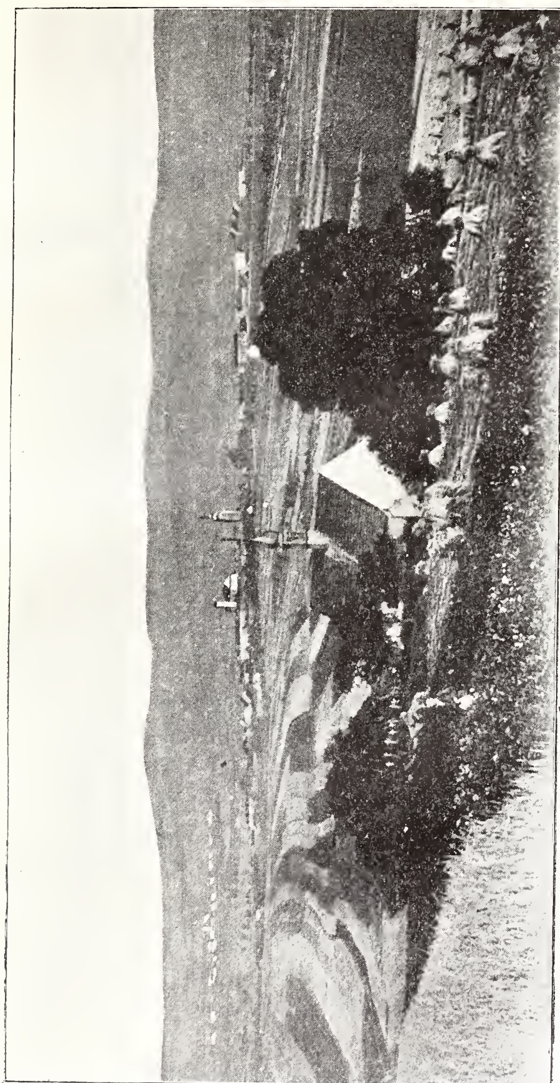
Na protějším jižním návrši se přišlo na zbytky podzemních zdí, o nichž se soudí, že jsou to snad pozůstatky původního kláštera.

Poznamenati sluší, že bartolomějský tak zvaný výroční trh jevický patrně jest v nějaké souvislosti s tímto „Kostelíčkem“.

U bývalé klášterní budovy stávala druhdy kaple nejsv. Trojice. R. 1785 byla zbořena, zdivo z ní prodáno a na místě samém povoleno vystavěti 3 židovské domy, jež takto tvořily západní konec židovské ulice.

Vně města při silnici vedoucí do Kornic stávala kaplička sv. Floriána, k níž konáván býval z nadace měšťana Kristiána Louckého každoročně v den tohoto světce průvod (procesí). Kaple

zrušena a zřízenou při ní nadaci přivlastnil si náboženský fond, což se přihodilo r. 1792.

Obr. 17. Kostel sv. Bartoloměje u Jevíčka.

B ý v a l ý k l á š t e r j e v i c k ý. V Jevíčku býval augustiniánský klášter s kostelem nanebevzetí Panny Marie. Kdy klášter ten byl

založen a kým, není známo. „Vše, co o tom Paprocký v ‚Zrcadle markrabství Moravského‘ a jiní — praví Volný — napsali, není ničím stvrzeno a je čirým výmyslem.“ Klášter tento považován byl (a ve skutečnosti tomu také, aspoň později, tak bylo) za filiálku brněnského kláštera téhož jména, jenž, jak známo, založen byl r. 1353. Nemůže tedy klášter jevický býti staršího původu nežli mateřský klášter sám.

R. 1372 odkoupil klášter od Jindřicha Opole ze Zákřazí(?) činži ročních 4 hřiven (marek) za 40 hřiven ve vsi Malé Routce, r. 1373 od Archleba z Kunštátu-Stařechovic činži ročních 6 hřiven ve vsi Ždětíně za 60 hřiven, kromě toho nabyl tamtéž od téhož Archleba 5 svobodných a půl činžovního lánu; r. 1396 koupil od Sulíka z Radkova ves Bělou za 37 hřiven a r. 1399 obdržel jakožto nadaci od Doroty, vdovy po Sulíkovi z Roubaniny, za 10 hřiven činži ročních 54 grošů, jakož i 8 kuřat a 80 vajec za duševní blaho její a syna jejího Smila, jichž těla měla býti v klášterním kostele pochována. R. 1384 byl klášter tento z rozkazu papežského postaven v příčině zpovědi a majetku pod ochranu opata zábrdovického.

Se svolením markraběte Prokopa zakoupil klášter r. 1401 fojtství ve vsi Krasíkově (na Zábřežsku), obdržel r. 1403 od Sulíka z Radkova činži ročních 3 grošů z polovice vsi Javořic, 1 groše ze vsi Lhoty a Opatovic a krom toho ještě 3 groše ročně za jedno anniversarium za něho a jeho příbuzenstvo. R. 1413 obdržel od Ofky, vdovy po Jakubu z Opatovic, testamentárně 40 pražských groší za jednu ranní mši, jež městská rada jevická chtěla úročiti 4 pražskými groši, a dle všeho nabyl už dříve koupí od Sulíka z Radkova také činže z druhé polovice vsi Závořic, poněvadž r. 1411 opět a opět poháněl ručitele za plnění kupní smlouvy Valentina z Majetína a j. z toho, že prodej nedali intabulovati. R. 1423 byl klášter i s městem od Husitů vypleněn a vypálen. Mniši prchli nejspíše do Brna, ale statky klášterní byly ztraceny, a jestliže ještě něco zbylo, bylo zničeno r. 1431 od Táborů pod vedením Prokůpkovým. V této tísni vypomohl brněnský klášter augustiniánský, jemuž potom klášter jevický byl přivtělen. R. 1447 byl v bezprávném držení poloviny (nyní už dávno zaniklé) vsi Závořic u Zábřeha Jan Tunkel z Brníčka, jenž proto byl pohnán (žalován) z 200 groší a teprve r. 1481 byla tato polovice Závořic intabulována pro držitele Zábřeha

Jiřího Tunkla z Brníčka. R. 1465 darovali pán na Opatovicích Procek z Kunštátu a choť jeho Eliška z Náměště na sloužení zádušních mší sv. v klášterním chrámu, v němž byli později pochováni, klášteru 2 kusy pole u Opatovic a u Jevíčka, krom toho pak ještě 40 zl. mor. na hotovosti a 24 groší ročně jakožto činži od jistého měšťana jevického Raichtoniana jménem, pak 24 grošů na mše sv. u oltáře sv. Kateřiny tamtéž. R. 1484 prodal převor Jan dvůr v Krasíkově jistému Štěpánu Bartošovi za 28 hřiven na hotovosti a 4 hřivny ročního úroku, jakož i jakýsi úrok obilní.

R. 1499 přenesl král Vladislav chráněnství kláštera Janu Haugvicovi z Biskupic, ale nouze byla ještě r. 1508 taková, že, když tehdy tu konána býti měla generální kapitula řádová, by se radila o jistých „obtížných, ale naléhavých záležitostech“ řádových, ordinariát vypsal v diecési peněžitou sbírku, aby učastníky generální kapituly mohl stravovati. Než chudoba trvala dále. To mělo za následek, že r. 1552 musil býti prodán i druhý dvůr v Krasíkově, zaujímající 20 prutů pole tamnímu rychtáři, když se byli poddaní napřed zavázali, že se z roboty, kterou byli při dvoře tom povinni, vykoupí roční činží 10 zl. mor. R. 1562 postihlo klášter, který tehdy měl v držení „prostřední mlýn“ u Jevíčka se dvorem a polnostmi, což pronajal městu Jevíčku za 13 zl. mor. ročně, neštěstí, že i s kostelem a celým městem vyhořel, na to pak v letech 1575 a 1578 opětně ohněm (r. 1578 zapálil jej blesk) byl navštíven. Téhož roku vymohl sice převor brněnského kláštera Bartoloměj na císaři Rudolfu II. přísný rozkaz, aby klášteru statky, kterých se zmocnili nekatoličtí jeho sousedé, byly vráceny, ale r. 1600 prodal je převor Jan Mogorovith se svolením brněnského převora pánu na Opatovicích za činži ročních 200 zl. mor., pak 14 měřic žita a 6 měřic pšenice, což mělo býti bezplatně mleto. Byly to vesnice Bělá, Lhota, Routka a Krasíkov s příslušenstvím, pak lesy u Bělé (z tohoto však směl klášter pobírati veškeré potřebné palivo) a mlýn u Jevíčka. K tomu ke všemu přidružilo se vydrancování kláštera od nekatolických povstalců r. 1619 a 1620, jakož i útisk činěný pánem Opatovským, z čehož snadno lze pochopiti, že rázný převor Jakub Kirschner si naříkal na nedostatek mnichů. Nedostatek jich byl totiž takový, že bylo potřeba přibrati cizího kazatele. Tento převor, jenž občasně administroval také fary v Jevíčku, v Opa-

tovicích, ba i ve Třebové, a již r. 1624 zakoupil v Jevíčku dům za 1000 hřiven (dům ten byl však r. 1664 zase prodán) přičinlivostí svou klášter uvedl opět jakž takž do pořádku, ale Švédové pod generálem Wranglem, kteří r. 1645 na klášteru i na městě vynutili velké obnosy peněžní jakožto výpalné, přivedli jej opět na pokraj záhuby. V tísni této pomáhal hlavně klášter brněnský, kromě toho pak dostalo se klášteru podpory několika mešními nadacemi. R. 1644 věnovala na mešní nadaci pí. šl. Bartolomějská 300 zl., r. 1669 na týž účel c. k. komerční tajemník N. Prukner ze Silberflussu 2000 zl., r. 1680 obdržel klášter po Václavu Sigmundu Žalkovském ze Žalkovic 400 zl. pro oltář Jindřichem a Jiřím Žalkovskými v Marianské kapli r. 1668 zřízený, r. 1699 věnoval Jiří Protivec Žalkovský ze Žalkovic 1000 zl. pro Marianský oltář v kapli. Nejvíce vypomohl brněnský klášter jevickému tím, že mu r. 1667 přepustil za 2000 zl. ročně na 13 roků užitek z velkostatku opatovského, který měl brněnský klášter v zástavě za půjčku na tento statek poskytnutou.

R. 1658 vykázán veškerý důchod klášterní obnosem 469 zl. 28 kr., avšak r. 1747 páčil se aktivní kapitál již na 28.000 zl., r. 1761 pak už na 36.143 zl. 43 kr. vedle 300 zl. klášterem dlužných.

Když dne 7. září r. 1784 byl klášter c. k. komisí zrušen, zdržovalo se v něm mimo převora pouze 6 konventních kněží a 1 bratr laik. Ti se 15. prosince téhož roku přestěhovali do kláštera brněnského. Klášterní chrám byl pak prohlášen za farní. Dne 15. února 1785 konány v něm první farní služby Boži.

Jakožto převorové kláštera jevického se uvádějí: r. 1519 Jeronym z Brna († 1528), r. 1540 Jeronym st. z Brna, r. 1553 Pavel, r. 1565 opět Pavel, r. 1570 Augustin Klinčík (sepsal urbář), r. 1574 Ambrož z Brna (zvětšil klášterní zahradu), r. 1581 Jan (VI.), r. 1591 Tomáš Sonnenreiger, r. 1610 Antonín Kladrubský (zprvu jakožto prokurator, potom jako vikář a od r. 1613 jako převor), po něm následoval nejznamenitější převor jevický Jakub Kirschner, který r. 1617 přinesl s sebou z Brna, kde prý stávala v kterémsi vinohradě, sošku P. Marie; zemřel r. 1652. R. 1660 se uvádí Th. Dr. Jeronym Hufnagel, spisovatel (r. 1661 zvolen byl za převora brněnského), r. 1669 Th. Dr. Jindřich Casapi, geogr. a histor. spisovatel († 1674), r. 1703 Th. Dr. Mikuláš Ködesity,

spisovatel (r. 1704 zvolen za převora brněnského), r. 1714 Ph. a Th. Dr. Augustin Schmied, filos. spisovatel, r. 1728 Th. Dr. Vavřinec Pichla, geolog. spisovatel, r. 1729 František Lang, r. 1776 Gabriel Rössler, r. 1781 Ph. a Th. Dr. Alex. Zeman až do r. 1784, kdy se přestěhoval do Brna.

Jevíčko místem poutním. Jevíčko bývalo druhdy mariánským místem poutním, pouti však již před dávnými lety zanikly. Karel Eichler, bývalý farář ve Veverské Bytýšce, podává ve svém spise „Poutní místa na Moravě a v rakouském Slezsku“[1]) o zaniklých poutích jevických následující zprávu: „Gemma Moraviae Thaumaturga Brunensis“, r. 1736 vydaný spis, na str. 323. vypravuje o milostivé soše Panny Marie v Jevíčku u ctih. OO. augustiniánů, jak následuje: „O jedné věci ještě jako o znamenitosti musím promluviti, že týž P. magister Kirschner, převor augustiniánů v Jevíčku, r. 1617, nevím odkud, s sebou pro kostel přinesl jakousi ctihodnou, sličného vzezření sochu Panny Marie, která nabádala poutníky k uctívání, věřící k lásce, takže netoliko zbožně velebena, nýbrž místy i za sochu milostivou považována byla, kteroužto, místa toho páni Žalkovští vystavivše a založivše jí kapli s věčným světlem a s oltářem, za svou patronku obzvláštní uctivě přijali, a ku kteréž okolní lid v průvodech přicházíval a dosud (t. j. 1736) přichází, takže ročně na 16.000 poutníků se čítá, kteří tam svou pobožnost vykonávají. Milostí pak od věřících obdržených dosvědčují záslibné obrázky u značném počtu tam dané a dárky zavěšené, o nichžto vypravovati snadno by bylo, kdybychom se neobávali, že čtenáře tím unavíme. Proto pouze jednu, nad jiné vynikající událost zde uvedeme, abychom, jako dle drápů lva poznáváme, tak z té milosti obzvláštní ostatních bezpočetních se domyslili. Vypravování je potvrzeno od ctihodného pana děkana svitavského, jenž vydává svědectví pravdy své farníkům ve svém pečeti opatřeném rukopise, kde uvádí, že dvouletý synek Achtlových ze Svitav slepotou postižený, kterého Panně Marii v Jevíčku rodiče obětovali, zraku nabyl.

K doplnění této zprávy podán byl seznam milostí dosažených, který sestaven byl dle četných malovaných obrázků záslibných

---

[1]) Vydáno nákladem dědictví Cyrillomethodějského v Brně 1888. Díl I., část 2.

v klášterním kostele kdysi zanášených. Některé případy jsou, jak shora uvedený případ, potvrzeny od svitavského děkana.

Úcta k Panně Marii Jevické velmi se rozšířila. Převor Jakub Kirschner měl velké zásluhy o klášter jevický, jejž téměř znovu založil po pohromách válečných. Sochu milostivou dovezl r. 1617 z Brna a umístil ji na postranním oltáři konventního kostela. R. 1683 vyšel tiskem ve Vídni německý zpěvníček o jevické Panně Marii a r. 1684 v Litomyšli český.

Město Jevíčko patřilo od r. 1584—1720 šlechtickému rodu pánů Žalkovských ze Žalkovic. Ti přijali Pannu Marii za svou zvláštní patronku a vystavěli jí při kostele kapli s oltářem, na nějž byla postavena. R. 1791 bylo mezi poutníky 22.375 komunikantů (t. j. osob byvších u přijímání. Pozn. spis.).

R. 1729 k milostivému oltáři v Marianské kapli založil fundaci 1000 zl. na mše František Lang, uherskobrodský správce. Tak to zůstalo až do r. 1762. Ten rok byl konventní kostel stržen a na jeho místě počato se stavbou nového, jenž hlavně přispěním augustiniánského opata z Brna P. Matouše Pertschera, do r. 1766 byl dokončen. Socha milostivá dána pak na hlavuí oltář, kde se dosud nachází.

R. 1784 stal se v Jevíčku ten převrat, že klášter augustiniánů byl zrušen a jejich konventní chrám prohlášen za farní. Dřívější farní kostel, zasvěcený sv. Mikuláši, byl zbořen.

Zákazem poutí za císaře Josefa II., jakož i zrušením kláštera úcta k Panně Marii Jevické ochabla. Pouti přestaly docela. V lidu okolním však dosud zachoval se název „Panny Marie Jevické“, jak připomíná bývalý tamní farář František Tauber a také si lid vypravuje,[1]) že se socha způsobem zázračným do Jevíčka dostala. Potkala prý ji jistá žena a tázala se jí, kam jde. „Jsem Boží děvíčka, spěchám do Jevíčka“.

* * *

Jméno a znak města Jevíčka. Původní jméno osady a města Jevíčka bylo snad Jevíč, zachované dosavadním německým pojmenováním místa „Gewitsch“. Dle výkladu některých kronikářů dostala prý osada jméno od říčky Jeviče („Jeviča“).

---

[1]) Spisovateli v Jevíčku rodilému není o tom známo nic. Odkud se pověst ta vzala, vysvitne z článku následujícího.

na které leží. Jiní vypravují, že stará osada slula „Děvice“ jsouc za pohanských dob sídlem kultu bohyně Děvy. Po zpustošení místa Tatary pojmenována byla pustina „Děvíčsko“, z čehož prý později utvořeno jméno Jevíčko. Jméno Jevíč pochází od vlastního jména Jevík, který byl buď sám zakladatelem nebo náčelníkem rodiny osadu založivšího a podle něho Jevíčem ji pojmenovavšího. Příkladů podobného pojmenování prastarých osad a měst je hojnost, uvádíme

Obr. 18. Znak města Jevíčka z r. 1593.

na př. Slavíč (od jména Slavík), Třebíč (od Třebek), Ratiboř (Ratibor) atd. Kdy a proč původní název Jevíč změněn na Jevíčko, není nám známo; snad po svém zpustošení.

Znak města Jevíčka jest stříbrobílý, červeně kostkovaný, jednohlavý, korunovaný, na pravo hledící orel s rozpjatými peruťmi v modrém poli s písmeny G J na hrudi. Myslí se, že byl udělen městu od krále Václava r. 1244, který prý je ze zřícenin

(po vpádu tatarském) znova pozvedl, zařadil do počtu měst královských a nadal hojnými výsadami. (Obr. 18.)

Pečeti městské jsou dvě, menší a větší.

* * *

Dějiny města. Založení města Jevíčka a první doby trvání jeho obetkány jsou, jako založení mnohých jiných starých měst (na př. Bozkovic a Třebové), různými bájemi.

Kdy a na kterém vlastně místě byla osada Jevíč založena, nebude lze z listin asi nikdy dokázati. Teprve snad nálezy archeologickými bude oprávněnost té či oné domněnky potvrzena neb vyvrácena. Dějiny města Jevíčka vůbec, jak se dosud podávají a opisy přecházejí s pokolení na pokolení, potřebují kritického rozboru.

Jevičané sami míní, že Jevíčko původně nestávalo na místě, na kterém stojí nyní, ale my jejich míněni nepokládáme za původní, prastarou tradici, nýbrž za odlesk přečtených písemně zaznamenaných zpráv Ř. Volného a j. Některé okolnosti však zdají se nasvědčovati tomu, že Jevíčko stávalo původně asi o 20 minut západněji nežli nyní. Je to starobylý ráz stavby kostela sv. Bartoloměje samého a objevené zbytky podzemních zdí na protějším návrši směrem jižním. Nezdá se býti pravděpodobným, že by dosti prostorný poměrně kostelík byl někdo velkým nákladem budoval za městem na místě osamělém. Rozměry jeho vyhovovaly docela dobře menší osadě, jakou Jevíčko původně zajisté bylo; jestliže však dosud neobjeveny žádné známky, jež by svědčily neklamně o jsoucnosti nějaké osady v těch místech, to připisujeme té okolnosti, že osada, jako všecky osady do XI. věku po Kr., záležela ze stavení dřevěných, jen kostel, původně snad také dřevěný, byl, když se u nás počalo stavěti z kamene a z cihel, vystavěn zděný. Místo samo, ležící na úpatí hory Kumperku (Kohlbergu), neposkytovalo obyvatelstvu přirozené ochrany před útoky nepřátel a z toho se domníváme, že když se do končin těchto za podpory panovníků z rodu Přemyslova a biskupův olomuckých stěhovali Němci a zakládali osadu novou, ji založili na místě po stránce obranné mnohem výhodnějším, na ostrohu při říčce Jevíčce na tři strany (na jih, na východ a na sever) dosti srázně se svahujícím. Obyvatelé staré osady

se pak znenáhla přestěhovali do osady nové a stará osada znenáhla pustla, až zanikla.

Historické světlo počíná probleskovati teprve počátkem XII. století. Jevíčko, ležící na silnici vedoucí už tehdy od Svitav k Olomouci („zemská stezka“), bylo na severozápadní Moravě jediné mýtem (ve Slatině, v Roubanině, v Nectavě (?), v Jaroměřicích a v Jevíčku) obmyšlené město. Do r. 1145 bývala mýta v těchto končinách majetkem zeměpána. Jmenovaného roku darovali olomucký údělný kníže Otto a biskup Jindřich Zdík klášteru Litomyšlskému šestý díl příjmů celních a mýtních. V listině z r. 1215 objevují se názvy několika míst u Jevíčka, jako potoky Studená, Olešná; pak výšiny Dešná, Malín, Javorník, Skalka, Sádek, Bochenc (?), niva „na Opatovém“ atd. Z této listiny je také zřejmo, že z Jevíčka vedla silnice („zemská stezka“) do Konice.

Jevíčko bývalo od pradávna městem zeměpanským. R. 1222 objevuje se v jedné listině vydané králem Přemyslem Otakarem I. jako svědek jistý Štěpán, kastelán jevický. Opevněným místem jeví se od r. 1225. R. 1241 bylo přepadeno zástupy tatarskými, vypáleno a mnoho set obyvatel prý dílem pobito, dílem odvlečeno do otroctví. Sotvaže se město z těchto pohrom poněkud zotavilo, zastavil je král Přemysl Otakar I. několika pánům, kteří pak město, jak se praví, bezohledně utiskovali, až je r. 1258 král Přemysl Otakar II. převzal opět ku komoře královské.

Markrabě Přemysl (pozdější král Přemysl Otakar II.) uznal r. 1249 v Brně za potřebno sešlé město podporovati a proto mu dne 22. září 1249 listinou v Brně danou udělil pro věčné časy právo města královského. Kromě toho daroval mu les na hranicích statků kláštera Hradištského (u Olomouce) u Šebetova zvaný „Braunerwald“ (Vranův [?], Brůnův [?] les?), r. 1258 pak udělil mu právo magdeburské (soudní pravomoc) nad 13 dědinami a právo mílové pro výrobky řemeslné a vaření piva a výsadu, dle níž z příčiny vybírání cla nesměl nikdo v obvodu 3 mil používati cesty jiné, nežli bylo dovoleno. Výběrčí cla měl právo osoby, jež se chtěly útěkem vyhnout clu, stíhati až k potoku Studené, kde počínalo celní právo města Svitav.

Ku sklonku XIII. stol. (1287) přepadl Jevíčko z nenadání pověstný rváč rytíř Heřman z Hoštýna (Hochštejna), povraždil

prý mnoho měšťanů a vydrancovav město zapálil je a obrátil v popel.

Král Jan Lucemburský vyměnil smlouvou učiněnou v Praze 28. září 1323 s Jindřichem z Lipé území tachovské v Čechách za statek Jevíčko a za panství Vranov (na Znojemsku).

V listinách se připomíná „hrádek u Jevíčka" (novum castrum), který patřil markraběti Prokopovi. R. 1399 byl purkrabí tohoto hradu z rozkazu papežského jako opovědný nepřítel a hubitel biskupských statků vyobcován z církve. Kde tento hrádek stával, nelze udati. Jedna zpráva jej klade na návrší nad kostelem sv. Bartoloměje, jiná zase někam na návrší mezi Úsobrnem a Šebetovem, kdežto území náleželo klášteru Hradištskému u Olomouce.

Aby se z různých pohrom poněkud zotavilo, dovolil markrabě Jan r. 1368 městu, aby si jmění čili zboží své samo spravovalo a pracovalo pro dobro obecné. Ale už r. 1408 bylo město dáno do zástavy Erhartu Puškovi z Kunštátu, jak vysvítá z půhonu (žaloby), jímž Erhart téhož roku stihal Jana z Bozkovic a na Brandýse proto, že mu po několik let hrad u Jevíčka a statek, který k němu náležel (vsi, lesy atd.) zadržoval. Z této zástavy se město r. 1415 vyplatilo samo, začež je král Václav IV. osvobodil od všelikých poplatků na dobu pěti let.

Dne 6. července r. 1415 vstoupil Jan Hus v Kostnici na hranici. Již za několik málo let po smrti Husově objevovaly se tlupy husitské také na Moravě. Němečtí zpravodajové v dějinách města Jevíčka vyličují, kterak prý tyto tlupy čili, jak oni píší, „bandy" páchali neslýchané ukrutnosti a kterak prý celé dvory, kláštery, hrady, jakož i celé osady, často pod ochranou noční tmy padaly za obět husitské zuřivosti. Líčení takové je stranické a přemrštěné. Zvláště není pravda, co lid jevický a okolní všecko na Husity svádí. Jisto jest, že Husité nebyli horší v té době, nežli jiní nepřátelé k nepřátelům. Po prvé se Husité zmocnili Jevíčka r. 1423, po druhé r. 1431 za vůdcovství Prokůpkova a je obsadili.

Jevíčko zůstalo pak po několik roků v moci Husitů. Před tím už r. 1429 bylo město napadeno a vyloupeno Havlem Drastilem z Kojetína, jenž odtud odtáhl do Čech.

V téže době, kdy se zmocnili Jevíčka, Husité byli v držení také města Šternberka. Odtud však byli r. 1432 vypuzeni. Jedna

část husitské obsádky šternberské odtáhla do Tovačova, druhá pak jsouc vedena váhavým Mikulášem z Drnovic do Jevíčka. Panstvím husitským a později českými bratry uplatnil se v Jevíčku živel český; do té doby měli vládu v městě Němci.

Následkem velkých pohrom, jimiž za doby válečné bylo postiženo, město počalo upadati a nemohlo se rychle vyšinouti k bývalému blahobytu. Hluboké rány, jež byly zasazeny řemeslu a obchodu, zdroji to zámožnosti měšťanstva, zacelily se jenom znenáhla. Král Ladislav snažil se poctivě pomoci Jevíčku k bývalému blahobytu, proto mu r. 1454 potvrdil veškeré výsady a práva, jimiž je byli předkové jeho obmyslili. Přes to však město pozbývalo znenáhla své samostatnosti. Stávalo se tak hlavně tím, že bylo často dáváno různým osobám v zástavu, čímž se ocitalo v poměru poddanském. Ještě r. 1454 bylo zastaveno Prockovi z Kunštátu. R. 1465 potvrdil sice král Jiří městu výsady jeho. ale po smrti Prockově r. 1476 zastaveno bylo opět Heraltovi z Kunštátu. R. 1488 potvrdil král Matyáš městu opět všecky výsady jeho, avšak králem Vladislavem bylo r. 1499 odevzdáno Janu Haugvicovi z Biskupic a na Bouzově ve svobodné dědičné vlastnictví. Před tím je Haugvic držel v zástavě.

Král Ludvík II. dovolil městu r. 1522 pečetiti červeným voskem a zabezpečil je v držení lesa „Zadní hory".

Václav Haugvic popustil je r. 1539 Erasmu z Bobolusk, od něhož město ještě téhož roku nabylo panské tvrze v Jevíčku. Na to dostalo se zboží jevické do vlastnictví Petra Šedíka z Kunčiny, jenž byl tehdy pánem na Jaroměřicích, r. 1549 pak od něho přešlo na bratry Víta, Ladislava, Albrechta a Zdenka Lhotské ze Ptení. Ještě téhož roku však dostalo se v držení Václava Chroustenského z Malovar a po jeho smrti r. 1557 v držení Prokopa Podstatského z Prusinovic a na Bouzově. Prokop Podstatský postoupil r. 1559 městu svá práva na tvrz, začež jej město sprostilo poplatku ročních 30 grošů z domu jeho na náměstí. Týž dovolil městu vésti vodu z jeho potoka do městského rybníka.

Bedřich Podstatský st. z Prusinovic a na Bouzově potvrdil cechmistrům a mistrům cechu krejčovského v Jevíčku jich cechovní řád. Nástupce jeho Václav dovolil r. 1572 měšťanům v panském pivovaře jednu várku piva ročně, ale s podmínkou,

že odvedou čtvrtinu sladu na jednu várku potřebného jemu a zavázal se vodovod k městské „kašně“ udržovati v dobrém pořádku. R. 1580 prodal zboží své Janu Haugvicovi z Biskupic, po jehož smrti bylo zemským právem vtěleno Janu Žalkovskému ze Žalkovic.

Nový pán zůstavil péči o vdovy a sirotky městské radě, jakož i používání některých lesů, snaže se krom toho o povznesení blahobytu města. R. 1594 zdědil zboží jevické po Janu Žalkovském Jiří Žalkovský ze Žalkovic a pojistil na něm své první manželce Elišce Bludovské z Kornic 5000, r. 1603 druhé manželce Boženě Bílské z Kaříšova 6000 zl. mor. a zůstavil je synům svým Janovi a Václavovi, z nichž Václav je sám převzal, ale už r. 1610 zemřel. Neplnoletý syn jeho uvázal se v držení zboží jevického r. 1626 a zůstavil je synům Jindřichu Ladislavovi a Jiřímu Protivcovi, uváděným od r. 1667. Jindřich Ladislav přežil bratra a postoupil Jevíčko r. 1706 synu svému Václavovi, po jehož smrti r. 1712 nejstarší ze čtyř synů jeho František Zikmund na základě úmluvy s ostatními bratry z let 1713—1718 Jevíčko s Roubaninou sám převzal, obě zboží však r. 1720 prodal Teresii Veronice Přepyské z Rychmburka za 74.000 zl. rýn. Po smrti její prodali dědicové její smlouvou ze dne 14. února r. 1728 obojí zboží (15. prosince 1729) hraběnce Františce ze Salm-Neuburga za 59.400 zl. rýn., čímž spojeno s Opatovicemi, při nichž už zůstalo. Václav Žalkovský ze Žalkovic potvrdil 17. listopadu 1637 krejčím jevickým cechovní artikule, jeho manželka Kateřina pak zrušila r. 1650 úmluvu týkající se vaření piva, za to však stanovila pořad, v jakém pravovárečni měšťané mají vařiti. R. 1664 koupilo měšťanstvo od kláštera za 320 hřiven klášterní pivovar, čímž několikaletý spor mezi měšťanstvem a pány byl skončen.

Na počátku 30leté války bylo Jevíčko z rozkazu stavů moravských nejvyšším velitelem Albrechtem z Valdštejna pro jistotu obsazeno 200 muži.

Protestantismus měl v Jevíčku dosti přívrženců. Když však v bitvě bělohorské, svedené 8. listopadu r. 1620 a skoro ani hodinu netrvavší, bylo vojsko protestantské poraženo, vrátili se skoro všichni obyvatelé, jimž zatím byla veškerá práva odňata, opět do lůna církve katolické. R. 1631 dosáhli měšťané jevičtí od císaře Ferdinanda II. odpuštění, zároveň pak jim potvrzeny

všechny výsady, musili však dříve slibem se zavázati, že už nikdy neodpadnou.

Koncem leta r. 1641 utábořilo se císařské vojsko nedaleko města. R. 1645 bylo město dobyto švédským generálem Wranglem, který dal mnoho měšťanů a radní pány v poutech a v železech odvésti do Olomouce, by tam konali práci na hradbách, ostatním pak uložil velké výpalné a kontribuci.

Mírem vestfalským vrátil se žádoucí pokoj a klid. Zemědělstvo zotavilo se z běd a pohrom rychleji nežli řemesla a obchod, duševní rozvoj trpěl však důsledky 30leté války více než celé století. V písemnictví i v modě začal se uplatňovati vliv francouzský.

R. 1742 tábořilo v Jevíčku po několik dní oddělení Sasů; na 40 vojáků zde zemřelo a pochováno v hradebním příkopě. R. 1749 přezimovala zde setnina Rusů a 20 kozáků.

Za války sedmileté měl tu, když pruský král Bedřich II. obléhal Olomouc, maršálek hrabě Daun od 23. května do 12. června r. 1758 hlavní stan a byl zde po ten čas c. k. vojenský okresní úřad. Vojsko v dosti značné síle bylo rozloženo na výšinách kolem Jevíčka, pozorujíc a znepokojujíc nepřítele za spíží až do těchto končin zajíždějícího. Když pak generál Laudon, který měl obsazeny výšiny nad Kornicemi, v úvale domštátském zajal spižovní oddělení nepřátelské, ukořistiv na 4000 vozů, upustil Bedřich II. rychle od obléhání Olomouce a pochodem obratně provedeným odtáhl do Slezska.

Z vynikajících mužů pocházejících z Jevíčka buďtež zde uvedeni aspoň tito:

Mikuláš z Jevíčka, narozený r. 1313, byl jedním ze šesti slavných mistrů na universitě pražské, založené císařem Karlem IV. r. 1348. R. 1367 byl rektorem této university, r. 1369 pak děkanem jejím. Jako posluchači na právnické fakultě university této se uvádějí: r. 1370 Ondřej, r. 1381 Martin, r. 1383 Jiří, r. 1385 Jan a r. 1389 Mikuláš ještě s jistým Mikulášem jménem Čedraný, vesměs z Jevíčka.

R. 1389 objevuje se jistý Jan z Jevíčka („de Gewicz“) jakožto přísedící soudu olomuckého.

Jiří z Jevíčka byl děkanem u sv. Mořice v Kroměříži. Když biskup Jan Železný obléhal Kroměříž, jehož se byli zmocnili

Husité a kterou hájil Hanuš Tovačovský z Cimburka, dostavil se, když obležení neviděli už žádné jiné pomoci, Jiří, svěží to kmet stříbrobílých vlasů do tábora biskupova, kde prohlásil, že se obležení vzdávají. (Pešina, str. 486.)

Jan Černý, nazvaný Jevický, byl rodem z Jevíčka, avšak zvával se také „Prostějovský“, poněvadž byl delší dobu usedlým v Prostějově. Černý byl doktorem lékařství a duchovním Českých bratří. Zprvu bydlel a provozoval lékařství v Litomyšli, později stal se měšťanem v Zábřeze. Byl nejvěhlasnějším lékařem své doby. R. 1599 napsal obšírný výklad jazykem latinským o 9. knize Rasisově. R. 1615 sepsal a vydal český herbář, kromě toho napsal traktát (rozpravu) „de peste“ (o moru), který však byl teprve po smrti jeho r. 1633 vydán v Olomouci. Jiné spisy jeho jsou: „Liber de arte destillandi“ (Lipsko, 1612), „Knihy o pravém umění distillování aneb vodpálení“ (Praha, 1512), „Listy Českých bratří“ (Ivančice, 1608), „Confessio Waldensium“ (Lipsko, 1512) a „Veřejná konfesí českobratrská“ (Kralice, 1608).

Hippolyt Rotter, rodilý Jevičan, napsal „Historia de memorabili Holofernis carmine heroico“ (Praha, 1606).

Bernard Beneš Šumický, r. 1714 administrator fary jevické, spisovatel „Studnice Spasitele“ (Brno, 1714).

Z pohrom, jimiž Jevíčko bylo postiženo, uvádíme mimo ty, o nichž byla již na příslušných místech učiněna zmínka, ještě: požáry z r. 1562, 1575, 1587, 1747, 1869; mor z r. 1770—1771 spojený s hladem a válku pruskorakouskou z r. 1866.

* * *

Fr. Josef Švoj (Schwoy) uvádí ve svém díle „Topographie vom Markgrafthum Mähren“ z r. 1793, že statky kláštera jevického oceněny byly na 1168 zl. 54 kr. vrchnostenského odhadu a že knihovně odhadnuty byly se vším všudy na 32.332 zl. 20 kr. Dále poznamenává, že město Jevíčko mělo r. 1792 celkem 287 domů a 2036 duší; židovská obec záležela tehdy ze 124 rodin. Jevíčko bylo také zvláštním statkem pro sebe, rozdílným od města Jevíčka a jeho držebností. Záležel z $19^{28}/_{64}$ lánu a byl vrchnostensky odhadnut na 1085 zl. $12^{3}/_{4}$ kr.

* * *

V příčině „Hrádku u Jevíčka“ uvádíme ještě toto:

Hrádek u Jevíčka: Erhard Puška z Kunštátu pohání Jana Bozkovce řečeného z Brandýsa z toho všeho zboží, kdež co má, i z věnných zástav i z nadbytu, což k olomuckému právu přísluší, že mi držel mnoho let mocí mój hrad Hrádek u Jevíčka, a to zboží, což k tomu sluší, dvory, vsi, lesy, ba i to všecko panství Hradecké, což jest mého dílu a toho pokládám pět set hřiven groších o což jsem sám s ním mluvil i před mnoha dobrými i před Markrabinú milostí a jeho pánem prosil, by mi mé vrátil a nedržel mi mého, nikdy jsem na něm toho míti nemohl a potom po mnoho časích Markrabina milost vrátila mi mé atd. (Vincenc Brandl „Půh. I.“)

Hrádek stál na statcích kláštera Hradištského (u Olomouce), k němuž i Šebetov s Cetkovicemi a Uhřicemi náležel, a sluší jej také v tomto okolí hledati. R. 1471 hejtman téhož kláštera Jiří Šatný, od krále Jiřího z Poděbrad a na Kunštátě ustanovený, zmocnil se „Hrádku“ a držel jej i s okolím. R. 1472 zase klášter „Hrádek“ za 2000 zl. uherských (dukátů) vykoupil. (Fr. J. Schwoy).

* * *

Jak se stalo Jevíčko českým. Osada Jevíčko byla původně osadou českou. Kladeť se vznik její do dob, za kterých Němců v končinách těchto ještě vůbec nebylo. Teprve povoláním Němců od českých panovníků z rodu Přemyslova a založením města s právem německým nastal obrat. Německý živel nabyl v městě převahy a rozhodující moci, již podržel až do válek husitských. Jevíčko bylo do té doby městem německým, třeba že úředním jazykem jeho ve styku s úřady zeměpanskými byla latina a později čeština. Po válkách husitských nabyl na dlouhá léta převahy živel český. Za války 30leté a po ní český živel v Jevíčku však znenáhla poklesl tak, že němčina stala se opět jazykem panujícím, čeština pak odsouzena, by živořila v koutě v příbytcích nejchudšího lidu. Jevický „měšťan“, třeba že ani neuměl náležitě německy, hlásil se hrdě k Němcům, domnívaje se, že takto vysoko stojí nad poníženým a pokořeným Čechem, čili, jak se tehdy říkávalo, „Moravcem“. Že čeština nezanikla úplně, toho příčinu hledati sluší především v tom, že „měšťané“ jevičtí byli výhradně řemeslníky a obchodníky, kteří odbytem svých výrobků a prodejem svého zboží byli odkázáni značnou měrou

na okolní obyvatelstvo vesnické, ovšem české, zvláště o výročních i týdenních trzích. Tehdy se pánovitý jindy zněmčilý měšťan rád snižoval k ponížené češtině, jenom aby mu výdělek neušel. Lid okolní znal jevické měšťany a jich pánovitost a neměl je ani v úctě ani ve vážnosti mluvě o nich nejinak, než jako o „jevických frakařích“. Teprve v poslední čtvrti XIX. století nastával zase obrat českému živlu příznivější, národní obrod. Ale nestalo se tak bez tuhých, ba úporných zápasů politických i národních netoliko s Němci skutečnými, nýbrž i se židy, kteří se Němců a jich strany ze ziskuchtivosti přidržovali.

Za těchto smutných poměrů soustřeďovali se zemřelý lékárník Till, zemřelý kupec Alex. Vorel, Dr. J. Klimeš, lékárnický praktikant Václav Tich (zemřel 1882) a učitel Jakub Kovář s duchovenstvem a j. v odlehlých, zastrčených místnostech „besedních“, netušíce sobě pro nepatrný počet svůj veřejně vystupovati. Byliť to — mimo jmenované osoby — chudí řemeslníci a nemajetní živnostníci, kteří platili měsíčně po 40 hal. členského příspěvku na „besední“ potřeby. Tam nalezla česká věc v Jevíčku nuzný útulek, tam udržován plamének národního vědomí. Ale bohužel ani tam neměli na růžích ustláno.

Hrám českých divadelních ochotníků kladeny všemožné překážky. Povolení ku hře docházívalo buď pozdě nebo nepřišlo vůbec.

Učitelům byla návštěva besedy zakázána.

Za volebního období na zemský sněm neb na říšskou radu přicházel německý kandidát a jeho náhonči mnohdy už 2 měsíce před volbou s naplněným měšcem, z něhož se hradívaly útraty za vyčastování voličů „gulášem“ a pivem vzniklé. Správní rada schwechatského pivovaru bývala za takových příležitostí úplně spokojena. Dostavoval se i okresní hejtman, aby promluvil s odvislými voliči. Voličové byli před volbou v hostincích častováni uzenkami, gulášem, pivem a i „rajskou rosou“ (kořalkou). Rolníci ze sousedních německých obcí odvážívali voliče jevické do Bozkovic, kdež pak byli oni i jich vozkové častováni po celý den až do večera tak hojně, že mnohý z nich se doma ani o nejslavnějších hodech tak dobře nemíval. To vše na útraty kandidátovy. I o podplácení voličů se tehdy mluvilo. Když byla vyvolávána jména uvědomělých voličů českých, kteří za takových poměrů se k volbě nedostavovali, nechtíce voliti německého kandidáta, voláno od-

rodilci jakoby na potupu: „Není tu, je Slovan!“ Mužové takto volající nechápali ostudu, jakou sami sobě činili.

R. 1876 navštívil Jevíčko místodržitel Possinger šl. Choborski. Ve dvoraně záloženského domu udílel audience úřadům klada všem na srdce „nur mit der Verfassungspartei halten“ (aby se držely jen strany ústavověrné). Poněvadž tak radil i soudním úředníkům, kteří přec mají býti nestranní, podána o tom případě interpelace na říšské radě.

Pokud se týká voleb do obecního zastupitelstva, bývala jenom někdy svolávána do pokoutních místností nějaká voličská schůze, do které inteligence, t. j. české úřednictvo a učitelstvo zváno nebývalo a konávala se za všeobecného šuškání „při pivě“, kdežto v kuchyni se škvařil na několika pekáčích obligátní guláš. Tu bylo viděti mnohého člověka, jehož jsi takto nikdy ve veřejnosti nespatřil, než když byl rozdáván guláš. Až stydno bylo viděti, kterak i lidé velmi zámožní dali se k volbě, jakož se dosud děje na uherském Slovácku, vésti židem. Učitelstvu a českému úřednictvu donášíval obecní strážník o 10. hod. dopol. před volbou kandidátní listinu každému zvlášť se vzkazem: „Pan pudmistr se dává poroučet a mají přijít k volbě.“

R. 1880 se konalo sčítání lidu, při němž dle doslechu z učitelstva jen dva udali pro sebe a svou rodinu za obcovací řeč jazyk český. Byli to učitelé Kovář a Tesař.

Neutěšený stav ztrnulosti, beznadějnosti a zpátečnictví trval až do r. 1885. V tomto roce jeví se značný pokrok k lepšímu. Česká strana svobodomyslná spojila se vzájemně se stranou katolickou k volbám do obecního zastupitelstva. Vystoupila svorně po delší řadě let nečinnosti aktivně a rázně za jistým cílem, t. j. aby Jevíčko opět přišlo do českých rukou. Třetí sbor zajistila si spojená strana, slíbivši si v „besedních“ místnostech, že se navzájem potírati nebude, tím že získala voliče uhřické, kteří byli majiteli pozemků na území jevickém, počtem asi 36, a kteří za dřívějších let hlasovali vždy s vládnoucí stranou ústaváckou. Hůře bylo ve sboru druhém. O ten nebylo náležitě postaráno, ačkoliv funkcionáři semknutých českých stran horečně o to pracovali. Češi propadli jediným hlasem, o nějž Němci českou stranu připravili úskokem.

Odpoledne konala se volba do prvního sboru. Jen s těží podařilo se české straně v prvním sboře proraziti dvěma svými

kandidáty (a i to se stalo teprve losem), takže bylo ze všech sborů zvoleno celkem 10 kandidátů českých a 14 německých.

V týdni po volbě podařilo se domluvou a slibem získati dva kandidáty strany protivné, kteří se přidali ku straně české. Následkem toho byl poměr Čechů k Němcům jako 12 : 12. Bohužel, že předák české strany dr. Jan Klimeš neustálým rozčilováním a rozechvěním po volbách onemocněl právě v noci přede dnem, kdy měla býti konána ustavující schůze nového výboru, silným tlukotem srdce, protož mu lékařsky zapovězeno voleb dále se súčastniti. Strana česká, obávajíc se nějakého úskoku se strany německé, usnesla se, že bez dra. Klimeše k volbě nepůjde. Proto se ustavující schůze v ustanovený den konati nemohla. Tím však Čechové sami ukázali Němcům, jak lze ustavující schůze mařiti. Kdykoliv okresní hejtmanství nařídilo ustavující schůzi výboru, t. j. volbu starosty a radních, což se stalo několikráte, nikdy se německá strana nedostavila, čímž strana česká bývala neschopnou usnášeti se. Nastalo dlouhé vyjednávání mezi českou stranou a okresním hejtmanstvím, jakož i zemským výborem, u nichž česká strana podávala stížnost, ale marně. Nový výbor neměl práva pokutovat ty členy, kteří se nedostavili k volbě starosty, a starý, dosud úřadující výbor nechtěl přívržence své strany pokutovati. Bylo třeba dodatku k obecnímu řádu pro takový případ. Dodatek tento navrhl na zemském sněmě poslanec dr. Jan Žáček, jenž byl sněmem také schválen („Lex Žáček“). Potom teprve mohla se volba starosty a radních provésti, což se stalo r. 1889 a sice ještě k tomu kompromisem. Stavitel Navrátil zvolen starostou, radními MUDr. J. Klimeš, R. Pařízek a Drlík. Tím skončeny volby započaté v srpnu r. 1885 a sice v květnu r. 1889.

R. 1886 byl založen a zřízen český zpěvácký spolek (smíšený sbor), jenž za řízení sbormistra učitele J. Šimona utěšeně zkvétal a český život společenský velmi vzpružil a vzpružuje; „utrakvistický“, vlastně německý zpěvácký spolek se však rozešel.

V tomto období zakoupila obec „zámeček“ za 10.000 zl., majetek to druhdy pravovárečných měšťanů. Po těchto byl majitelem „zámečku“ židovský sládek Morgenstern, po něm opět židovský sládek Brauner, od něhož jej obec, jak řečeno, koupila, by v něm zříditi mohla obecní nemocnici. Když byla v Jevíčku zřízena česká zemská vyšší reálka, byla zatímně umístěna v „zá-

mečku", ve kterém je „internát" pro studující této reálky. (Obr. 14.) Aby budova tato byla pro tento účel a pro obec zachráněna, o to zasadil se včas odborný učitel J. Kovář, neboť už se tam měla po přestěhování reálky do nové budovy umístiti německá škola měšťanská pro chlapce. V téže době koupila „Občanská záložna" od velkostatkáře opatovického hr. Lud. z Herberštejna t. zv. „Janský dům" na hlavním (Palackého) náměstí v Jevíčku za 30.000 K. Tímto domem získala česká strana středisko pro své spolky: Besedu s dvoranou pro divadelní ochotníky, pro zpěvácký spolek „Ctibor" a pro veškeré schůze a zábavy vůbec.

Sluší se tu ještě zmíniti o zástupcích města Jevíčka na sněmě. R. 1873 zvolen byl za poslance na zemský sněm místodržitelský rada Pelikán, r. 1878 místodržitelský rada Januška jako kandidát německý, který však už r. 1884 vystoupil jako český kandidát a po jeho odstoupení r. 1887 zvolen byl dr. Jan Žáček, advokát v Olomouci, který po 19 let město Jevíčko na zemském sněmě zastupoval.

Nadešlo druhé období voleb do obecního zastupitelstva r. 1892. V tom období začaly strany se lépe vyhraňovati a odlišovati co do národnosti. Kdežto dosud se o málokterém občanu vědělo, zda je Čechem či Němcem, před novými volbami už vystupovaly osoby odhodlaněji, určitěji a sebevědoměji. Nastalo jakési třídění duchů. Třetí sbor byl pro nastávající volby voliči z Uhřic úplně zajištěn. Pro českou stranu odevzdáno o volbě samé několik set, kdežto pro stranu německou jenom na 90 hlasů. Hůře bylo s druhým a prvním sborem. Nastalo dlouhé vyjednávání a umlouvání, až konečně česká strana uzavřela se židy kompromis toho znění, že Čechové přenechají Němcům druhý sbor a německo-židovská strana Čechům první sbor. Za takových okolností bývalo v tomto období každé zasedání obecního zastupitelstva velmi bouřlivé. Čechové nemohli učiniti kroku vpřed, Němci mařili každou schůzi svou abstinencí a byli-li povoláni náhradníci, protestovali proti každému usnesení a podávali protesty k zemskému výboru, ve kterém měli svého ochrance dra. Prombra, s nímž byli ve stálém spojení, a Čechové nikdy nevěděli, jak bude protest vyřízen.

Když volby do obecního zastupitelstva byly vykonány, zvolen byl na ustavující schůzi výborové za prvního českého starostu města Jevíčka MUDr. Jan Klimeš (obr. 19.), prvním

radním zvolen osvědčený poštmistr Karel Appel st., druhým řezník Ant. Štulpa, po jeho náhlém skonu pak zvěrolékař Václav Zeman a třetím radním řezník Emanuel Sedláček. Pohromou pro českou stranu bylo úmrtí poštmistra Appla, který jediný byl způsobilý čeliti umíněnosti a výbojnosti strany protivné. Místo něho — neúřadoval ani rok — zvolen radním stařeček Felix Zezula, barvíř.

Obr. 19. Dr. Jan Klimeš, první český starosta v Jevíčku.

V tomto období obnovena také místní školní rada, která do té doby byla v rukou německých. Předsedou zvolen starosta dr. J. Klimeš. On byl prvním českým předsedou místní školní rady jevické po vydání nových školních zákonů. Hned na to bylo v místní školní radě i v obecním zastupitelstvu jednáno o tom, aby utrakvistická škola obecná a německá škola měšťanská byly přeměněny na školy české.

R. 1895 nastalo třetí období volební do obecního zastupitelstva. Byla to doba velmi pohnutá a památná. Z obou stran bojováno o vítězství zuřivostí a příkrostí nebývalou. Vynaloženy všechny možné prostředky, kalé i nekalé, jako uplácení, přemlouvání, hrozby atd. Obě strany si toho byly vědomy a proto ten tuhý boj. Třetí sbor byl pro českou stranu opět jistým, druhý sbor opanovali židé a předměšťáci s nimi spolčení. Šlo o sbor první. V tomto sboru bylo voleno po třikráte: v červnu r. 1895 ponejprv, v únoru a v březnu r. 1896 pak po druhé a po třetí. Šlo vždy jen o jeden jediný hlas. Obě strany vynakládaly všechen svůj um, by se domohly vítězství ve sboru tomto.

Právě tou dobou zasedal zemský sněm, který povolil zemskou vyšší reálku pro Jevíčko. Inteligence česká věděla tedy, oč jde, a co by znamenala porážka při obecních volbách pro město Jevíčko. Konečně při třetí volbě z prvního sboru došlo k rozhodnutí. Výsledek volby a vylosování byl, že měla nyní česká strana 16 hlasů proti 14 německým. V dubnu r. 1896 zvolen byl dr. Jan Klimeš po druhé za starostu. O příznivý výsledek volby získal si odborný učitel Jakub Kolář velkých zásluh.

Bohužel, že si úporné tyto zápasy vyžádaly také svých obětí.

Za těchto těžkých zápasů bylo si však všímáno jak hmotné, tak i osvětové stránky života. Do té doby určovali ceny obilní pro Jevíčko a okolí židé, kteří zvláště ječmen skupovávali už na mlatě. Aby mohl zaplatiti daně, čeládce, nádeníkům a řemeslníkům, rolník byl nucen prodati ječmen za cenu, jakou mu židovský obchodník nabízel. Proto byl zřízen na podnět jevického advokáta dra. Moníka, poštmistra Appla, lékárníka Tilla a odborného učitele J. Kováře akciový pivovar se sladovnou, by se rolníci stali nezávislými na židech. (Obr. 20.)

Za správy starosty dra. Klimeše zřízen byl nákladem asi 80.000 K městský vodovod. Západně od města ve vzdálenosti asi 2 kilometrů byla dobrá, pramenitá voda („stará kašna"), která však nebyla zakryta a proto byla znečištěna a nabývala nepříjemné příchuti. Po návrhu radního Eman. Sedláčka bylo usneseno zbudovati podle plánu profesora brněnské techniky Friedricha řádný vodovod, ze kterého voda též do jednotlivých domů byla zaváděna. Takto dostalo se městu dobré, zdravé, pramenité pitné vody a pomocí hydrantů v každé ulici zřízenými čelí se i zhoubným požárům bez stříkaček.

Obr. 20. Akciový pivovar v Jevíčku.

Obr. 21. Ředitel Adolf Erhart.

Aby bylo lze lid v Jevíčku a v okolí vzdělávat, založen byl čtrnáctidenník, později týdenník „Malá Haná“, jenž jsa nestranným své poslání znamenitě plnil a platné služby konal nejen v Jevíčku, ale na Malé Hané vůbec.

Z příčin osvětných a aby umožněno bylo hochům i méně zámožných a nemajetných rodičů studovati, byla na popud týchž činitelů a za zdatné intervence poslance dra. J. Žáčka zřízena v Jevíčku zemská česká vyšší reálka a pořízena pro ni vzorná budova nákladem 300.000 K. Budova tato byla vzorem všech potom stavěných budov reálných škol. (Obr. 15.) Reálka opatřena též hojně učebními sbírkami a pomůckami školními, jakých žádná česká reálka moravská dosud neměla. Slavnostním způsobem vysvěcena byla budova tato kanovníkem Hanákem z Kroměříže r. 1899. Ředitelem nového ústavu jmenován byl Adolf Erhart, profesor na zemské vyšší reálce v Telči. Za jeho vedení a řízení ústav netušeně vzkvétal a zařízení jeho stalo se tak říkajíc vzorem pro reálky později zřízené. Řediteli Erhartovi se podařilo získati Augustina Křivánka, ředitele továrny v Möchbernu u Vratislavi (prus. Slezsko), který daroval na stavbu budovy 40.000 K, umělé květiny, sbírky motýlů tuzemských i cizích, a mnoho knih a jiných pro reálku potřebných předmětů.

Ředitel Erhart konal platné a nezištné služby v obecním zastupitelstvu, v městské místní školní radě, ve správní radě akciového pivovaru, v záložně atd. Podporoval vůbec všechny spolky a ústavy měrou vydatnou, obětavě a nezištně až do svého odchodu do Brna. (Obr. 21.)

Nastalo čtvrté volební období do obecního zastupitelstva r. 1899. Tentokráte byla česká strana největším poplatníkem pivovarem, sborem profesorským, jakož i soudním úřednictvem tak sesílena, že strana německá se již voleb ani nezúčastnila.

R. 1899 zemřel starosta dr. Klimeš a pro zbývající období zvolen byl za starostu Emanuel Sedláček, jenž byv pak opět a opět volen dosud v čele obce stojí.

Páté volební období do obecního zastupitelstva nastalo na podzim r. 1902. Němci a židé opět k volbě nepřišli.

Dne 14. července r. 1905 byla česká dívčí škola měšťanská povolena, dne 15. října téhož roku otevřena a dne 16. října zahájeno vyučování. Zatímním správcem této školy byl

dne 2. října téhož roku jmenován okresní školní radou Jakub Kovář. Dne 5. ledna r. 1906 jmenován byl Kovář prvním ředitelem školy této. Ale pro pokročilý věk byl Kovář na vlastní žádost dán už dne 5. května r. 1906 na trvalý odpočinek a dnem 30. srpna téhož roku všech povinností zproštěn. (Obr. 22.) Nástupcem jeho stal se Hynek Pittaur, jenž byl do té doby odborným učitelem na dívčí měšťanské škole na Vsetíně.

Obr. 22. Jakub Kovář, ředitel dívčí měšťanské školy.

Jevíčko jest nyní české a bohda že jím zůstane všechny příští časy.

Němci zdejší mají 5 spolků, které poslední dobou oslábly.

Čechové jevičtí jsou nyní rozděleni na dva velké tábory, které se navzájem potírají na radost společného nepřítele: na stranu pokrokovou a na stranu katolickonárodní — s níž jde ruku v ruce i strana křesťanskosociální. Nemá-li česká věc v Jevíčku

býti skutečně ohrožena a poškozena, je třeba, by stará svornost byla obnovena, a kdyby se ukázalo, že obnova tu není možna, bude třeba, by rozvážní a myslící činitelé na obou stranách nalezli „modus vivendi“ — podklad svorné součinnosti obou stran aspoň ve věcech nejdůležitějších.

Arnoštov Zadní (něm. Hinter-Ehrnsdorf) s osadami Langendony a Mariánovem.

Arnoštov Zadní leží 4·5 km sv. od Jevíčka, při silnici vedoucí přes Křenovou do Svitav, ve výši 445 m nad mořem a obklopena se všech stran lesy. Má 74 domů, 533 obyvatelů (256 mužů, 277 žen), dvojtřídní obecnou školu, myslivnu a kapličku. Je přifařen do Jevíčka; r. 1911 dle dieces. katalogu 570 obyv.

Ves tato připomíná se již r. 1258, kdy král Přemysl Otakar II., jenž usazoval po Moravě Němce a taktéž v Jevíčku, obdařiv je nějakými výsadami. Několik Němců založilo Arnoštov, který je od svého prvopočátku vesnicí německou. R. 1408 obdržela ves od bratří Erharta a Jiříka z Kunštátu odmrť. Více o Arnoštově Zadním známo není.

V obci je sbor dobrovolných hasičů, německý národní spolek a spořitelna.

Jeden km sev. odtud na výšině 573 m leží osada **Langendony**, přiobčená do Zadního Arnoštova, tamtéž přiškolená a přifařená do Jevíčka. Má 20 domů a 125 obyvatel (67 mužů, 58 žen) něm. Původ její odvozuje ředitel měšť. školy v Mor. Třebové Černý od Laudona. Pravděpodobně však byla založena teprve kolem r. 1790. R. 1870 žilo v 16 domech 109 obyv.; r. 1911 dle diec. katalogu 134 katol. obyvatelův.

Kolonie **Mariánov** leží sev.-záp. od Arnoštova, má 19 domů a 122 obyvatelů. Přifařena a přiškolena je do Křenové (2 km odtud). Založena byla r. 1790 knížetem Aloisem Lichtenštejnem; r. 1870 žilo zde 126 obyv. Katalog diec. z r. 1911 udává 125 kat. obyvatel.

Bělá (něm. Albendorf) s koloniemi Maloninem a Smolnou.

Obec Bělá,[1]) rozprostírající se v úzkém, ale malebném údolí, které se táhne od severu k jihu, leží západně od Jevíčka ve vzdálenosti 5·5 km. Má 82 domů, 522 obyvatelů (262 mužů, 260 žen), z nichž 2 jsou evangelíci; r. 1836 žilo zde v 77 dom. 508 obyv., r. 1870 měla Bělá 78 domů s 505 obyv., Malonín 23 domů se 167 obyv. a Smolná 27 domů se 156 obyv., tedy dohromady 128 domů s 858 obyv. Dieces. katalog z r. 1911 vykazuje v Bělé 588 katol., v Maloníně 171 katol. a 2 evang. a ve Smolné 167 katol. V obci jest dvojtřídní česká obecná škola a poštovna. Přifařena je do Jevíčka. V Bělé stával kdysi pivovar, patřící augustiniánskému klášteru Jevickému. Zanikl však rozhodně už před r. 1722, neboť téhož roku dal na jeho místě převor jevického kláštera P. Alex. Loserth postaviti dvůr a pivovaru, příslušející pozemky (pole, hlavně ječmenná) přidělil tomuto dvoru.

Tato obec připomíná se již r. 1258, kdy patřila k soudu do Jevíčka. R. 1408 intabuloval ji Sulík z Radkova klášteru Jevickému. Jevický klášter pak držel Bělou, kdež r. 1483 zřídil pivovar do r. 1780, kdy Bělá přešla prodejem na barona Friedenthala, tehdejšího držitele Borotína.

V Bělé a celém jejím okolí je ohnivzdorný hlinitý jíl. Je znamenitě zbarvený: sivý, šedohnědý, černý a šedý. Pálením zbělá a ztvrdne. Až do r. 1805 těžen byl u Bělé ledek. Na úpatí Kumperku, jmenovitě u Bělé, dobýváno bylo též uhlí několika podnikateli. Jelikož však dolování se nevyplácelo, po dosti velkých ztrátách přestalo se pracovati.

Škola v Bělé založena byla r. 1788. Do té doby přiškolena byla Bělá do Jevíčka, Smolno a Malonín do Vel. Opatovic. Ve zprávách nazývána je „Mittelschule“. Od doby jejího založení až do r. 1896 vyučováno bylo polodenně.

Do r. 1856 měl učitel Libor Hickl následující příjmy: školné od 53 žáků, a to: od 29 žáků I. tř. po 1 kr. týdně, od 24 žáků II. tř. po $1^1/_2$ kr. týdně, tedy ročně za 47 týdnů 50 zl. 55 kr.; na naturaliích od obce Bělé $2^1/_2$ míry žita, 315□⁰ pole. Na

[1]) Pojmenována snad dle bílé hlíny, jižto jest v okolí hojnost.

hotovosti dostával od obce Bělé novoroční dar 1 zl. 12 kr. Za psaní úředních akt obecních 28 zl. ročně. Ze školního fondu od r. 1730—1849 měl roční příspěvek 23 zl. 16$^{3}/_{4}$ kr. od r. 1849 37 zl. 43 kr. Všecek příjem obnášel 114 zl. Na školního pomocníka bylo poukázáno ze škol. fondu 48 zl.

Původní škola byla nynější dom. čísla 43 a 72. R. 1810 vystavěna byla škola nová. Dnes je to soukromý domek, označený č. 64, neboť nynější školní budova vystavěna byla r. 1895.

Jména tratí: a) polí: Homola, Stříbrná, Draha, Mostviska, Čihadlo, Okrouhlice, za Hoperkem, Zlámanec, Talířka, na Kostelci, Šenhóz; b) lesů: U Propasti, u Milíře, Kopajina, mezi Horama (slovo „hory“ značí zde lesy); c) luk: Na Rybníčkách (bývaly to kdysi rybníčky).

Kolonie **Malonín** leží u samé Bělé na pravém břehu potoka Malonínského, kolonie **Smolná** leží na témže potoku půl hodiny na jihovýchod od Bělé.

Bezděčí u Kornic (něm. Mitterdorf).

Bezděčí, obec přifařená do Kornic má 47 domů, 272 obyv. českých, živících se polní prací (135 mužů, 137 žen). R. 1870 žilo v Bezděčí v 45 dom. 279 obyv.; r. 1880 v 46 dom. 230 obyv. českých a 34 německých. Dieces. katalog z r. 1911 vykazuje 272 katol. obyvatelů. Je zde sbor dobrov. hasičů.

Kdy bylo Bezděčí založeno, nelze s jistotou tvrditi. Ví se však, že již r. 1258 patřilo do Jevíčka k soudu a mělo již něm. jméno Mitterdorf.[1])

Bezděčí bylo přiškoleno od pradávných dob do Kornic. Roku 1819 zřízena expositura v Bezděčí pro dítky z Bezděčí a Vražného a to tak, že z obou vesnic chodily dítky společně do nového roku vždy do Vražného a odtud do konce školního roku do Bezděčí. Zařízení toto potrvalo až do r. 1870. Vyučovalo se na obou místech v místnostech najatých. Teprve r. 1840 vystavěna vlastní budova v Bezděčí. Jako pomocníci farní školy

---

[1]) Název Bezděčí odvozen jest od osob. jména Bezděk; Mitterdorfen od Němců nazvána osada asi proto, že ležela uprostřed všech osad přidělených soudnímu právu do Jevíčka.

kornické působili v Bezděčí: David z Jaroměřic, Vorlíček z Jevíčka, Příhonský z Opatovic, Koukal František, Kelnar Pius, Novotný Josef z Kornic, Špacír František z Bezděčí. Platu měli 45 zl. ročně a stravu po domech. V r. 1870 byli Vraženští přiškoleni nazpět do Kornic na svou žádost, kterou odůvodňovali tím, že si přejí, aby se dítky jejich naučily německy. Za ně přidala se k Bezděčí v témž roce Umirázka, která doposud sem je přiškolena.

V r. 1873 zřízena v Bezděčí samostatná škola a hned následujícího roku činěny přípravy ku stavbě nové budovy školní, která v letech 1875 a 1876 také vystavěna byla. Stavba školy i s pozdějšími přístavbami stála 5494 zl. 67 kr.

Prvním samostatným učitelem byl František Špacír, poslední pomocník, který v Bezděčí působil až do r. 1887, kdy zemřel. Ve školním roce 1888 prozatímně vyučoval František Kobylka; od r. 1888—1902 Karel Kraus. R. 1902 ustanoven Frant. Prchal. R. 1903 zavedeno na škole vyučování ženským ručním pracím.

Trati polní se jmenují: Za Humny, pod Břehem, nad Pazdernou, pod Mokřiní, u Kostelíka, Čtvery hony, Mastník, u Rybníka, Doleček, Vorklibny, Padělky, Díly, za Svodnicí, za Véprónem, Podbabí, Podevsí, Močidla, na Drahách, na Ovčírně, Kruha, Niva, Svobodná, Štrefendlík, na Ohradě, za Zelenou cestou. Louky: U Rybníka, u Kostelíka, Hlubně, pod Břehem, na Pastvisku. Lesy: Boří, Velká a Malá Stráň, Příhon, Důl, Kout, Kruha.

Bezděčí u Roubaniny.

Bezděčí, též Bezděč zvaná osada leží 8 km na vjv. od města Jevíčka poblíže hranic okresu Bozkovského, čítá ve 23 domech 148 obyvatelů, z nichžto 3 jsou evangelíci. R. 1830 načítáno v 21 domech 126 obyv., r. 1870 v 21 domech 131 obyv., r. 1880 v 21 dom. 123 obyv. českých.

Přifařena a přiškolena jest obec do Roubaniny.

Bezděčí jest stará osada, která až do konce 16. stol. byla lenním statkem biskupským patříc jako sousední přiobčený Svárov k velkostatku Svitavskému.

Bídov viz Roveň Stará.

Biskupice.

Farní ves Biskupice leží 3·5 km sv. od Jevíčka na silnici vedoucí z Jevíčka a z Jaroměřic do Vranové Lhoty v údolí na úpatí západních výběžků vysočiny Drahanské. (Obr. 23.) S kolonií čili osadou Frýdentálem do Biskupic přifařeným, přiobčeným a přiškoleným mají 94 domů a 558 obyvatelů národnosti české (241 mužů, 317 žen). Obyvatelstvo živí se výhradně polním hospodářstvím. Velkostatek biskupický měl se 4 osadami $4^{61}/_{64}$ lánu vrchnostensky odhadnutého na 3574 zl. $5^{3}/_{4}$ kr.

Až do r. 1267 patřily Biskupice biskupství Olomuckému, kdy je biskup Bruno vyměnil se svou kapitulou za Martinice u Holešova. Kdy byly založeny, není známo. Avšak ze jména jejich je zřejmo, že zakladatelem jich byl některý olomucký biskup. R. 1361 připadly výměnou za ves Senici a jiné osady markraběti Janovi, jenž je udělil lénem Erhartovi z Kunštátu-Skal. Tomuto je markrabě Jošt r. 1390 postoupil zároveň s pustým hradem Plankenberkem a vsí Březinkami v dědičné vlastnictví. Dědičkou jeho byla dcera Žofie, která Biskupice za souhlasu chotě svého Jana z Cimburka r. 1437 dala intabulovati bratrům Martinovi a Alexovi z Drahanovic, jichž dědicové Jan z Polánky a Mikuláš z Drahanovic je r. 1444 postoupili Marii z Lukavce. Mikuláš z Drahanovic prodal Biskupice s farou, vsí Březinkou, Lhotínem, Lhotou, pustým hradem Plankenberkem a se dvory, bratřím Volframovi a Janovi z Kyšperka a Jan Planknar z Kyšperka prodal Biskupice s tvrzí a farou, pustou vsí Lhotou, pustým hradem atd. již r. 1505 pánu na Jaroměřicích Petru Šedlíkovi z Kunčiny, jenž Biskupice s Březinkami a Hartynkovem závětí z r. 1545 poručil Aleně z Varnsdorfa. Jak se dostalo panství do rukou Jiřího Špetla z Prudic, není známo. Ten r. 1592 daroval Hartynkov s dvorem sestře své Alžbětě; na Biskupice s tvrzí a dvorem vzal do společenství svou první manželku Alžbětu Čejkovou z Olbramovic, druhé manželce pak Kateřině z Kokor r. 1597 zapsal 6000 zl. mor. Dědička jeho Alžběta Špetlová z Prudic prodala Biskupice s farou, dvěma mlýny, pivovarem,

ovocnou zahradou a ves Březinku r. 1613 Jaroslavu Drahanovskému z Pěnčína a choti jeho Boženě Bílské z Kaříšova za 19.000 zl. mor. Pro účast ve vzpouře r. 1620 polovice jmění byla mu

Obr. 23. Pohled na Biskupice.

zabavena, Biskupice však mu zůstaly a buď on sám, neb jeho syn Bedřich je r. 1638 s Hartynkovem prodal Vilému ze Švábenic a manželce jeho Julianě Bockštejnové za 23.000 zl. mor. Ta je r. 1660 prodala za 17.000 zl. rýn. Jiřímu Vil. Dubskému

z Třebomyslic. Vdova jeho Marie Anna, rozená ze Švábenic však je už r. 1661 prodala i s Nectavou Václavu Bartodějskému z Bartoděj za 17.000 zl. rýn., ten pak je zase r. 1667 prodal za 20.000 zl. Zigmundu Sakovi z Bohuňovic. Zemřel r. 1700 bez závěti a dva synové jeho František Ferdinand a Leopold se r. 1704 rozdělili tak, že František dostal Biskupice bez pivovaru a prodal je s Nectavou r. 1713 olomuckému proboštovi na dómě Vil. Vojtěchu Libštejnskému hraběti z Kolovrat. V rodě hrabat Kolovrat zůstaly Biskupice do r. 1770, kdy přešly manželkou hraběte Rudolfa z Kolovrat Marii Antonii, rozenou hraběnkou Blümegenovou, na rod hrabat z Blümegenu. R. 1810 dostaly se Biskupice do vlastnictví Josefa hr. Schafgotsche. Nyní je panství biskupské majetkem prince Lamorala z Thurnu-Taxisu.

Po kostele sv. Petra a Pavla, jenž odedávna v Biskupicích stával, nezůstala žádná památka. Nynější farní chrám, zasvěcený týmž sv. apoštolům, vystavěla r. 1775 tehdejší majitelka panství Antonie Marie hr. z Blümegenu. Vysvěcen byl r. 1776 olomuckým sufraganem Františkem hr. Choryňským. Kostel je klenut a vydlážděn šedým kostkovým kamenem. Do délky měří asi 30, do šířky pak přes 10 m. Na věži jsou 3 pomenší zvony. Má 4 oltáře, hlavní s obrazem sv. Petra a Pavla, pak 3 boční (Matky Boží, sv. Jana Nepomuckého a sv. Jana Křtitele). Hlavní oltář, pak kazatelna a varhany byly r. 1845 na útraty patronovy opraveny. Tehdy také kostel sám byl vně i zevně opraven a za té příležitosti hodiny, které do té doby umístěny byly na zámku, přeneseny na kostelní věž. Bohoslužebnými rouchy byl kostel dosti hojně, většinou od dobrodinců, opatřen, za to však r. 1810 musil odvésti všecko stříbro, totiž dva kalichy, mešní konvičky s táckem a zvoneček. Ku konci let padesátých minulého století dostával kostel z louky a pole 3 zl. 25 kr. činže. Hřbitov rozkládal se dříve kolem kostela, nyní je za dědinou při silnici, vedoucí do Jaroměřic. Na starém hřbitově byla ještě r. 1806 úmrlčí kaple, slušně vystavěná s oltářem Nejsv. Trojice. Byla však asi už tehdy odklizena, poněvadž se o ní od té doby nečiní zmínky.

Nový kostel byl původně kostelem zámeckým, pro nějž zakladatelka hraběnka z Blümegenu závětí z r. 1782 odkázala ve způsobě nadace 5.500 zl., jakož i svobodný byt pro kuráta v pivovaře a potřebné palivo. Za to byl kurát povinen sloužiti týdně dvakráte mši za zakladatelku, pak každou neděli a svátek

míti kázání a odpoledne křesťanské cvičení. Zároveň měl obstarávati duchovní správu ve vsi. Nadaci tuto rozmnožila náboženská matice 9. května 1804 přídavkem 130 zl. ročně. Zdá se, že první správce nebyl na tuto kuracii dosazen před r. 1775, ale už r. 1787 byly vesnice do té doby do Jevíčka přifařené z Jevíčka vyfařeny a přifařeny do Biskupic. Jsou k nim přifařeny dosud, totiž: Libštejn, Nectava a Březinky. Kurátové často se vystřídali; nejdéle působil zde Josef Strnad (1826—1848).

O bývalém farním chrámě, o němž činí se zmínka od r. 1361 až do r. 1638 při každém prodeji neb koupi zboží biskupského, zachovaly se tyto zprávy:

Dne 14. srpna r. 1453 zaměnil farní obroči farář Stanislav ze Střelic za oltářní obroči u sv. Ducha při špitále Krnovském (ve Slezsku) s knězem Mikulášem. R. 1504 byl desátek dávaný druhdy kostelu jaroměřickému zemským právem přiřčen faráři biskupickému Janovi. Ale již r. 1508 „poháněl“ týž farář Jan pána na Jaroměřicích Petra Šedíka z Kunčiny, že mu odpírá poddanský desátek 400 a 200 hřiven a že mu odňal farní lán v Jaroměřicích. S jakým výsledkem, neudává se.

V jedné poznámce ve farní matrice jevické r. 1658 praví se sice k r. 1618, že farář Jiří Bašta tehdy v Biskupicích ještě žil a filiálku jaroměřickou „držel“, že však biskupická farní pole a louky měl v „držení“ nekatolický pán biskupický, který jsa jedním z „velezrádců“ (Jaroslav Drahanovský z Pěnčina) kacířstvu v kraji asi nemálo nadržoval. Ale buď ještě on sám neb jeho stejnojmenný syn Jaroslav povolal r. 1623 z Olomouce jesuity na misie do Biskupic, jichž výsledkem prý bylo, že se pán s pěti služebníky vrátil do lůna církve katolické a kostel, jenž drahná léta byl v rukou nekatolíků, obnovil a bohoslužbě katolické odevzdal; nekatolický farář byl propuštěn a konečně že i choť Jaroslavova, zvláště prý tvrdošíjná „pikartka“, na pravou víru též obrácena. Fara však nebyla obsazena vlastními kněžími, nýbrž komendována do Jevíčka, při čemž zůstalo až do zřízení nového obroči farního.

Dějiny školy biskupické. Ku zdejší škole patří vesnice: Biskupice, Libštýn, Březinky a Nectava.

O škole v Biskupicích neděje se před 19. stoletím nikde zmínky. Nejstarší pamětník biskupický František Žák, nar. r. 1795, vypravoval před 20 roky, že chodil do školy, která stála naproti

palírně. Byla to kamenná chaloupka a měla domovní čís. 3. Později zbořena a nyní je tam panská zahrada. Učitelem byl tenkráte kolem r. 1805 nějaký Kin. Jaké byly jeho příjmy neb vedlejší zaměstnání, není známo. Později vystavěna jednotřídní škola (nynější obecní hostinec), na niž přeneseno domovní číslo školy staré. V nové škole učitelovali Scholz, Machálek Florián a syn jeho Machálek Arnošt (nar. 1819). Za něho r. 1876 rozšířena škola na dvojtřídní a najata ve staré obecní hospodě světnice za učírnu. R. 1878 povoleno zříditi třetí třídu. Staré místnosti nepostačovaly a proto přestavěn bývalý panský pivovar na nynější budovu školní. Budova je jednopatrová, má tři učírny a byty pro učitele. Stará škola připadla obci a učiněn z ní obecní hostinec.

R. 1880 odešel naďučitel Arnošt Machálek na odpočinek a na jeho místo dosazen Martin Vymazal. R. 1889 přesazen naďučitel Martin Vymazal v téže hodnosti do Tupes a naďučitelem se stal Alois Zemánek. Nynějším naďučitelem biskupickým je Benjamin Kobza, dosazený sem z Bělé.

Jména polních tratí a lesů: Hék, Křéb, Olšina, Padělky, Podhorčí, Homola; jména lesů: H r a d i s k o, Léč, Kamenná, Mlýnský důl, Suchá, Březové Slanisko, Haltyře, Jakubová, Stračenková, Dryjáková, Čertí paseka, Hájenka, Hraničná, Klášterská, u Obrázka, Kamenné Slanisko, na Rovinách, Spaliska, Bivola, pod Habrem, S t a r ý z á m e k, Soukalovská, Lhoty, Čertí paseka. Polní trati ještě jsou: Vlhovec, Občiny, na Záhonech, Štěrchy, Kněžská, Žaběnec, Babylon. Jména vod: Prádlo ve vesnic a jezírko u Šléfírny západně od Biskupic. Potok biskupický nemá zvláštního jména.

Dle popisu markrabství Moravského od Ř. Wolného měly Biskupice 86 domů se 635 obyvateli (302 mužů, 333 žen), zámek, pivovar na 12 sudů, 10 mázů, emf. palírnu, mlýn s panskou pilou a šindelárnu. O pivovaru činí se zmínka už r. 1613. Zámek biskupský vystavěn byl r. 1713 na místě, kde druhdy stávala tvrz, jež r. 1700 byla již zpustlou.

R. 1837 bylo na panství biskupickém 30 koni, 80 kusů hověžího dobytka a 237 ovec panských, pak 105 koní, 412 kusů hovězího dobytka a 30 ovec selských. Panství mělo 6 dvorů. R. 1870 žilo v 95 domech 694 obyvatelů (313 mužů, 381 žen).

Dle církevního místopisu Ř. Wolného bylo ve farnosti biskupické 1296 katolíků národnosti české a 20 židů. Dětí školou

povinných bylo na 195. Dle dieces. katalogu z r. 1911 žilo v Biskupicích 589 katol. obyvatelů.

Bývalá panská pila zrušena a zbudována při silnici do Jevíčka vedoucí nedaleko tohoto města nová rozsáhlá pila (druhdy mlýn „na Papírně“).

Borotín.

Borotín leží asi $7^1/_2$ km jižně od Jevíčka na svahu lesnatých pahorků, rozprostíraje se do údolí „Malé Hané“. (Obr. 24.) S pahorků těch je překrásný rozhled po celé Malé Hané, počínaje od Bozkovic až ku troskám hradu Cimburka nad Trnávkou. R. 1804 měl 85 čísel a 467 obyvatelů, z nichž bylo 325 katolíků a 142 evangelíků, r. 1870 žilo ve 110 domech 557 obyvatelů. R. 1900 měl Borotín 110 domů a 555 českých obyvatelů, z těch 153 evang.

Návsí je široké a vede jím prostřed vysokých topolů cesta k zámku a dále ku vrchním domkům „Chmelének“ zvaným, pak lesem do Velké Routky. Silnice vedoucí od Letovic do Jevíčka běží nejdolnější částí Borotína. Selské domy stojí ve dvou řadách vedle sebe s průčelím na ulici. Zahrady jsou za hospodářskými staveními („za humny“). Ku návsí není zahrádek, jen před domy na jižní straně stojí ovocné stromy v řadě.

Domky na „Chmelénku“ a v „Hlinikách“ stojí roztroušeny majíce zahrádky před sebou a za sebou. Domy jsou vesměs z tvrdého staviva, omítané, bez okras (maleb a řezeb). Starobylého neviděti nic. Lidový kroj dávno už zanikl, obyvatelé šatí se po poloměstsku.

Jest pověst, že Borotín, ležící 428 m nad mořem, slul druhdy „Krky“, a rozkládal se na nedalekém, nyní polním návrší, dosud „Krky“ zvaném. Na hradě, jakož i v dědině pod hradem vypukla prý nakažlivá nemoc, která dlouho trvala. Proto prý obyvatelé se odstěhovali poněkud dále k lesům povětšině borovým, a staré sídlo prý spálili. A poněvadž nová vesnice ležela v „boru tínu“ (ve stínu boru), pojmenována prý Borotínem. To vypravuje pověst, jež však hned na prvý pohled postrádá všeho historického jádra. Jest sice možno, že hrad či tvrz borotínská stávala skutečně na návrší, jež zve se „Krky“, ale jméno osady pochází od zakladatele

svého Boruty, čili Boroty, a osada od prvopočátku stojí na místě, na němž byla založena.[1])

Na svrchu jmenovaných „Krkách“ nalezeny byly, jak sdělil p. naďučitel Frant. Koutník, jakési popelnice, které však nebyly zachovány.

Z veřejných budov sluší jmenovati farní kostel, trojtřídní školu a zámek.

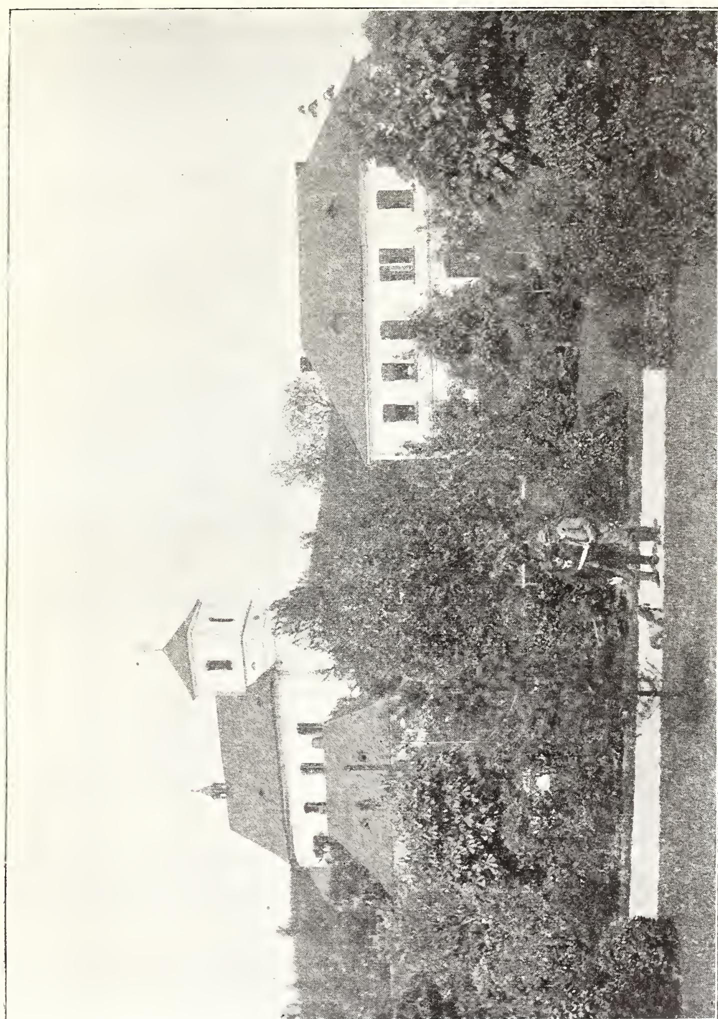
Panství Borotínské zaujímá $6^{27}/_{64}$ lánu a výnos byl vrchnostensky odhadnut na 1499 zl. $56^{3}/_{4}$ kr.

Jako držitelé panství borotínského se objevují r. 1350 Budek z Borotína, r. 1397—1407 Zikmund z Ronova a Letovic, po jeho smrti pak Jan Hlaváč z Ronova (1407—1447). Po smrti Hlaváčově držel Borotín jeden z předchůdců význačného literáta a právníka Viktora Kornela ze Všehrd, a sice jménem Petr Kornel ze Všehrd, který však již r. 1453 úzce před svou smrtí postoupil jej svému zeti Václavu Křetínskému, jenž jej r. 1460 prodal Hynkovi ze Zvole, jenž r. 1465 nabyl od Markvarta z Lomnice polovinu tvrze a svobodného dvora. R. 1516 byl majetníkem Borotína Hynek Kusý, který jej postoupil Ladislavu z Bozkovic a tento hned na to Matyášovi z Vimperka, jehož dcera Magdalena převzala jej společně s chotěm svým Janem ze Ptení. Ten postoupil r. 1531 Borotín Čeňkovi Fellerdorferovi z Borotína, jehož syn Václav jej r. 1590 prodal Pavlovi Katharinovi z Katharina. R. 1610 prodalo jej po smrti Katharinově zemské právo Janu Čejkovi z Olbramovic, který jej na to prodal Adamu Věžníkovi z Věžník a ten r. 1642 Václavu Jiřímu Korotičovi z Pohrouče-Sczelepheny. Syn jeho Ladislav Jiří Kordič prodal Borotín r. 1697 Marii Barboře Bruskavcové z Freienfelsu, která jej postoupila synu svému Janu Krištofovi. Vnuk jeho Josef prodal statek r. 1784 Josefu Marii svob. pánu z Friedenthalu, který jej r. 1797 prodal za 125.000 zl. Janu Františku Hainischovi z Haidenburku. R. 1801 nastoupil v držení statku syn jeho František. Později přešel Borotín na svob. pána Sinu, který, statku toho ani neviděv, prodal jej rodině Müllerově. Nyní je majitelem panství borotínského Gustav Riedl, jehož otec, pocházející z Bílé Lhoty, jej koupil od Theodora Müllera.

---

[1]) Borek, Boruta, Borota jsou zkráceniny starých mužských jmen: Ctibor, Bolebor, Chotěbor, Ratibor, Velebor, Svatobor a j.

Od nejstarších dob byl Borotín přifařen do nedalekých Vanovic (okres Bozkovice). R. 1540 dostalo se katolické farní obročí v ruce nekatolíků. Jako poslední katolický farář vanovický uvádí se Ondřej Dvořák. Z nekatolických duchovních — a byl to

Obr. 24. Borotín.

třetí, neb dokonce čtvrtý farář evangelický — je znám Jakub Andrae, jenž r. 1596 byl ordinován ve Vitemberce. Týž se tehdy usadil v Routce. Když bylo katolictví v končinách těchto zase obnoveno, byly Vanovice s Borotínem přifařeny do Letovic. Na

žádost obyvatelstva borotínského byl Borotín r. 1756 zároveň s Velkou i Malou Routkou přifařen do Vel. Opatovic.

R. 1786 zřídila zde náboženská matice lokální kurácii a přidělila sem zároveň katolickou filiálku ve Vanovicích, která dosud byla přifařena do Letovic.

Nynější farní kostel Povýšení sv. Kříže byl stavěn v letech 1786—1788. Zůstal však do r. 1804 neupotřeben, jelikož brzy po vystavění se sřítila věž a celý kostel měl ve svém vnitřku, hlavně po střeše nebezpečné pukliny. Prvním farářem, vlastně lokálním kaplanem byl Karel Černý, kněz řádu jesuitského, doktor filosofie, jenž, zabývaje se vedle svého povolání též mathematikou a astronomií, překládal učená díla hlavně z angličiny a napsal též německy několik delších rozprav. Zemřel v Borotíně r. 1800. Bohoslužby konal dílem v zámecké kapli, dílem ve filialním starobylém kostele sv. Václava ve Vanovicích.

Druhým farářem borotínským byl P. Ignát Lobgesang, rodem z pruského Slezska, který přišel do Borotína prvním lednem 1801. Postaral se o upravení farního kostela, kdež v únoru r. 1804 započal bohoslužby. R. 1807 odešel za faráře do Benešova. Po něm byl farářem Jos. Srp, jenž r. 1833 zemřel v Borotíně. Jeho nástupcové často se střídali. Nyní je farářem P. Josef Vychodil, nar. v České Loděnici r. 1848, jenž jako kooperator z Kornic přišel r. 1885 za faráře na Borotín.

* * *

K památnostem farního kostela patří předně zvony, kteréž ze zrušeného kláštera dominikánského v Bozkovicích byly r. 1788 přivezeny na Borotín. Nápisy na zvonech těchto zasluhují povšimnutí, a sice u velkého:

a) Na vrchu: „RegIna saCratIssIMI rosarII ora et InterCeDe pro nobIs.“ (1708). Nejsvětější královno růžencová pros a zastaň se nás!

b) U prostřed: „Haec campana ex quodam aeneo l. 744 tormento, quod Ladislaus de Boskowicz Anno 1511 fundi curaverat, et idem tormentum illustrissima D. D. Susana Catharina Liboria de Zastrzizl pro campanis donaverat, sumptibus unius et ex industria cuiusdam alterius; qui nomina sua tacuere in terris, ut misericordiae Dei adscribi mereantur in coelis. Brunae fusa Reginae SS. Rosarii consecratur.“

c) Na spodu: „Tormentum fueram, quo urbes sternuntur et hostes, nunc urbes, Patriam servo Deumque colo.“
„Ioannes BaptIsta MeLLaCky fVDIt.“ (1708.)

Druhý zvon:

a) Na vrchu: „Magne Pater Dominice!
Mortis hora nos terram suspice
et hic semper nos pie respice.
A patria nostra pestem bellumque famemque et tempestates pelle, repelle procul!“

b) U prostřed: „Haec campana ex eodem aeneo tormento partim ex eleemosinis, partim ex sumptibus conventus. Brunae fusa: Ioannes BaptIsta MeLLaCky fVDIt.“ (1708.)

c) Dole: „SanCto PatrI DoMInICo offertVr“ (1708).

Třetí, malý zvon má obraz sv. Vojtěcha a nápis: „Sancte Alberte ora pro nobis“ Liborius Martini Brunae fudit
s letopočtem MDCCLXXVIII. (1778).

Ctvrtý, umíráček s obrazem sv. Kříže a s nápisem: „Qui merum vivere vis, cape crucem tuum et sequere mihi!“
„In cruce salus!“ (Nákladem farníků r. 1890.)

Další památností je starý obraz Panny Marie v presbytáři, o němž je známo, že od r. 1750 býval v zámecké kapli a byl jí darován světícím biskupem olomuckým baronem z Freyenfelsu. Dne 8. září r. 1814 byl tento obraz slavnostně přenesen do farního chrámu borotínského. Je prý z r. 1648, namalovaný ku cti a chvále P. Marie za to, že šťastně zbavila Moravu Švédů. Býval v osobní kapli biskupské, kdež sloužíval za oltářní obraz, až biskup baron z Freyenfelsu zakoupil ho od společné majitelky olomucké kapitoly za 400 zl. pro zámeckou kapli borotínskou.

Na hlavním oltáři jsou ostatky sv. Klimenta, Fidelisa a Justiny s nápisem „Anno 1761 die 26 mensis Februarii ego Joannes Carolus S. R. J. comes et dominus de Scherffenberg, Dominus in Hohenweng, Spielberg, Superiori Kindsberg et Rabenstein, Dei et apostolice sedis gratia episcopus Jenegrensis cath. Ecclesiae Olomucensis canonicus residentialis, Custos et Suffraganeus, nec non Archidiaconus Oppaviensis et consecravi hoc altare portatile et reliquias S. S. martyrum Clementis, Fidelis et St. Justinae, Virg. et Martyris in eo inclusi“.

K památnostem kostela dlužno ještě čítati staré vzácné paramenty z těžkého hedvábí a se zlatými širokými portami velké ceny a drahý oltářní kříž zhotovený ze slonoviny, což bylo dáno ve prospěch chrámu z kláštera bozkovského. Monstrance a kalich jsou z ryzího zlata a monstrance sama vykládaná démanty.

Matriky počínají se r. 1786. Pamětní kniha založena byla P. Lobgesangem r. 1804. Záduší při farním kostele obnáší 2787 zl. 61 kr. čili 5.576 K 22 h, při filialním 1658 zl. 50 kr. čili 3217 K.

Robota. Pokud známo, pracoval sedlák s dobytkem pánům tři dni v týdnu, podsedník pak povinen byl konati dvoudenní pěší robotu, začež dostal 8 liber chleba (libra 0·56 kg), t. zv. chlebová robota. Výkupného platilo se 300 zl.

* * *

Nynější zámek vystavěn byl r. 1753 světícím biskupem olomuckým svob. pánem z Freyenfelsu. (Obr. 25.) R. 1774 zřízena v něm byla kaple, v níž konány též bohoslužby i pro vesničany. (Obr. 26.)

Spolky v Borotíně: Čtenářsko-pěvecký spolek „Žerotín“, sbor dobrov. hasičů a společenstvo záloženské.

* * *

Dle církevního místopisu Ř. Volného měla farnost borotínská 1089 katolíků národnosti české a 682 evangelíků přifařených do Vanovic a 19 židů. Pošta pro Borotín byla tehdy v Jevíčku.

R. 1837 bylo na panství borotínském 10 koní, 74 kusů hovězího dobytka panského, selského pak 288 koní, 855 kusů hovězího dobytka a 280 ovcí. Panství mělo 3 dvory.

R. 1834 stála u Borotína potašová huť (t. zv. „salajka“). Nedaleko Borotína stávala druhdy ves **Dvořiště**, která se připomíná již r. 1590 jako zpustlá.

V pamětním spise, vydaném r. 1765 za příležitosti 200letého trvání akademického gymnasia pražského, chovaném ve studijní knihovně universitní v Praze, čteme mezi působícími v témže roce profesory, čili „magistry“ na akademickém gymnasiu pražském též jméno Felixe Kvítka, doktora filosofie, jenž se narodil v Borotíně 21. května r. 1731 a od r. 1759 na ústavě působil, přednášeje latinu, řečtinu a psychologii v 7. a 8. třídě, čili logice a filosofii.

Upravil řecko-latinsko-německý slovník obsahující 12 objemných svazků, a vydal několik rozprav, týkajících se klasické latiny

Obr. 25. Zámek v Borotíně.

a latiny kostelní. Kdy zemřel, neuvádí se nikde, jisto však je, že žil ještě r. 1790, kdy píše Švojovi ve příčině určení několika dat o Borotíně. Syn jeho Edmund (nar. v Praze 1772, zemřel

ve Vratislavě r. 1847) byl doktorem mediciny a profesorem lékařství na vratislavské universitě.

S Borotínem souvisí kolonie „**Frydentál**“ (Friedenthal) čili jak lid říká „Fryntál neb Flintór“, kteráž k vůli dělnickému lidu od rytíře Friedenthala byla založena. Domky táhnou se jen po jedné straně se štítem na ulici, majíce vchod na dvůr a ze dvora do příbytků. Má 31 čísel, z nichž 8 familií asi po 10 mírách pozemků, a 23 domků. Má 167 obyvatelů (141 katolíků a 26 evangelíků). R. 1804 měl Frydentál 22 čísel, 87 obyv. (81 katolíků a 6 evang.), r. 1870 31 domů a 163 obyvatelů.

Škola. Určitých pramenů, kterak o školní vyučování dítek v Borotíně bylo původně postaráno, nemáme. Dle ústního podání vyučoval první, a to soukromě, jen chlapce ze zámožnějších domů ve vlastním domku na „Chmelénku“ č. 71. vysloužilý voják, desátník, kostelník a obuvník Matouš Kvítek, a sice náboženství, čtení, psaní a počítání. Teprve r. 1803 zřídil Borotínský majitel panství rytíř z Heydenburku ze své prádelny školní budovu s jednou malou vyučovací světnicí a malým bytem pro učitele. V měsíci srpnu 1874 najala obec pro učitele soukromý byt mimo školu a zřídila z učitelova bytu učírnu druhou, poněvadž škola byla rozšířena na dvoutřídní. R. 1875 dne 5. března škola vyhořela, avšak majitel panství Ant. Müller pomohl obci ochotně z nesnáze, propůjčil bezplatně dvě světnice ve svém dvoře, bývalý byt nadlesního, ke školnímu vyučování, dokud by nová školní budova se nevystavěla. R. 1876 v říjnu byla nová škola, kteráž stála 10.000 zl., účelu svému odevzdána. Plochu 150$\square^{0}$, na níž nová škola zbudována, daroval zmíněný velkostatkář t. zv. „rajskou zahradu“. Na místě staré školní budovy jest nyní školní tělocvična.

Učitelé: 1. R. 1803 byl ustanoven za učitele Jan Juřička z Prostějova. Vyučoval do r. 1832, v kterémž roce zemřel. 2. Matouš Hruda z Uhřic u Jevíčka od r. 1833 do 1873, kterého roku dán byl na odpočinek. Zemřel 10. února 1879 ve Velkých Němčicích. 3. Od 18. dubna 1873 působí Frant. Koutník; r. 1875 byl zemskou radou jmenován nadučitelem. Výpomocných učitelů vystřídalo se na zdejší škole přes 10.

Přiškoleny jsou obce: Borotín s Friedenthalem a Vel. Routka.

Obec má celkem 65 jiter 1325$\square^{0}$ pozemků vlastních.

Obr. 26. Vnitřek zámecké kaple v Borotíně.

Obecní trati mají tyto názvy: Horní a Dolní doubek, pod Doubím, na Kopaninách, u Vlčí jámy, za Zahradami, na Habru, u Skalky, Horní a Dolní občiny, za Výmolou, na Kamením, na Pasekách, pod Hory, pod Lušticou, v Krátkých, v Prašnicích, na Kopci, ve Stříbrných, na Rybníce, za Malými humnami, pod Hrází, v Dílech, na Lopatě, Krky, u Svině (stával tam pomník s tabulkou, jak divoká svině člověka tam roztrhala), na hradisku (stával tam? Opatovický hrad). Starých listin není, leč pouze urbář s kupními listinami. Rychtářského práva obec neměla.

Na staré obecní pečeti je radlice.

Nejstarší rody: Dvořáčkův, Petrův, Ženatých, Jedličkův, Paráčkův, Toulův, Dokoupilův, Kvítkův.

Poloha obce: Borotín rozkládá se na východním úpatí posledních výběžků česko-moravské krabatiny. Celá osada uložena jest v rozkošné kotlině, bohatě zahradami a stromy ozdobené, chráněna jsouc od severních mrazivých větrů vysočinou „haby" a „čihadlo" lesem zarostlou; dále od bouřlivých větrů západních vysočinou „kopaniny", z níž přerozkošná vyhlídka po „Malé Hané" od Bozkovic až k Trnávce, na výběžky vysočiny Drahanské, ano i na „Jesenické pohoří"; dále od horských a dusivých větrů jižních chráněna jest „horním a dolním doubkem" k východu se sklánějícími. Jen k východní straně rozprostírá se obec do údolí.

Brodek viz Cetkovice.

Brťoví,[1]

zkráceně Brťov, pohorní vesnička, která od Velkých Opatovic jen čtvrt hodiny na západ jest vzdálena. Osada jest přiškolena a přifařena do Velkých Opatovic, kamž ku panství od starodávna příslušela. Panství mělo v Brťoví krčmu. R. 1830 načítáno v 26 domech 182 obyv.; r. 1870 žilo zde v 29 dom. 162 obyv..

---

[1]) Slovo „brť" značí dutý strom, ve kterém se usadily včely, tedy přirozený oul. Brťoví jest osada, založená v lese, kde v dutých stromech žilo mnoho včelstev.

r. 1880 v 31 domě 164 obyv.; dieces. katalog z r. 1911 vykazuje 200 obyv. katolických. (Ostatní viz Velké Opatovice).

Březinka.

Západně od letovicko-třebovské okresní silnice asi ve vzdálenosti půl hodiny od Roubaniny postaveno jest na východním úpatí horského svahu 9 domků, jež tvoří osadu Březinku. Od r. 1870 počet domků se nezměnil, tehdy zde žilo 41 obyv. Dle diec. katalogu z r. 1911 žije zde 61 katolíků. Obyvatelstvo nynější počtem 59 (30 mužů, 29 žen) patří pod duchovní i školskou správu do Roubaniny a živí se hospodářstvím, z části pak tkalcovstvím za denní mzdu.

Březinky.

Březinky jsou obec ležící na vyvýšenině lemované lesy 3·8 km severozápadně od Biskupic s dvorcem a revírem.

O vzniku Březinek nelze ničeho přesného stanoviti, uvádějí se však již v 15. století jako statek panského rodu Haugviců z Biskupic, kteří byli majiteli panství biskupického.

Koncem 18. století uvádí se počet domů 18 a 148 obyv., r. 1870 34 domů a 191 obyvatelů. Dle posledního sčítání 158 obyvatel (80 mužů, 78 žen) a 34 domy; obyvatelstvo jest národnosti české, náboženství katolického až na 5 židů; dieces. katalog z r. 1911 vykazuje 157 pouze katol. obyvatel.

Východně dvorce podél silnice jest 14 domků, vystavěných v letech 1810—1820 na panském pozemku za příčinou usídlení potřebných pracovních sil. Osadníci musili domky sami si zbudovati z vlastních prostředků, za to však vlastnické právo zastavěných pozemků přešlo na ně a s ním i právo v určité dny v týdnu na vykázaných místech panského lesa sbírati roští a hrabati stelivo. Tato kolonie sluje **Příhon**.

Březinky s Příhonem patří pod duchovní a školskou správu biskupickou a mají sbor dobrovolných hasičů.

V blízkosti Březinek v kladeckém údolí jsou vápencové lomy, z nichž vápenec z části pálí se na vápno, z části dává štěrk na silnice.

Cetkovice.

Cetkovice[1]) jsou výstavnou vesnicí ležící v údolí. Mají 823 obyvatelů českých. Sčítání lidu z r. 1870 vykazuje ve 113

Obr. 27. Náves v Cetkovicích.

domech 835 obyvatelů, katalog dieces. z r. 1911 katolíků 715, evangelíků 108. Domy jsou seskupeny v pravidelný kruh na prostranné návsi průčelím proti sobě. Na návsi jest také fara a kostel. (Obr. 27.) Fara jest úhledná a má podobu zámečku. Taktéž škola jest slušná jednopatrová budova, ve které jsou umístěny 3 učírny.

Cetkovice jsou stará osada, která již r. 1078 byla majetkem kláštera hradišťského u Olomouce; také tam byla zřízena fara,

---

[1]) Jméno jest patronymické od osobního jména Cetek odvozené.

která se toliko připomíná r. 1625.[1]) Později přifařeny byly do Knihnic, avšak od r. 1661 byli tam dosazováni kuráti z kláštera hradištského, kteří přečasto se vystřídali. Po zrušení kláštera osazena byla fara světskými kněži, z nichž nejdéle zde působil Ant. Stetner (1836—1856).

Kostel sv. apoštolů Filipa a Jakuba stojí uprostřed osady na starém hřbitově (obr. 28.), byl r. 1699 nákladem patrona vystavěn, ale teprve r. 1741 od světícího biskupa Jana hr. Breunera

Obr. 28. Kostel v Cetkovicích.

vysvěcen. R. 1785 vyhořel a byl znovu restaurován. Vedlejší oltáře jsou Panny Marie a sv. Jana Nepom.

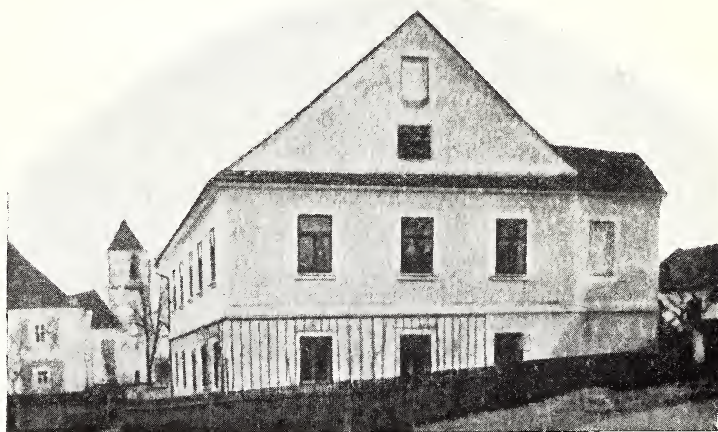
Ve stol. XV. žil zde a osadu nepochybně i v zástavě měl jakýs Šebek z Cetkovic, o němž však bližšího nic známo není. Ve století XVI. byly Cetkovice osazeny povětšině evangelíky a nic nepomohlo, že po r. 1560 zde konány byly sv. misie. Živel protestantský ochabl teprve po r. 1648 a zdálo se na čas, že

---

[1]) Kostel cetkovský choval starou monstranci, na které byl nápis: „Léta 1625 za knieze Kasspara Konatowskeho nakladem wiernych farniku jest sprawena.

nadobro, když známým tolerančním patentem, vydaným císařem Josefem II. opět na čas protestantismus nabyl převahy, avšak počátkem století XIX. opět poněkud ochabl, ač udržel se dosud v míře dosti značné.

Škola v Cetkovicích (obr. 29.) stála již r. 1716, neboť téhož roku připomíná se v Cetkovicích učitel, vulgo „rechtor“ František Mrázek (nar. v Bedihošti u Prostějova r. 1680, jenž sloužil později jako šikovatel vojenské posádky v Olomouci). Byl výborným hudebníkem a takto velmi sečtělý. R. 1731 dosazen byl za varhaníka do kláštera v Nové Říši. R. 1731—1774 učiteloval v Cetkovicích

Obr. 29. Škola v Cetkovicích.

Matěj Šenk, jenž r. 1780 zemřel v Bradlenách; po něm působil Matouš Žárovec do r. 1794. Josef Böck působil v Cetkovicích od r. 1800—1811. Za něho vyučoval ještě jako první preceptor Jan Skopal, jenž stal se po Böckovi učitelem. Odešel r. 1816. Po něm dosazen do Cetkovic František Kašpar (1816—1856). Pak následoval Antonín Koukal (1856—1870), jenž pro jakýsi přestupek byl vzat ve vyšetřování, zbaven úřadu, až r. 1873 pro důkaz neviny přesazen a vzat opět ve službu na okrese dačickém. Od r. 1876 působí zde naducitel Ed. Matoušek, který se stal okresním dozorcem pro české školy.

Východní část Cetkovic nazývá se **Brodkem**; jest to kolonie založení novějšího. Volný ve své topografii, jakož i starší mapy

Brodku neznají. Místo stojí na brodě potůčka, který Cetkovicemi protéká; odtud jméno kolonie.

Jména tratí a jich částí při obci cetkovské: I. Bahnička. Části: Bahnice, Dolce, Stružka, Padělky horní a dolní. II. Zaviří. Části: Nad a Pod Šebetovskou, Dlouhé Hony, nad Újezdy, Zahrady v lukách, Husinec, Rybníčky. III. Brodecká. Části: Dlouhé, Padělky za řekou. IV. Trhová. Části: Nivky. V. Lipinská. Části: Příhon, pod Kopače, Stráž. za a pod Stráží, Stádla, Petrův můstek (Úlehle). VI. Mišinská. Části: Zádvoří, Malá močidla, Tatárky, Chmelének, Koudelkův žlíbek. — Lesní trať: I. Na obrázku. Části: Úsobrnka, Vápenná, u Zabitého, u Kaluživy, Suchárek, Splaština, nad Horkou.

Cetkovicemi teče nepatrný potok Cetkovský, který na blízku má pramenisko. Rybníka není, jenom neveliká brodnice (na brodění koní) u školy.

Derflík.

Derflík jest německá obec 3 km severně od Jevíčka vzdálená s 52 domy a 369 obyvateli; r. 1870 načítáno 50 domů s 351 obyv., r. 1912 dle katalogu dieces. 410 katol. obyvatelů.

Po prvé uvádí se Derflík r. 1391, kdy náležel pod soudní správu města Jevíčka a kdy markrabětem Joštem postoupen byl Erhartovi z Kunštátu, čímž přivtělen byl Derflík k statkům třebovským. Z té doby pochází půhon Valentina z Lesnice (u Mohelnice), jímž pohání Heralta (Erharta) z Kunštátu a Plumlova, že mu zadržel jeho dědičný dvůr a rychtářství v Derflíku. R. 1416 uvádí se jakožto majitel Derflíku Boček z Kunštátu a Poděbrad, jenž prodal polovici r. 1418 Janu z Bozkovic a Brandýsa. Po smrti Janově přešly statky r. 1437 do rukou Beneše z Bozkovic. R. 1482 obdržel Derflík od svých majitelů Dobeše a Beneše z Bozkovic a Černé Hory ius testandi za hotových 100 zl. ve zlatě, po té přechází v majetek Ladislava z Bozkovic, jenž ho spojil se statky moravsko-třebovskými, kdež zůstal až do r. 1850.

Obec přifařena jest do Jevíčka a má jednotřídní školu nově postavenou r. 1875 s 53 žáky, pomník císaře Josefa II. a sbor dobrovolných hasičů. Škola v Derflíku založena byla počátkem XVIII. stol. Z prvních učitelů připomíná se Bartol. Schmied

(1723—1760). Učil ve vetchém dřevěném domku (nyní č. 39.). R. 1826 postavena nová škola, ve které se vyučovalo do r. 1875.

Obyvatelstvo živí se z části rolnictvím a chovem dobytka, z části tkalcovstvím.

Nejstarší rody jsou: Hicklův, Benischův a Steffanův.

Deštná (dříve Deštné).[1]

Na vršku, vyčnívajícím z údolí obklíčeného ze tří stran příkrými svahy, na českomoravském pohoří leží Deštná. (Obr. 30.) Má 315

Obr. 30. Deštná.

obyv. a 41 čísel. R. 1836 žilo v 27 dom. 157 obyv., r. 1870 v 30 dom, 186 obyv., v Rumberku v 21 dom. 142 obyv., ve Smržově v 33 dom. 177 obyvatelů. Dieces. katalog z r. 1911 udává v Deštné 248 kat. a 24 evang. obyvatelů.

K Deštné patří kolonie **Rumberk** s 200 obyv. a **Horní Smržov.** Nad Rumberkem, kde stojí domky vedle sebe v pěkném pořadí, vypíná se příkrý, zalesněný kopec, podobný useknutému kuželu. Je pověst, že prý zde stával hrad.

---

[1]) Vysunutím písmeny „t" povstal nynější nesprávný tvar Dešná.

V Deštné již před dobou husitskou bývala fara. Za husitských válek zanikla a obyvatelé byli nuceni choditi do kostela až do Letovic, vzdálených od Deštné 11 km. Před husitskými válkami

Obr. 31. Kostel v Deštné.

stávala fara na místě, kde je nynější hřbitov a přidělena byla biskupství Litomyšlskému. Teprve roku 1787 vystavěl biskup Koloredo nynější kostel sv. apoštolů Petra a Pavla ve slohu románském, prostranný a světlý. (Obr. 31.) Též o zřízení rozsáhlé

farní budovy, opatřené velkou zahradou a hospodářskými budovami, se postaral. Do kurácie přifařeny jsou osady: Deštná, Rumberk, Horní Smržov, Dolní Smržov, Bahna a Horákova Lhota, celkem čítá asi 1000 duší, z nichž třetinu evangelíků.

Z farářů (kurátů) nejdéle tu působili: Ludvík Dařílek 1787—1816, Ant. Špičák (1824—1835). Ostatní duchovní, jichž se vystřídalo dosud 15, nepobyli v Deštné dlouho.

Obr. 32. Stará škola v Deštné.

Osada připomíná se již r. 1226, kdy patřila pod soud do Jevíčka, r. 1312—1389 drželi Deštnou potomci Jana Vlčka z Klenové, chudého kováře, jenž, vyznamenav se nějakým statečným činem před králem Janem Lucemburským, obdržel tuto ves. R. 1388 odešel poslední ze známých držitelů Deštné Beneš Vlček z Klenové do ciziny a poslední stopa jeho známa byla ve Veroně v Italii r. 1393, kde zabývaje se vědami žil zcela chudě v malém domku za městem.

Jednotřídní škola (obr. 32.) stávala při faře od dávných dob; po roce 1890 stala se dvojtřídní, neboť ji navštěvovalo přes 150 dítek ze všech přifařených osad.

Dvořiště viz Borotín.

Frydentál viz Borotín.

Hartynkov — Starý Komperg, Nový Komperg.

Hartynkov leží mezi Biskupicemi a Búzovem 9 km sv. od Jevíčka na mírné vyvýšenině, při silnici biskupické a má 96 domů a 350 obyvatel. Dle katalogu dieces. z roku 1911 jest zde 390 katoliků.

Po prvé uvádí se Hartynkov r. 1258 pode jménem „Hartungsdorf“ jakožto osada podřízená právu jevickému.

Volný uvádí: Až do r. 1267 náležely Biskupice k majetku biskupů olomuckých; v tomto roce odstoupil biskup Bruno dědinu Biskupice u Jevíčka své kapitole za dědinu Martinice (u Holešova),[1]) a kapitola ponechala Biskupice s farou a osadou „Hartungsdorfem“ r. 1361 markraběti Janovi za dědinu Senici a jiné osady u Náměště. Tento dal je lénem r. 1391 Erhardovi z Kunštátu-Skal; v té době uvádí se Hartynkov v listinách jako „les“. R. 1486 přechází v držení Jiřího Hrabiše z Postupic spolu a po jeho smrti s celým panstvím třebovským do rukou Jana Heralta z Kunštátu.

R. 1490 spolu s Biskupicemi a farou, s dědinami Zelhotínem a Lhotou a s hradem „Plankenberkem“ dostává se Hartynkov v držení bratrů Wolframa a Jana z Kynsperka (dle jmenovaného hradu příjmím „Planknarův“), z nichž Jan Planknar z Kynsperga r. 1505 předává statky Biskupice s tvrzí a farou, Lhotu a hrad majiteli Jaroměřic Petru Šedíkovi z Kunčiny, který Biskupice s dědinami Březinkami a Hartynkovem odkázal r. 1545 v poslední vůli Aleně z Warnsdorfu.

R. 1549 uvádí se v listu císaře Ferdinanda náměstek nejvyššího písaře zemského Matyáš z Hartunkova, jenž měl za manželku Elišku z Honbic, s níž měl děti: Jáchyma, Matyáše, Jana a Anežku. Po smrti Elišky pojal za manželku Ludmilu

[1]) Testament Brunnonis Ep. Olom. III. Cal. Dec.

z Hendersdorfu a z tohoto manželství narodila se záhy zemřelá Magdalena. Jáchym z Hartunkova, syn Matyášův a Eliščin, pojal za manželku Hedviku Zubovnu, bratr jeho Matyáš oženil se s Eufrosinou Šlejhartkou, která v erbu měla modrozlatého chrta v zlatomodrém poli; z tohoto manželství pocházejí Jan, Václav, Mikuláš a Eliška, z nichž zůstal pouze Mikuláš, který oženiv se s Esterou Pivcovou z Hradčan a Klimštejna, zanechal Mikuláše, Tasa, Dětřicha, Elišku, Annu, Eufrosinu a Estheru. Anežka, dcera Matyášova a Eliščina, provdala se za Václava Švábenského ze Švábenic a pochována v den sv. Mauritia v Olomouci. (Paprocký: Zrcadlo Moravy z r. 1593.)

Ve stavu prelátském děje se zmínka o knězi Havlu z Hartunkova, kanovníku kostela olomuckého, jenž r. 1551 stal se arcijáhnem téhož kostela.

Pánové z Hartunkova měli ve znaku zlatý pruh s dvěma hvězdami v modrém poli a nad přilbou otevřenou korunu s orlími křídly a týmž erbovním obrazcem.

* * *

R. 1577 měl Hartunkov v držení Sylvina (Lytvina?) z Prudic a na Hartunkově, jak podepsán jest na darovací listině Petra rytíře Bílského z Karyšova, pána na Vranové atd., jako svědek. Po něm uvádí se Jiří Špetle z Prudic, který r. 1592 Hartunkov se dvorem daroval své sestře Elišce, kdežto na zbytku Biskupic dal zajistiti spoluvlastnictví své první manželce Alžbětě, rozené Čejkové z Olbramovic, a r. 1597 druhé manželce Kateřině z Kokor na tomto panství poukázal obnos 6000 zl. mor. Eliška Špetlová z Prudic prodala Hartynkov za 200 zl. mor. svému choti Jakubu Hrochovi Jalůvkovi z Malenovic. Od téhož Jakuba Hrocha Jalůvky pochází prý darovací listina na pergameně psaná, jíž se udělují některé svobody a pozemky (obecní a jiné lesy) osadníkům Hartynkovským. Listina jest chována v jevickém museu a jest téměř nečitelna. Od té doby, zdá se, byl Hartynkov spojen s Biskupicemi.

Původní osada čítala jenom 7 usedlých; poněvadž však pozemky byly tak rozsáhlé, že jich nemohli obdělati, byla osada rozdělena mezi 14 chalupníků (čtvrtláníků), a k tomu přibylo 5 domků obecních (bývalé a později odprodané výměny od usedlosti chalupnických), tak že r. 1790 čítal Hartynkov 21 domů se dvorem

a hospodou, 162 obyvatel a 110 jiter polí. Usedlí občané měli původně právo hrabati stelivo v panských lesích, žíti lesní trávu a sbírati roští, koncem však 18. stol. s vyjítím robotního patentu práva toho pozbyli. (Listina v museu jevickém.)

* * *

Hrabětem Josefem Schaaffgotschem založena byla r. 1830 na panském pozemku na úpatí hory a lesa Komperga[1]) nová část Hartynkova zvaná **Starý Komperk.** Jsou to domky č. 22, 25 až 30 a 33 až 50. 25 domkařů zakoupilo si každý plochu 130□^{0} po 25 zl. a 4 zl. roční činže a 26 dní pěší roboty, začež měli právo sbírati roští a hrabati stelivo v panských lesích. Listina datována jest 1. ledna 1830, potvrzena 30. března 1838.

Dle této listiny musili si domkaři svá obydlí sami postaviti a za roští a stelivo mimo ustanovenou robotu ještě zvlášť pracovati nebo vyšetřený obnos v penězích odvésti. Dodatkem k této smlouvě ze dne 22. srpna 1845 směli roští sbírati pouze v pátek a to bez nože, sekery a pily, stelivo pak jen v ustanovených 14 dnech na jaře a 14 dnech na podzim na vykázaných místech a beze škody. Dále všem domkařům v Komperku ponechá se po 1—2 měřicích pole panského do nájmu na 6 let. Nájem provádí se veřejnou dražbou; vyvolací cena 1 měřice pole jest cena $1^1/_2$ měřice ovsa dle trhu mohelnického. Nájemné muselo se odváděti do vrchnostenského důchodu a pole každé 3 roky hnojiti.

Výkupného platil každý domek 40 zl. k. m.

Čísla 23, 24, 31 a 32 vznikla v téže době, ale na půdě obecní. Tato neměla tudíž právo hrabati stelivo ani sbírati roští, robotou pak povinna byla 13tidenní. Koncem r. 1834 měl tedy Hartynkov celkem 50 čísel.

R. 1838 vzniklo nových 7 domků (č. 51—57) taktéž na panské půdě pod Kompergem a nazvány byly **Novým Komperkem.** Stavební místa prodávána byla po 20 zl. a 26 dní pěší roboty bez práva sbírati roští a stelivo.

R. 1870 načítáno 426 obyvatelů (202 mužů a 224 žen) v 58 domech.

* * *

[1]) Asi z něm. Kornberg.

Při reambulaci katastru r. 1882 přidělen byl k Hartynkovu „Věžnický mlýn“ (viz „Lhota Vranová“) a obdržel poslední tehdy číslo hartynkovské 61.

V museu jevickém zachováno jest razítko obce Hartynkova ż r. 1512 s nápisem: „Sigil der Gemeinde Hartinkau“.

Hartynkov spravován byl až do r. 1618 farou biskupickou, po zrušení této přifařen do Jevíčka, od r. 1787 do Vranovy Lhoty, kamž také byl přiškolen.

R. 1871 zřízena jednotřídní škola s 72 dětmi české národnosti.

Z tratí uvádíme: U Roketi, u Studánky, Housovy, za Březím, pod Doubím, u Čampové louky, ve Zlomech, Sušice, Úlehla, Číhadlo, u Sedlářové louky, v Žlutinách, na Skalkách.

Jména okolních lesů jsou: Komperk, Štebelík, Hlubně, u Olivy, u Liščí díry, Housovy, na Pasekách, Odbod, První a Druhé jedlí, Zlomy, Obec, Balatkův kop, Svánovská, Hamerky, Vykydalova žmole, Balcarův žleb.

V Hartynkově jest čtenářsko-pěvecký spolek „Břetislav“ a sbor dobrov. hasičů. Poštou přidělen jest do Vranové Lhoty.

Poblíž pramení bystřina „Grundbach“, jež v době tání a dešťů stává se velmi dravou.

Chobyně viz Šubířov.

Jaroměřice.

Známé po celé Moravě i Čechách poutní místo Jaroměřice leží po obou březích potoka Úsobrnky, na úpatí hory „Kalvarie“ asi 2 km v. od okresního města Jevíčka. Jsou z nejstarších osad na Moravě vůbec a v okresu Jevickém zvláště. (Obr. 33.)

Jako obec skládají se Jaroměřice z osady samé a kolonie „**Nový Dvůr**“. Rozloha jejich jest 2205·796 ha, z toho 820 ha polí, 112 ha luk, 32 ha zahrad, 38 ha pastvin a ostatní pak jsou lesy.

Pozemky rozděleny jsou na malé částice a množství tratí. Na východ jsou trati, jež obecně zvány jsou: „Nádevsí“, „Dobráčov“, „Nový Dvůr“; jihovýchodní „Beraniska“; jižní „na

Obr. 33. Jaroměřice u Jevíčka.

Horách“, „Dolník“, „Horní luka“; na západ „Od Malýho“, „Zámosťó přední“ a „Zámosťó zadní“, „Trávníky“, „Čtvrtníčky“, na sever „za Héky“, „Dlouhé pod Héky“, „Padělky“, „mezi Cestama“, „Široké“, „za Tvrzó“ (roz. Za tvrzí) „Záhone“.

Lesy jsou rozsáhlé, zaujímající více než polovinu celé plochy a mají svá pojmenování; „Lavičná“ (les obecní, náležející jednotlivým usedlým majetníkům); panské lesy pak: „Ostrý vrch“, „Židová“, „Kout“, „Paseky“, „Krbálovská“, „Maléní“, „Boří“, „Dlouhý řad“, „nad Studněma“, „Kopeček“, „u Jedle“, „Vápenice“, „Dolina“, „Hraběnčin“, „Kamínek“, „pod Libšténem“, „Háj“ a „Héky“.

Dle posledního sčítání lidu mají Jaroměřice 271 čísel, 1814 obyv. a „Nový dvůr“ 22 čísla a 130 obyv.; celkově 1944 obyv. Dle náboženství je 1919 katolíků, 9 evangelíků, 16 israelitů. Dle národnosti 1931 Čechů, 13 Němců. R. 1870 žilo zde ve 262 dom. 1761 obyv. Dieces. katalog z r. 1911 vykazuje 1918 katolíků, 2 evangelíky a 10 židů.

Hlavní výživu poskytuje obyvatelstvu polní hospodářství, mimo to kromě obvyklých na vsi řemesel, provozuje se tu hojně zednictví (dva zedničtí mistři — „stavitelé“), tesařství a stolařství. Jest tu parní uzenářství Ed. Rovnera, jenž vyváží své výrobky až za zemské hranice, Vymětalova výrobárna hospodářských strojů, plyno- a vodovodů a panská kruhovka na pálení cihel a tašek.

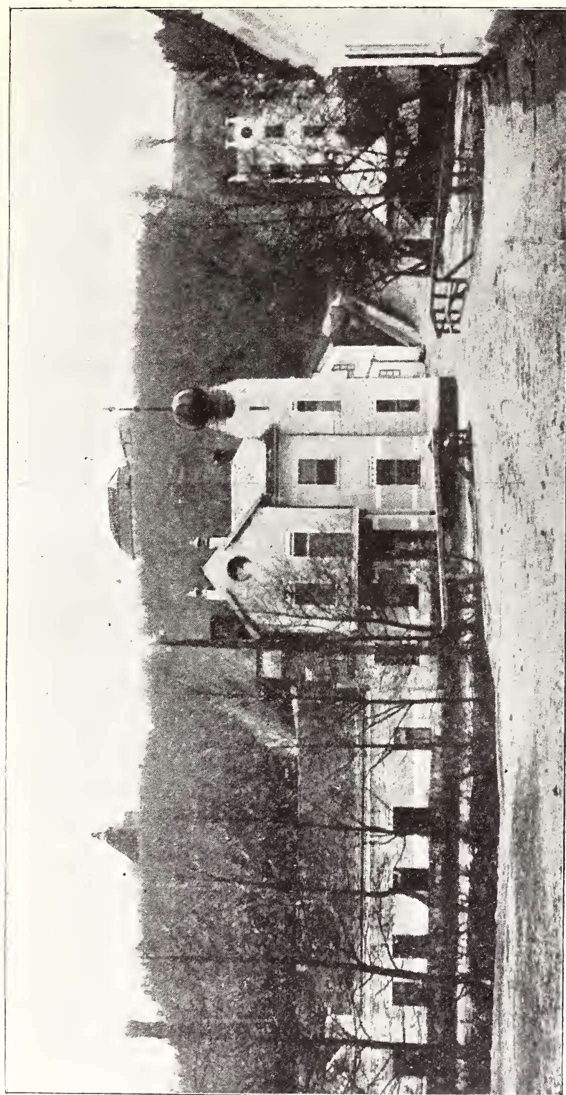
Osadou vedou silnice různými směry a to hlavně: starodávná silnice od Olomouce na Konici k Jevíčku a do Březové, ležící v soudním okresu Svitavském, od Moravské Třebové k Bozkovicům aneb k Letovicům a do Brna.

Zmínky zasluhují místní čtenářsko-pěvecký spolek „Beseda“, „Sokol“, sbor dobrovolných hasičů a kontribučenská záložna.

V místě je dále poštovní a telegrafní úřad, asi 10 minut za vsí na silnici k Jevíčku vedoucí je železniční stanice západní dráhy Jevíčko—Jaroměřice (350 m).

Na „Kalvarii“ (obr. 34.) je mimo farní kostel farní budova, hostinec, tři domky a hřbitov pro farníky úsobrnské, kdežto hřbitov pro místní leží na sz. za vesnicí při silnici vedoucí do Biskupic.

Dle „Církevní topografie“ Řehoře Volného r. 1857 vydané měla farnost jaroměřická 2574 kat., 28 evang. a 19 israelitů. Dětí školou povinných bylo 350. Přifařeno bylo tehdy, jakož

Obr. 34. Pohled na „Kalvarii“ u Jaroměřic.

i dosud, Úsobrno s osadou Nový Dvůr. Pošta pro Jaroměřice byla tehdy v Jevíčku.

Švoj zaznamenává v r. 1790 o Jaroměřicích: 128 domů, 907 duší, 900 jiter prostředních polí, 250 jiter luk, 350 jiter lesů a mnoho zahrad.

* * *

Dějiny. Jaroměřice leží na starodávné cestě z Olomouce do Prahy, která vedla na Těšetice, Konici a Skřípov ku hradu Úsobrnskému na Duraně, kde doposud říkají „na staré cestě“ a odtud podél Úsobrnky k Jaroměřicům. Odtud pak šla po Jevičce na Bělou a Slatinu k Březové, dále po Svitavě k Litomyšli a na Vratislav, Chrudim, Čáslav ku Praze.

Cestou touto veden byl také od pradávna všecek obchod z Ruska, Uher přes Moravu na Prahu; — po ní ubírali se r. 1056 lechové a vladykové moravští od knížete Spytihněva do Chrudimě povolaní, kteřížto, vyšedše „za les“, byli z jeho rozkazu na Hrutově (zašlý hrad u Trstěnice) zjímáni. Po ní vracel se dne 25. října 1108 kníže české Svatopluk z polního tažení z Uher.

Jaroměřice založeny byly nepochybně mezi lety 1080—1090 biskupem pražským a spolu olomuckým, Přemyslovcem Jaromírem. Byly až do XIII. století, kdy založeno Jevíčko, poslední větší osadou před lesem na cestě z Moravy do Čech a proto říkávalo se zde „na hranicích“, čili „na bráně zemské“.

V Jaroměřicích bývala pomezní celnice, na níž se z věcí od Olomouce, Prostějova a od Brna dovážených zapravovalo clo.

Krajina úrodná od Skalice na Svitavě až k potoku Úsobrnce, na jejímž konci Jaroměřice leží, slula od prapradávných časů až do poloviny 13. století „kraj úsobrnský“ (provincia Usobrensis) a celnice zemská v Jaroměřicích jmenovala se také celnicí Úsobrnskou; aspoň ji tak ještě r. 1145 pražský letopisec Vincenc nazývá.

Teprve po založení města Jevíčka v první polovině XIII. stol. a po osazení Němci zrušena byla stará celnice Jaroměřická a zřízena nová v Jevíčku.

Pokud jde o statek Jaroměřický, příslušel od časů biskupa Jaromíra r. 1088—1436 k biskupství pražskému, načež byl v držení rozličných šlechticů, z nichž známi jsou Jiří ze Šternberka a na Lukově, jemuž jej císař Zikmund dal v zástavu; r. 1437 Jan

Obr. 35. Starožitný kámen u Jaroměřic.

z Cimburka. R. 1477 přešla část jich pro dluh 7.000 zl. na bratry Jana a Bočka z Kunštátu a na Plumlově. Po jejich smrti mnozí věřitelé prodali zastavené tyto statky s povolením královským Adamu z Cimburka a na Tovačově. Tehdy náležely už k Jaroměřicím pozemky zaniklých osad Kroužku a Dančovic. Dědicové Adama z Cimburka je prodali. V r. 1502 a 1504 náležely Jaroměřice Hynkovi z Újezda, od r. 1513—1540 Petru Šedíkovi z Kunčiny.

R. 1563 objevuje se již Jindřich Brabantský z Chobřan jako jich majitel. R. 1595 je držitelem jejich Jan Blahoslav Bílský z Kařišova a r. 1620 Jiří Zikmund ze Zástřizl. Avšak arcibiskupové pražští nevzdali se nikdy práva k dávnému majetku, a když řečený Jiří Zikmund přívrženec Bedřicha Falckého, statku Jaroměřického byl zbaven, žádal jej arcibiskup pražský zpět, avšak bez účinku.

Teprve r. 1703, když opět přišel do prodeje, učiněno narovnání tím způsobem, že dáno arcibiskupu pražskému 10.000 zl. náhrady a statek přiřknut za vlastní Františku Juliu Šubířově z Chobyně, od jehož dědiců r. 1756 byl prodán Karlu hr. Salmovi, po němž dostal se r. 1784 s Opatovicemi hraběcí rodině Herberštejnské. Předešlý majitel statku Opatovického hrabě Ludvík z Herberštejna odprodal r. 1885 „Zámeček“ s dvorem a polnostmi knížeti Thurn-Taxisovi, majiteli statku Biskupického, ponechav si jen lesy s „Kalvarií“.

V Jaroměřicích býval kdysi dvůr, posud „starý dvorek“ zvaný, asi 250 kroků za ním na konci prostranného nádvoří stojí vrchnostenský „Zámeček“ se „Starým Dvorkem“ podzemní chodbou spojený. Ku konci první poloviny XVIII. století, nevyhovující potřebám, byl zrušen a zřízena z něho palírna, jejímž držitelem je nyní žid Heřman Bleier. Právě naproti vchodu do této palírny u silnice Jevíčko—Konice stojí hranatý kámen, na němž namalována podoba jakéhos rytíře, nejspíše z rodu Šubířů. Kus tohoto kamene bylo kdysi — prý už v letech čtyřicátých min. století, jak o tom nejstarší do nedávna žijící pamětníci vypravují — uraženo a rytíři onomu opadla s oním kusem levá část hlavy, což je asi příčinou toho, že není lze poznati podobu zmíněného. (Obr. 35.)

Blíže „Zámečku“ na kopečku vystavěno bylo hospodářské stavení, zvané „Dvůr“ a „Starý Dvorek“, jehož zdi dokazují velké

stáří, je podnes dobře zachovalý. Však dotčená chodba podzemní, do níž se ze „Dvorka“ i ze „Zámku“ vcházelo, jest v zahradě již skoro zasypána.

Obr. 36. Filiální chrám Všech Svatých v Jaroměřicích.

„Zámeček“ vulgo „tvrz“ zvaný na kopci za „Dvorkem“ jest starobylé stavení a býval — pokud Jaroměřice tvořily samostatný statek — obydlím vrchností; nyní slouží za obydlí hospodářských

a lesních úředníků. Má pěkný vchod z tesaného kamene, silné zdi, světnice v přízemí i horním patře vkusně klenuté a dvéře i okna na vrchu i uvnitř výklenky ozdobené.

Nade vchodem čte se po obojí straně erbu stavitelova J. Bílského z Kaříšova tento nápis: „Leta 1592 Jan Blahoslav Bilski z Karzisova. — Ecclesiaticus Cap. 21. Nesmyslný skrze dvéře do domu nahledati bude; muž pak wycwičeny wně postogi. Znameni newycwičeného člověka gest poslauchati v dwerzi, opatrny pak warowati se bude lelikosti.“

Za zámkem počínají pole „za Tvrzou“ zvaná; tudy vede cesta k polím řečeným „na Strachoňově“, kdež býval kdysi borový les r. 1822 vykácený. V tato místa klade Šembera na základě popisu dvorce a jiných míst (jak souvěký chronista pražský kanovník Vincenc [r. 1140—1171] vypravuje) událost o útoku, jejž podnikl Konrád II., kníže znojemské v zimě r. 1145 na biskupa olomuckého Jindřicha Zdíka, když tento, chtěje konati pout do Říma, vydal se na cestu z Olomouce do Prahy, aby tu měl rozmluvu s knížetem Vladislavem II.

Téměř všichni kronikáři a dějepiscové čeští vypravují šíře neb kratčeji o tomto útoku. Žádný však z těchto spisovatelů na jisto nepostavil, kde ten úkladný skutek byl vykonán. Biskup Zdík byl rádcem a důvěrníkem knížete Vladislava a zvláště jeho přičiněním stalo se, že válečné tažení knížete Kunráta do Čech a obležení Prahy r. 1142 se nezdařilo a že úmysl jeho svrhnouti Vladislava s trůnu a sám naň dosednouti zmařen byl. Tedy Kunrát chovaje k němu proto i také z jiných příčin zášť, čekal toliko na příhodný okamžik a čas, aby se na něm náležitě vymstil.

R. 1145, vypravuje kronikář Vincenc, dal se biskup Jindřich za příčinou pobožnosti s Otou, knížetem olomuckým, na cestu do Říma. Tu přidružil se k němu blíž hranic zemských kníže Kunrát a ukazuje na sobě na oko mír a přátelství, pokorně ho prosil, aby se zaň u knížete Vladislava přimluvil, aby u něho došel milosti. U celnice Úsobrna před kostelem sliboval biskupovi, klamaje ho lahodnými slovy, že rád vše učiní, co by dle rady jeho vedlo ku smíření, a odešel, jakoby se vracel domů. Ale když nastala noc, zdvihl se s bohaprázdnými spiklenci svými, zbraň a jiné nástroje válečné jako proti nepříteli opatřiv, šel na biskupa, chtěje ho buď usmrtiti nebo zajati. Když přiblížil se ku dvorci,

Obr. 37. Dům Pilátův u kostela v Jaroměřicích.

v němž biskup znaven od cesty ve spánku byl pohřížen, a toliko potok, jejž bylo těžko přebřísti, jim překážel, že nemohli dále, tu jeden z nich, jako z vnuknutí božího, aby biskup ušel nebezpečenství, jal se zpívati na znamení píseň válečnou. To uslyšev Makarius, cisterciák, jeden z průvodčích biskupa Zdíka, probudil ho, měl ho k tomu, aby mohl rychle utéci. Jiní zbožní průvodcové oděli ho v kožich, kterým byl přikryt, a davše mu na nohy škorně, pomohli mu přes plot ven z domu, kdež nedaleko ve křoví se ukryl a ve sněhu se zahrabal. Mezi tím, co tuto v modlitbách útěchy hledal, vtrhli spiklenci do ložnice jeho, lapili premonstraty, kteří s ním tu byli, a jednoho z nich jménem Lukáše, jejž měli za biskupa, krutě sbili, vidouce pak, že se zmýlili, poličkovali jej a polomrtvého na místě zůstavili. Jiní obstoupivše dvůr s hořícími pochodněmi, všude biskupa hledali a jezdili tak blízko kol něho, že mu koně kopyty svými po rukou tepali a že jiskry z pochodní naň padaly. Avšak nespatřili ho, neboť anděl boží chránil nábožného pastýře. Tedy znamenajíce útočníci, že jim biskup ušel, jali se dvůr drancovati, pobrali peníze, které měl na cestu, vyloupili jeho kapli; vzali koně jízdné i soumary, ano i koně služebnictva. Potom k rozkazu Kunrátovu zapálili i všechna stavení, aby biskup, byl-li by snad někde ukryt, v nich uhořel; udělali veliký oheň uprostřed dvora a stojíce okolo knížete připíjeli si z číší tam nalezených jako po nějakém hrdinském činu. Vidouce však, že nedosáhli, čeho chtěli, s tváří smutnou odešli odtud.

Když bylo po nebezpečenství, jistý sedlák, hledaje v noci voly svoje v tom zmatku zahnané, přišel až k tomu místu, kde biskup ležel v křoví ukryt. Biskup poznav, že je to jeden z jeho lidí, promluvil k němu potichu, žádaje ho, by zavolal otce svého Hvozdu a přišel s nějakým vozem nebo s koňmi, aby ho odtud odvezli. I přišli oba se soumary a litujíce pána svého, posadili ho na ně, zaobalili mu nohy, oděli v šaty selské a odvezli ho, jak toho žádal, za největší zimy, rozličnými oklikami a závějemi sněžnými do Litomyšle. Tím způsobem unikl biskup ochranou boží nebezpečenství života.

Uprostřed vsi před „Starým Dvorkem“, stojí filiální kostel „Všech svatých“. (Obr. 36. a 37.) Ač má podobu stavby novověké, byv r. 1804 obnoven, chová uvnitř památky starožitné snad až do XII. stol. sahající, sakristii s oblouky způsobu románského, též dvě poboční

pěkně klenuté starobylé kaple. Na epištolní straně oltáře spatřuje se ve zdi velký náhrobní kámen s vyobrazením pána Jaroměřického statku v odění rytířském s tímto nápisem: „Léta 1562 w patek před swatým Pawlem na wiru obráceni w hodinu 9 na noc umřel iest vrozeny Pan Jan rytirz z Linharticz a na Jaroměrziczich a tuto pochowan iest. Jan Milici byl mistr na hrob.“ (Obr. 38.)

Obr. 38. Náhrobek Jana rytíře z Linhartic v kostele Jaroměřickém.

Okolo kostela býval hřbitov, ohražený zídkou asi před 80 lety rozbořenou. U zídky stával památný kámen, o němž si obyvatelé vypravovali, že na místě tom za dávných časů sešli se dva velcí páni.

Podobný křížový kámen stojí poblíž sousoší sv. Cyrila a Metoděje, jež bylo r. 1886 zbudováno. O kamenu tom je lidová tradice, že tu sv. apoštolé slovanští kázali, zastavivše se tu cestou do Čech.

Pokud se týče kostela Jaroměřického, byl až do XV. století kostelem farním, fara byla však potom opuštěna a kostel přidělen kurácii Biskupské, načež předán ku farnímu kostelu Jevickému za filiální. Od počátku XVI. století do r. 1620 náležel sboru Českých Bratří.[1])

Když pak r. 1713 baron František Michal Šubíř z Chobyně, držitel Jaroměřic, na protějším vrchu vystavěl nový kostel na způsob Jerusalemského na Hoře Kalvarii a zřídil při něm tři kněze, stal se dolní chrám Všech Svatých filiálním farního kostela na Hoře Kalvarii.

Jaroměřice místem poutním. Na jižní straně Jaroměřic vypíná se kopec asi 130 m vysoký, příkrý a holý, z něhož po celém okolí jest rozkošný rozhled. R. 1664 byl na jeho vrchu postaven kříž, ku kterému lidé okolní na den Nalezení a Povýšení sv. Kříže putovali. Po moru, který po Moravě zuřil r. 1683 a také v Jaroměřicích četných obětí si vyžádal, dal tehdejší majitel panství Jaroměřického Frant. Julius Subíř z Chobyně na temeni postaviti kapli ke cti Povýšení sv. Kříže a sv. patronů proti moru: Fabiána, Šebestiána, Rocha a Rozalie. Syn a nástupce jeho Frant. Michal Šubíře z Chobyně dal, veden jsa radou Františkána Jeronýma Weitha z Mor. Třebové, na vrchu postaviti chrám, který měl obsahovati všechna tajemství umučení Páně dle vzoru Jerusalemské hory Kalvarie. Základní kámen položen r. 1712 a chrám posvěcen již r. 1713. (Obr. 39.) Chrám ozdoben obrazem obličeje Páně dle obrazu chovaného v Římě, malovaného prý od sv. evang. Lukáše; také založeno při něm arcibratrstvo nejsv.

---

[1]) V Pamětech Hernhutských čte se k r. 1571: „Kněz Šimon Leva, správce duchovní osady k Letovicům náležité, předkládá dvojctihodnému knězi Martinovi, ctihodnému knězi Matoušovi a knězi Havlovi, správcům církve Jaroměřické řádně povolaným, bratrům v práci podobné a v Panu Kristu milým jedenácte otázek stran řádu a učení a žádá odpověď. Slibuje, že chce také své zdání jim otevříti a s nimi bratrsky s pomocí Boží ve svornosti býti a píše: „Neb ač Vaši konfessi mám, však žádám, že mi kratší odpověď dáte a zvláště v jazyku latinském. A když srovnání naše bude o artikule vejše dotčené, já s povolením J. Mti paní mé a J. Mti pána mého milostivého a s povolením p. děkana Střebovského chci také k tomu svoliti, aby obecně v kostele Vaše kázání i zpívání vidáno i slyšáno bylo, a lidé aby se nedomnívali, že Vy nětco více učite nebo méně.“ Na tu žádost dána oustní odpověď, aby se spravoval konfessí, poněvadž ji má; že Bratři na ten čas nemají kdy, se s tím obírati.“

Obr. 39. Portál farního chrámu na Kalvárii.

Spasitele. Kromě toho zřízena nákladná křížová cesta od úpatí na horu. Vrch nazván od té doby horou Kalvarií. Nával poutníků sem byl neobyčejný a protož Frant. Michal Šubíř z Chobyně fundoval na hoře Kalvarii místo duchovního správce, kterému brzy se přidružili ještě 3 pomocníci. Císař Josef II. zakázal poutě na Kalvarii a celou nadaci tehdejší přiřknul náboženské matici. Kostel byl vyhlášen za kostel farní, kterémuž přiděleny Úsobrno, Šubířov a Chobyně. Později poutě na Kalvarii obnoveny a trvají dodnes. Mnoho poutníků „k sv. Salvatoru" dochází sem až z uherského Slovenska. Ročně putuje sem přes 7000 poutníkův.

Na faru povýšena kurácie r. 1809.

Nyní přifařeny jsou do Jaroměřic pouze Úsobrno a Nový Dvůr a žije v celé farnosti asi 2700 duší, z nichž je asi 20 židů a tolikéž evangelíků.

V předním kostele památny jsou tři oltáře mramorové. Na hlavním (prostředním) mezi dvěma sloupy je v mosazném pozlaceném rámci obraz Spasitelův, k jehož úctě hlavně založeno bratrstvo. (Obr. 40.)

V levo od hlavního oltáře na straně evandělní je oltář sv. Feliciana a jeho sv. ostatky a s obrazem, který představuje přibíjení Krista na kříž. V pravo, na straně epištolní — oltář nástrojů umučení Páně, hlavně však roucho, do něhož Kristus byv sňat s kříže, byl zaobalen.

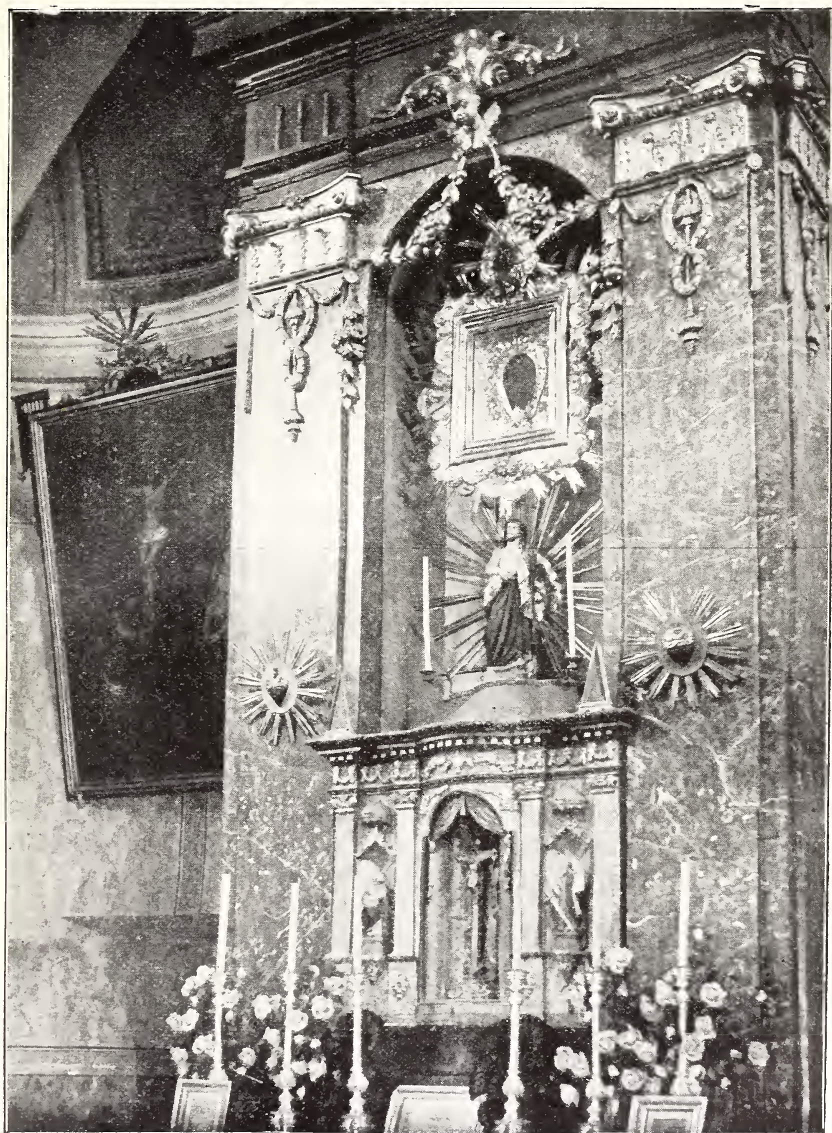
Z přední části farního chrámu Páně lze dvěma otvory podle hlavního oltáře vstoupiti do zadního oddílu. Nad otvorem pravým zavěšen jest obraz jak přibíjejí Krista na kříž, v levo obraz jak Kristus na kříži umírá.

V zadní části farního chrámu, která slove „Zahrada Gethsemanská" (obr. 41. a 42.), jsou dva oltáře: Krista na hoře olivetské a neposkvrněného Početí Panny Marie.

Mimo chrám vystavěna jest Loretská kaple (obr. 43.), v níž jest oltář a za oltářem soška Loretské Bohorodičky ve skleněné skříni.

Z popisu hory Kalvarie jde na jevo, že je tu spojeno velmi mnoho upomínek na umučení Páně a že tudíž může poutník pobožnost o utrpení Spasitelově velmi příhodně zde vykonati.

Pobožnosti na hoře Kalvarii jsou hlavně (obvyklé) trojí: 1. Křížová cesta pozůstává z jedenácti zastavení. 2. Pobožnost,

Obr. 40. Hlavní oltář na Kalvárii.

jak ji každodenně ct. OO. Františkáni po nešporách konají v kostele Božího hrobu v Jeruzalémě; poutníci jmenují ji „Jeruzalemskou křížovou cestou“. 3. Pobožnost, kterou ct. OO. Františkáni konají v Betlemě ke cti naroz. Krista Pána; ta odbývá se v jeskyni Betlemské (č. 18.).

Z dějin školy Jaroměřické. Kdy v Jaroměřicích škola byla zřízena, nelze s určitostí říci. Na místě, kde stojí nynější budova školní, stávala kdysi nízká chaloupka dřevěná za školní budovu sloužící, mající jednu tmavou učírnu a malou, taktéž tmavou jizbici (světničku a spolu kuchyň) — byt učitelův. Býval to kdysi podsedek č. 70.

Prvním učitelem byl Martin Pokorný 1740—1789, jenž zemřel ve věku 85 let a tak čilý byl, že do poslední doby (podzim 1789) tu vyučoval. Pocházel z Podivína.

V pamětní knize farního archivu z r. 1747 vypravuje tehdejší kaplan P. Schuppler toto:

„Když bratrstvo na Kalvarii, jehož varhaník a kapelník rector školy — zmíněný Pokorný byl, cís. dekretem zrušeno bylo, daroval tehdejší majitel statku hrabě Herberštejn podsedek č. 70 s příslušenstvím (pole, loučku a díl lesa) škole jaroměřické ku zlepšení postavení správců školy.“

V této chatrné budově vyučovalo se až do r. 1848. Téhož roku z jara spadl strop nad učírnou, takže nutno bylo pomýšleti na stavbu školy nové. Správa statku v Opatovicích počala se stavbou školy nové, jež r. 1849 byla dokončena. Budova sama obsahovala v přízemí v pravo byt pro správce školy o dvou pokojích, kuchyni a špižírně; naproti přes síni byla světnice pro podučitele, za ní komora, chlév a dřevárna s vchodem do dvora. V prvním patře zařízeny dvě prostranné učírny pro I. a II. třídu. Opodál na dvoře postavena obcí stodola. R. 1874 byla jaroměřická škola rozšířena na trojtřídní, při čemž jedna z učíren příčkou rozdělena ve dvě učírny. Počet žactva v roce tom byl: 118 chlapců a 147 děvčat, úhrnem 265 dětí. Ve školním roce 1875/6 byla škola rozšířena ve čtyřtřídní. Čtvrtá třída pořízena z bytu podučitelova a komory. Počet školních dětí celkem 301.

O posloupnosti učitelů. Učitel, vlastně „rechtor“ býval obyčejně zjednáván na neurčitou dobu jako ostatní obecní sluhové, na př.: pastýř, hutař, písař a pod. Služba jeho byla

Obr. 41. Kristus v Jecemanské zahradě.

Obr. 42. Spící učedníci v Jecemanské zahradě.

Obr. 43. Loreta na hoře Kalvárii.

dokonce mnohem méně honorována, než sluhů ostatních. Plat za vyučování vynášel málo, neboť platívali pouze rodiče, kteří posílávali děti do školy, a těch bylo úžasně málo. Mladší učitel jmenoval se „praeceptor“ a „rechtor“ ho obyčejně platíval, a to bídně, jako posledního „učedníka“, který se teprve ke stavu učitelskému připravoval. „Rechtor“ jej najímal a propouštěl.

Po svrchu zmíněném Pokorném je ve farní matrice Jaroměřické zaznamenán „rector scholae“ Jan Gromes, jenž 21. května 1814 zemřel zánětem plic, jsa stár 54 let. Po něm učiteloval krátkou dobu jeho syn Bedřich, jenž r. 1816 opustiv ženu a děti vstoupil do vojska.

Po něm dosazen na zdejší školu jistý Kašpar, jenž však r. 1817 pro stálé neshody s občanstvem přesazen byl do Cetkovic. R. 1817 přesazen sem z Cetkovic učitel Jan Skopal. Tento sepsal fasi, v níž dopodrobna sestaveny příjmy učitelovy. Nejvíce příjmů bylo na potravinách a pícninách, nejméně na penězích.

Příjmy učitelovy plynuly a) ze školného, b) z kostelních důchodů, c) z naturálií, d) z důchodů dříví. Mimo to pak z užitku pozemků, jež ke škole přináležely.

Škola Úsobrnská byla „excurrendní“, pro niž rektor jaroměřický každého podučitele, poněvadž jej ze svých příjmů platil, ustanovoval a propouštěl. V Úsobrně vybíral „sobotales“ starosta obce. Ustanovený tam podučitel chodil dle pořádku dům od domu na celodenní stravu. V neděli a ve čtvrtek dostával stravu od svého principála v Jaroměřicích.

Po Skopalovi dosazen na školu Jaroměřickou lysický podučitel František Krampol (nar. 1818 v Černé Hoře). Týž působil v Jaroměřicích jako správce školy do r. 1874. Když potom vypsáno zde místo nadučitele, Krampol, nemoha se vykázati vysvědčením doplňovací zkoušky, byl opomenut a zůstal učitelem. Působil jako učitel do r. 1886, učitelovav 47 let. Téhož roku odešel na odpočinek s výslužným 700 zl. ročně. Zemřel v Jaroměřicích r. 1896 jsa stár 78 let.

Ve školním roce 1874 bylo na zdejší škole vypsáno místo nadučitele. Prvním nadučitelem byl Václav Bláha, jenž pobyv zde do r. 1879, zaměnil své místo s nadučitelem Janem Konšelem z Trnávky u Příbora. Jan Konšel působil v Jaroměřicích jako nadučitel do r. 1883, kdy mu správa školy pro různé ne-

srovnalosti s obecním výborem byla odňata a svěřena prozatímně učiteli Krampolovi.

Vincenc Valenta působil jako učitel v Jaroměřicích od r. 1876—1880. Od 1. ledna 1912 působí v Jaroměřicích jakožto nadučitel.

Kladky.

Rozsáhlá a lidnatá vesnice Kladky, z nejlidnatějších osad nejen v soudním okresu Jevickém, nýbrž v celém politickém okresu Moravskotřebovském, čítajíce 282 čísel a 1273 obyvatelů. Obyvatelé až na 5 židů jsou vesměs katolíci národnosti české. Dieces. katalog z r. 1911 udává pouze 1228 duší, z nichž 13 židů. R. 1870 měly Kladky samy ve 131 dom. 970 obyv., s Ošíkovem a Trpínem ve 145 domech 1068 obyvatelů.

Kladky jsou rozloženy od východní strany k západní v podobě dlouhého, ale úzkého obdélníka. Domy tvoří jedinou dlouhou ulici na 2 km. Středem dědiny se táhne hluboké údolí a v tomto údolí mají své příbytky domkaři. Po obou stranách po návrši jsou selské usedlosti; každý statek tvoří čtverec a každé stavení stojí samo o sobě. Jeden statek od druhého je vzdálen asi 200 m. Některá usedlost je ovšem také blíže druhé, avšak většina těchto usedlostí má vzájemnou vzdálenost od sebe větší. Každý statek má také svou cestu na pole. Pole začíná hned za domem a je u každého domu v souvislosti. Průčelí domů je obráceno do vesnice. (Obr. 44.)

Část osady vznikla r. 1873, kdy si zámečník Novotný vystavěl na Bělé, 2 km od Kladek, domek. Nyní je tam již šest domků. Na Bělé mají domkaři kladečtí své pozemky, jež koupili po zrušení dvora, který před dávnými lety tam stával. Louky koupili kladečtí rolníci, na něž mají zvláštní katastrální arch. Před každým stavením — jak vůbec v dědinách soudního okresu Jevického bývá zvykem — je zahrádka. Každý statek je kol dokola zahrazděn buď vysokou kamennou neb cihlovou zdí neb vysokým prkenným plotem opatřeným na konci ostrými, silnými hřebíky a to z nutnosti před různými zloději, ale hlavně však cikány, kteří nebývají v Kladkách vzácným zjevem, a statek je od druhého dosti vzdálen.

Ve světnici proti dveřím v koutě je stůl, postel a truhla. Třetí díl světnice zaujímají kamna s chlebovou pecí, na níž spávají děti.

V Kladkách je poštovní úřad, četnická stanice, lékař. Fara zřízena byla r. 1785. Farní kostel zasvěcen sv. Cyrilu a Metoději. Avšak již od počátku XVII. stol. byl v Kladkách kostel filialní, přifařený do Konice, při kterém se pochovávalo. Kostel tento,

Obr. 44. Kladky.

zasvěcený sv. Mikuláši, stal se r. 1785 kostelem farním. Jelikož byl více kapli podoben (obr 45.), vystavěn r. 1868 nový a starý kostel byl pojat do nového a tvoří příční loď. Nynější kostel vystavěn v čistě románském slohu. Misál chovaný v sakristii starého i nového kostela je z r. 1697 a byl dán do kostela Kladeckého asi z Konice, poněvadž v Konici bývala fara premonst. kláštera a zmíněný misal je pro řád premonstrátský. Ve farní budově na půdě jsou uloženy čtyři sochy ze starého kostela kladeckého. Jedna socha sv. Jana Nep. zcela nepodařená, socha sv. Mikuláše s nápisem: S. MICULAS. Délka těla jest jen čtyřikrát delší než hlava, a dvě jiné sochy biskupů.

První zvon, zavěšený na věži kostelní, je z r. 1690, druhý z r. 1696, třetí z r. 1772, čtvrtý z r. 1773, pátý — umíráček — z r. 1781.

Farnost pozůstává z osad: Kladek, Dědkovic, Ludmírova, Milkova, Ošikova, Otročkova, Trpína a Vysoké.

Obr. 45. Starý kostel v Kladkách (z r. 1862).

Z farářů nejdéle zde působili: Josef Zillich (1785—1812), František Schäfer (1812—1830), František Fischer (1843—1860) a J. Strouhal (1868—1906).

Škola byla v Kladkách již ve století XVII.

Nejdéle z učitelů v Kladkách působili: Ondřej Fídermuc (1684—1720). Byl vysloužilým vojákem, ale dobrým hudebníkem. Hrával v kladeckém kostele za různých příležitostí na varhany. Vetchý 80letý tento kmet byl ještě r. 1720 ustanoven rechtorem v Kostelci u Prostějova, kteréž místo po 5 let ještě zastával,

působiv též jako varhaník. Emanuel Daněk (1720—1775), Frant. Skácel (1775—1814), zastával též službu varhanickou; Jan Skácel (1814—1872). Alois Slezák ustanoven nadučitelem r. 1872; působil r. 1872—1895. Vrána od r. 1895 a působí dosud.

R. 1802 postavena nynější školní budova. R. 1872 přistavěna druhá třída. R. 1883 škola rozšířena na trojtřídní. R. 1857 měl rechtor služby 268 zl. 57 kr., podučitel 120 zl. ročně. Dále měl rechtor $7^3/_4$ měr žita = 15 zl. 30 kr. rak. stříbra, koledy činily 4 zl. 39 kr., přídavek od obce 20 zl. R. 1890 platila celá farnost varhaníkovi za hraní 50 zl. ročně.

Škola má pamětní knihu založenou od nadučitele Slezáka r. 1889, jenž také školní knihovnu založil.

Obec má jmění 30 měřic polí, lesa 16 jiter. S neplodnou půdou pak celkem 100 jiter.

Obecní trati jsou: U Doubí, Skaliska, u Bílého kamene, Bělá, Březiny, Pečiska, na Králkách, Vychoňova hora, na Vrchách, na Horkách, Věžnice, na Nivách, na Žlutinách, na Pasekách, na Vodře, Homperek, Dlouhá, na Rovinách, Maršén, na Spaliskách, pod Hankou, Sloní hlavy, Zápolí, Široká.

Listiny jsou zachovány z r. 1590, 1725, 1763 a z r. 1774. Rychtářské právo bylo spojeno číslem 20.

Pokud se poddanských poměrů kladeckých týče, patřily a dosud patří od dob nepamětných arcibiskupství olomuckému.

Volný ve své „Topographii“ tvrdí, že prý Kladky dostaly se v majetek biskupství olomuckého teprve po bitvě Bělohorské, patřivše prý před tím Velenovi z Žerotína, jemuž prý pro odpadlictví od katolicismu byly odňaty. Tomuto tvrzení Volného odporuje fakt, že Kladky mají zachovanou listinu biskupa Stanislava Pavlovského, ve které dává Kladkám nějakou úlevu v robotě. Tato listina zachována v kladeckém farním archivě. Pavlovský, biskup olomucký, žil ve století šestnáctém a tehdy již podle zachované listiny Kladky biskupství olomuckému náležely.

Rychta, Žouželka, nyní č. 48 a 91, pak Nádvorník č. 3 a Dvořák č. 41 měli 3 dni roboty po páru koní ročně a platili měsíčně daně 1 zl. šajnů a paták = $^1/_2$ kr. Dále čtrnáct rolníků odvádělo na Mírov měsíčně 1 slepici, ale místo slepice dáváno 4 kr. šajnů měsíčně; proto též těmto penězům přezděno „slepičí peníze“. Na Mírov platil každý rolník místo roboty 18 kr.

Robota bývala však mnohokráte měněna. Dle zachovalé listiny z r. 1590, dne 4. května, Stanislav Pavlovský, biskup olomucký na přímluvu svého bratra Hanuše, jenž býval úředníkem na Mírově, dovolil Kladkám, aby dvorská robota pro Kladky neplatila, t. j. aby nenutili při dvoře Mírovském pracovati s potahem, poněvadž je od Kladek velmi vzdálen. Místo toho platívali 32 zl. ročně. Pak jim daroval odúmrtí, za něž až do té doby platili 6 zl. a 12 gr. bílých.

Olomucký biskup kardinál Schrattenbach r. 1725 dle zachované listiny zvýšil poplatek za robotu na 200 zl. ročně. R. 1763 byl poplatek za robotu znova zvýšen na 250 zl. ročně. Dále musili Kladečtí voziti šindel do Slavonína pro Kroměříž a do Velké Podolí pro Mírov, ale jen tolik, pokud byla potřeba pro vrchnostenské dvory. Dále musili dodávati všechno potřebné vápno pro vrchnost. Od jedné pece měli 2 zl. a dříví tolik, kolik bylo potřeba na vypálení.

Dříví musili dělati pro panskou hospodu a to 15 sáhů ročně a pomáhati při každé opravě této hospody; také dováželi do Olomouce šedesát sáhů dříví. Z Mírova musili dovážeti do panské hospody kladecké všecko pivo zdarma, též do hospody erbovního rychtáře. Na dotyčné listině následují podpisy všech rolníků, mezi nimiž jen dva dovedli se řádně podepsati, kdežto ostatní dělali křížky.

Listina z r. 1774 obsahuje úmluvu o desátek s farářem konickým. Dle této listiny zavázaly se osady Kladky, Ořechov a Trpín, že zaplatí 35 zl. a 24 mázů másla. Vysoká tehdy patřila do Jevíčka, Ludmírov do Bohuslavic, Milkov, Otročkov a Ospilov do Bouzova.

Obecní knihovna založena byla r. 1889 tehdejším starostou Josefem Daňkem. V Kladkách je záložna založená r. 1869. Sbor dobrov. hasičů zal. r. 1880. Čtenářsko-pěvecký spolek zal. r. 1874. Spolek voj. vysloužilců r. 1884. Odbor Národní jednoty.

Ze znamenitějších rodáků kladeckých nutno uvésti kanovníka dra. Melichara Mlčocha, profesora bohoslovecké fakulty olomucké, jenž r. 1910 daroval svůj majetek, selskou usedlost v Kladkách, tamnímu odboru Národní jednoty pro dobro obce, která zde zřídila mateřskou školku. Dále uvádíme Frant. Eliáše, radu zem. soudu brněnského a zem. poslance, již zvěčnělého, dra. Ant. Skácela,

advokáta v Uh. Ostrohu, dra. Frant. Daňka, obvodního lékaře v Kladkách, již zesnulého.

Samoty jsou dva mlýny a pila, jež však r. 1905 vyhořela a na místě jejím postavena hájovna. (Obr. 46.)

Jméno Kladky (zdrobnělé ze slova „kláda“) jest apelativní, značíc osadu, která povstala na místě, kde byly vykáceny slabší stromy (kladky).

* * *

Původ Kladek, jež zvány jsou také „Malý Řím“, zahalen je v rouško bájí a pověstí:

Kde stojí nyní škola, říkávalo se „na Hradisku“ a tam kdysi stával hrádek. Jiný hrádek stával na místě, kde je nyní rychta. Kladecké dědictví patřilo prý za pradávných časů dvěma bratrům, z nichž každý bydlil na jednom hrádku. Neznámo, proč se smluvili, aby z nich žádný se neženil. Mladší bratr však přísahy nedodržel, zamilovav se do hezké dívčiny. Starší bratr zvěděv o tom, zahořel hněvem proti milencům a vyčíhav jejich schůze, zastřelil bratra šípem. Za pokání pro bratrovraždu odevzdal celý svůj i bratrův majetek církvi a sám putoval do Říma, odkud se již nenavrátil. Proto také jméno Řím pochází odtud, že podobně jako v Římě se stalo, že při jeho zakládání bratr bratra zavraždil a Kladky rozlezly jsou po sedmi pahorcích jako Řím . . .

Toť pověst a jak se zdá ne příliš lidová. Tuto pověst pěkně zdramatisoval kladecký administrator P. Matěj Pavlovský, pozdější kanovník, pod názvem „Kladecký rytíř“, již chová p. učitel Faltýnek v Biskupicích.

Mimo několik stručných a bezvýznamných pověstí dlužno uvésti pověst odnášející se k mlýnům „na Bělé“.

Za pradávných časů, kdy na Bělé stával jen jeden mlýn, obklopený široko daleko hustými lesy, žil tam mlynář jménem Vojtěch, jenž měl sličnou dceru Bělinku. Do ní zamiloval se rytíř Šubíř z Chobyně a chtěl si ji vzíti za ženu. Avšak měl soka mysliveckého mládence z Biskupic, pyšného a surového Němce, jménem Guillberta, jenž marně žadonil o jediný pohled Bělinčin. Ten vyčíhav jedné letní noci schůzky milenců, jež měli právě před sňatkem, zastřelil je oba a pak sám sebe s kletbou na rtech.

Obr. 46. Hájovna na Bělé u Kladek.

Na místě, kde se tato událost stala, postaveny 3 dřevěné kříže, jež za stavby dráhy, vedoucí přes Jevíčko a toto údolí na Prostějov, vzaly za své.

Komperk Nový a Starý viz Hartynkov.

Korbelova Lhota viz Lhota Korbelova.

Kornice.

Německá obec Kornice též Chornice zvaná leží v nevelké prohlubině obklíčena jsouc hustými lesy podél jevické okresní silnice a je 5·5 km severně od Jevíčka vzdálena. Má v 147 domech 1143 obyvatelů. R. 1830 udáno ve 128 dom. 927 obyv., r. 1870 ve 139 dom. 972 obyv.; dle dieces. katalogu z r. 1911 vykázáno 1112 katol. a 17 židů. Mají dvoutřídní německou školu, četnickou stanici, poštovní a telegrafní úřad, dva mlýny, německou akciovou parní mlékárnu a dědičnou rychtu.

Ze spolků buďtež uvedeny: Dobrov. sbor hasičů, hospod. selské kasino, společenstvo na zavodňování luk, místní odbor „Schulvereinu", který neblaze působí na české děti z okolních vesnic. Teprve v nejnovější době vlivem politického ruchu, jaký na Jevícku panuje, učiněna i v tomto směru přítrž. Místní odbor severomoravských Němců, mužský pěvecký spolek, jemuž ještě koncem let devadesátých „utrakvistický" (!) čtenářsko-pěvecký spolek jevický při různých příležitostech dělal stafáži. Také jest tu spořitelní a záloženský spolek a z průmyslových závodů škrobárna a mechanická barvírna.

Kostel stojí 344 m n. m. Do mohutné a imposantní věže kostela kornického udeřil za kruté zimy dne 7. února 1908 blesk a zapálil ji.

Náves, jíž obyvatelé hrdě říkají „Platz", je podoby trojúhelníkové, osázená stromovím. Převládají tu většinou jednopatrové domy.

Kostel, zasvěcený sv. Vavřinci, stojí na návrší nad vsí, uprostřed hřbitova, a pochází ze stol. XIV. R. 1701 byl opravován a překlenut a r. 1750 opět opravován a přizpůsoben tehdejší modě stavby kostela. Na imposantní věži (obr. 47.), již zmíněného roku blesk zničil, zavěšeny byly čtyři zvony, z nichž zvon „poslední" dal ulíti kterýsi člen rodu Zástřizlů na Bozkovicích r. 1682 a je na něm vyryto latinsky pozdravení Andělské.

Fara v Kornicích zřízena byla koncem stol. XIV. a náležela pod patronát statku Třebovského. Ku faře patří $98^1/_4$ m. pole, $2^1/_4$ m. zahrady a $10^1/_8$ m. luk a kostelu několik záduší.

Kornice byly za starodávna samostatným statkem, dle něhož se psali Bilíkové z Kornic, ale že by měly vlastní hrdelní (kriminální) soud, na pravdě se nezakládá.

Kornice jsou starou osadou, která snad již ve XIII. stol. znova osazena byla Němci. Ve století XIV. náležely ku panství Třebovskému. Za válek husitských účastnili se též Korničtí občané, jakožto věrní přívrženci krále Zikmunda, bojů. Stalo se totiž, že hlouček husitských vojsk dostal se až ke Kornicům. Korničtí otrávili prý všecky studně, vyjma jedinou ve statku jakéhosi Englberta náspem obklíčeném. A „statečně" odráželi útoky husitů a byli by je i zahnali, kdyby kterýsi důmyslný husita nebyl připadl na to, že ve statku zmíněného svrchu sedláka je studně, z níž ostatní vodu nabírají. S napětím posledních sil husité zmocnili se po krutém zápase studně a osvěženi prý se pomstili krutě Kornickým. Ženy a děti jich i starce dali prý na mučení a pálili statek po statku. — Co zde uvedeno, zdá se býti smyšlenkou, již uvádí Tomáš Černý (Czerny) v „Heimatskunde" (1904), jež asi povstala od Kornických samých. Jisto však jest, že husité zde byli a zapálili ves, jež ze dvou třetin r. 1421 vyhořela. Za majitelů panství Mor.-Třebovského, pánů z Bozkovic, ujal se v Kornicích utrakvismus, neb r. 1509 připomíná se zde farář Kryštofor, kterémuž Ladislav z Bozkovic dovolil svůj statek volně odkázati. Později nabylo vrchu šířící se z Německa protestantství a protestantští pastorové řídili zdejší církev až do r. 1622, kdy poslední jejich pastor David Frobenius odtud vykázán byl. Obrácení na katol. víru šlo dosti rychle, neboť již r. 1628 katol. farář Vojtěch Blodig přiměl obecní radní ku zpovědi a sv. přijímání. Faráři katoličtí dosti rychle se střídali. Nejdéle z nich působili

Obr. 47. Kostel v Kornicích.

Šeb. Peč (Petsch) 1774—1822 a Jos. Jung (1823—1857), jenž všechna farská stavení dal opraviti.

R. 1531 zuřil v Kornicích mor, jemuž padlo za obět během jediného měsíce 123 lidí. Za války sedmileté byl v Kornicích pruský tábor.

R. 1802 narodil se v Kornicích učený člen kongregace Nejsv. Vykupitele P. Fr. X. Hayker, doktor bohosloví a profesor pastorálky ve Štyrském Hradci. Napsal praktický návod ke katolické duchovní správě „Theologia moralis".

Na hranicích mezi Kornicemi a Bezděčím vystavěli Korničtí r. 1496 pěknou gotickou kapli zasvěcenou sv. Benediktu, jíž rozšířil a opravil kornický rolník Šimon Öhler. Kaplička stávala ještě r. 1820, kdy se sřítila.

Langendony viz Arnoštov Zadní.

Libštejn.

Osada leží na stráni. Hlavní část osady tvoří dvě řady domů (chalup) proti sobě stavěných, ostatní část osady tvoří domky trojí řadou.

Osada mající 230 obyvatelů patří k Biskupicům, od nichž je 2 km vzdálena; byla založena od majitelů panství Biskupického hrabat Libštejnských z Kolovrat počátkem 18. století. Na místě, kde dříve starý stával dvůr, zřízena myslivna. V údolí Nectavském stojí o samotě hájovna, jež patří k osadě Libštejnské.

Libštejn je přiškolen, přifařen a přiobčen do Biskupic. Uprostřed Libštejna stojí kaplička.

R. 1870 žili zde v 35 domech 204 obyv.; katalog. dieces. z r. 1911 udává 229 katol. obyvatelů.

Lhota Horákova.

Půl druha kilometru jižně od Želivska leží na jih osada čítající 14 domů a 75 obyvatel (38 mužů, 37 žen), mezi nimiž 12 protestantů, jménem Horákova Lhota; r. 1870 žilo ve 13 domech 61 obyvatelů.

Obě osady Želivsko i Lhota Horákova náležely k lenním statkům olomuckého biskupství zvaným „Stvolová".

Horákova Lhota jest přidělena duchovní i školské správě v Deštné asi 3 km jižně vzdálené.

Obyvatelstvu skýtá výživy 80 jiter orné půdy.

Lhota Korbelova.

Korbelova Lhota leží 4·3 km západně od Velkých Opatovic při okresní silnici a má 18 domů a 114 obyvatel (49 mužů, 65 žen). R. 1870 načítáno v 18 domech 106 obyv.; dieces. katalog z r. 1911 123 katol. obyvatelů. Obec patří pod duchovní správu velkoopatovickou a pod školní správu obce Roubaniny.

Zakladatelem byl asi jakýsi Korbel — jméno, jež doposavad v obci se vyskytuje.

Obec má sbor dobrovolných hasičů a malou hudební kapelu.

V blízkosti obce nachází se ohnivzdorný jíl.

Lhota Skočová.

Lhota Skočová leží severně od Malé Routky ve vzdálenosti 1 km a má 20 domů a 98 obyvatel (47 mužů, 51 žen), mezi nimiž 18 protestantů, ostatní katolíci. R. 1870 žili zde v 18 domech 102 obyv.; dle katalogu dieces. z r. 1911 vykázáno 79 katolíků a 18 evangelíků.

Pod duchovní a školskou správu přidělena jest do Velkých Opatovic.

Obyvatelstvo zaměstnává se nejvíce rolnictvím, někteří také tkalcovstvím a nádenictvím.

Lhota Vranová (Úvoz, Mitrovice, Věžnický mlýn).

Lhota Vranová[1]) leží na pravém břehu Třebovky, 17·4 km severovýchodně Jevíčka, v údolí vroubeném vrchy planiny Drahanské, ve výši 286 m nad hladinou moře.

Skládá se z vlastní osady, **Úvozu**, **Mitrovic** a dříve také ze samoty **Věžnického mlýna**. R. 1870 žilo zde v 71 domech 470 obyvatelů; katalog dieces. z r. 1911 vykazuje jen 434 obyv., vesměs katolíkův.

Vlastní osada pozůstávala z 21 usedlých (8 půlláníků a 13 chalupníků či čtvrtláníků), 4 obecních domků, bývalých to výměn rolnických usedlostí, jež později byly odprodány neb jinak odloučeny, ze dvora se zámkem, panského hostince, palírny, kovárny, mlýna, fary a 4 domků panských, v nichž bydleli různí panští služebníci (dráb, ovčák, poklasný a j.); celkem tedy 35 domů. (Obr. 48. a 49.)

Není dosud zjištěno, kdy vlastní osada byla založena, jisto však jest, že uvádí se r. 1258 pode jménem Nová Vranová mezi 13 osadami, jež byly podřízeny jevickému městskému soudu. R. 1350 uvádí se již jménem „Lhota“ tvoříc s Vranovou, Rovní, Bezděkovem, Příkazy, Stříteží, Vacetínem, Svinovem, později s Pěčkovem a dvorem Plichtincem rozsáhlý „statek Vranovský“, jehož majitelé měli své sídlo na rytířském hradu Vraní Hoře (r. 1497 již pusté trosky), nynějším Hradisku. Na nejstarší mapě Moravy, vydané r. 1575 Pavlem Fabriciem, jest již označena Lhota nynějším názvem německým Braun-Ölhütten.[2]) Na mapě Moravy od J. A. Komenského z r. 1627 v Merianově místopisu Čech, Moravy a Slezska jest Lhota též naznačena, pojmenována však ještě dle německého jména první mapy „Vranova“, ač její poloha jest úplně správná, čímž vyloučena jest záměna sousední osady téhož jména, něm. „Braune“. Na druhé mapě Čech jmenovaného místopisu, kde uveden jest také přilehlý cíp Moravy, jest již táž osada jmenována Lhotou. Vůbec Vranová a Lhota Vranová dosud považují se mylně u mnohých úřadů za jednu a tutéž

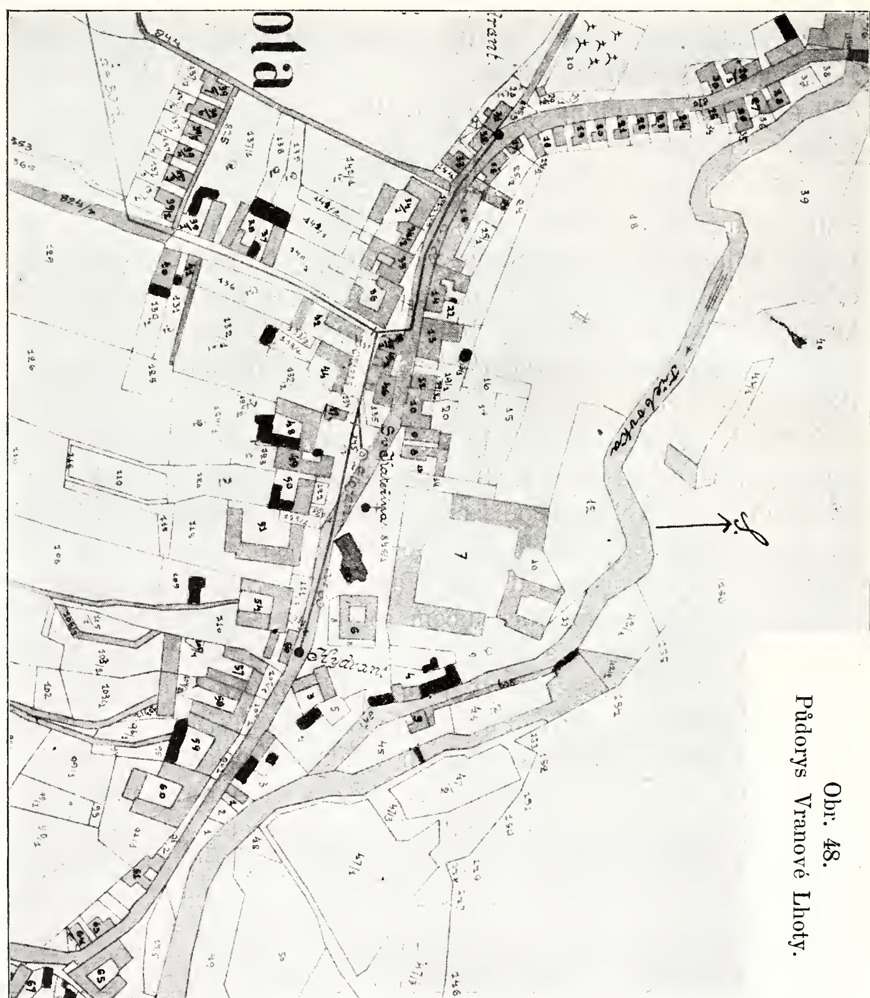
---

[1]) Píšeme Vranová Lhota, poněvadž tak se psala vždy v Půhonech.

[2]) Braun-Ölhütten, zkomolené jméno české. „Braun“ doslovný překlad českého vraný, nikoli Vranova (jméno osobní).

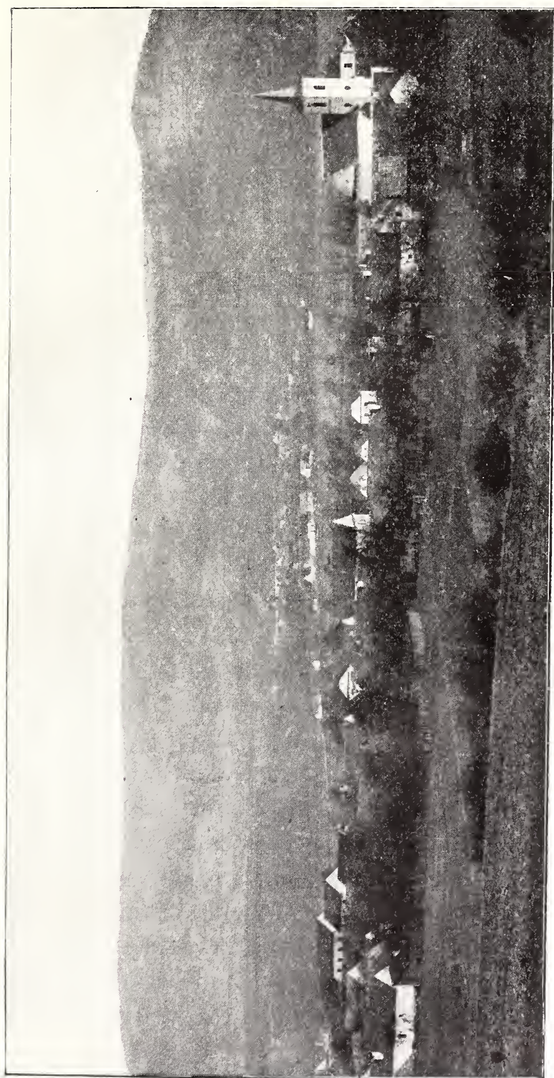
osadu, ač každá leží v jiném pol. okresu, třebas že jsou od sebe vzdáleny pouze 1 km.

R. 1782 majitel statku Petr Heřman hrabě Blümegen odprodal vedle původní osady 16 stavebních míst podél hluboké

Obr. 48. Půdorys Vranové Lhoty.

vozové cesty po 6 rýnských, 4 rýnských ročního platu a 13 dní pěší roboty s právem sbírati roští a hrabati stelivo na vykázaných místech panského lesa, v určité dny beze škody a bezplatně. Tato nová část osady dostala dle své polohy jméno „**Úvoz**“

Obr. 49. Vranová Lhota.

(dle tamního nářečí „Hóvoz"). Tutéž dobu vznikly také 2 obecní domky (č. 40 a 47), takže r. 1790 čítala Lhota již 54 domy, 379 obyvatel, 149 jiter polí a 100 jiter luk. Lhota s Rovní činila té doby zvláštní statek v rozloze $2^{14}/_{64}$ lánů.[1]) V letech 1790—1830 bylo dílem v Úvoze, dílem v osadě vlastní na dvou místech vystavěno 6 nových domků panských (č. 55 a 56, 58—60 a 62) s právem hrabati stelivo a sbírati roští. Zakladatelé jsou Petr Heřman a František Jindřich hrabata Blümegen. R. 1798 vznikl obecní domek č. 57, zbytek rolnické usedlosti č. 11, která následkem povodně r. 1899 zároveň s č. 12—15 vzala za své. Za majitele Josefa hraběte Schaaffgotsche r. 1828 postavena nynější škola č. 61. R. 1834 měla již obec 62 domovních čísel, 425 obyvatel (193 mužů a 232 žen); 21 usedlých, 7 domků obecních a ostatní panské. R. 1835 za téhož majitele Josefa Schaaffgotsche vznikla na panských pozemcích nejnovější část osady pozůstávající ze 6 domků (č. 63—68). Každá stavební plocha měřila 105□⁰ (7⁰ délky, 15⁰ šířky) a byla prodána veřejnou dražbou 21. dubna 1835 po 64 zl., 4 zl. ročního platu, 26 dnech roboty, s placením veškerých daní bez práva lesního užívání. V kupních podmínkách bylo, že majitel musí staveniště obehnati plotem, aby drůbež nedělala škody na sousedním panském poli. V případě škody mohl statkář drůbež svými řízenci zastřeliti. Tato část osady nazvána „**Mitrovice**" dle majitelů č. 63 a 68, kteří sluli Šéhové a pocházeli z bosenské Mitrovice, odkudž prý v povstání r. 1830 utekli; příbuzní jejich žijí tam dosud a píší se Šehoviči. R. 1835 postavena byla pila s kůlnou (č. 69), z níž r. 1838 stala se valchovna paní Pavlíny Steinbrechrové z Mor. Třebové, která pak r. 1842 přišla v majetek knížete Salma. Na západním konci obce při samém potoku vznikla r. 1842 huť Rosoldina, dnes nečinná a v majetku Salmově. Železné hutě na statcích vranovských vznikly již v druhé polovici 16. století — asi roku 1598, z nichž po odchodu Karla Reichenbacha na návrh knížete Salma zbudována byla r. 1842 vysoká pec, jež

---

[1]) Lán původně souhrn pozemků s čistým výnosem 180 zl., z čehož třetina, tedy 60 zl. daní. Po válce třicetileté čistý výnos pouze 142 zl., daň 60 zl. Na Třebovsku obnášel lán 96 měřic pozemků I. tř., 108 měřic II. tř. a 120 měřic III. tř. (Roz. měřici moravskou; 27 mor. měř. = 31 dolnorak.) Popsání dle lánů stalo se v kraji olomuckém, k němuž i Třebovsko náleželo, r. 1669. (Starý katastr.)

r. 1844 vyrobila až 20.118 centů železa. V poslední době v budově při silnici zbudována soukenná továrna, která proměněna na mechanickou tkalcovnu v únoru r. 1912 úplně vyhořela. Domek č. 70 vystavěl v r. 1846 jistý Švec na místě bývalé panské kůlny na desky, u mlýna č. 8, na někdejším hřbitově, který potom prodal hutnímu zámečníkovi Januškovi z Oskavy. Č. 71 vzniklo odprodáním výměny od č. 35.

R. 1870 měla obec v 71 číslech 470 obyvatelů a r. 1880 ve stejném počtu domů jen 417 obyvatel (173 mužů, 244 žen). Výměra plochy udána jest 740 ha 44 a 17 m^2; koní napočteno 28, hovězích kusů 178, koz 54, vepřů 66 a úlů 33.

Majitelé panství vranovského. Staré zprávy uvádějí: R. 1350 vyměnili bratři Záviš a Vilém z Ryznburka panství své s bratrem Bernardem z Myretic (Miřetic) za půl Vranové, Roveň, Bezděkov, Svinov, Vacetín a 2 mlýny, načež r. 1355 oba jmenovaní bratři prodali statky za 600 marek Ješkovi z Bozkovic. R. 1406 poukázal markrabě Jodok Kateřině, choti Pročka z Búzova, 500 žoků grošů věna na obec a tvrz Lhotu a na obec Střítež, Svinov, Vacetín, Roveň a Bezděkov. R. 1440 odstoupila Kateřina svému druhému choti Bohuslavu z Převozu část panství, ačkoliv bylo již zabaveno rytířským rodem „ze Lhoty", z něhož také r. 1497 Jiří ze Lhoty dosáhl potvrzení tří nadačních listů nad hrady Vraní horou, Lhotou a nad více obcemi. R. 1507 po smrti Bohuslava z Převozu přešlo panství lhotské na bratry Bernarda a Václava z Žerotína a na Dřevohosticích, po té na Víta z Ptení, načež rozděleno mezi jeho syny. R. 1595 uvádí se Jan Maluška z Reydichu, avšak již r. 1598 dávají přepsati trosky hradu Vraní hora, Lhotu s tvrzí a pivovarem, železnými hutěmi a doly sestry Apolena a Aurelie Stubigalovy z Karlsdorfu po kupu Eufrosiny Drahanovské z Pěnčína r. 1589 na jejího bratra Brikcího Drahanovského z Pěnčína. R. 1638 jest majitelem panství lhotského Jaroslav Bedřich Drahanovský z Pěnčína, r. 1670 svob. pán Jiří Vilém Dubský z Třebomyslic, r. 1680 Max Drahanovský z Pěnčína, r. 1687 svob. pán Sigmund Leopold Sak z Bohuňovic a r. 1690 Jan Drahanovský z Pěnčína. Tento prodal r. 1694 třetinu panství Sigmundovi Leopoldu Sakovi z Bohuňovic a téhož roku rytíř Antonín Xaverius Drahanovský z Pěnčína předal svoji třetinu bratru Františkovi Sigmundovi Drahanovskému, načež tento obě třetiny odstoupil r. 1693 Mikuláši Ferdinandovi Reytrovi, rytíři

z Hornberku. Poslední prodal r. 1698 svoji část Janu Adamu Ondřejovi z Lichtenštejna. Z r. 1712 uvádí se, že svob. p. František Ferdinand Sak z Bohuňovic prodal panství lhotské spojené již s Biskupicemi za 52.000 zl. hraběti Vilému Albrechtovi Libštejnskému z Kolovrat, který koupil také r. 1729 podíl Josefa Bedřicha Drahanovského, rytíře z Pěnčína.

Od té doby zůstalo panství lhotské spojeno s biskupickým (viz Biskupice).

* * *

K vůli zajímavosti a jako důkaz, že Vranová Lhota slula původně jenom „Lhota", jakož i lid dosud ji jmenuje, uvádíme nejhlavnější půhony z 15. stol., vyňaté z Brandlových „Půhonů".

1. Klára, někdy řečená Jakoubková z Trnávky, Zdislavovi z Pačova a ze Lhoty a jeho dědicům postoupila v Pačově půl lánu se vším příslušenstvím. (B. P. I. 45.)

2. Zdislav ze Lhoty oznamuje, že Adámek z Pačova působí mu škodu na láně, jejž mu Klára, někdy řečená Jakoubková z Trnávky, popustila. (B. P. I. 47.)

3. Stala se úmluva mezi p. Erhardem z Kunštátu a mezi paní Búzovskou (sc. Kateřinou) tak, že jí p. Erhard má postoupiti ihned toho zboží Vranové a ona nemá jeho z nižádných škod upomínati, ježto jsou se staly i za něho i také za jeho otce; také že ona nemá tu žádné tvrdosti dělati, ježto by odtud mohli škoditi anebo válku vésti; také když by muž její Procek prázden byl, tehda toho zboží má p. Erhardovi zase v jeho moc postúpeno býti a pak Búzovský s p. Erhardem o to smluviti se mají. (B. P. I. 207.)

4. Oldřich z Kunštátu, odjinud z Lestnice (Lišnice u Mohelnice), pohání Procka Búzovského z Vildenberka seděním ve Lhotě z 50 hř. gr., že jest na mně vymluvil půlpata hř. gr. platu a tu mi jest slíbil oddati, když bych na něm toho požádal a toho mi jest neučinil. (B. P. II. 418 [r. 1412—1420].)

5. Viktorin z Kunštátu, odjinud z Poděbrad, pohání Procka Búzovského ze Lhoty Vranové ze 66 hř. gr., že mi drží Vranovú Lhotu i což k tomu přísluší, mé dědictví, ježto na mně spravedlivě spadlo po nebožci p. Herardovi (Erhardovi), mém strýci, pravým stupkem. Zná-li atd., ale chci to dskami ukázati. (B. P. II. 540.)

6. Margareta ze Lhoty pohání Annu ze Lhoty, někdy manželku Ješkovu ze Lhoty, ze dvú set hř. gr. dob., že mi drží dědictví mé, ježto jsem s svým bratrem s nebožtíkem Ješkem nikdá dílná nebyla. Zná-li atd., ale chci na panském nálezu dosti míti. Poručníka činím Výška ze Střítěže, muže svého. (B. P. III. [r. 1447].)

7. Eliška, Vítkova žena ze Lhoty, pohání Prokopa a Ješka, bratří ze Lhoty, z 60 hř. gr., že jsú mi slíbili mé věno ve dsky vložiti a toho mi vložiti nechtí. Znají-li atd.

8. Jindřich z Lazuov (Lazů) připovídá se na Čeňkovo zboží na ves Lhotu a což k ní přísluší, že slíbil za jeho bratra Zdislava s jinými za 70 zl. a již není než sám a, ač by to kdo kúpiti chtěl, že jest to základ jeho. (B. P. V. 35.)

9. Pan Jan z Dubé a p. Procek Búzovský na místě paní Barbory a sirotkův Sazemových připověděli se ke všemu statku Hrochova z Přeboz (Přívoz), kterýž má společně s těmi sirotky ke „Lhotě“ a což k tomu přísluši atd. (B. P. V. 139.)

10. Boček Kuna z Kunštátu a z Búzova pohání Ctibora z Cimburka a z Tovačova, Heralta z Kunštátu a z Plumlova, Jana z Přívoz a ze Lhoty atd. z půl pata tisíce zl., že jsú mi rukojmi za správu Búzova ve dsky mi vložiti nechtí, ani listu obnoviti. (B. P. VI. 52.)

Poddanské poměry. Lhota Vranova měla původně 8 půlláníků, 13 chalupníků, 7 domkařů obecních (rustikálních), ostatní domkaři byli panští (dominikální).

Sedlák měl 130 dní roboty pěší, plat gruntovní, slepičí, z kuřat a vajec a činži přádelní; musil totiž rolník na podzim odváděti určitý počet slepic vykrmených, na jaře obyčejně 2 kuřata a o velikonocích 6—8 vajec. Kromě toho musil pro majitele panství napřísti 4 předýnka (12 šteníků), k čemuž dostával původně len, později však musil přísti ze svého. Při dožinkách dostávali všichni robotníci 2 vědra piva darem od vrchnosti a o hodech jednoho skopce, kterého slavnostně stínali.

Výkupné obnášelo pro rolníka	156 zl. $18^{50}/_{135}$	kr. c. m.
Podíl na pivě čítán byl pro rolníka .	$25^{6}/_{10}$	„
Podíl na skopci	$4^{2}/_{10}$	„
Celkem . . .	$29^{4}/_{5}$	kr. c. m.

Veškeré platy rolníkovy odhadnuty byly r. 1849 na $19^4/_{10}$ kr., přádelní činže na 6 kr.

Chalupník měl 78 dní pěší roboty, poplatek gruntovní, staro- a mladoslepičí, vaječní a přádelní činži. U chalupníků byly poplatky o $^1/_3$ menší než u sedláků, činže přádelní pouze poloviční, tedy 3 kr. c. m. Výkupné pro chalupníka činilo 47 zl. c. m.

Panští domkaři v dědině měli 20 dní pěší roboty, činže z domku 2 zl. 36 kr. c. m., laudemium 5% a 10% = 40 kr. Při vykoupení vykupovalo se pouze 7 dní za $38^1/_9$ kr., ostatních 13 dní odpadlo bez náhrady; den roboty pěší počítán byl tudíž $5^4/_9$ kr. c. m. Celkem obnášelo výkupné panského domkaře 51 zl. $39^7/_{29}$ kr. c. m. Podíl na pivě při dožaté cenil se $1^7/_{10}$ kr.; na skopci domkaři podílu neměli.

Panští domkaři v Úvoze měli ruční roboty 13 dní a 4 zl. ročního platu z domku; domkaři panští v Mitrovicích robotovali 26 dní, platili 4 zl. ročně ve 4 splatných lhůtách. Obecní domkaři robotovali 13 dní a platili rovněž 4 zl.

Od roboty osvobozeny byly panský hostinec, palírna, kovárna a mlýn, za to však uvaleny byly na ně značné poplatky. Výkupné z hostince čís. 1. činilo 350 zl. $13^1/_3$ kr. c. m., tedy více než ze dvou usedlostí rolnických.

Kromě těchto poplatků měl hostinský ještě četné jiné závazky, jako na př.: pod pokutou 5 říš. tolarů nesměl čepovati pivo jiné než panské, nesměl choditi na hon, loviti ryby ani chytati raky; on i všichni nástupci jeho musili býti katolíci: v čas bohoslužeb nesměl trpěti v hospodě hostů aniž vůbec přechovávati lidí podezřelých. Hostinský nesměl koupiti a zabiti nemocného dobytčete, každé pak před zabitím bylo nutno nechati prohlédnouti ustanoveným k tomu úředním ohledačem.

Hostinský měl kromě poplatků různé závazky, ale též jistá práva, kterých nyní nemají. Mohl vésti obchod s přízí, prodávati sůl a jiné zboží, jako asi naši kramáři, mohl choditi na trávu do panského obilí, měl obžinky na panských mezích, svobodnou pastvu pro 2 krávy s panským dobytkem a svobodně sbírati mohl roští dvakrát v týdnu a shrabovati stelivo v panských lesích.

Když zanikl starý vranovský pivovar, který ještě se uvádí r. 1718 (neboť dle matriky byli František Žák, sládek z Vranové, a žena jeho „sládková“ několikrát za kmotry) a roku 1721.

(Johannes Baygr, sládek vranovský, byl kmotrem Antonínu Lukavskému, synu rytíře Antonína [Hendricha] Lukavského na Hraničkách) vznikla na témž místě palírna č. 3 a draslárna, jež 16. července 1798 prodány byly židu Isaku Veithovi, který oboje prodal v srpnu 1814 Aronovi Kohnovi z Búzova za 7000 zl. víd. valuty s právem páliti kořalku a čepovati ve Lhotě Vranově, ve Vranové však pouze kořalku čepovati a vyráběti draslo. Popel k výrobě drasla směl kupovati od poddaných až po Hartýnkov, dále již měl právo nákupu draslař nectavský.

Potřebný slad dodával se Aronovi Kohnovi a jeho potomkům z panského pivovaru za náhradu 3 kr. za měřici sládkovi.

Palírník dostával 30 metrů dříví za náhradu dovozného a vodu, jež až do domu se mu zdarma vedla.

Panský kovář musil kovati vrchnosti koně, jakož i ostatní kovářskou práci úplně zdarma a mimo to ještě odváděti určitý roční poplatek.

Panský mlynář povinen byl semleti jistou část obilí, pořezati určitý počet klád a ročně odvésti několik měřic žita a míšeného obilí vrchnosti. Také roční plat byl značně velký.

Jest patrno, že poddanské poměry na panství Lhotském byly velmi neutěšené; věno dítěte z rolnické usedlosti obnášelo celých 25 zl. c. m.!

Co se týče vzdělání, byl to stav velmi ubohý. Demonstruje ho kupní smlouva z r. 1806, kde z pěti svědků uměl psáti jediný; ostatní podpisy nahraženy křížky, mezi nimiž také Ondřej Kočí, rychtář vranolhotský a Franz Jeniš, rychtář bohdalovský.

* * *

Kdy a kým založena byla ve Lhotě škola, není známo, jisto však jest, že již před r. 1764 zde škola byla. Praví se totiž v reversu ze dne 16. září 1764 o zřízení fary v odstavci 11.: „Tu paseku nebo roli, kterou rector míval po dvě měřice a 4 achtle bez úplatku k jeho vlastní ruce k užívání zanecháme, jakož také školu neb obydlí pro rektora z vlastních materiálův vystavěti a v dobrém stavu zachovati se zavazujeme.“

První školou byl obecní domek č. 20. až do r. 1828. O stavu této školy svědčí událost z r. 1824, kdy totiž „manželka učitelova se stropem se probořila a za páže do světnice viseti zůstala“. R. 1828 postavena byla nynější jednopatrová budova o dvou

učírnách. Vyučovalo se jen v jedné místnosti až do r. 1873, druhá sloužila za spižírnu. Podučitelé tamější (mládenci, pomocníci, kantoři) vyučovali po 4 dnech v týdnu v Hortynkově, Veselí a Staré Rovni, kdež stravovali se po domech. Dva dny týdně vyučovali ve Lhotě. Dne 18. dubna 1845 spadl strop v učírně. Původní plat učitele obnášel sypaného obilí $8^2/_8$ měřice staromoravské míry, něco koledy, 8 sáhů dříví od vrchnosti, 4 měřice žita a 1 měřici hrachu; kromě toho měl pole „Paseku“ o $2^1/_2$ měřicích (školní fase ze dne 20. srpna 1788). Podučitel míval 40 zl. ročního platu, mnozí však, když neznali hudby, musili učiti jen za stravu. Na lhotské škole konali mladíci „učitelskou praxi“, načež odcházeli do Olomouce do 3měsíčního kursu, čímž studium končilo. Vyučovací řeč byla až do r. 1860 německá. Ještě r. 1859 žádal tehdejší „vzorný učitel“ Ignát Kašpar pro chudé žáky 23 knih německých a jen 19 českých, ač výnos ministerský ze dne 2. září r. 1848 č. 5692, nařizoval, aby se na obecných školách od 1. října 1848 učilo jazykem mateřským. Teprve od r. 1864 užívá se výhradně učebnic českých. Hartynkov a Roveň byly r. 1871 vyškoleny a ve Veselí povolena r. 1880 expositura, jež konečně r. 1888 proměněna ve školu samostatnou.

Od začátku minulého století působili zde: Josef Kašpar, Ignát Kašpar, Jan Novotný, Adolf Blaha a od r. 1882 Ignát Hübl, jenž přispěl značně k místopisu Jevicka a Třebovska a šel po 42leté službě r. 1911 na odpočinek.

Od r. 1873 jest škola dvoutřídní; nyní se 154 žáky. Žákovská knihovna založena r. 1876, knihovna lidu r. 1880 bohoslovci olomuckými a učitelská z r. 1890; škola má štěpnici z r. 1885 a jubilejní nadaci pro chudé žáky z r. 1888. (Obr. 50.)

* * *

O patronátě „lhotském“ činí se zmínka v zemských deskách r. 1507, není však jisto, byla-li ve Lhotě již fara nebo jen nadané obročí. Zřetelněji praví se již r. 1563 v týchž deskách, že statkář Valerian Hepfner z Frankenburgu a Vranové Lhoty poháněl Dětřicha Lhotského ze Ptení — Lhoty, protože tento slíbil vlastního duchovního vydržovati, který by každou třetí neděli ve Lhotě kázal, a to nejen svým, nýbrž i poddaným jiných vrchností; slibu toho však nedržel. (Olom. Půh. LII. str. 438.) (Toto „kázání“

zdá se, že ukazuje na bohoslužbu nekatolickou.) Okolo r. 1630 byl zdejší obvod — jistě již nekatolický — po prvé přidělen k Trnávce, kdež byl farářem Jan Fridrichovský a náležel k ní ještě i za magistra bohosloví Jana Hegra (1657). R. 1658, kdy trnavská fara nebyla obsazena, náležela Lhota do Bouzova, odkudž ji administroval mnich P. Frant. Vojtaševič. R. 1660 přidělena Lhota k Lošticům, po té spravoval Lhotu jesuita P. Martin, jenž

Obr. 50. Škola ve Vranové Lhotě.

žil u Maxmiliana Drahanovského z Pěnčína, tehdejšího majitele panství; načež r. 1663 přifařena k Vyšehoři pod správu Matěje Kremsera, od něhož pochází církevní popsání kostela lhotského a fary z r. 1672 v děkanské matrice mohelnické. Tam stojí psáno: „R. 1672 měl starý kostelík sv. Kateřiny 2 oltáře, pozlacený stříbrný kalich, 3 mešní roucha a 2 zvony. Jest zde ještě pověst (lichá), že tu stával klášter jeptišek. Rozsáhlých farních polí, jakož i luk asi na 20 fůr sena a potom farního lesa užíval té doby statkář. Tehdy patřily k farnosti mimo Lhotu ještě: Vranová,

Roveň a 3 osadníci z Pěčkova (Závodí). Desátek a máslo dostával farář vyšehořský, který zdejší faru administroval.“

Jest pravdě podobno, že fara lhotská zanikla zároveň s katolickou farou biskupickou r. 1618 za majitele panství Jaroslava Drahanovského z Pěnčína. Po druhé uvádí se Lhota pod správou trnávskou v letech 1680—1691. R. 1691 po druhé dána byla pod administraci z Vyšehoří do r. 1693, načež po třetí přidělena k Trnávce až do r. 1767, kdy byla opět lokální kurácie zřízena; r. 1843 byla na faru povýšena.

Z r. 1672 a také z let dřívějších chová se na Vyšehoří konsignace v originále, v níž jsou bližší data o zdejším záduší z oné doby obsažena. Je tam uvedeno, že patronem zdejšího kostela sv. panny Kateřiny je urozený a statečný rytíř Maxmilian Drahanovský z Pěnčína a že při zdejším kostelíčku dle pověsti stával dříve klášter jeptišek. Pak jsou vypočítaná všechna roucha bohoslužebná a nářadí kostelní. Za dob odpadlictví (1620—1635) koupila obec pro svého pastora zahradnickou usedlost (chalupu), která dosud stojí. Bývalé pole farní drží pán; taktéž luka na více než 20 vozů sena. Bývalé farní lesy jsou také majetkem pána. K záduší náleží 3 osady: Lhota Vranová, Vranová, Roveň a 3 osadníci (2 sedláci a 1 chalupník) z Pěčkova (nynější závodí).

Lhota Vranová měla té doby 9 sedláků a 12 chalupníků (nyní je 8 sedláků a 13 chalupníků); každý sedlák dával desátku půl míry pšenice, 16 grošů bílých a 1 sextarium (snad žejdlík?) másla; každý chalupník dával $^1/_4$ míry pšenice, 8 grošů bílých a 1 sextarium másla.

Roveň měla 2 sedláky a 9 chalupníků; každý sedlák dával $^1/_2$ míry pšenice, 16 grošů bílých a 1 sextarium másla; chalupník $^1/_4$ míry pšenice, 8 grošů bílých a 1 sextarium másla.

Z opuštěných rolnických usedlostí utvořil si statkář dvorec (nynější Roveň Nová, obecně Dvorek); nedává však ničeho, aniž se ví, zdali dříve co dával.

Desátek dostával p. farář vyšehořský.

Kaple (bývalá) sv. Andělů Strážných ve Lhotě Vranové.

Na 1. stránce křestní, oddavkové a úmrtní matriky Trnavské (I. c), týkající se záduší lhotského v době 1681—1720 stojí psáno latinsky: „Roku 1712 dal trnavský p. farář P. Karel Leopold Svoboda kostel sv. Panny Kateřiny ve Lhotě Vranové důkladně

opraviti a potom přistavěl novou kapli, která byla sv. Andělům Strážným zasvěcena.“ Od té doby datuje se zdejší pouť na sv. Andílky. Kaple zmizela při stavbě kostela r. 1788 a zbyl pouze oltář sv. Andělů Strážných.

Faráři dostávalo se 100 zl. úroků z kostelní nadace, od trnavského faráře 50 zl., od vrchnosti 6 sudů piva, 15 sáhů měkkého dřeva, 4 měřice pšenice, 8 měřic žita, 3 měřice vařiva á od usedlých ze Lhoty, Vranové a Rovně za 20 měřic ovsa, jež se dříve formanovi za dovážení faráře k bohoslužbám dávaly, 21 zl. stř., bezplatný dovoz 15 sáhů dříví, 6 sudů piva z Biskupic, dále povinen byl každý usedlý po 1 dospělém kuřeti, po 4 vejcích a ke kostelu dávati ročně $^1/_2$ žejdlíku másla. (Revers z r. 1764.) Kromě toho měl duchovní právo pásti na obecních pastviskách dvě krávy. (Copie v reg. olom. kons.)

Farní budova byla r. 1764 majitelem panství postavena; r. 1792 přistavěn byt pro kaplana; bývalá kaple sv. Kateřiny rozšířena r. 1788 na nynější kostel, k čemuž přispěla majitelka panství biskupského hrab. Marie Antonie z Blümegen, obnosem 1200 zl.

V kostele jest hlavní oltář s uměle řezanými dřevěnými okrasami ještě ze staré kaple a pochází z r. 1726 (obnoven r. 1829) a dva oltáře poboční. Až do r. 1818 byl kolem kostela hřbitov, nyní jest tam kamenný kříž z r. 1836 a hřbitov jest mimo osadu. V původním zdejším kostele bylo několik náhrobků Drahanovských z Pěnčína. R. 1788, když se kostel rozšiřoval, bylo většiny náhrobků použito za dlažbu, část byla prodána. Když se r. 1910 přestavoval bývalý panský hostinec, přišli zedníci ve sklepě na schod z náhrobků rytířů Drahanských. Pomníku opět použito za schod![1])

Pod farní správu lhotskou přibyly ještě k Vranové a Rovni: Nová Roveň a Hartynkov (1787), Veselí a Hraničky (1790),

---

[1]) Na věži visí 3 staré zvony, z nichž nejtěžší ($3^1/_2$ ct.) od konváře Benešovského s nápisem: Mit Gottes Hilf ist sie mir aus ihrem Feuer geflossen, Gott allein dir Ehre. Joh. Adam Benešowsky hab sie gegossen, wann zur Kirch geläutet wird, vergebens man mich nicht anzieht. Ich lobe 1608.

Na druhém zvoně 1 ct. těžkém čteme: Tento zvonek dal přelívati uroz. a statečný rytíř p. Max Ferd. Drahanowsky z Pěnčína a na Vranové Lhotě a. 1625.

Na třetím zvoně lze jen čísti: Maria steh uns bei.

Jarovice (1791), Novosádí (ve Vranové) (1781), Úvoz (1782), Mitrovice (1835), Starý Komperk (1830) a Nový Komperk (1838).

Oprava kostela provedena r. 1856 (Obr. 51.), kdy nalezeno bylo v báni mnoho starých listin a pergamenových pečetí (lid říkal jim kožené peníze), které však nepřečteny v nové báni zase byly uschovány a dosud se tam nalézají.

Úřední řeč farního úřadu byla v letech 1767—1784 latinská, 1784—1870 německá, nyní česká.

Nejstarší obraz „Korunování Panny Marie", malovaný Fr. J. Geisslerem, byl prý darován ze zrušeného kláštera v Jevíčku, ostatní novější maloval Fr. Havelka z Loštic.

Kuráti často se vystřídali. Dlouho zde působili: Jan Ruprecht (1781—1801) a Pavel Seifert (1826—1848).

* * *

Věžnický mlýn. Tato samota, asi $1^1/_2$ hodiny od osady vzdálená, uprostřed lesů ležící, vystavěna byla r. 1711 majitelem statku lhotského Ferd. Sakem svob. pánem z Bohuňovic a původně za určitý roční plat pronajímána. Ke mlýnu o jednom složení s dřevěným obydlím a kůlnou náležely pozemky okolní a právo sbírati roští v panských lesích, prodej kořalky a piva melcům i cizím. R. 1772 prodán byl mlýn Marii Antonii z Blümegen, ovdovělou hraběnkou z Kolovrat, za 200 zl. a 10 zl. laudemia mistrovi Floriánu Krausovi, poddanému knížete z Lichtenštejna na Třebovsku. Roku 1828 přistavěna také pila. (Viz Hartynkov.)

Při výkupu r. 1850 činilo výkupné 320 zl. c. m.

Pohromy: Rozvodněním Třebovky trpí velice Lhota Vranová. Zaznamenány jsou povodně: největší 7. července 1663 a 18. května 1798, při níž zničeny domky č. 11, 12, 13, 14 a 15; z č. 14., z bytu tehdejšího starosty, odnesla prý voda i obecní truhlici s veškerými starými spisy.

Význačnější jména tratí jsou: Niva, Nivky, Přihon, Újezd, Strážnice, za Horou, Královice, Poláky, Pušná, Míškov, Madlenovská, Díly, Rovenský důl, Kozí hrb, Sýkorník, Březiny, v Březí, Doly, Paseka, Věžnice, Sušice, Maratov, Zlom, Baránkova Niva, Rovence, Rudlovce a j. Na některých tratích vyskytují se třetihorní zkameněliny a písek.

Obr. 51. Farní kostel ve Vranové Lhotě.

Dvůr ve Vranové byl ještě r. 1714 ve vlastní správě; uvádí se r. 1712 Matěj Bršina, kuchař, a r. 1714 Jan Votava, šafář ve Vranové.

Obyvatelstvo zabývá se rolnictvím, chovem dobytka a tkalcovstvím za mzdu. V obci jest poštovní úřad, sbor dobrov. hasičů, spořitelna (Raiffeisenka) a sekce včelařského spolku.

Malonín viz Bělá.

Mariánov viz Arnoštov.

Mitrovice viz Lhota Vranová.

Nectava.

Osada přiobčená do Březinek čítá jen 9 domů se 60 obyv. se zástavkou západní moravské dráhy. R. 1870 žilo zde v 7 domech 54 obyvatel. O překrásném „Nectavském údolí“ zmínil jsem se již při Kladkách. Domy nejsou pravidelně stavěny; průčelí jich směřuje k okresní silnici osadou vedoucí. Založena byla kolem r. 1660. Přifařena a přiškolena je do Biskupic. Nedaleko osady v údolí jsou t. zv. „kladecké vápenky“, o nichž zmínka je již v části všeobecné. Dle katalogu dieces. z r. 1911 žije zde 54 katolíků.

Nová Roveň viz Roveň Nová.

Novosady viz Štěpánov Horní.

Nový Dvůr viz Jaroměřice.

Opatovice Velké neb Velké Opatovice.

Vesnice Velké Opatovice leží v pěkném údolí chráněném na jihozápadu a severu pahorky hustými lesy porostlými, jež protéká potok Bytyška vznikající z četných pramenů v panském rybníce na křižovatce několika silnic vedoucích od Jevíčka, pak směrem na Vanovice a na Roubaninu od Letovic. Od Jevíčka jsou Velké Opatovice vzdáleny 3·8 km. Opatovicemi vede dráha od Kornic (stanice Mor. západní dráhy) a dále odtud nová dráha k Bozkovicům a ke Skalici. (Obr. 52.)

Jest tu 286 domů, ve kterých bydlí 1754 duší (821 mužů, 933 žen), z nichž je 21 židů a 42 evang. R. 1830 měly Opatovice 1141 obyv., r. 1870 ve 200 dom. 1358 obyv. Dieces. katalog z r. 1911 vykazuje 1722 katolíků, 29 evangelíků a 10 židů. Obyvatelstvo živí se polním hospodářstvím, chovem dobytka a tkalcovinou, jakož i nádenictvím a prací v tamní továrně na šamotové zboží. Také zde zařízena byla rolnická parní mlékárna.

Kostel a fara. Děkanský chrám, zasvěcený sv. apoštolům Petru a Pavlu, stojí na vyvýšenině, na místě starého hřbitova, a byl vystavěn r. 1790 ve slohu neurčitém. Na věži tři zvony jsou zavěšeny, z nichž jeden je zvonem mešním a zároveň pohřebním, druhým zvoní se při klekání, třetí je pozdvihovánek a zároveň umíráček. Nad širokými a vysokými vchodními dveřmi vypíná se prostranný kůr s varhanami a místem pro zpěváky. V kostele pak jsou 3 oltáře, z nichž jeden hlavní s obrazem svatých patronů kostela, oratorium a kazatelna. Také je v kostele křížová cesta se 14 obrazy. Farní budova byla zároveň s kostelem nově vystavěna r. 1790 o jednom poschodí, avšak 21. listopadu 1840 vzala požárem úplně za své a vystavěna nynější.

Farní patronát Velkoopatovský datuje se z r. 1377, kdy vystavěn původní kostel zasvěcený sv. apoštolům a fařářové nadáni mnohými výsadami od držitelů tehdejších v letech 1577—1590. Za válek husitských a po nich drželi Opatovští se stranou kališníků až do katolické reakce po bitvě bělohorské, kdy pod trestem ztráty hrdla — jak se mnohde krutě na nekatolíky v té době vystupovalo — musili se vrátiti do lůna církve katolické.

Obr. 52. Velké Opatovice.

Nekatolický farář Jan Peregrinus (působil v Opatovicích 1618—1621) vypuzen a na jeho místo dosazen augustinián z Jevíčka P. Richard.

V duchovní správě dále úřadovali augustiniáni z Jevíčka až do r. 1677, načež Opatovice přifařeny byly do Jevíčka, což trvalo do r. 1713. Toho roku majitel Opatovic Rudolf Kochberger z Hennersdorfu znova nadal faru, na kterou dosazen byl Ladislav Borek. Z jeho nástupcův nejdéle působili: Josef Hornischer (1751—1782), jenž učinil značnou nadaci na záduší pro zdejší kostel, děkan a arcikněz Jan Veselý (1782—1810), Jan Tutta (1822—1851); od r. 1852 působil po dlouhá léta Jos. Katzer. Nynějším děkanem velkoopatovským je P. Josef Daněk, farář v Jevíčku.

Děkanství Velkoopatovské zaujímá 10 far a 1 zámeckou kapli. Z těchto far 5 náležejí do soudního okresu Jevického, 3 do soudních okresů Třebovského a Bozkovského a 2 do soudního okresu Konického.

Ve Velkých Opatovicích je farní a děkanský kostel sv. Petra a Pavla a čtyřtřídní chlapecká a dívčí obecná škola. Sídlo děkana je nyní v Jevíčku. Spolků je ve Vel. Opatovicích několik, jako: „Sokol“, „Sbor dobrov. hasičů“, záloženský spolek, čtenářsko-pěvecký spolek „Hlahol“, odbor „Ústřední Matice Školské“ atd.

Dějiny školy. Dle ústního podání byla první školní budova ve Vel. Opatovicích bídný dřevěný domek č. 108., později rodině Pospíšilově náležející. V kterém roce škola se zřídila, není známo. Ví se jen, že v r. 1766 byl Václav Bičovský (Bydžovský) učitelem ustanoven. Vyučoval a bydlel v jmenovaném domku č. 108. Učírna měla prostory $6^1/_4\square^0$, byt učitelův $3^1/_3\square^0$. Nebylo tehdy ani lavic v učírně, tím méně učebných pomůcek. Jelikož se nikdo o návštěvu školy nestaral, naučily se dítky jen zámožnějších a dbalejších rodičů poněkud čísti, psáti a počítati, kdežto většina rodičů se spokojila, dovedlo-li dítko jen trochu čísti a z katechismu odříkávati.

Dle fase (přiznání příjmů) z r. 1788 měl učitel 169 zl. $43^1/_4$ kr. služného. Krom toho dostával na ostatky a na hody od každého rolníka jeden koláč bílý a jeden černý. Na den Sv. Tří králů chodíval zdejší učitel jako jinde do domů psáti na dvéře. Za to dostal od každého „žemičku“ vytřeného lnu. Na sv. Řehoře chodíval s dospělejšími žáky dům od domu zpívati příhodné

písně, zacož obdržel v každém domě 2—3 vejce. To byly jeho veškeré příjmy.

Koncem stol. 18. vystavěna byla nová školní budova z tvrdého staviva č. 110 (nynější obecní dům) s jednou učírnou. Tato byla něco prostrannější, ale byt učitelův pozůstával jen z malé světničky s tmavou kuchyňkou bez vedlejších místností. Ty sobě dal na svoje útraty pořiditi následující učitel Jan Bičovský, který zde působil 53 let. Syn jeho Čeněk byl u něho poslední čas podučitelem či preceptorem. Vyučovali spolu v jedné místnosti. Podučitelův byt byla učírna. R. 1854 konal zde kníže-arcibiskup olomucký Bedřich Fürstenberk generální visitaci a shledal školní budovu nedostatečnou. I nařídil rozšíření její. Nedošlo však k tomu až za 10 let. Téhož roku resignoval učitel Jan Bičovský a na jeho místo byl ustanoven jeho syn Čeněk Bičovský. Dle fase z r. 1856 měl učitel 238 zl. 46 kr. a podučitel 120 zl. konv. měny služného a krom toho koláče, len a vejce, jak nahoře uvedeno.

Od r. 1854 do r. 1861 chodili žáci do školy po půl dnu (větší dopoledne a menší odpoledne), neboť učírna pro všechny nestačila, bylo jich skoro 200. Teprv počátkem škol. roku 1861 byl ustanoven podučitelem Jiří Bašný a pak započalo celodenní vyučování ve dvou třídách. Jelikož ale ve školní budově místa pro druhou učírnu nebylo, uvolil se zdejší hrabě Jindřich Herberštejn přenechati pro druhou učírnu ve svém pivovaře místnost (v rohu vedle silnice) na dobu tří let.

V r. 1863 konány přípravy ku stavbě nové (nynější) školní budovy. Následujícího roku koupeno stavební místo domek č. 12 za 600 zl. na penězích a za kus pole v ceně 300 zl. — Jelikož stavební místo bylo malé, odkoupila obec ještě kousek farské zahrady a dala zaň 2 měřice pole na „Horenském trávníku“. Pak se začalo stavěti. Stavbu provedl mistr stavitelský Ferd. Navrátil z Jevíčka za vydraženou cenu 9325 zl. ku všeobecnému nespokojení. V létě r. 1865 byla budova dostavěna, ale obec novou budovu přijmouti nechtěla, avšak k tomu byla úřadem přinucena. Začátkem školního roku 1865/6 se počalo v nové školní budově vyučovati.

Dle nového zákona školního z r. 1871 stanoveno služné učiteli 500 zl. r. č. s příplatkem pětiletým 50 zl. a podučiteli 300 zl. Koláče a vejce přestaly. Dne 26. srpna 1872 byl učitel

Čeněk Bičovský jmenován nadučitelem a obdržel krom služného funkční příplatek 200 zl.

R. 1873 byla ustanovena industr. učitelka Marie Tomanová s remunerací 300 zl. ročně.

Počátkem školního roku 1875 byla škola rozšířena na trojtřídní. Žáků bylo 240. Učitelem na škole trojtřídní ustanoven r. 1877 Eduard Plhal, který zde dosud působí. Jelikož byla tehdy nouze o učitele, vyučovali prozatím 2 učitelé ve třech třídách za ustanovenou remuneraci, což trvalo 3 roky. R. 1879 učilo se již ve všech třídách.

R. 1895 odešel nadučitel Čeněk Bičovský do výslužby a na jeho místo ustanoven nynější nadučitel Jan Pecháček. Počátkem školního roku 1897 byla škola rozšířena na čtyřtřídní. Žáků bylo 297. Jelikož ve školní budově jsou jen 3 učírny a byt nadučitelův, byla třída čtvrtá umístěna v obecním domě za roční poplatek 100 K.

Okolo r. 1870 vyučovalo se na zdejší škole také němčině (2 hodiny týdně), což později přestalo.

Nejdéle učitelovali zde Bičovští Václav, Jan a Čeněk od r. 1766—1895 tedy 130 let!

* * *

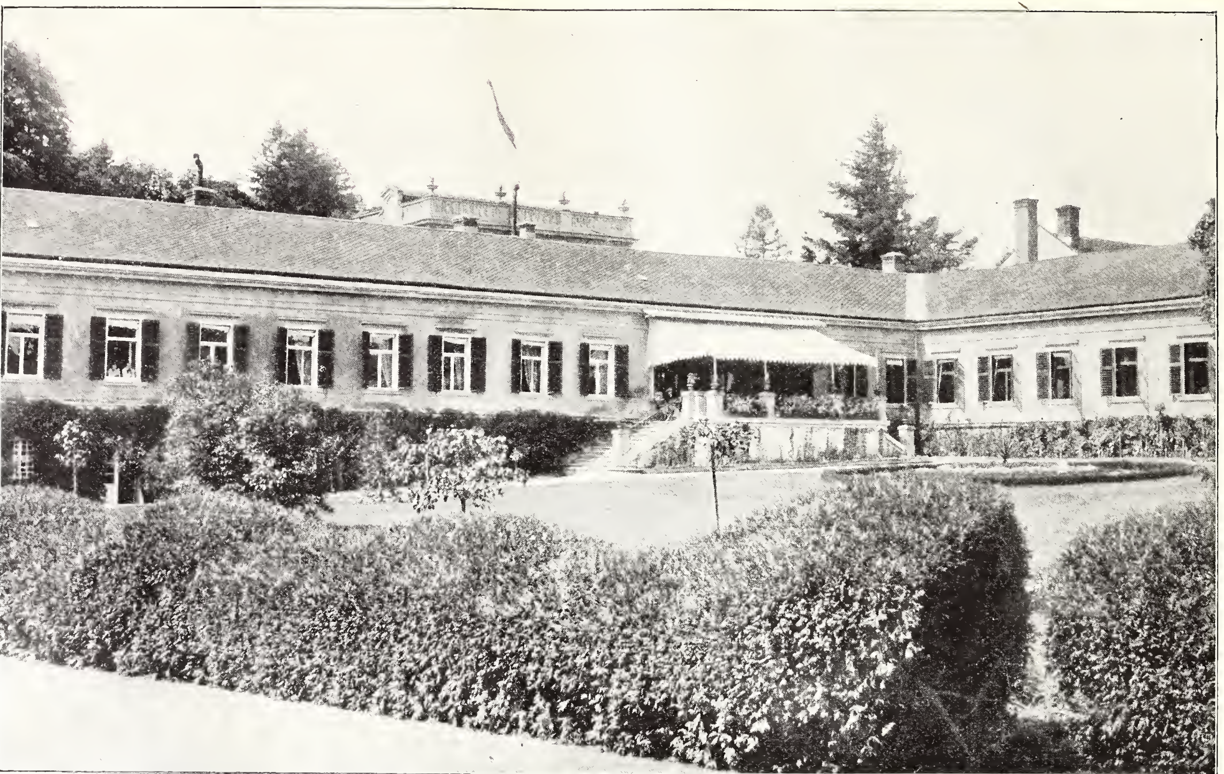
Jižně od osady vypíná se kopec ve výši 514 m, na němž zříti dosud známky mohutných příkopů čili valů, jež lid omylem pokládá za zbytky bývalého jakéhosi kláštera panenského. Výše a rozhled s kopce, jakož i rozsáhlost příkopů nasvědčuje tomu, že tu za doby pravěké bylo opevněné místo, kam se okolní obyvatelstvo utíkalo za nepřátelských vpádů. Říká se tam doposud „Na hradisku". Jak už v části všeobecné pověděno, nasvědčují domněnce, že tu býval společný — ať tak díme — hrad na ochranu obyvatelstva celého okolí, četné nálezy předmětů historických, jež učiněny byly u Vanovic, jakož i u Opatovic samých. U Opatovic objeveno bylo r. 1903 pohanské pohřebiště popelnicové. Nalezeny tu popelnice typu lužického, ploské mísy a různé předměty bronzové, jež uschovány byly v museu, umístěném v budově české reálky Jevické.

Zdá se, že na místě pravěkého, během času opuštěného a zpustlého hradu byl vystavěn hrad nový. Lid si vykládá, že

na „hradisku“ skutečně stával hrad, jehož prý Žižka dobyl tím, že zamezil, aby obhájcové hradu dostávali vody. Toť ovšem pověst nemající žádného historického podkladu. Mohlo by se pouze snad za to míti, že tam bývala původně opatovská tvrz, o níž se v listinách k r. 1412 výslovně připomíná, že byla vystavěna z kamene a že obehnána byla hradbou a příkopem. Ještě r. 1621 byla pozůstalá část hradu opatovského obydlena. Vysvítá to z toho, že dle matriky opatovské narodila se tam dceruška jisté Anny, jež byla „praenobilis Bulak officialissa Borotinensis“ (šlechtična Buláková), jež byla 29. září 1621 v Opatovicích pokřtěna na jméno Anna Barbora. Ze zprávy té však není zřejmo, jde-li zde o pozůstatek jmenovaného svrchu kamenného hradu na uvedeném hradisku stávavšího, či o zbytek opatovské tvrze, o níž není známo, kde stávala, a jenom se soudí, že byla v místě samém.

Velké Opatovice jsou vesnicí výstavnou a z nejúhlednějších osad celého soudního okresu. V místě samém je poštovní, telegrafní a telefonní úřad a c. k. četnické stanoviště. Také patří k nejpokročilejším osadám v širém okolí, majíce osvětlení sice petrolejové, za to však důkladné, neboť nejen na návsi, nýbrž na počátku každé z ulic mají po jedné lampě. Čistota v celé vsi je vzorná. Úhledný zámek hraběte Herberštejna a rozsáhlý, pečlivě ošetřovaný park s nádherným vodopádem dodávají osadě esthetického celku. (Obr. 53.) Jsou z několika málo obcí moravských, jež mají zceleny hospodářské pozemky.

Velké Opatovice jsou osadou starou, připomínanou již v stol. XII. Založeny byly některým z opatů kláštera na Hradisku u Olomouce, jemuž právě tou dobou pozemky tamní patřily. Jak dlouho po založení patřily Opatovice i s pozemky klášteru hradištskému, zjištěno není. Jisto však jest, že na samém konci stol. XIII. a počátku XIV. stol. již mu nepatřily, neboť mezi lety 1308—1316 objevují se v listinách bratři Petr Medvěd (Ursus), Vlček, Věcen a Mstěn a r. 1329 Velina a Štěpán z Opatovic jako držitelé. Od té doby byly Velké Opatovice rozděleny po drahná léta mezi několik držitelů, z nichž se k r. 1348 připomíná Beneš, k r. 1350 Bedřich a Jindřich jako držitelé tamního mlýna a k r. 1353 vdova po Pabstovi z Opatovic, Bohuslava, jež nabyla tamního dvoru od Bohuslava a Beneše z Laškova. R. 1355 Ondřej, r. 1356 Petr z Opatovic a současně paní Bolka z Roubaniny,

Obr. 53. Část zámeckého parku v Opatovicích.

která se tehdy shodla s Bedřichem z Opatovic v příčině svého majetku na Roubanině v Routce a jednoho mlýna v Opatovicích, téhož roku obdržel Bohuslav od matky své Přibky věno její 45 hřiven. Brzy na to však i dvůr, a Bohuslava shodla se v příčině svého věna 80 hřiven se svými syny Jakubem a Mikulášem.

Tamní tvrz měl r. 1358 v držení Ondřej z Opatovic. Kolem r. 1365 měli v Opatovicích zboží Jakub, Vlček a Beneš, vedle nich však také Petr z Opatovic; Vlček, jenž s bratrem svým Benešem měl v držení ves Smolno, odstoupil r. 1368 mlýn „Dubský“ ve Vel. Opatovicích Bedřichu z Opatovic. R. 1374 měli v Opatovicích podíly Bohuslav, Jakub a Bedřich z Opatovic, z nichž tento měl v držení také vsi Malonín a Smolno a r. 1376 nabyl dolního jeho dvora, koupeného dříve od Divy z Čekyně, r. 1379 však tvrz s dvorem, čtyřmi poli, třinácti lány, čtyřmi dvorci a jednou šenkovnou a dvěma mlýny o trojím složení, v Roudce pak 3 činžovní lány prodal Smilovi z Lesnice. R. 1382 prodal Věcen z Opatovic tamní svůj majetek, jakož i svoje zboží ve Smolně a Maloníně Sulíkovi z Radkova, jenž nabyl r. 1391 od Peška z Opatovic vsi Brťova, který r. 1389 Peškovi intabulovali bratři Vítoslav a Jan z Oděrad. Sulík postoupil r. 1399 svůj statek synům Frankovi, Jindřichu a Bořutovi. R. 1408 prodali Vaněk Trčka, příjmím Prase, a jmenovaný právě Jindřich svoje zboží na dolním konci Opatovic s mlýnem a dvěma díly farního patronátu, jakož i dědinu Brťoví Bočkovi z Kunštátu Lesnice a Poděbrad.

Po něm dědila manželka jeho Eliška z Náměště, která r. 1446 vzala syna svého Procka z Kunštátu ve společenství, ale touž dobou náležely vesnice Smolno s Lhotou a třetí díl farního patronátu Anně z Opatovic. Anna však toto zboží prodala svému bratru, právě jmenovanému Prockovi z Kunštátu, jemuž r. 1404 král Jiří z Poděbrad potvrdil stávající činži z Opatovic obnosem 20 hřiven. Při tomto rodě zůstalo zboží Opatovské až do r. 1521, kdy je zároveň s osadami Brťovím, Maloninem a Smolnou, jakož i s podílem na Roudce Ludvík z Kunštátu a Poděbrad, zvaný Zajímač, postoupil Vilému z Pernštýna.

Vojtěch z Pernštýna je postoupil již r. 1529 zároveň s Kunštátem a Lysicemi Janu Černčickému z Kácova, po jehož smrti prodal je i s několika jinými osadami zemský hejtman Berthold

z Lipého r. 1563 ve prospěch nezletilých dědiců Janových Diviši Černčickému. Po Diviši dědil Burkhard Černčický z Kácova, který se od r. 1574 psal z Opatovic.

Tento však je brzy prodal Václavu Bílskému z Kaříšova, ježto se Václav Bílský objevuje r. 1582 jako držitel zboží tohoto. Dědičkou byla dcera jeho Barbora, které patřily také Jaroměřice a Roubanina, a jež r. 1613 vzala ve společenství chotě svého Jana Bartodějského z Bartoděj. Závětí z r. 1625 zůstavila Barbora Opatovice a Jaroměřice svému choti a tento pak zase r. 1634 dceři své Bohunce, provdané za Jana Ladislava ze Zástřizl. Závětí svou z r. 1644 poručila Bohunka polovici zboží Opatovského Václavu Bernhartovi Bartodějskému z Bartoděj. Druhou polovinu pak koupil Bernhart r. 1651 od vykonavatele závěti Jana Jakardovského ze Sudic za 20.000 zl. mor., ale celý statek prodal r. 1685 Jiřímu Markvartovi svobodnému pánu Věžníkovi za 32.000 zl. rýn., který je poslední vůlí z 29. prosince 1699 poručil choti své Johanně Felicitě. Po jeho smrti r. 1701 převzala Johana Felicitas zboží Opatovské, ale postoupila je s nově vystavěným zámkem v Opatovicích dne 27. dubna r. 1707 nevlastní své dceři Marii Santině hraběnce z Bubna a Litic za roční důchod a splácení dluhů. Po hraběnce z Bubna a Litic přešly Velké Opatovice nejspíše dědictvím na 4 sourozence Hochbergerovi z Hermersdorfu Marii Annu, Marii Barboru, Františka a Markvarta. Mezi léty 1717 a 1719 sestry postoupily zděděný statek bratru Markvartovi, který uvázav se takto samojediný v jeho držení, prodal jej už 27. ledna 1719 hraběti Arnoštu Leopoldu ze Salm-Neuburga za 94.000 zl. rýn. Nástupcem jeho stal se syn jeho Karel Otto, který r. 1754 po své matce Marii Františce zdědil Opatovice, Jevíčko a Roubaninu, r. 1756 pak koupí nabyl velkostatku Jaroměřického. Veškero toto zboží zůstavil jedinému synu svému Karlu Vincencovi. Tento zemřel r. 1784 a smlouvou ze dne 1. července r. 1797 převzala všecky tyto čtyři statky za 300.709 zl. rýn. jedna ze tří pozůstalých dcer jeho, hraběnka Jindřiška, provdaná z jara téhož roku za hraběte z Herberštejna. Závětí ze dne 15. ledna 1820, otevřenou 17. února téhož roku poručila tyto statky jedinému synu svému hraběti Jindřichu Herberštejnovi, po jehož smrti r. 1843 převzal je syn Ludvík z Herberštejna, po jehož smrti r. 1891 převzal je nynější držitel a opět syn Ludvík.

Tím vylíčen je postup držitelů opatovského velkostatku. Bude snad zajímati také čtenáře, podám-li ukázku ze smluv, jež s poddanými svého zboží uzavírali někteří z předešlých majitelů.

Tak na př.: Jan z Kácova a na Kunštátě zaručuje ze dne 7. srpna 1530 poddaným svým v Opatovicích, Brťoví, Smolně, Maloníně a Routce prostot všech povinností a robot na nově jím založených rybnících poblíž Opatovic.

„Já Jan z Kácova a na Kunštátě pán dědičný oznamuji tímto listem přede všemi, kdož jej uzří aneb čtúce slyšeti budú, jakož jsem udělal dva rybníky nová pode vsí Opatovicemi, jeden rybník pode mlýnem pod starým rybníkem, kterémuž Rosol říkají, a druhý nad starým rybníkem pod Housníkem rybníčkem, kterémuž Vopleta říkají, kterážto dva rybníky dotýkala sta se gruntuov lidských i s tou svodnicú, kteráž je taky znova udělána, kterýchžto rybníkuov ani svodnice já již nahoře jmenovaný Jan, ani se svými erby, ani moji budúcí potomci, páni a držitelé hradu Kunštátu nemohli sme bez povolení a bez škody lidí svých opatovských dělati, kteřížto lidé opatovští na žádost mú nemalú k vzdělání těch rybníkuov i té svodnice své povolení sou dali a to dobrovolně beze všeho přinucení učinili, však pod tou výminkú a na takový způsob, aby jim za jich grunthy buď v lukách neb v dědinách, na kterým by se škoda stala kterýmu, spravedlivě oddáno a učiněno bylo a voni opatovští, aby k těm rybníkuom ani k té svodnici žádnými opravami, ani jakými robotami k tarasuom vození buďto furami ani jinak nijak povinni nebyli a nebudú na časy věčné a budúcí. I uznav já, já psaný Jan, jich slušnú a spravedlivú žádost a nemoha k těm rybníkuom jinak spravedlivě přijíti, napřed za již jmenované grunthy jich a za tu škodu, kteráž se jest jim těmi rybníky a tú svodnicú stala, poručil sem i sám při tom sem byl rozkázav, aby jim jednomu každému spravedlivě učiněno bylo i oddáno, jakož se jest pak za přítomnosti některých ty časy konšel a staršich obecných i hajných, kterýmžto bylo poručeno, tak se stalo, neb lepí jest v zdravém životě s svou škodou od . . .[1]) spravedlivě učiniti, nežli po smrti věčně zle toho odbývati, a protož já nadepsaný Jan nechtě toho na sobě nechati ani na erbech a budúcích svých, ani na potomcích a držitelích hradu Kunštátu pozuostaviti,

---

[1]) nečitelné.

tímto listem a mocí tohoto listu vší té vobci vopatovské, kteříž dědičnými v tej vsi sou aneb potom kdy budú, též i Brťovským, Smolenským, Maloninským, Roubanským i Rudečským, všem vespolek přičítám sám za sebe i za své erby i za všecky jich potomky, kdož by koli hrad Kunštát po mně a po erbích mých drželi aneb držeti budú, že již psané vsi i všecky obyvatelé v nich při tom, což se napřed vypisuje a jmenuje, ode všech takých robot k těm dvěma rybníkuom znova udělaným k té svodnici máme a slibujeme zachovati. Pakli by kdožkoli z erbuov a potomkuov mých tak se nezachoval a kdo tak nedržený a nespravedlivý byl, čehož pán buoh rač uchovati a již jmenovaným lidem v těch všech vsech již psaných v tom jakou křivou a obtížnost činiti chtěl, toho i všickni lidé z již psaných vsí o takovú věc budú se moci k k . . .,[1]) aneb ku panu hajtmanu nynějšímu i budúcímu markhrabství moravského spravedlivě utéci, aby je v tom ráčil opatřiti a na ně toho nedopustiti, a voni ti lidé ze všech vsí psaných nejsú a nebudú povinni těch poplatků dávati a platiti, dokud při té spravedlnosti nebudú zachováni a pozuostaveni, kdež i já sám prosím podle nich a za ně, že dle spravedlnosti pan hajtman i se pány jich milosti to ráčí učiniti a v tom je zachovati. Než co se rybníkuov prvních všech starých větších i menších dotýče, v tom se tak jako prve mají zachovati a totéž činiti, jako prve za jiných pánů činívali sou, jakož registra trhová ukazují, k čemuž přiznali jsou se. A protož pro lepší jistotu a na zdržení toho všeho já nahoře psaný Jan z Kácova a na Kunštátu pečeť svú dobrovolně s mým jistým vědomím dal jsem k tomuto listu přivěsiti a připrosil jsem urozených vladyk pana Buriana Pucharta z Voděrad a pana Petra Šedíka z Kunčiny a na Jaroměřicích, pana Buriana Barského z Bašče a pana Petra Žirocského z Boru a na Žirotkách, že sou podle mne pečeti své na svědomí toho sobě bez škody i erbuom svým k tomu listu přitisknúti dali, jenž jest dán a psán na Kunštátě v úterý před sv. Vavřincem létha od narození Pána Krista Spasitele našeho tisícího, pětistého třicátého.“

(K pergamenové listině, dochované ve stavu velmi zbědovaném, přivěšeny byly druhdy na tenkých proužcích pergame-

[1]) nečitelné.

nových pečetě počtem pět, z nichž však pouze jediná v malém úlomku se dochovala.)

* * *

Z register urbarních statku opatovského z r. 1651 poznati lze jasně rozlohu a velikost jeho. Náleželoť k němu 7 krčem výstavních, 5 mlýnů na stálé vodě s jednou vodní pilou, 2 potoky, 11 rybníků, 11 léčí lesa, vlastní dvůr s rozsáhlými polnostmi a 5 štěpnic a zahrad s jedním chmelníkem.

Z uvedených 7 krčem byly v Opatovicích 4, a to na podsedku Tomáše Smolky, Matouše Bombala, Jiřího Štětky a Mikuláše Škalouda, jedna v Brťoví na gruntě Mikuláše Berana, šestá ve Smolně na gruntě Matěje Valouška a sedmá na podsedku Pavla Řezáče v Maloníně. K tomu však družila se krčma na gruntech kláštera Jevického Matky Boží ve vsi Lhotě, ve kteréž se podle uzavřené smlouvy rovněž pivo opatovské mělo vystavovati, což však namnoze se nedělo.

Mlýny, jež náležely tou dobou panství opatovskému, uvedeny jsou v zápisech těmito jmény: mlýn opatovský, zejlkovský, nový, maloninský a volšovský. Vodní pila byla ve Volši. Veškery tyto mlýny, jakož i pila ležely na stálé vodě, již tvořil potok tekoucí Opatovicemi a druhý tekoucí Maloninem až pod Smolno. V nich tehdáž bylo hojně pstruhů, mřenek a raků.

Rybníků bylo celkem 11, z nichž však již tenkráte pouze 7 mohlo býti prospěšně využito. Z nich byly 4 potěrové, u dvoru 2, pod Bombalem (pod podsedkem Matouše Bombala v Opatovicích) 1, na Oplatě 1, pro výtah plodu 3, a to nad zahradou Pokorného, pak Kacíř a Housník. Rybník a Opletě, protože nikdo v něm vody udržovati nechtěl, obrácen byl na opletu t. j. na pastvu drobného dobytka a pro drůbež. Rovněž tak i rybníky nad zahradou Pokorného a Kacíř, do nichž dříve nasazovalo se po stu kopách, staly se nepotřebnými, protože v nich nikterak se nedala voda udržeti, a obráceny byly v pastviska pro dvorské koně a drůbež. I zbýval tudíž pro výtah plodu pouze rybník Housník, do kteréhož dávalo se násady 150 kop. Shora uvedené rybníky potěrové zvaly se Šilhán, rybník Starý, Rosol a Holcizna.

Lesních léčí pojilo se k panství 11, totiž: v Doubí 1, Babina hora 1, na Pohoří 2, nad Kruhy 1, Horka 1, ve Smrčí 3,

Kuchyně 1. Z čižebníků připomínají se 2, v Opatovicích 1 a ve Smolně 1.

Ke dvoru náleželo 468 měr polí, na nichž jak zimní, tak jaré obilí bylo lze síti. Dělila se ve 3 obory, totiž na podzim, jaro a úhor. Vedle toho selo se též na místech vysušených rybníků. Z rolí se připomíná díl Veliký (160 měr), díl Malý (104), Dolní niva (43), Přední niva (45), za Chmelníkem (9), Kořistovka (12), Strážnice (37), na Podsedcích (22) a Drmlík (36). Při témž dvoře chovalo se 30 kusů dojných krav, 20 kusů jalového dobytka, 500 ovcí, 60 kusů vepřového dobytka, 60 hus, tolikéž slepic a 30 kusů moráků.

Ze štěpnic a zahrad uvádí se zahrada nade Dvorem, zahrada Kořenná, přede Dvorem, zahrada Chmelník, pak zahrada u Pokorného, a posléze zahrada zvaná „Lampa“ kuchyňská. Chmelník byl jeden a to u dvora.

* * *

K poddanským poměrům na panství opatovském. Ode dávna patřilo k panství opatovskému několik vesnic, z nichž r. 1651 z „Register urbarních statku opatovského“ připomínají se Opatovice, Brťoví, Smolno a Malonín.

Opatovice měly tou dobou 50 osedlých, z nichž bylo 5 celoláníků, 12 pololáníků, 7 čtvrtláníků a 26 podsedníků; mimo to měli 2 osedlí rolí každý přes tři čtvrtiny lánu a 26 osedlých po třech čtvrtinách lánu.

Brťoví vykazuje svrchu uvedeného roku 9 osedlých s 10 lány polí. Čtyři mají po $1^1/_2$ lánu, jeden $^5/_4$ a jeden $^3/_4$ lánu; dva jsou celoláníci a jeden podsedník.

Povinnosti poddaných k vrchnosti, ačkoliv po 30leté válce všeobecně se zhoršily, byly tou dobou na panství opatovském velmi mírné. Odváděliť opatovští osedlí do důchodu opatovského ročního ouroku o sv. Jiří 50 kop 16 gr. $3^1/_2$ pen. a o sv. Václavě 58 kop 27 grošů, z dílů pak lesních 9 kop a vytčeného platu 33 kop grošů. Mimo to byli povinni ročně odvésti vrchnosti 77 husí, 260 slepic a 1295 vajec, k čemuž druží se ještě daň „ovsa rohového“, t. j. každý ať na gruntě či na podsedku, či podruh musil do důchodu odvésti o sv. Václavě tolik věrtelů ovsa, kolik choval kusů hovězího dobytka.

Staří pamětníci roboty, již buď sami zakusili, neb od druhých starších vypravovati slyšeli, tvrdí, že se za roboty sedláci a vůbec poddaní měli přece mnohem lépe — nežli dosud. Tak robotujíce (ve žně a v čas mlácení obilí) na panském a domluvivše se s dráby, více než dvě třetiny užitku z panského stopili ve prospěch svůj. Podobně prý dělo se později při sklizni zemáků. Také prý seno, otavu a veškerá krmiva pro dobytek brávali si z panského.

Jména polních tratí: Oujezda, Díl, Padělek, Široký (díl), Úzký (díl), Drmlík, Příčka, nade Mlýnem, Luhy (u Luhů), Blato (u Blata), Niva, Nivka, Brtník, Hliníky, Záhumny, Kopanina, Klučenina, Kruhy, Homola, Slinovata, Smržovec, Kuřitovská, Kněžná, Ovčice. Louky: Trávník dolní, Trávník horní, Rosol, Kacíř (bývalý rybník), Šilháň (bývalý rybník), Dvouřadá, Strážnice (stráň posázená ovocn. stromy). Lesy: Hradisko, Rozvlak, Myší Radlo, Homole, Pohora, Babí Hora, Rovně, Doubí, Bok, Příhon.

Části vesnice: Horensko, Dolensko, Šraňky, Zádvoří, Opatovičky, Opleta, Žleb, na Valech, na Hrázích. Potok se jmenuje Byteška.

Ošikov a Trpín.

Ku Kladkám patří severovýchodně položené osady Ošikov a Trpín, nedaleko vrchu Skálky 569 m vysokého.

Počátek jich lze klásti do konce 18. století, jak patrno ze Švojovy Topografie, kde o obou místech děje se zmínka jakožto o „nově zbudovaných poplatných obcích“.

Obě místa čítala dohromady 13 domů, nyní vzrostl počet jich na 8 v Ošikově a 8 v Trpíně. Počet obyvatel v Ošikově jest 48 (23 mužů, 25 žen) a 34 v Trpíně (13 mužů, 21 žen). R. 1870 napočítáno v Ošikově v 8 domech 56, v Trpíně v 6 domech 42 obyvatelů; katalog dieces. z r. 1911 udává v Ošíkově 67, v Trpíně 27 katol. obyv.; obyvatelů ubývá.

Okolní arcibiskupské lesy jsou vzorně upraveny a opatřeny krásnými vozovými cestami a pomníkem s nápisem: „Silvae viis carenti dedit aditum Theodorus Princeps Archiepiscopus Anno 1903.“

Pohora.

Obec mající 250 obyvatelů české národnosti leží asi půl hodiny severovýchodně od Štěpánova, do jehož obce náleží. Založena byla v druhé polovici osmnáctého století na místě, kde stával dvůr. Má jednotřídní školu (expozituru). Přifařena je na Horní Štěpánov. Dle dieces. katalogu z r. 1911 žije zde 215 katol. a 36 evang. obyvatelův.

Přívěsť (něm. Duldungsdorf).

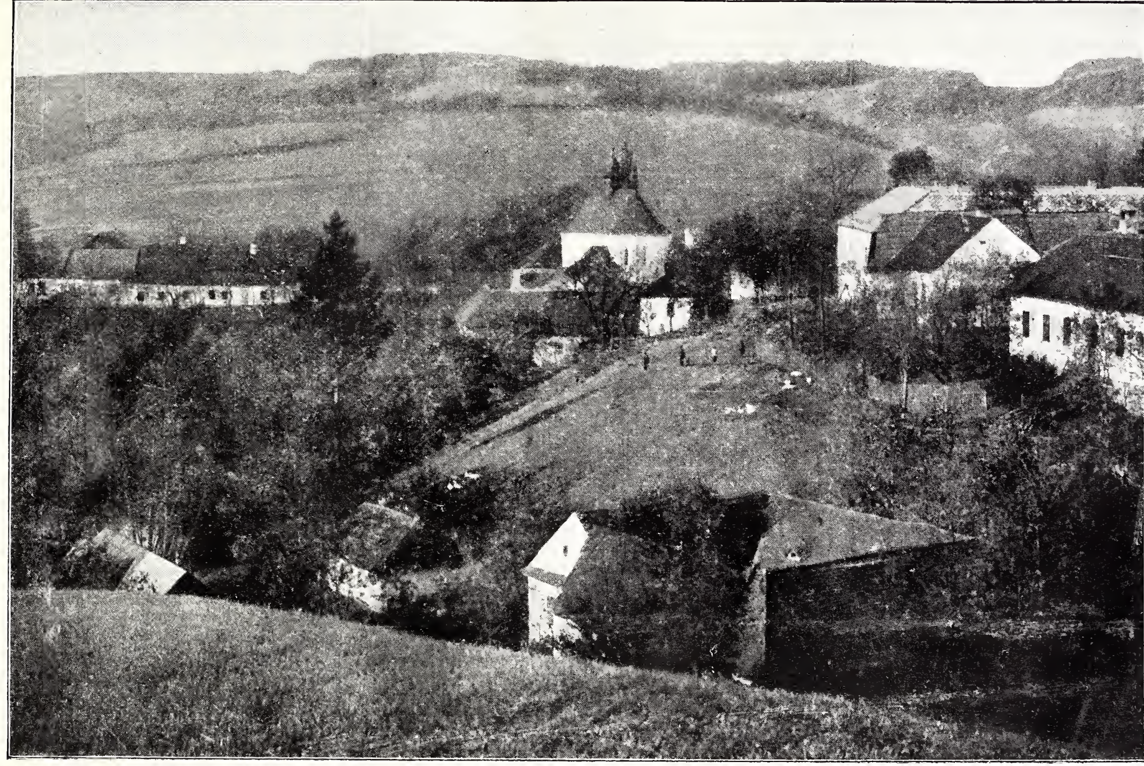
Přívěsť tvoří se **Světlým** a **Mořicovým Dvorem** část obce Cetkovic, od kteréž osady jsou 2 km na jih vzdáleny. Má s Mořicovým Dvorem 230 obyvatelů. Schwoy uvádí, že Přívěsť bývala činžovní vsí na panství Šebetovském.

R. 1870 načítáno v Přívěsti ve 42 domech 202 obyv. a ve Světlém ve 22 dom. 127 obyv.; dieces. katalog z r. 1911 udává v Přívěsti 110 katol. a 26 evang., ve Světlém 165 katol., 26 evang. a 7 židů, ve dvoře Mořicově 99 katol. obyvatelův.

Roubanina.

Roubanina, obec 9 km jihozápadně od Jevíčka, leží stranou od třebovsko-letovické silnice 469 m nad hladinou mořskou, v krajině velmi romantické kolkol vrchy vroubené. (Obr. 54.)

Roubanina uvádí se původně jako samostatné panství s rozlohou $3^3/_{64}$ lánu, vrchnostenské po odhadu 693 zl. $15^1/_4$ kr. c. m. a jest r. 1356 v držení paní Bolky z Roubaniny i s opatovským mlýnem. R. 1359 předala statek Roubaninu paní Bolka svým dvěma synům z manželství s Bedřichem z Opatovic Buďkovi a Přibíkovi z Roubaniny; tento pak předal svůj podíl na Roubanině rytíři Rudskovi z Borotína. Vdova po Rudskovi, paní Dorota z Borotína vyžádala si na Roubanině od svého syna Smila z Borotína r. 1399 100 hř. věna a založivši v Jevíčku pro sebe, syna Smila a předky v klášteře pohřebné záduši, odkázala za to klášteru v obci Roubanině roční poplatek 36 grošů, 8 kuřat

Obr. 54 Roubanina.

a 80 vajec. Teprve zeť její Přibík Lopatka ze Suchdolu, jenž oženil se s její dcerou Bonuší z Borotína, proměnil tuto dávku v obnos 10 hř. R. 1493 uvádí se, že král Vladislav dal připsati svůj podíl na Roubanině zároveň s obcí Slatinou svému kancléři Janu Všehrdovi a Vítu z Ptení, tento pak svoji část připojil k panství opatovskému. R. 1624 byla Roubanina v držení Jana ze Strachnova, jenž prodal celý statek i s tvrzí a farou jmenovaného roku královskému gardovnímu hejtmanu Alfonsu de Castro, od něhož koupí z r. 1640 přešla v majetek Hanuše Weckarda Columbana a po něm v majetek držitele panství jevického Žalkovského ze Žalkovic. V 18. stol. koupeno bylo panství Roubaninské hrabětem Salmem z Neuburgu a ku konci 18. stol. uvádí Schwoy (Topografie 1793) Roubaninu jakožto hlavní obec léna olomuckého arcibiskupa, jež slulo „Stvolova“[1]) dle mlýna u Stvolové, dříve „Želevsko“, a zahrnovalo mimo Roubaninu a mlýn u Stvolové ještě obec Urbancovu Lhotu, Zálezní Lhotu a Želevsko.

Obec má 46 domů a 272 obyvatele, r. 1870 napočítáno 47 domů s 261 obyv. V obci jest dvojtřídní škola se 160 žáky české národnosti a kostel sv. Ondřeje s přifařenými obcemi Bezděčím, Březinkou, Slatinou, Svárovem a Chlumem. Dle katalogu dieces. z r. 1911 napočítáno v Roubanině 283 katol. obyvatelů.

Kostel jest velmi starobylý, bez omítky, celý z kamene a stojí na starém hřbitově na mírném návrší v severní části obce.

Při kostele stávala již za starých dob fara, která po bitvě bělohorské zanikla. Teprv r. 1755 zařízena zde lokální kurácie fary letovské, a přiděleny pod duchovní zdejší správu osady od fary letovské příliš vzdálené. Kurátové rychle se střídali; nejdéle z nich působil Josef Mahr (1838—1855). R. 1866 povýšena kurácie na faru, když farář moravičanský Jiří Skluna její dotaci byl značně rozmnožil.

Routka Malá.

Severozápadně od Velké Routky ve vzdálenosti asi 10 minut leží Malá Routka, která má v 21 číslech 93 obyvatelů. R. 1830

[1]) V různých listinách uvádí se také jméno „Svolova“.

načítáno v 17 domech 100 obyvatelů, mezi nimi 30 evangelíků, r. 1870 ve 20 domech 97 obyvatelův. Obyvatelstva ubývá. Přifařena a přiškolena jest osada do Velkých Opatovic.

Routka Velká.

Ve zdravé horské krajině, obklopené se všech stran lesy, rozprostírá se půl hodiny severozápadně od Borotína lázeňské místo Velká Routka. Bohužel jest málo známým, ač pro své zdravé poměry klimatické toho skutečně by zasluhovalo. Je tu slatinná půda a slatinné lázně, které se doporučují rheumatikům a dnou stiženým. Vedle toho protéká Routkou železitá voda, jež lékařsky byla prozkoumána a doporučuje se chudokrevným. Pro neobyčejně čistý a zdravý vzduch je vhodným útulkem nemocných stižených plicními neduhy a lidí nervosních, kteří zde naleznou žádoucího klidu. Routka leží 422 m nad mořem. Průměrná roční teplota 5—6^{0}.

V lázeňské budově je 20 kabin, v nichž možno dostati teplou lázeň, jež lékařsky je připustná do 30^{0}. Lázeňská sezona trvá od 15. května do konce září. Zřídla jsou dvě, jedno sírové, druhé železité; užívá se jich proti kožním nemocem, dně a rheumatismu.[1]) (Viz obr. 3., 4., 5. a 55.)

R. 1910 načítáno ve Velké Routce 57 domů s 284 obyv., mezi nimiž 54 evangelíků. R. 1830 bylo ve 44 domech 264 a r. 1870 v 53 domech 282 obyvatelův. Přifařena a přiškolena jest obec do Borotína.

Velká Routka nabyla nedávno vystavěním t. zv. „západní dráhy", jež vede od Skalice-Bozkovic do Moravské Třebové, výhodného spojení s Vídní a Prahou. Kdežto do té doby byli nuceni návštěvníci Velké Routky použíti z Letovic neb Skalice povozu, a to mnohými zatáčkami přes Borotín, nyní mohou jeti do Velkých Opatovic, odkud pohodlně rozkošnou lesní alejí kolem zámku Velkoopatovského za malé půl hodiny do Velké Routky dojdou. Lázně Routské náleží borotínskému velkostatkáři Riedlovi, jenž je na dobu letní pronajímá soukromým podnikatelům.

---

[1]) Na str. 41. (obr. 5.) omylem otisknut hôtel lázenský v Routce místo vily „Svornost".

U Velké Routky samé je ohromné ložisko břidlicové, z něhož podnikaví odborníci hojně by mohli těžiti.[1])

Na kopci 514 m vysokém za Routkou je rozkošná rozhledna zvaná „Číhadlo“, s níž se strany jedné možno dohlédnouti k starobylému Cimburku a dále k Moravské Třebové a se strany druhé až k Bozkovicům.

Pověst vypravuje, že na tomto „Číhadle“, na němž dosud patrny jsou stopy po zříceninách, stávala kdysi tvrz, již prý Žižka

Obr. 55. Vila „Svornost“ v lázních Routeckých.

obklíčil a přinutil obránce její ku vzdání se tím, že zamezil jim přístup k vodě. Tvrz prý spálil. To je ovšem jenom pověst, neboť pravděpodobnější jest tvrzení Al. V. Šembery, že za pradávných časů, kdy kolem „Číhadla“ byly mnohem hustší lesy než nyní, bylo toto místo útulkem okolního obyvatelstva, které i ze vzdálenějších končin se svým majetkem se zde ukrývalo před nájezdy nepřátel.

[1]) Ve středověku kopala se v okolí železná ruda, odkud asi osada své jméno vzala; protož správněji by se psáti měla „Roudka“.

Ku konci sluší podotknouti, že za sezonu navštíví V. Routku průměrně 500 hostů většinou z Vídně, povětšině židů.

Roveň Stará

s osadou **Bídovem** leží na vyvýšenině severovýchodně od 553 m vysoké hory Plánivé jz. od Vranové Lhoty.

Po prvé uvádí se Stará Roveň pode jménem „Rovna“ r. 1350 jakožto zboží vranovské, jež Bernard z Myretic, jakožto majitel polovice zaměnil se svými bratry Závišem a Vilémem z Rýznburka. Tito prodali své statky r. 1354 dědičně Janovi z Bozkovic za 600 hřiven.

Osada Roveň dle lidové tradice slula prý původně „Raba“, ač písemných dokladů tohoto názvu nelze nalézti.

Stará Roveň byla snad již od svého vzniku spojena s Vranovou, později pak od r. 1584 s Vranovou Lhotou tvořila zvláštní statek dle vrchnostenského odhadu $2^{14}/_{64}$ lánu.

Původní osada čítala 14 usedlých, 3 obecní domky a hospodu.

Robota stejná s lhotskou: sedlák 130 dní pěší roboty, gruntovní činže, poplatek ze slepic, kuřat a vajec a konečně činže přádelní; chalupník 78 dní pěší roboty, domkař 13 dní a platy podobné jako sedlák.

Majitelé Rovně uvedeni jsou ve Lhotě Vranové.

R. 1790 uvádí se v Rovni 18 domů, 130 obyvatel a 100 jiter polí; r. 1870 načítáno ve 30 domech 175 obyvatelův. Dle dieces. katalogu z r. 1911 žije ve Staré Rovni 214, v Nové Rovni 128 katol. obyvatelův.

Mezi Rovní a bývalým dvorem (nyní Nová Roveň) byl les zvaný „Plánivá“, jenž sahal až do žlebu roveňského potoka a měřil 22 jiter 1346□⁰. Josef hrabě Schaaffgotsche dal r. 1824 les vykáceti a vyměřiti na severním svahu podél potoka 12 stavebních míst po 100□⁰ a rozprodati po 20 zl. k. m. osadníkům, kteří pak povinni byli robotovati 26 dní pěších silnou osobou u kteréhokoliv dvora s vlastním nářadím. Domkaři směli sbírati roští a hrabati stelivo, musili však dle rozhodnutí lesního úřadu vykonávati práce při honech, lesní kultuře nebo i dle potřeby

při polním hospodářství. Ostatní půda vykácené Plánivé rozdělena byla na 12 stejných dílů, jež přiděleny jednotlivě domkařům na 3 roky zdarma s podmínkou, že vykopou pařezy a půdu obdělají. Po 3 letech byly dílce za mírný obnos pronajaty.

Pojmenování této osady „**Bídov**" (č. 19.—30.) pochází prý od vranovolhotského faráře P. Frant. Šafáře (1819—1834), jenž docházel do Rovně na cvičení náboženská.

Nová Roveň čili **Dvorek** vznikla r. 1786 z bývalého panského dvora, zvaného všeobecně pro malou jeho rozlohu „Dvorek", v němž ponejvíce chovaly se ovce a jalovice. Dle prvokupů ze dne 23. a 30. prosince 1786 byl dvorek tehdejšími majiteli Petrem Heřmanem a Františkem Jindřichem z Blümegenu rozdělen a rozprodán osadníkům po 20 zl. za každou usedlost (10 zl. splatných ihned, zbytek ve 3 ročních lhůtách po 3 zl. 20 kr. k. m.) a za roční plat 8 kr. k. m. s právem sbírati roští, hrabati stelivo a pásti dobytek na pastvisku až k vápenici a v lese „Zbytkách". Usedlých familiantů bylo 20 a 2 domkaři, tedy 22 čísla. Každý osadník musil si dům postaviti sám. Roboty nebylo.

Dle listiny o vyproštění roboty ze dne 23. listopadu 1850 čítal velkostatek od každého usedlého roční činže 3 zl. 12 kr.
laudemium 5% a 10% 44 „
celkem 3 zl. 56 kr.

Z toho odečtena gruntovní dávka 1 zl. 48 kr., tak že k vykoupení zbylo 2 zl. 8 kr.; jistina vyvazovací pro každého familianta obnášela 28 zl. 26$^2/_3$ kr.

Význačnější trati Staré Rovně jsou: Rovenský důl, Občiny, Hamperky, kde v 16. stol. dolovalo se na železnou rudu a nyní kutací právo má Adolf Welleminsky z Biskupic, Okluky, Podhoří s pískovcovým lomem Brieslinga z Mor. Třebové, les „Pišberk", nad Hroby, kde prý pochováváni byli osadníci za morové rány, Příhon, Puštěná, v Jalovčí, Planivá Malá a Velká, za Příčkou, u Lhoty a na Pasekách.

Trati náležející k Nové Rovni jsou: Plánivá, Královice, Poláky, Míškov, Pušná, na Dlouhým, na Dolečku, na Horách, u Stádliska a les Zbytky.

Stará Roveň, Bídov a Nová Roveň tvoří jednu politickou obec.

Dle reversu ze dne 16. září 1764 platila obec roveňská ročně duchovnímu 2 zl. za bývalý odsyp ovsa a odváděla 14 kuřat

a 56 vajec; dávky tyto nejsou dosud vykoupeny. Ke kostelu vranovolhotskému odvádí každý usedlý ročně $^{1}/_{2}$ žejdlíku másla.

Stará Roveň byla až do r. 1871 přiškolena do Vranové Lhoty; školní dávka obnášela $1^{2}/_{8}$ žita dle míry staromoravské. Nynější škola (č. 31.) byla vystavěna r. 1893, jest jednotřídní s 42 žáky.

V poslední době čítá Stará Roveň s Bídovem 31 domů se 177 obyvateli, Nová Roveň 22 domy a 106 obyvatel; r. 1870 žilo v těch 22 domech 147 obyvatelů. R. 1899 zřízena zde jednota dobrov. hasičů.

Rumberk viz Deštné.

Slatina.

Obec Slatina leží 2·7 km jižně od Březiny po obou stranách okresní silnice letovicko-třebovské a má 53 domy a 262 obyvatele (127 mužů, 135 žen), z nichž 1 evangel. vyznání. Obyvatelstvo jest povětšině národnosti německé. Roku 1870 napočítáno v 51 domech 268 obyvatelů, a sice 126 mužských a 142 ženských; katalog dieces. uvádí r. 1911 ve Slatině 272 katolíků.

Obec má jednotřídní školu s 50 žáky otevřenou r. 1887, pod duchovní správu patří do Roubaniny vzdálené $2^{1}/_{2}$ km. Do místní obce patří též Březinka, Brťov a Korbelova Lhota.

V starých listinách uvádí se Slatina pode jménem „Velká Slatina“ a r. 1640 obsahovala mimo vlastní nynější Slatinu ještě obec Březinku, Korbelovu Lhotu, Bělou s $3^{20}/_{64}$ lány, vrchnostenského odhadu 420 zl. $56^{1}/_{2}$ kr. Téhož roku spojeno bylo panství „Velká Slatina“ s Borotínem a Letovicemi.

Obec Slatina má sbor dobrovolných hasičů a „Schulverein“.

Na jihu při silnici stojí úplně osamělé několik domků, které patří rovněž k obci.

Poblíž Slatiny pramení několik potůčků odtékajících směrem ku Březině.

Smolná viz Bělá.

Smržov Horní.

Osada Horní Smržov leží severně od Deštné poblíž osady Rumberka a má 34 domy a 192 obyvatele (102 muže, 90 žen), mezi nimiž 103 protestantského, ostatní katolického vyznání; tito podřízeni jsou duchovní správě v Deštné, kamž také Horní Smržov jest přiškolen. R. 1870 napočítáno ve 33 domech 177 obyvatelův; katalog dieces. z r. 1911 uvádí 193 obyv., mezi nimi 108 evangelíků.

Horní Smržov tvořil v dobách dřívějších spolu s Rumberkem s $^{17}/_{64}$ lánu a Deštnou s $^{56}/_{64}$ lánu léno olomuckého biskupství a teprve na konci 16. století připojen byl k panství Svitavskému.

Obyvatelstvo živí se dílem rolnictvím, dílem nádenictvím a z části také tkalcovstvím na denní mzdu.

Starý Komperk viz Hartynkov.

Svárov,

obec ležící mezi Opatovicemi a Letovicemi 1·5 km jižně od Bezděče, má 27 domů a 149 obyvatelů české národnosti, mezi nimiž 35 protestantského vyznání. R. 1870 bylo zde 25 domů se 158 obyv.

Svárov patřil k panství Svitavskému a r. 1417 uvádí se jako majitel jakýsi Jakub ze Svárova, jenž poukázal své choti Anně na obci Svárově obnos 30 hř. jakožto věno.

Švoj v Topografii z r. 1793 udává dvoje panství, k nimž současně byl Svárov přidělen; měl totiž tehdy Svárov 18 domů a 103 obyvatele a z těchto 18 domů nejlepší část asi 16 domů s rozlohou $^{41}/_{64}$ lánů náleželo k přivtěleným částem panství Svitavského, ostatní dva domy v rozloze $^{1}/_{64}$ lánu k panství Letovskému.

Obec přidělena jest pod duchovní i školskou správu do Roubaniny; obyvatelstvo živí se rolnictvím, z části také tkalcovstvím za denní mzdu.

V okolí Svárova v bezprostřední blízkosti Bezděčí jest vrch Skalica 583 m vysoký a blíže Svárova vrch Hadlečí 568 m vysoký. Dosti zajímavo na pohled jest několik skupin pískovcových balvanů, jež tamnější lid zove „zkamenělou svatbou" a opřádá různě vykládanými baladami.

Světlá,

též Světlé zvaná osada s 41 domy a 222 obyvateli leží jižně od Cetkovic, spojená s dědinkou **Přívěstí**. Mezi obyvateli napočítáno 54 evangelíků a 3 židé. Osadou prochází silnice z Jevíčka do Bozkovic. R. 1830 napočítáno ve 42 domech 221 obyvatelův. Dědinka Světlá byla r. 1787 značně rozšířena, kdy zdejší dvůr rozdělen byl 13 novým osadníkům. Přifařena a přiškolena je obec do Cetkovic. V osadě mají čtenářský spolek „Svornost" a dobrovolný hasičský sbor.

Štěpánov Horní,

nebo také pouze Štěpánov (lid říká „do Štěpánova" nebo „na Štěpánov"), leží na rovině vysočiny Drahanské 601 m nad hladinou moře, 16·5 km od Jevíčka na silnici letovicko-prostějovské. Tato obec nejvýše položená z celého okresu Jevického, jest obklíčena na straně severní, západní a jižní lesy, jen na východ jest otevřena.

Štěpánov skládá se z vlastní obce a z osad „**Novosady**" a „**Pohora**". Dle pamětní knihy, založené asi r. 1690, neznámo kým, uvádí se v celém Štěpánově, tedy i s Novosady a Pohorou, roku 1784 224 domů s 1258 obyvateli, Švoj v „Topografii" z r. 1793 udává 211 domů s 1175 obyvateli, 470 jiter orné půdy a 260 jiter luk. Správnější jest asi údaj prvý, čemuž také nasvědčuje záznam z r. 1802, kde obec Horní Štěpánov čítala úhrnem 242 domy s 1294 obyvateli, mezi nimiž 248 školních

dítek. Volný „Mähren“ z r. 1836 udává 307 domů s 1986 obyvateli (1001 muž, 985 žen), sčítání obyvatelstva z r. 1870 315 domů s 2024 obyv. a z r. 1880 vykazuje následující čísla:

Místo	Přítomných			Na čas vzdálených		
	mužů	žen	úhrnem	mužů	žen	úhrnem
Štěpánov	833	868	1701	48	83	131
Novosady	107	131	238	6	18	24
Pohora	96	86	182	7	7	14
dohromady	1036	1085	2121	61	108	169

Statistika z r. 1890 určuje také data, týkající se náboženství:

Místo	Přítomných			Na čas vzdálených			katol.	helv.	israel.
	mužů	žen	úhrn.	mužů	žen	úhrn.			
Štěpánov	852	849	1701	24	53	77	1643	44	14
Novosady	126	149	275	4	6	10	268	7	—
Pohora	124	121	245	2	8	10	203	42	—
dohrom.	1102	1119	2221	30	67	97	2114	93	14

R. 1900 vykázáno ve Štěpánově 288 domů s 1793 obyv., mezi nimiž 33 vyznání evang. a 8 židů, Novosady 44 domy s 262 obyv., 11 evangelíků a Pohora 35 domů, 247 obyvatel, 36 evangelíkův.

O založení Štěpánova koluje mezi lidem pověst, podporovaná hlavně objevem místa r. 1889, kde jednou stávaly skelné hutě. Pověst praví: [1])

Hutníci a dělníci zvrhli se časem v loupežníky, kteří na pocestné vystupujíce všemožná příkoří jim činili. Na pusté toto řádění rozhněval se tehdejší prelát hradištských premonstrátů tou měrou, že hutníky bez milosti vyhnati, hutě pak i s dělnickými

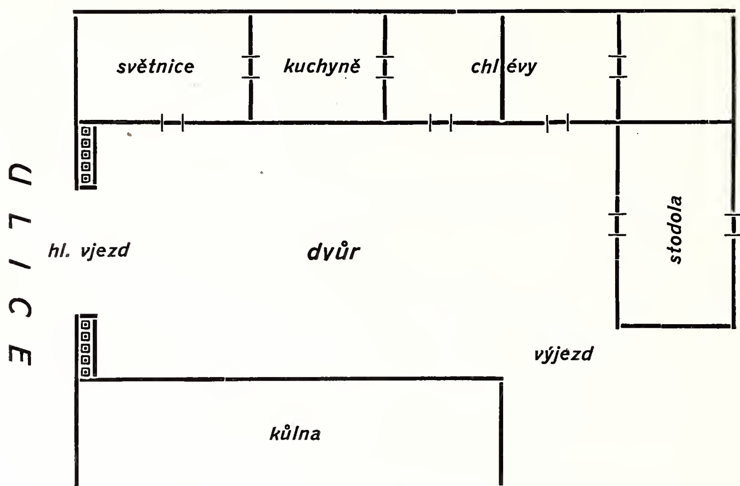
[1]) Pověst tuto zaznamenal r. 1891 štěpánovský řídící učitel Ferdinand Karafiát.

domky rozmetati dal. Řádným dělníkům vykázána byla potom nová místa k osazení, a sice tam, kde nyní leží Štěpánov.

Správnější však jest verse, že území Štěpánova darováno bylo r. 1201 klášteru hradištskému a že založená dědina nazvána v 13. století „Štěpánovem“ dle patrona premonstrátů hradištských sv. Štěpána, aneb dle jména opatova.

Nedlouho však po založení obec zpustla, načež opatství předalo „dlouhou dobu pustou obec“ jistému Fabiánu z Opatovic k nové úpravě a náhradou za vzešlá vydání udělilo mu r. 1340 zdejší rychtářství se dvěma lány, hospodou, mlýnem, pekařem, kovářem, ševcem a každým třetím denárem z peněžitých pokut. Různé okolnosti nasvědčují, že ony dva lány rychtářské rozkládaly se asi v místech, kde jsou místa čtvrtnická a podsednická s čísly 204, 208, 209, 215 a 221. Ještě do nedávna říkal lid na čtvrtnickém místě č. 209 „u rychtrů“.

Osada tvoří jedinou ulici s mezerami mezi jednotlivými domy. Grunty stavěny jsou vzadu při polích, domky vpředu při silnici obrácené štíty do ulice, některé, jichž jest menšina, také průčelím; od nepamětných dob jsou před domy zahrádky. Nejstarší domy jsou ze dřeva, teprve pozdější stavěny jsou z nepálených i pálených cihel neb z kamene a zomítány. U velké většiny statků nalézáme téměř týž půdorys:

Starobylý nábytek vymizel, někdejší oblíbený kroj leží uschován v truhlách. Se zbytky kroje setkáváme se ještě u nejstarších osob obce. Mužští nosívali dlouhý kabát se špičatými šosy, širokým límcem, lesklými, velkými knoflíky, vestu s řadou malých, lesklých knoflíčků, žluté koženky a vysoké boty. Ženské oblékaly krátké sukně, široký fěrtoch, jenž zakrýval téměř úplně sukni, kazajku zvanou „spenzl“, vystřiženou, s baňatými rukávy obyčejně barvy zelené. Na hlavě velký šátek, na prsou, kde byl „špenzl“ vystřižený, bohatě vyšívaná náprsenka zvaná „placák“, doplňovaly vše v ladný celek. Svátečním přehozem byla křížem přes prsa přeložená bílá „šatka“, uvázaná vzadu, takže konce splývaly až po paty.

Děvčata chodívala v létě ve vyšívané kordulce s obnaženýma rukama až na malé baňkovité rukávce u košile.

Dnes opanoval téměř všeobecně šat poloměstský.

Jak jsme se již dříve zmínili, objeveno bylo r. 1889 místo, kde stávaly skelné hutě a to při polní trati, jež dodnes nese jméno „na Hutích“. Jest to žleb severozápadně Štěpánova v nynějším panském lese položený a asi půl hodiny od Štěpánova vzdálený. Plocha, na níž pec i byty dělníků se rozkládaly, má podobu obdélníka 154 m dlouhého a 18·43 m širokého; vlastní prostor sklářské pece jest 15 m dlouhý a rovněž tak široký, což shoduje se úplně s rozměry sklářské pece, jak na př. uvedeny jsou v „Kronice práce“ IV. 563. R. 1889 totiž vykácen byl zde les, kdež poraženy byly stromy až 200 let staré. Poněvadž po zboření hutí delší zajisté doba uplynula, než pusté prostranství lesem zarostlo, dá se s jistotou souditi, že sklářské hutě ty byly již v XV. století založeny a že tudíž spadají do prvních počátků sklářství v Čechách a na Moravě. Některé nalezené zbytky těchto hutí chová škola štěpánovská a musejní spolek v Brně.

Horní Štěpánov má pětitřídní školu, kostel sv. Vavřince s farou pod děkanátem bozkovským a c. k. poštovní úřad

Křestní matrika štěpánovská zaznamenává r. 1733 křest Františka Dapeciusa, dítka tehdejšího „rektora“, což nasvědčuje, že již před rokem 1733 stála ve Štěpánově škola. První škola byla dřevěná, na kopečku jižně fary, vedle zahrady čtvrtnického místa čís. 157; na počátku 19. stol. však již nedostačovala, takže

započato se stavbou nynější budovy; tato vystavěna byla r. 1802, jak udává latinský nápis vyrytý do kamene nade dveřmi.[1])

Až do r. 1873 byla štěpánovská škola dvoutřídní, počatkem března roku následujícího stala se trojtřídní, od r. 1879 čtyřtřídní a nyní pětitřídní. R. 1802 bylo v nově postavené škole 248 školních dítek, od r. 1890/91 kolísá počet žactva kolem 400.

Dle fase z r. 1789 dostával učitel 100 zl. ročního platu. Fasí z r. 1856, dle níž trvaly právní poměry štěpánovského učitelstva až do upravení novým zákonem ze dne 31. prosince 1870, vyměřuje se:

1. užívání louky v ploše 975□^{0} v ceně .	1 zl.	13 kr.
2. roční plat od obce Štěpánova . . .	336 „	22 „
3. roční plat od obce Pohory . . .	30 „	— „
celkem .	367 zl.	35 kr.

K těmto příjmům školní služby nesla služba varhanická

1. z kostelní pokladny ročně	1 zl.	— kr.
2. štoly	5 „	65 „
	6 zl.	65 kr.

Všechny příjmy učitele obnášely 374 zl.; z toho povinen byl učitel hraditi čištění školy 24 zl. a plat podučitele 120 zl. Od počátku nového školního zákona zařazen jest Štěpánov do II. třídy učitelského služného.

Školní památní kniha založena byla r. 1876 řídícím učitelem Ferd. Karafiátem, jako i školní knihovna o 250 svazcích.

Na škole štěpánovské působili nejdéle učitelé: Vařeka Jiří 1733—1793; zemřel 19. března 1793. Vaverka Jan, jenž asi r. 1802 přišel do Štěpánova a asi r. 1828 vyměnil místo své s učitelem jesenským Josefem Adamem; Adam Josef 1828—1840. Meluzin František 1840—1852; Blaha Antonín 1856—1867 a naddučitel Karafiát Ferdinand od r. 1867.

Nelze najisto určiti, v kterém roku kostel sv. Vavřince v Horním Štěpánově byl zbudován; jisto však jest, že již r. 1661 mše sv. byla sloužena a svátostmi bylo přisluhováno, jak nasvědčují křestní a snubní matriky tamější počínající uvedeným rokem.

[1]) Nápis zní: Za císaře Františka II. pro čest boží — věrnost k patronu — rozmnožení dobra v této obci — položili základní kámen této nové školy Josef Helm, ředitel lesů šebetovských, a farář Joachim Heinz, což padá na den 13. května 1802.

Matrika úmrtní začíná teprve r. 1663. Farní chrám v nynějším slohu vystavěn byl teprve r. 1712, dle nápisu nalezeného v báni věžové:

SVb gVbernIo MeLLeo BernarDI WanCke
In CoenobIo GraDICeno AbbatIs regIMInIs anno qVarto
ECCLesIa Ista sanCto LaVrentIo arChIDIaCono pIe DICata.

Při tomto znovazbudování byl chrám překlenut stropem pouze prkenným a teprve r. 1798 opatřen klenbou cihlovou. Od r. 1850 nebyl více chrám přestavován. Za hlavním oltářem na způsob kaple připojen jest zvláštní přístavek, jenž slouží za skladiště kostelního nářadí a za úmrlčí komoru; jinak žádných kaplí kostel nemá. Rovněž tak nelze nalézti žádných náhrobků ani starých nápisů; obraz sv. Vavřince na stěně za hlavním oltářem, znázorňující umučení sv. Vavřince se skupinou 10 osob, jest sice starobylý, umělecké ceny však postrádá. Kostel má mimo oltář hlavní jeden vedlejší s obrazem P. Marie a sochou sedmibolestné Matky. Sakristie přechovává starobylou měděnou monstranci, pozlacenou se stříbrným Melchisedechem z r. 1695, dle kostelního inventáře zakoupenou téhož roku za 60 zl. stříbra.

Na velké věži chrámové jsou 3 zvony: zvon sv. Vavřince 4 centy těžký s nápisem: „Refusa sum in honorem Sti Laurentii M., et benedicta a Reverendissimo Domino Domino Alexio Canoniae Gradecensis So. Abbate 1675“. Prostřední zvon 1 ct. 85 liber vážící, prasknuv r. 1798 přelit byl a opatřen nápisem: „Paulus Ferdinandus Abbas Gradecenus vovit Honori Sti Norberti“. Po druhé přelit byl r. 1882 za faráře Fr. Špidly Frant. Goessnerem v Olomouci. Umíráček pochází z r. 1863, „mešní“ zvonek na malé věži jest z r. 1558.

U kostela jest pískovcový, dobře zachovalý kříž, postavený obcí Štěpánovem ku konci r. 1835; nejstarší dřevěný kříž v okolí jest z r. 1845.

Fara zřízena byla r. 1788 po zrušení kláštera hradištského u Olomouce, k němuž náleželo panství Šebetovské i s filialním klášterem premonstratů. Pokud lze stopovati duchovní správu, byl kostel sv. Vavřince od r. 1672 filiálkou fary knihnické, od r. 1712 obstarávali duchovní správu v Hor. Štěpánově kněží z kláštera šebetovského jakožto administratoři; r. 1752 zřízena zde samostatná lokálka, spravovaná premonstráty šebetovskými a konečně r. 1788 samostatná fara s prvním farářem ve Štěpánově

Jachimem Heinzem (1788—1802). Poněvadž administratoři šebetovští dojížděli do Štěpánova, byl pro ně zbudován r. 1725 zvláštní byt, jenž po zřízení samostatné fary stal se obydlím farářovým.

Z kněží, kteří zde dlouho působili, buďtež uvedeni: První farář Jachim Heinz (1788—1802), Jan Matyáš (1811—1822), Jan Tesař (1838—1850), Jan Horný (1856—1876), František Špidla (1876—1887), rodák štěpánovský, a Josef Sychra od r. 1887.

Až do r. 1784 patřily pod duchovní správu v Hor. Štěpánově též Skřípov a hořejší část Německého Brodku.

Na faru odváděl půlláník $^4/_8$ žita, 1 míru 2 mírky ovsa, 2 vejce a 2 kuřata desátku a k tomu povinen byl svým potahem 3 dny robotovati. Výkup z desátku u půlláníka obnášel jednou pro vždy 40 zl. 29 kr.

Ohledně počátku helvetského vyznání v Horním Štěpánově uvádí pamětní kniha následující: „Jistý Vavřinec Luttera pojal okolo r. 1780 jistou osobu z Uhřic za manželku, kteráž k helvetskému vyznání, ve jmenované osadě již zakořeněnému, potajmu se klonila. Po vydání tolerančního patentu císařem Josefem II. r. 1781 začala manželka Lutterova veřejně své náboženské smýšlení na jevo dávati a své nauky mezi přízní Lutterovou šířiti. Takto jednajíc podosáhla v krátké době toho, že její manžel a mnozí jinší bludnému učení tomuto sluchu přáli a konečně k helvetskému vyznání přistoupili."

Datuje se tudíž vyznání helvetské ve Štěpánově od r. 1781 a příslušníci jeho přiděleni jsou k Vanovicům, jichž kostel také navštěvují.

Ve Štěpánově jsou 2 hřbitovy: starý, okolo kostela, již zrušený, na němž mimo občany štěpánovské pochovávali se až do r. 1784 též ze Skřípova a Německého Brodku (s horního konce), a nový, poblíž obce ležící.

Farní beneficium má 8 jiter 595□^{0} rolí a 5 jiter 671□^{0} luk, výbavy 130 zl. 20 kr. a doplněk kongruový 611 zl. 62 kr. Kostel má 770 zl. vlastního jmění uloženého ve státních obligacích.

Obec má i s velkostatkem 2005·42 ha plochy, a to:

lesů	1015 ha	7184 m²	s čistým výnosem	4032 zl.	66 kr.
rolí	721 „	1090 m²	„ „	4587 „	96 „

luk	177 ha	6246 m^2	s čistým výnosem	1014 zl.	95 kr.
zahrad	14 „	3730 m^2	„ „	133 „	42 „
pastvin	24 „	4675 m^2	„ „	32 „	33 „

ostatní neplodné půdy.

Činí tedy úhrnný výnos 9801 zl. 32 kr., z čehož připadá velkostatku výnos 4633·31 zl. z 1100·5781 ha plochy.

Trati štěpánovské slují: Jestřebí, v Hutích, na Vysekaném, za Humny, Novosady, Humenec, v Občinách, Komárkova, za Hamplovým, Padělky, v Uhliskách, pod Uhlisky a Javorník.

R. 1883 založen pěvecký spolek Cyrilská Jednota, r. 1885 sbor dobrov. hasičů a později „Záložna“.

Okolí Štěpánova nemá důležitějších míst, jen západně Štěpánova jest kopec jménem „Hrad“.

Osada **Pohora** vznikla zrušením a rozprodáním dvora r. 1786, jenž náležel ku panství Šebetovskému. O vzniku **Novosadů** nelze ničeho bližšího se dopátrati. Dieces. katalog z r. 1911 udává v Pohoře 215 katol. a 36 evang. a v Novosadech 248 katol. a 125 evangelíků.

Obyvatelstvo živí se hospodářstvím, tkalcovstvím anebo zaměstnáni jsou na stavbách jako zedníci.

Šubířov s osadou Chobínem.

Farní osada Šubířov rozkládá se na návrší 590 m n. m. při okresní silnici z Jevíčka do Konice. (Obr. 56.) Má 735 českých obyvatelů vyznání římsko-katolického. R. 1870 napočítáno v Šubířově s Chobínem ve 136 domech 911 obyv., dieces. katalog z r. 1911 vykazuje v Šubířově 735 a v Chobíni 145 katol. duší.

Osada založena byla r. 1710 Františkem Michalem svob. pánem Šubířem, jenž jakožto nejvyšší zemský komoří moravský dal vystavěti z Jevíčka do Konice přes les zvaný „Loupežník“ silnici. Hustý a dlouhý 3·5 km tento les nazván byl „Loupežníkem“ proto, že dle lidové pověsti řádil v něm kdysi loupežník zvaný „Franta“, přepadávaje chodce z Konice k Jevíčku klidně se ubírající.

Kostel (obr. 57.) vystavěn byl r. 1714 a nikoliv r. 1741 jak někteří uvádějí, neboť zakladatel jeho a vsi Šubířova zemřel r. 1738.

Ačkoliv Šubířov měl svůj vlastní kostel již r. 1714, byl přifařen do Jaroměřic a teprve r. 1785 byl z rozkazu vládního i s osadou Chobínem z duchovní správy jaroměřické vyloučen a na Šubířově zřízena byla fara samostatná. Poněvadž nová tato farnost měla více než 1000 duší, přidělen jí kooperator, jemuž vyměřen z matice náboženské plat 200 rýnských ročně, kdežto farář dostával 500 rýn. ročně. Vlastní fara postavena teprve koncem r. 1786, k níž přidáno $^1/_2$ míry pozemku na zahradu.

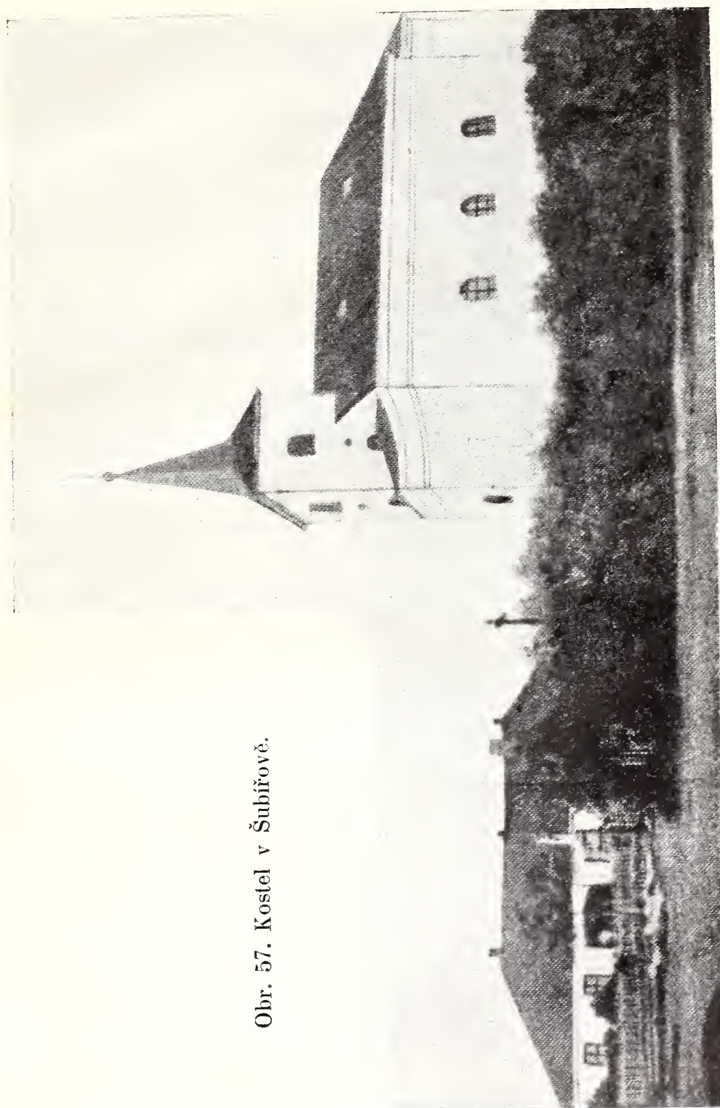

Obr. 56. Šubířov.

Zahradu živým plotem ohradil a stromy osázel, jak se zdá na samém počátku min. století exposit. Jan Geissler, jenž prý vlastníma rukama uprostřed zahrady studni vykopal.

Za souhlasu zemské vlády přeloženo bylo na žádost obce Skřípovské (okres Konický) sídlo farářovo na Skřípov. „Liber memorabilium“ vypravuje, že skřípovští oloupili chrám Páně na Šubířově, k čemuž prý vrchnost Velkoopatovická přispěla tím, že dala všechno mužské obyvatelstvo Šubířovské svolati na robotu.

Škola na Šubířově vystavěna byla r. 1805, ač již r. 1790 se na Šubířově vyučovalo. R. 1883 jednotřídka rozšířena byla na dvojtřídku. R. 1891, kdy zuřil na Šubířově obrovský požár, zničiv přes 40 obytných stavení, vyhořela také škola. Nová škola vystavěna a zároveň vysvěcena byla r. 1894. (Obr. 58.)

Obr. 57. Kostel v Šubířově.

Učiteli na Šubířově byli: František Scholz (1790—1805), Frant. Řehoř (1807—1815), Augustin Popelka (1815—1858, kdy zemřel), Frant. Řezníček (1858—1876), Šimon Zavřel (1876—1877), Ed. Raška od r. 1877 až dosud.

Dle fase měl učitel dne 21. ledna 1790 následující příjmy: Z náboženské matice 84 zl. 15 kr. ročně. Každé dítě školou povinné 2 kr. týdně, což činilo 23 zl. ročně. Dále měl 2 míry pole, vedle toho půl míry pole, na němž měl pěstovati střídavě brambory s jinými plodinami. Dále loučku a za varhanictví 2 míry žita a 2 várky piva ročně. Ostatní příjmy z koled atd. jako na jiných osadách.

Z pohrom lze uvésti: neúrodu r. 1848, kdy lidé dávali přimílat do nedostatečného množství mouky stromovou kůru, čímž vznikl mor; cholera r. 1866, kdy zemřelo na Šubířově 75 osob. Požár r. 1891, jenž zničil 45 obytných stavení.

V Šubířově narodil se r. 1856 Benjamin Popelka, jenž zemřel r. 1911 jakožto redaktor vládního listu „Mor. Novin“ v Brně. V mladších letech vydával „Zoru“ v Praze, pak byl zaměstnán v redakcích „Mor. Orlice“ a „Hlasu“ v Brně. Jsa horlivým archeologem přispěl ku založení Musejního spolku v Brně a zasazoval se o vydání Vlastivědy moravské, pro níž sepsal poněkud neúplně, trpě ku konci svého života očním neduhem, okres Jevický. Také vydal gramatiku bulharskou. (Obr. 59.)

* * *

Nebude snad od místa, jestliže se při Šubířově zmíníme též o panském rodě Šubířů z Chobyně, jehož příslušník Frant. Michal Šubíř z Chobyně byl, jak uvedeno, zakladatelem osad Šubířova i Chobína (Chobyně). Činím tak už z té příčiny, že dějiny rodu toho, jenž dal Moravě muže zaujímající vysoká a důležitá místa úřednická, nejsou dosud nikde souborně podány, a o pánech Šubířích činí se jenom příležitostné zmínky, tu stručnější, tam obšírnější.

Nejobšírnější zprávu o Šubířích z Chobyně uveřejnil Krist. rytíř d'Elvert ve známém „Notizen-Blattě“, ale zpráva jeho také není ani úplná, ani úplně spolehlivá, jakož na svém místě doložíme.

Jisto jest, že byla dvojí větev rodu Šubířského z Chobyně, česká a moravská. Ježto pak větev česká, jež bývala v držení manského statku Vysoké Srbské na Broumovsku (soudní okres

Obr. 58. Škola v Šubířově.

Hronovský) v Čechách, byla starší, lze se domnívati, že moravská větev rodu Šubířského vyrostla z větve české.

Zprávu o větvi české nalezli jsme v „Ratiboru" v roč. VI., č. 8. atd. Tam čteme:

R. 1494 obnovil kníže Jindřich Minstrberský, syn krále Jiřího z Poděbrad, manský list na manský statek Vysokou Srbskou ve farnosti Hronovské v Čechách Matěji Šubíři z Chobyně. List

Obr. 59. Benjamin Popelka.

otištěn jest v J. M. Ludvíkových „Památkách Náchodských". Po Matěji Šubířovi byl na Vysoké Srbské Jan Šubíř s manželkou Kateřinou. R. 1524 koupil na předměstí v Náchodě dům s rolí. R. 1529 byl již mrtev.

Šubířové seděli na Vysoké Srbské ještě v 17. věku. Tehda měli rozepři o potok; r. 1656 svědčil Matěj Bouda z Vysoké Srbské, starý právě 140 let, že tamější potok patří Šubíři

Obr. 60. Zvonice v Chobíně.

svobodníku. Tento rod nalézáme později na Moravě, v Náchodě pak žili Šubířové jen jako měšťané.

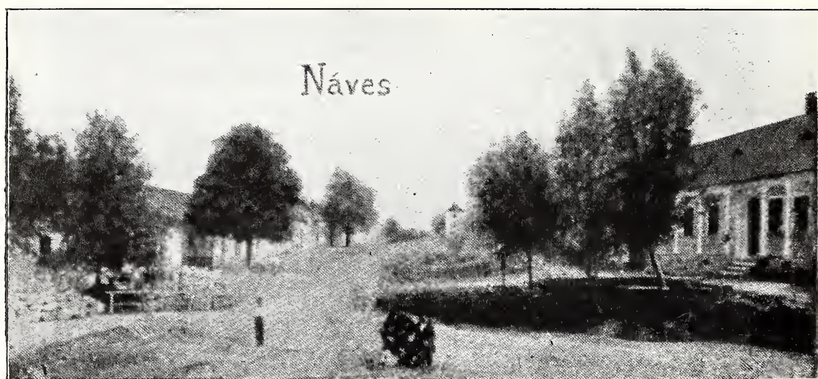
* * *

Osada **Chobín** neb Chobyně leží v údolí mezi Šubířovem a Kladkami a má 145 obyvatelů. R. 1910 zřízena na Chobíně jednotřídka jako expositura školy šubířovské. Založen byl dle „Liber memorabilium“ r. 1780 z rozprodaného dvora. V osadě je dřevěná zvonice. (Obr. 60.)

Trpín viz Ošíkov.

Uhřice.

Sedm kilometrů jv. od Jevíčka rozkládá se ves Uhřice, ležící v malebném údolí obtočeném smrkovými lesy. Uhřice mají

Obr. 61. Náves v Uhřicích.

653 českých obyvatelů, z nichž je 130 evangelíků helvetského vyznání. R. 1830 udává se počet obyvatelů na 513, počet domů, mezi nimiž byla 1 hospoda, na 77. R. 1870 napočítáno v 90 domech 588 obyv., dieces. katalog brněnský z r. 1908 čítá 653 obyv., mezi nimi 127 evangelíků. Přifařeny jsou do Cetkovic. Škola stávala v Uhřicích již v XVIII. století; nyní jest dvoutřídní.[1])

R. 1215 daroval markrabí Vladislav klášteru Hradištskému u Olomouce ves Knihnice s patronátem a poblíž ležící vesnice Šebetov, Cetkovice a Uhřice s okolními, velmi rozsáhlými lesy,

[1]) Bližší zprávy o vesnici a její škole přes veškeré úsilí naše dostati jsme nemohli.

jichžto hranice zevrubně se určují. (Cod. II. LXVIII.) Jako jiné své statky, také Uhřice dávány do časného užívání klášterním manům. R. 1250 hradištský opat Robert daroval právem dědičným bratřím Velišovi a Štědroňovi bydlícím v Uhřicích les u Skřípoví, o který míval klášter spor s Heřmanem z Letovic, aby jej vymýtili a na mýtině založili osadu Veličinu Lhotu. Noví osadníci měli lhotu neb svobodu na 28 let a oni každý desátý lán.

Domy, jichž je 94, jsou hlavně seskupeny na pěkné, výstavné návsi, průčelím proti sobě. Na návsi je též kaplička. Košaté lípy přidávají osadě souladného vzhledu. (Obr. 61.) Severně od vsi na svahu 503 m vysoké hory Sedličné je myslivna. Jihozápadně je vrch Brťov 563 m vysoký.

Úsobrno.

Osada leží v údolí.

Pověsti o založení místa není. Úsobrno má se sklennou hutí 800 obyvatelů; r. 1870 žilo zde v 84 domech 653 obyvatelův. Dieces. katalog z r. 1911 vykazuje 810 obyv., mezi nimi 14 evangelíků a 6 židů.

Osada tvoří jedinou ulici po obou stranách potoka Úsobrnky. Vždy 3 až 4 neb více domů stojí pohromadě, potom jest mezera, obyčejně zahrada a zase nová skupina domů. (Obr. 62.)

Novější stavby stojí do ulice průčelím, starší štítem. Grunty jsou na jednom konci v tak zvané dědině, chalupníci na druhém. Zahrádky jsou před domy teprv v nejnovější době. Starší domy jsou dřevěné, nové zděné, zomítané a obílené vápnem. Budovy hospodářské úzce souvisí s obydlím, tvoříce obdélníkový dvůr.

Nábytek jest novější. V koutě stává stůl, okolo stěn jsou dlouhé lavice a u dveří postel.

Lid se strojí po poloměstsku. Starší kroj vyhynul. Na kopci Duraně u samého Úsobrna jsou zachovány ještě valy po župním hradu. Jiné památky nestává.

Poddaní z 1 lánu robotovali 2 dni aneb platili za ty dva dni roboty 4 zl. ročně. Desátku dával osadník z lánu po 1 měřici žita a ovsa. Po zrušení roboty dali výkupu 100 zl.

Obr. 62. Úsobrno.

Obec patří pod farnost Jaroměřickou. Kaple jest zde postavena od r. 1885 na památku úmrtí sv. Metoděje. Jest zasvěcena sv. Cyrilu a Metoději. Ročně 3 mše sv. se slouží. Do r. 1779 byla obec přifařena do Cetkovic.

U cest i v osadě jsou staré dřevěné a nové kamenné kříže.

Hřbitova zde není. Osadníci pochovávají se na vlastní hřbitov v Jaroměřicích na hoře Kalvarii.

Do r. 1779 chodili děti do Cetkovic do školy, potom do r. 1800 do Jaroměřic. Pak docházel do Úsobrna učitel z Jaroměřic. Dostával od učitele jaroměřického ročně 12—16 zl., v Úsobrně jídlo po pořádku. Samostatná škola jednotřídní byla zřízena r. 1850. Nejdéle zde působil učitel Libor Koutník, který sem již r. 1842 z Jaroměřic docházel (1842— 1880), ve kterémž roce dne 3. března zemřel. R. 1881 byla škola rozšířena na dvoutřídní, na které od r. 1880 působí Vincenc Valenta. Ke škole patří osada Nový Dvůr.

Pamětní kniha byla učitelem Liborem Koutníkem r. 1872 založena; také knihovna školní, kteráž 88 svazků má!

K obci náleží: 407$\square^0$ zahrad, 2 jitra 263$\square^0$ pastvin, 2 jitra 1284$\square^0$ lesa, 8 jiter 418$\square^0$ luk, 11 jiter 90$\square^0$ rolí a 2 jitra 1458$\square^0$ neúrodné zaplavené půdy, celkem 27 jiter 720$\square^0$.

Obecní trati se jmenují: Nad Lužama, nad Loučkama, v Perných, v Širovským, na Nezvalkách, ve Vápené.

Ve staré pečeti jest znakem kosíř a radlo.

Obyvatelé se zabývají rolnictvím a řemeslem; velká část má svou výživu v továrně na sklo, která byla r. 1828 vystavěna.

Za starých dob stávaly zde asi železné hamry. V chalupnické části dědiny říká se až dosud ve „Šmelcovně“.

Spolky jsou dva: čtenářský a hasičský. Čtenářský založený r. 1886 má svou knihovnu; hasičský byl zřízen r. 1890.

Rodákem zdejším byl důstojný J. Sicha, který sepsal mimo jiné také dějepisné dílko o prvních obyvatelích Moravy.

* * *

Úsobrna připomínají naše nejstarší zprávy písemné již v 11. stol. dosti zhusta. R. 1053 na listině děkana kostela olomuckého sv. Petra podepsán jest představený (praefectus) (Cod. I., č. 143) Úsobrna Ztřez. R. 1078 olomucký vévoda Otto, zakládaje se svou ženou Eufemií klášter sv. Benedikta na

Hradisku u Olomouce, mimo jiné statky daroval také dvůr Úsobrno (quae Uzobren nominatur) s vesnicemi k němu přiléhajícími se všemi obvyklými platy, které dříve odváděl své paní. (Cod I., č. 182.)

Vratislav, král český, udávaje r. 1086 statky nově založeného kláštera sv. Vavřince v Opatovicích[1]) praví, že na Moravě v župě Brněnské daroval Mirtinka klášteru ves Opatov na zotavenou bratřím, kteří docházejí sbírat tržné do Úsobrna a Daletic. Roku následujícího byla u hradu Úsobrna založena osada. Vévodkyně olomucká Eufemie (Ofka) praví v listině z toho roku (1087): „Darovala jsem ve své vesnici u Úsobrna (juxta Usobren), která nyní se zakládá, čtvero popluží a služebníky Lutíka se syny Jankem a Zvěstem, Ladoně se syny Vbičestem a Ratimírem, Lubhostě se synem Hostějem, Olotu (Holotu) se syny Ranošem a Svatoborem, Jarohněva se synem Smilem. Přidala jsem také rozsáhlý les přiléhající k té vesnici se všemi výnosy, ať si ze založených zde polí, neb z potoků, neb z brtí, nebo z kovů. (Cod. I., č. 194.)“

V listině, kterou český král Vladislav r. 1160 klášteru zboží potvrdil (Cod. I., čís. 293), jmenuje se opět mezi zbožím Úsobrno s přiléhajícími vesnicemi se všemi poplatky. Tou dobou stalo se Úsobrno ležící na hlavní cestě od Olomouce do Čech k Litomyšli středem župy (provincie). Týž král český Vladislav rozmnožuje statky kláštera Hradištského r. 1169 daruje mu ves Svitavu (nynější Svitávku) v Úsobrněnské župě s kostelem, tržným, mýtným a přiléhajícími vesnicemi, což r. 1215 mor. markrabí Vladislav (Cod. II., č. 69) a r. 1240 král český Václav (Cod. II., č. 327) potvrdil. Od roku tohoto mizí župa Úsobrnská z listin. Snad byl hrad za vpádu Tatarů rozmetán; Úsobrno kleslo na nepatrnou vesnici.

Úvoz viz Lhota Vranová.

Velká Routka viz Routka Velká.

---

[1]) Opatovice mezi Pardubicemi a Králové Hradcem v Čechách.

Velké Opatovice viz Opatovice Velké.

Věžnický mlýn viz Hartynkov a Lhotu Vranovou.

Vranová Lhota viz Lhota Vranová.

Vrážné (něm. Brohsen)

leží severovýchodovýchodně od Kornic přímé vzdálenosti 2 km v nadmořské výši 400 m na rovině, jsouc uloženo v rozkošném koutku, který obkličují lesem (nejvíce borovým) porostlé kopce: z jihu Hradisko, na jihovýchodě Kamenice, na východě pokračování Kamenice jakožto kopec Hartynkovský, jenž sklání se na severovýchod v údolí Trávníky. Od údolí toho na severovýchod vystupuje a dále k severu se táhne Chrastovec. Tento kopec odtud vystoupiv do výše 553 m činí krátkou a úzkou náhorní rovinku, na které je Stará Roveň (v malé kleslině) svými poli rozložena a klesá do údolí řeky Třebovky. Pouze na severozápad, na západ a na jihozápad je z vesnice krásný rozhled po Malé Hané, jemuž vévodí na jihozápad starobylé město Jevíčko (6 km vzdálené), na severozápad zřícenina hradu Starého Cimburka u Trnávky (5 km).

O původu Vrážného není určitých zpráv. Mluví se sice, že tu bývávali za starých dob loupežníci, kteří vraždili, avšak tato pověst nemá pevného podkladu. Vážnější pověst jest, že tu býval ovčinec panský, z něhož pak časem více ovčinců vzniklo. Pokud známo, připomíná se Vrážné po prvé r. 1253, tedy touž dobou, kdy Přemysl Otakar II. stal se králem českým, o němž je známo, že zalidňoval krajiny německými osadníky a dával v osadách jimi založených nebo zalidněných vynikající osobě v dědictví soudcovská práva nad osadou. Tím povstávaly dědičné rychty, které také mívaly svobodná dědičná práva k některým živnostem, jmenovitě k výčepu piva. Podobné rychty bývaly do r. 1848 ve všech osadách této krajiny. Ve Vrážném byl rychtou statek s číslem 1., jemuž dosud se tak říká. Od minulého století byla tato rychta v rodině Němcův (jako sousední bezděčská). Ves Vrážné patřila již r. 1253 do Jevíčka k soudu.

Dle sčítání lidu r. 1890 je 34 čísel, 52 bytů, 51 rodin, 89 mužských a 101 ženská (190 obyv.). Dle národnosti 185 Čechův a 5 Němcův. R. 1870 načítáno ve 33 domech 190 obyv., r. 1911 (dle dieces. katalogu) žilo zde 187 katolíkův.

Půdorys osady má podobu podlouhlou od severu k jihu podél potoka. Několik domků zahýbá od směru toho na jihovýchod. Náves je nepravidelná, vlastně je to trávník při cestě. Do návsi vede od nepaměti tré cest. Domy nestojí těsně; oddělují je zahrady a uličky. Obráceny jsou do ulice průčelím (u domů novějších) a štítem (u všech domů starších). Selské usedlosti jsou dokola návsí v čáře eliptické sestaveny, která je porušena chaloupkami (baráky, domky, zde „světničky" řečenými). Grunty jsou v pozadí, chaloupky z části blíže prostředku, z části na koncích vsi nakupeny. Panských pozemků rozdělení tu nebylo. Zahrádky před domy jsou od nepaměti; výstupků domy nemají, až na nejstarší, které jsou ze dřeva, ostatní jsou z materiálu tvrdého. Všecky jsou omítané a vápnem olíčené; ozdob nemají.

Starobylého nebo malovaného nábytku zde neviděti; vůbec, ježto jest obyvatelstvo zámožné, vytiskla moda mnohé z typických věcí vesnických. Kroj taktéž nemá, leč ještě u starých, zvláštního rázu. Starší nosí kožené kalhoty v botech lýtkovicích, vestu po krk zapjatou, kabát s dlouhými šosy a se širokým límcem a lecjaký klobouk nebo čepici.

Půlláníci dělali za starších dob 104 dny pěší roboty, dávali úroku vrchnosti ve stříbře někteři 24 grošův a 2 den., jiní jen 14 grošův a 9 den.; dále 1 husu à 6 gr., 1 slepici à 3 gr. a 16 vajec à 1 den., jiní dávali 1 husu, 2 kuřata a 24 vajec; chalupníci měli 26 dnů pěší a ruční roboty, 4 gr. a 2 den. úroku, 1 husu, 1 slepici a 4 vejce (po 1 den.). Mimo to dávali kornickému faráři: půllánik 1 m. žita, 1 m. ovsa a 5 vajec, jiní $^2/_4$ až $^1/_8$ žita, $^1/_4$ až $^1/_8$ ovsa a 5 vajec, chalupníci $^2/_8$ žita a $^2/_8$ ovsa a 3 vejce; dále kornickému učiteli z půllánu po 1 snopu pšenice, žita, ječmene, ovsa a 6 vajec, z chalupy po 1 snopu žita a ovsa. Výkupné znám od 1 půllánu z r. 1830. Rozpočteno vše na roční plat 3 zl. $17^2/_{27}$ kr., jednou pro vždy dvacaterý obnos 65 zl. $41^{13}/_{27}$ kr.

Farního kostela, ba ani kaple tu do letošího roku nebylo. Ves přifařena je do Kornic (něm.). Teprve r. 1890 umínil si zámožný výměnkář Libor Knot vystavěti zde kapli pomocí občanův

ostatních. Založena na 10 m zdélí a 6 m zšíří. Stavba její však byla teprve roku následujícího ukončena, jelikož kníže Jan z Lichtenštejna svým nákladem plán původní dal pozměniti. Dříve bývala tu bezvýznamná zvonice.

Nynější obyvatelé jsou vesměs náboženství římsko-katolického. Bylo-li zde kdy vyznání jiné, nedá se s určitostí tvrditi, ale dá se souditi, že za válek husitských krajiny zdejší husity bývaly osazeny. Že i protestanté tu byli, lze se domnívati z okolnosti, že ve druhé polovici 16. století fara v Kornicích (kam je ves přidělena), stala se protestantskou a měla 5 protestantských pastorů po sobě až do r. 1622. Zdali také Jednota Bratrská, (která měla v Jaroměřicích [5 km] modlitebnu), zde měla vyznavače, známo není. Hřbitov je v Kornicích.

Zdejší jednotřídní nerozdělená škola byla založena r. 1888 a 30. září t. r. slavně vysvěcena. Až do r. 1819 byla ves přiškolena do německé osady Kornic i se sousedním českým Bezděčím. Němečtí žáci sedávali na jedné, čeští na druhé straně učírny. Řečeného roku visitoval školu ponejprv jakožto místoděkan P. Tutta z Velkých Opatovic. Tomu nelíbilo se takovéto zřízení, i povolal dne 21. července 1819 po prvé a 10. srpna téhož roku po druhé zástupce přiškolených českých obcí, zdali by nechtěli zříditi si expositurní školu a živiti učitel. pomocníka. Obce s radostí svolily, v Bezděčí zřídili si školu, ve Vrážném ji umisťovali v najatých světničkách a zavázali se dávati pomocníkovi byt a stravu (stravu z pořádku) a platiti 3 kr. z žáka II. oddělení a 2 kr. z žáka I. oddělení téhodně. Ve Vrážném prý si pomocníci na stravu chválívali. Touto cestou udělováno našemu selskému lidu nejelementárnější vzdělání až do r. 1869 do zavedení nových školních nařízení. V Bezděčí zařízena ihned škola a vráženští protokolem ze dne 14. května 1873 přidali se k Bezděči. Ale brzy na to neuvědomělí Vráženští dali se kýmsi svésti, aby přistoupili ke škole Kornické (německé). Ve škole této nemohl žádný učitel s 12 žáky českými (ostatní chodili do Bezděčí) na úkor svých se zabývati. Ze školy vystupovala mládež ani německy ani česky neumějící. Obec tudíž byla v nebezpečí zůstati za ostatními v duševním rozvoji a poněmčiti se. I usnesl se obecní výbor, aby se vystavěla škola česká v obci (17. září 1876), avšak zemská školní rada tomu nepovolila. I ujala se obec na

naléhání prof. Wenzla z Mor. Třebové a P. Habigera z Nové Vsi věci znova a podařilo se vymoci vyškolení obce z Kornic. Avšak hned po tom nastal boj mezi „Ústřední Maticí školskou“ a „Schulvereinem“. Když dávala „Ú. M. Š.“ 800 zl. na stavbu české školy, slíbil „Schulverein“ 1200 zl. na školu německou. Tu nezbývalo „Ú. M. Š.“ než dáti též 1200 zl. a dostala záruku, že škola bude česká.

Tedy škola zde vystavěna pomocí Ústřední Matice Školské; do školy hned přihlášeno dítek až 44, nyní jich chodí 34. Prvním učitelem ustanoven Bohumil Korčák, jenž tu založil pamětní knihu (r. 1889), žákovskou knihovnu o 52 svazcích a knihovnu učitelskou o 7 svazcích (r. 1888), také zahradu zkušební.

Obec má: 11 jiter 676□^{0} rolí a zahrad, 1 jitro 1526□^{0} luk, 7 jiter 312□^{0} pastvin a 16 jiter 599□^{0} lesův.

Obecní trati se jmenují: a) role: Nad Pazdernou, nad Úvozkem, za Humny, mezi Úlehlemi, na Kruhách, Paseky, Pasečky, nad Pišlem (Büschel), u Pískův, na Hradisku; b) luka a pastviny: V Zálíčku, na Bahně (je tam bahno), v Trávníkách, na Rybníku; c) lesy: Hradisko, Kamenice, Chrastovec, Horky (sedlské lesy); d) kopce, kopečky a p.: Pergl, Kamenice, Hradisko.

Potoky a cesty nemají zvláštních jmen.

Pověst v lidu jest kromě o „Perglu“ také o lesnatém kopci „Hradisku“. Býval prý tam zámek, ale nebylo vody. I musela hradní (snad vrátná) choditi pro vodu daleko a nositi ji vzhůru. I rozmrzevši se nad tím zaklela, aby se hrad propadl, což se také hned stalo. — Starých listin v obci není, ani rychtářského práva nelze mi dopátrati se.

V obci provozuje se téměř výhradně polní hospodářství a živnosti. Také jsou tu vápencové lomy a vápenné pece knížete z Lichtenštejna.

Pamětníci veliké drahoty v letech 1853—1854 jsou na živu.

V obci je pouze rozvětven hasičský spolek vráženskokornický založený, r. 1881.

Rodný dům nejdéle je v rodinách Zacharů, Gošů, Kopřivů, Knollů (přes 200 let) a Němců přes 150 let.

Kopec „Hradisko“ ukazuje na vrcholu svém jakési stopy bývalého sklepa, ale znatelnějšího nic na něm neviděti, jest to bezpochyby staré hradisko slovanské.

Vysoká (u Kladek)

leží 2·3 km severozápadně od Kladek na spojovací cestě vedoucí k jaroměřicko-lhotské silnici. Náleží k panství biskupickému.

Osada Vysoká vznikla r. 1720 na dominikálních statcích panství Biskupického, kdy totiž tehdejší majitel Vilém Vojtěch Libštejnský, hrabě z Kolovrat, prelát a probošt na dómě v Olomouci, část svého dvora „na Vysoké“ rozdělil mezi 15 osadníků (familiantů), přiděliv každému 8 měřic pole a zahrádku. Zbytek dvora — ovčírna — stála až do r. 1775 v těch místech, kde jest nynější hospoda a dosavad říká lid poli za hospodou ležícímu „za dvorem“.

R. 1775 byly rozděleny také zbývající ještě dvorské pozemky mezi oněch 15 familiantů, čímž povýšeni tito na „malosedláky“. Toto rozdělení stalo se za hraběnky Marie Antonie z Blümegen na základě smlouvy dosud v originále chované v obecní truhlici. Svrchu jmenovaná vrchnost dává oněm 15 familiantům „nejen tu v místě bývalou ovčírnu, kterážto ovčákův příbytek, ovčinec, stodolu, kůlnu s postavenou na ní sýpkou pro panské obilí obsahovala, anobrž také všechny k témuž dvoru neb ovčírni přináležející a podle minulých výsevních rejstříků čítající na 261 měřic $^4/_8$ a 2 mírky rak. míry obsívacích rolí spolu s těmi na podzim r. 1775 osetými 70 měřicemi 2 mírkami rže, jakož i s ostatním polem proti rozdělení stejným dílem“. Dále vrchnost zapůjčila jim pro jarní setbu r. 1776 potřebné obilí s podmínkou, že je ve 3 ročních lhůtách odsypou, a k rozdělení odevzdala louky: Březinskou Stračenku, Hartynkovskou Stračenku a „na Žlutinách“, úhrnem na 18 vozů sena.

Za to vyhradila si vrchnost na místě bývalé roboty z r. 1720 (týdně 3denní pěší robotu v zimě po 8 hodinách, v létě po 10 hodinách a v době žní od východu do západu slunce s 2hodinovou přestávkou, při čemž cesta na pole počítala se již do doby robotní; dále povinni byli osadníci sušiti vrchnosti sena a otavu,

séci trávu a obilí a každý den 1 sáh dříví polenového nadělati) robotu následující: Každý povinen byl 3 dny v týdnu s jedním koněm vrchnosti robotovati. (Dle rob. pat. ze dne 7. září 1775) a v čas nutnosti na požádání i pěší robotou pomáhati.

Každému osadníku zapůjčila vrchnost ze sirotčí pokladny 40 rýnských na zakoupení koně, půl vozu a potřebného náčiní k orání a obdělávání polí; každý však byl povinen toto nářadí svému nástupci odevzdati.

Stavivo ze zrušeného dvora a potřebné stavební dříví vydáno bylo osadníkům zdarma a nové budovy jejich vystavěny, případně jen rozšířeny byly tesaři robotními. Vrchnost slíbila také vlastním nákladem zříditi kovárnu, jež zůstane vždy majetkem jejím.

O sv. Jiří platívalo se pozemkového platu, pokud každý měl 8 měřic pozemků, 17 kr. a rovněž tolik o sv. Václavě. Teď když pozemky každého vzrostly na 17 měřic $^3/_8$ a 2 mírky, musil každý připlatiti v obou lhůtách po 43 krejcařích. Placení řádné daně převzala vrchnost, mimořádné však musili platiti usedlí.

Za celoroční poplatek 6 kr. do vrchnostenského důchodu a 2 kr. dvěma biskupickým důstojníkům dovolovalo se žíti trávu v panských lesích a hrabati stelivo na vykázaných místech; za poplatek 30 kr. splatný o sv. Václavě mohl pak každý na vykázaných místech sbírati haluze neb suché kusy, po případě i kmeny, jichž vrchnost nemohla upotřebiti, ovšem pro vlastní potřebu nikoliv na prodej. Při dožinkách dostali osadníci místo původního 1 vědra piva zdarma 2 vědra. Obec obdržela vlastní razítko a stala se samostatnou.

Smlouva tato schválena byla vrchností dne 6. února 1777. Na listině uvedeno jest všech 15 usedlých, z nichž jediný Matouš Sedlář uměl psáti; ostatních 14 i s rychtářem a pudmistrem nahradilo svá jména jakýmisi značkami (nikoli křížky).

Výkupné z roboty obnášelo pro každého 47 zl. k. m. R. 1790 uvádí se ve Vysoké 19 domů a 145 obyvatel. Dle sčítání z r. 1870 21 domů a 149 obyvatel; z r. 1890 v 21 dom. 152 obyv., dle dieces. katalogu z r. 1911 135 katol. obyvatelů.

Po svém založení přidělena byla Vysoká pod farní úřad v Jevíčku, třebas že náležela k panství Biskupickému, poněvadž v Biskupicích nebyla fara obsazena od r. 1618. Teprve r. 1785

byla Vysoká z Jevíčka vyfařena a přidělena ke Kladkám, kamž i školou náleží.

Obyvatelstvo Vysoké jest odkázáno na půdu kamenitou a živí se tkalcovstvím a nádenictvím.

Zadní Arnoštov viz Arnoštov Zadní.

Želivsko,

ve starých spisech také „Želevsko“ nebo „Želecko“ zvané, leží ve vzdálenosti 5·5 km západně od Březové v úzkém údolí na úpatí vrchu Kvalka. Má 28 domů a 199 obyvatel (86 mužů, 113 žen) katolického vyznání vyjma 12 evangelíků. národnosti po většině německé. R. 1870 bylo zde 26 domů se 197 obyvateli.

Želivsko bylo prý kdysi rytířským sídlem s tvrzí.

Obec patří pod duchovní správu do Březové; do školy chodí děti do Dolní Roudné.

Dieces. katalog z r. 1911 vykazuje zde 219 obyv. vesměs katolíků.

Obyvatelstvo živí se rolnictvím, částečně také nádenictvím a kopáním ohnivzdorného jílu, kterého jsou v okolí mocná ložiska.

Tiskové chyby a dodatky.

Str. 5. shora 7. řádek místo Lexenberk má státi Hexenberg.
„ 41. obr. 5. „ vila „Svornost“ má státi hôtel lázenský.
„ 112. zdola 2. řádek „ Friedenthalem „ „ Frydentálem.

Ku str. 45. Hrady a tvrze dodáváme: V Jevickém okrese stával hrad Humberk (snad kde je nynější Komberk, což utvořeno asi ze starši formy „Gumberg“), o němž čteme v Deskách k r. 1447: „Joannes de Humberg zapsal své ženě Kateřině z Borotína ve vsi Podolé (fara Vyšehoří) 25 hř. důchodu (také z medonosných lesů, jinak brtí [in silvis mellifluis])“.

„Albert z Humberka a z Podolé prodal Podolé Janovi z Humberka svému strýci, jak otec jeho Jindřich to zboži držel až po Mírovský potok.“

SEZNAM OBRAZŮV.

OBSAH.

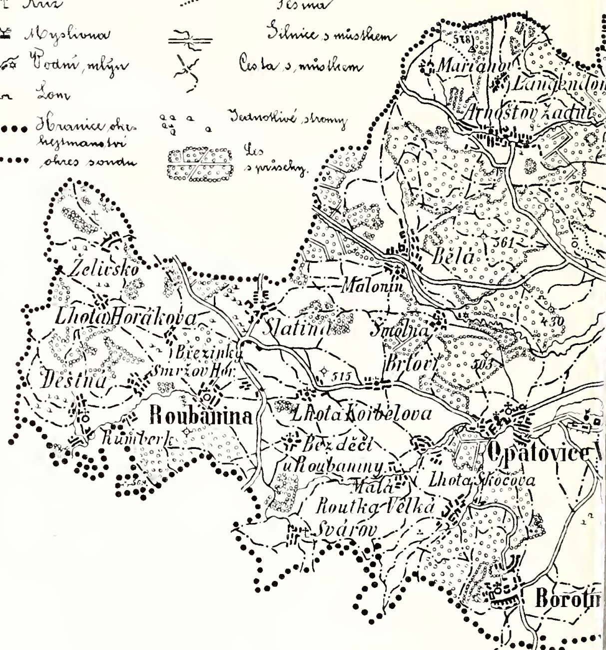
I. Všeobecný přehled.

II. Jednotlivé obce.

Výklad značek.

△	Trigonometrický bod		Nádraží
⌖	Výškový bod		Silnice
	Kostel		
	Kaple		Vozová cesta
	Boží muka		Polní cesta
†	Kříž		Pěšina
	Myslivna		Silnice s můstkem
	Vodní mlýn		Cesta s můstkem
	Lom		
●●●●●	Hranice okr. hejtmanství		Jednotlivé stromy
••••••	okres soudu		Les s průseky.

SOUDNÍ OKRES JEVICKÝ.

1000m 500m 0 1 2 3 4 5 klm.

1: 150.000.

Příloha k Vlastivědě Moravské.

Nákladem Musejního spolku v Brně.

GETTY CENTER LIBRARY
3 3125 00697 2505